EPISTOLARUM

BEATI PAULI APOSTOLI

TRIPLEX EXPOSITIO.

IMPRIMERIE DE OUTHENIN CHALANDRE FILS.

EPISTOLARUM
B. PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO;

ANALYSI, Quâ textûs Apostolici ordo et connexio declaratur;
PARAPHRASI, Quâ mens Apostoli breviter exponitur et claré;
COMMENTARIO, Ubi litterales notæ, variæ lectiones, sensusque textui conformiores afferuntur.

ACCEDUNT ET OBSERVATIONES DOGMATICÆ, PIÆ, MORALES ET ASCETICÆ, NECNON VARIÆ PRAXES CHRISTIANÆ PER TOTUM COMMENTARIUM DISPERSÆ, ET IN COROLLARIO PIETATIS, POST SINGULA CAPITA COLLECTÆ.

Liber itaque utilissimus, non modò Divini verbi concionatoribus, ad suî et aliorum salutem; sed et omnibus quibusque ad Divinam mentis et cordis vitam;

AUCTORE

R. P. BERNARDINO A PICONIO,

MINORITA CAPUCINO, SACRÆ THEOLOGIÆ EMERITO PROFESSORE, ET ANTIQUO PROVINCIÆ PARISIENSIS DEFINITORE.

TOMUS PRIMUS.

LUGDUNI,

APUD RUSAND, CLERI TYPOGRAPHUM.

1834.

MONITUM EDITORIS.

Jam à multis annis rariora erant exemplaria Triplicis Expositionis Epistolarum Beati Pauli Apostoli à R. P. Bernardino a Piconio typis mandatæ Parisiis, anno 1703, unico volumine in-folio. Multùm desiderabatur nova hujusce præstantissimi operis editio. Hanc tibi, Lector amice, sistimus, et ad majus tuum commodum in sex voluminibus distributam, sed in omnibus priori similem, præter voluminum formam, et summulas ad marginem appositas, quas parùm ad rem facientes sustulimus, rati tantillum dispendium abundè rerum et verborum sexti voluminis Indice suppletum iri. Labore nostro, pie Lector, utere, nobisque bene adprecare.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

D. D. HENRICO

FAYDEAU DE BROU,

AMBIANENSIUM EPISCOPO, REGI AB OMNIBUS CONSILIIS.

Hanc in sancti Pauli Epistolas Expositionem offerens tibi, ILLUSTRISSIME ECCLESIÆ PRINCEPS, non tam donum affero, quàm quod tuum est exhibeo.

Totus enim tuus est Apostolus, quem habes in mente, in corde geris, exprimis sermone, demonstras in opere.

Tuus, inquam, certissimè totus est sanctus Paulus, cujus cœlestem doctrinam, tuâ sublimi scientiâ; cujus eminentem sanctitatem, tuâ singulari pietate; cujus divinam eloquentiam, tuâ suavi facundiâ; cujus apostolicum zelum et instantem sollicitudinem, assiduo et vigilantissimo Episcopatûs tui regimine, ad vivum repræsentas, non uni Ambianensium, sed et toti Galliarum Ecclesiæ.

Addere liceat, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, hoc nostrum in sancti Pauli Epistolas opus, tuum esse, quod futurum prævidisti, et prædicens velut inspirâsti; quod conceptum fovisti; quod formatum, benignis oculis aspexisti; nascens et in lucem prodiens, adoptâsti.

Patere tamen me tibi tuum offerre Paulum, PRÆSUL ILLUSTRISSIME, ut ab oculis tuis, tuo præsidio munitus, transeat ad alios; opusque, quod hactenus quodam modo meum fuit, tuo clarissimo nomine illustratum et approbatione firmatum, deinceps sit omnium, ac speciatim omnium Ecclesiæ tuæ Ministrorum.

Notum est omnibus, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, quanto studio et ardore diligas ordinis ecclesiastici decorem et sanctitatem; qualiter hujus decoris zelo pressus, adolescentes ipsos, statim à sua clericali adscriptione, cures in omnibus doctrinæ et pietatis exercitiis instrui; piis, doctisque magistris ubiquè distributis, qui tuos Clericos, in tua diœcesi, imò et extra diœcesim, scientias doceant humanas, ac præcipuè divinas.

Notum est quantâ curâ, quantoque affectu provectiores, sacris ordinibus jamjam initiandos, aut recens initiatos, tu ipse foveas, eis incubans, velut avis pullis, quos sibi similes faciat.

Notum est denique quàm assiduâ et oculatâ sollicitudine toti tuæ quidem Ecclesiæ, quantumlibet amplæ, invigiles; præsertim verò Sacerdotum et Pastorum regimini, illis semper præsens, quasi anima in toto corpore; sed in primis in corde et in capite, ut informes, vivifices, excolas, atque perficias.

In his omnibus mens tua, scopusque tuus, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, est, favente Dei gratiâ, vitam mentis et cordis, veritatem et charitatem, omnibus Ecclesiæ tuæ Ministris inspirare; quam ipsi deinde toti reliquo corpori, velut vasa suppeditantia, cui sui capitis influxu communicent.

Audeam dicere, PRÆSUL ILLUSTRISSIME, mihi spem inesse, utinam non inanem, hanc nostram Triplicem in sancti Pauli epistolas Expositionem, piis hisce consiliis ac desideriis tuis ad finem promovendis, aliquid utilitatis allaturam esse.

Divinum siquidem pietatis lac in totius operis corpore sparsum, at in Corollariis, velut in uberibus collectum, sugere poterunt juniores Clerici quasi modò geniti infantes.

Sacris recens initiati, per hujus operis lectionem, veritatis radios, et charitatis ardores ita percipere poterunt, ut et discant quâ ratione sacras Scripturas legant, ut ex illis vitam mentis et cordis abundantiùs hauriant.

Pastores et alii, quibus incumbit animarum cura, Deique verbo pascendi munus, sacrum apud se penarium jugiter ha-

bebunt, unde sibi et aliis cibos assumant; aquarumque viventium puteum, unde salutis aquas hauriant, quibus repleantur ipsi, et quas aliis impartiantur.

Perfectiores denique et doctiores promptum ac facilem modum habebunt alios sacros libros, ad suam et ad aliorum salutem, similiter et perfectiùs, juxta majus donum à Deo sibi concessum, evolvendi et explicandi.

Sicque, aspirante Dei gratiâ, omnibus, juxta propositum tuum, utilis esse poterit hæc nostra Triplex Expositio; veritatem, mentis vitam; et charitatem, cordis vitam, inspirando, fovendo, augendo in omnibus Ecclesiæ tuæ Ministris, quam deinde toti eidem subministrabunt Ecclesiæ.

Absit autem ut hæc cogitans et optans, quidquam mihi vel labori meo tribuam: totum à divina gratia spero; totum à cœlesti sancti Pauli doctrina exspecto.

Paulus ipse, in cœlo nunc cum Christo gloriosus, at semper totius terrarum orbis Doctor, per suas Epistolas, præcipuè verò per illas, quæ vulgò dicuntur Hierarchicæ, Timotheos et Titos in tua diœcesi creabit, formabit, instruet, qui sub apostolico regimine tuo tecum collaborantes fidei, perficiant Ecclesiam, quam Christo exhibeas speciosam gratiâ, sine macula peccati, sine ruga vetustatis, sed sanctam et immaculatam.

Hoc oro et per totam vitam orabo, PRÆSUL ILLUSTRISSIME, ut sub tuo Pontificatu, Ambianensium *charitas magis ac magis abundet in omni scientia et prudentia.*

Pastorum quidem charitas crescat in scientia; ne defectu luminis, in foveam cadant ipsi, et alios secum præcipites ducant: eorumdem autem scientia crescat in charitate, ut ædificent, et ad Dei gloriam, fructus justitiæ in se et in aliis ferant abundanter.

Omnium pariter fidelium tuorum charitas crescat in omni scientia et prudentia; hujusque omnimodæ scientiæ fructibus noverint omnes, non tantummodo quod bonum et malum, sed meliora et utiliora discernere et amplecti. *Probent potiora,* puram et nullo errore contaminatam conscientiam ad Deum habeant. *Sint sinceri,* inoffenso pede pergant et perseverent

repleti copioso bonorum operum proventu, *usque in diem Christi* gloriosam; idque omne per ipsum *Jesum Christum*, *ad Dei laudem et gloriam.*

Hoc est et erit continuum cordis mei votum, PRÆSUL ILLUSTRISSIME. Interim benignè suscipe hoc, qualecumque meæ erga te reverentiæ, fidei et obsequii specimen; imò suscipe totius ordinis mei, ac præsertim hujus nostræ Parisiensis provinciæ, pro tua singulari benevolentia, perpetuum gratitudinis monumentum.

DEO OPTIMO MAXIMO.

VOTUM AUCTORIS HOC OPUS INCHOANTIS.

GRATIA tuâ ab omnibus liber, unum te quæro, ô Deus veritas et amor! hancque felicem mentis et cordis vitam in terris inchoare desidero, quam in cœlis per totam æternitatem, infinitâ tuâ fretus misericordiâ, ducturum me spero.

Ibi tunc eris perfecta mentis meæ vita, cùm te, ô summa Veritas, clarè videbo; ibi tunc eris plena cordis mei vita, cùm te, ô Deus charitas æterna, toto corde diligam.

Quando itaque veniam et apparebo ante faciem tuam! O Deus summa mentis et cordis felicitas! quando te facie ad faciem intuebor! quando te totâ cordis plenitudine diligam! quando tibi totâ animâ adhærens, unitus, totus in te transformatus, totus in tuæ divinitatis abyssum immissus et absorptus, unus tecum ero spiritus, tuâ vitâ vivam, tuâ beatitudine beatus!

Hæc est vita æterna.

Interim tibi, ô Deus! omne bonum, omnisque boni centrum, per fidem et charitatem adhærere, et in te solo, Domino et Deo meo, totam ponere spem meam, mihi bonum et omne bonum esse, tuâ gratiâ intelligo : hoc vita, hoc gloria, hoc divitiæ, hoc beatitudo, hoc omne bonum.

Hanc igitur sacram, divinamque adhæsionem, eâdem tuâ gratiâ, libens et gaudens eligo, tibi uni deinceps vacaturus, per assiduam orationem et per continuam meditationem verbi tui, quod æternæ veritatis tuæ quasi radius est, et divini amoris tui velut scintilla; et ideo mentis et cordis inchoata vita; vita quippe mentis veritas, vita cordis amor.

Confirma hoc, Deus, quod operatus es in me. Adjuva me, Deus salutaris meus, et propter gloriam nominis tui, ab omnibus obstaculis liberum, me tuâ gratiâ, in hoc sacro otio, quod et magnum negotium est, sustine : vivam in posterum tibi soli, totus omnino, semper. Hoc ut ita sit :

Illumina vultum tuum super me, et miserere meî, ô Deus veritas! ure cor meum et renes meos, ô Deus charitas! luceam à te! ardeam ex te!

Hìc eloquiorum tuorum veritate nutriar, donec te, veritatem ipsam, videam, et videndo, nutriar ex te.

Hìc eloquiorum tuorum ignibus ardescam, donec te, æternâ charitate, fruar, tuîque amore beatifico in te transformatus, ex te et in te vivam.

Sis nunc in terris vita mea per verbi tui irradiationem et ardorem, donec per tuam essentiam, quæ veritas et charitas est, mea sis in cœlo æterna beataque vita.

SCOPUS AUCTORIS,

OPERISQUE RATIO ET OCCASIO.

Hoc opus, quod in publicum nunc prodit, multis, si Deo placet, profuturum, ad meam utilitatem propriam, mentis nimirum et cordis vitam, scripsi.

Duplex itaque mihi fuit in assidua, per plures annos, Epistolarum Beati Pauli lectione et jugi meditatione scopus, veritatem, scilicet, quæ, ex D. Augustino, vita mentis est, indagare; et charitatem quæ, ex eodem Doctore, vita cordis est, accendere, nutrire, augere; et reverà, Deo votis meis annuente, tot et tantos effectus utriusque percepi, ut hoc opus, quandiu fuit mihi proprium, vocaverim vitam mentis et cordis.

Illius autem scribendi hæc ratio fuit et occasio.

Primò, sanctum Paulum semper veneratus sum, ut totius mundi Doctorem, ab ipso Christo Domino, jam glorioso et in cœlis regnante, edoctum, Dei Spiritu afflatum, et e cœlis ad

nos missum, quasi à suo latere legatum, su que Evangelii præconem et interpretem fide lissimum.

Secundò, hujus Apostoli scripta mihi vis sunt in Ecclesia, quasi fontes luminis et ign perennes et inexhausti, unde veritas et amo indesinenter et ubique scaturiunt; unde vi mentis et cordis, omnibus illa piè meditant bus, occultâ Sancti Spiritûs subministratior tribuitur.

Hinc animus meus ad illa luminis et ign scripta semper fuit propensissimus; verùm a ea quietè legenda, penetranda et gustanda, mi non dabatur otium conveniens.

Divinâ tandem favente providentiâ, ab ali rum curâ fui liber; optatum mihi concessu est otium; tunc nullatenùs hæsitavi quid ag rem, ubi mentis et cordis vitam quærerer sed divino quasi instinctu impulsus et abre tus, animum applicui totum ad hos vitæ d vinæ fontes, seu ad hæc Apostolica luminis ignis scripta legenda, scrutanda, die ac noc meditanda.

Nec me spes mea fefellit: etenim in hac ju et assidua meditatione, et lumen vidi, et igne sensi; et mens mea verborum Dei veritate n trita, et cor meum divinis illorum ardorib animatum, revixit.

Tunc tamen ita legebam, ita meditabar, ut ec quidquam scriptis mandarem; imò nec cribendi mens esset; etenim lux non ita facilè ingitur ac videtur; nec calor exprimitur, icut sentitur.

At meâ demum experientiâ doctus quòd æpe sæpius transitoriæ sunt et quasi momenaneæ mentis irradiationes cordisque motiones, liqua tandem decrevi ad meam doctrinam, edificationem et consolationem propriam scriere; ut his scriptis in memoriam mihi revocaentur cogitationes, sensus et affectus quos in ectione et meditatione perceperam, et quorum acrâ ruminatione nutriri exoptabam.

Scripsi itaque aliqua, et primùm quidem ine methodo, prout res, occasio et affectus uggerebant.

Sed alterâ doctus experientiâ quòd e memoria laberentur quamplurima, et quidem ad textûs ntelligentiam planè necessaria; et quæ mihi er meditationem fuerant elucidata, verbi ratiâ, naturalis ordo textûs Apostolici, et orum quæ in textu interseruntur, connexio; nens Apostoli, sensusque probabilior; quæ mnia non primo semper intuitu patent.

Hinc, ut memoriæ deficienti opitularer, et neæ meditationis mihi perseveraret utilitas, ncepi post diuturnam et exactam cujusque

capitis discussionem; imò et post singuloru versuum et verborum, saltem obscuriorum explicationem in commentario factam; cùı mihi scilicet omnia vividiùs et clariùs erar in mente; incepi, inquam, brevem capitis ana lysim facere, in qua velut in speculo, mil statim exhiberetur ordo et connexio textû Apostolici; deinde èt quamdam quasi para phrasim, ex ipsismet Apostoli verbis, quan tùm potui, paucis tantùm ad elucidationeı additis, componere; quæ mihi mentem illiu fideliter exponeret.

Sic ergo Triplex mihi ferè incogitanti nata es apostolicarum Epistolarum Expositio, per Ana lysim, Paraphrasim et Commentarium; cun hoc discrimine, ut quæ hìc ordine sunt prio res, natu tamen sint posteriores. Analysis e Paraphrasis post Commentarium prodierunt illi nihilominus præponuntur, quia facem una quæque suo modo præfert ad faciliorem et ple niorem totius capitis intelligentiam; Analysi exhibens partes, ordinem et connexionem textûs; Paraphrasis mentem et sensum littera propiorem breviter exponens; donec in Commentario lux plena detur.

Porrò, circa Triplicem hanc Expositionem paucis adnoto quale meum fuerit studium.

In Analysi facienda curavi, ut verè et merè

esset Analysis, seu resolutio capitis in suas partes, earum ordinem et connexionem simpliciter declarans; non verò Commentarius foret, aut quid Commentarii vicem tenens.

In Paraphrasi texenda vitavi ne plura dicerem quàm cogitaverit Apostolus; hinc illius mentem breviter et claré aperui, ipsius Apostoli verbis, aut saltem æquivalentibus, paucis aliquando tantùm additis, ad pleniorem mentis illius intelligentiam necessariis.

In Commentario attendi ne tricis grammaticalibus, aut quæstionibus meré curiosis animus distractus, exsiccaretur; hinc eas non vitavi tantùm, sed et ubique observationes pias, morales et asceticas miscui, cum praxibus christianis, quæ pietatem accenderent, augerent et nutrirent.

An successus voluntati respondeat, penes eruditum lectorem sit judicium; in hoc etiam laudabilis, ut puto, conatus, qui forsan aliis ansam dabit feliciùs laborandi.

At inquies, hâc Triplici Expositione, fit et triplex ejusdem rei repetitio.

Fateor, sed unaquæque diversimoda, altera alteri superaddens, sicque nulla superflua; imò ad plenam textûs intelligentiam, unaquæque utilis et suo modo necessaria.

Sic crepusculum, aurora et meridies sibi

succedunt invicem, nec tamen obstant, quia lux una disponit ad aliam, et alia perficit aliam.

Sic viatori Romam, v. g., Parisiis proficiscenti, non obest, imò prodest provinciarum et urbium, quas peragraturus est, in charta geographica inspectio; deinde et earumdem in seipsis intuitus; primò in summa, deinde in individuo.

Analysis itaque quasi crepusculum est, Paraphrasis quasi aurora, Commentarius quasi meridies.

Rursus, Analysis, quasi charta geographica, breviter et in puncto designat provincias, urbes et oppida per quæ iter faciendum; Paraphrasis easdem provincias, urbes et oppida in seipsis exhibet itineranti, sed quasi summatim et in globo; Commentarius verò uniuscujusque urbis templa, palatia, omniaque visu digna singillatim repræsentat.

Hæc itaque tria, Analysis, Paraphrasis et Commentarius, singulariter sumpta, ita lumen suum legenti conferunt, ut simul sumpta plenam et perfectam dent Apostolici textûs intelligentiam, et notitiam pariant veritatis, quæ est mentis vita.

Circa quam unum te moneo, Lector benevole, quòd, quia veritatem propter charitatem quæsivi, mentisque vitam propter vitam cor-

dis optavi; hinc ad veritatem indagandam, ita nihil necessarium prætermisi, ut multa tamen curiosa tantùm, mentem et cor distrahentia et exsiccantia potiùs quàm vivificantia, lubens et volens omiserim.

Veritatis itaque indagandæ gratiâ, præviâ semper et identidem reiteratâ oratione, legi primùm nostram vulgatam versionem; legi deinde textum originalem et alias ejus versiones; legi plerosque antiquiores Græcos et Latinos interpretes; legi et recentiores, quibus omnibus attentè coram Deo perpensis, simulque collatis, unum tantummodo, quantùm potui, et, ut reor, magis litteralem sensum elegi; tacitis pluribus aliis, aut minùs germanis, aut manifestè ab Apostoli mente alienis: quos taceo, non quia contemno; sed quia charitatem ex simplici veritate nascentem quæro.

Scopus fuit ædificari, non dissipari; ardere, non torpere; amare, non otiari: hinc otiosa, curiosa, dissipantia, non ædificantia, sed ad summum eruditionem ostentantia libens prætermitto.

Hinc et plures sensus in locis tantùm difficilioribus refero, ubi propter textûs obscuritatem, lectionumque varietatem, res est dubia, nec apud sacros interpretes de germano sensu satis constat.

Porrò, sensum quem textui puto conformiorem, sic eligo ut meæ tenuitatis semper memor, nihil affirmem securus, nisi quod Ecclesia catholica docet; nihil in aliis damnem austerus, nisi quod eadem Ecclesia damnat; ipsa enim mihi *veritatis* est *columna*, scui firmum et inconcussus innitor, ipsa mihi *firmamentum veritatis*, cui constans inhæreo et usquead ultimum vitæ meæ momentum inhærebo: ipsa sola mihi verborum Dei interpres est irrefragabilis, cujus judicia in omnibus sequi profiteor: si quid ergo præter mentem, in his à me scriptis, secùs accidit; hoc ego ipse condemno et damnatum esse volo; mihi enim nomen christianus, cognomen catholicus.

Ne circa sanctorum interpretum citationes hæreas, Lector benevole, moneo eas in eorum commentariis esse quærendas in locis de quibus agitur. Itaque in omnibus interpretum citationibus subintelligendum est, *hìc*.

D. autem Chrysostomus, cujus aliquàndo paginas noto, quærendus est in editione græcolatina, facta Parisiis apud Sebastianum Cramoisy, 1636.

PROLOGUS

IN OMNES SANCTI PAULI EPISTOLAS.

Quatuordecim Epistolas D. Paulus scripsit, non tam atramento, quàm Spiritu Dei vivi: decem ad Ecclesias; ad Romanos, scilicet, unam, ad Corinthios duas, ad Galatas unam, ad Ephesios unam, ad Philippenses unam, ad Collossenses unam, ad Thessalonicenses duas, ad Hebræos unam; quatuor ad singulares personas, nempe duas ad Timotheum, unam ad Titum et unam ad Philemonem.

Legunt quidam, et ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur, ait D. Hieronymus, lib. de Vir. illustr.

De hac ad Laod. epistola, vide cap. 4, epist. ad Coloss. ℣. 16. Vide etiam Præfat. in epist. ad Ephesios.

Constat quidem apud omnes quòd hæ quatuordecim Epistolæ non sint in Bibliis collocatæ, eo quo scriptæ fuerunt ordine; sicut duodecim Prophetæ non sunt in Bibliis ordine temporum collocati, ait D. Joannes Chrysostomus; sicut Psalmi Davidici temporis ordinem non habent, ait Theodoretus.

At non æquè constat apud omnes de ordine quo pleræque scriptæ fuerunt; sed in re dubia varii variè conjiciunt. Præcipuas referam opiniones in Præfatione unicuique propria et singulis præposita.

Interim, hìc ordinem appono, quem recentiores, re seriò examinatâ, putant probabiliorem.

Prima omnium scripta est, prior ad Thessalonicenses, Corinthi, anno Christi 52.

Secunda posterior ad Thessalonicenses, non multò post priorem, ut patet ex materiæ conformitate, et ex eadem inscriptione, in qua Sylvanus et Timotheus. Corinthi, an. 52. vel 53. Et de his duabus conveniunt omnes post D. Chrysostomum et Thedoretum: nec enim unius Neoterici et quidem extranei, singularem hìc opinionem commemoro, de qua suo loco in Præfatione secundæ ad Thessalonicenses.

Tertia ad Galatas, an. Christi 55, vel 56. Ephesi: id tamen non ut certum asseritur, sed ut rerum Paulinarum ordini conveniens: hujus, ut suo loco videbitur, tempus est omnium incertissimum.

Quarta ad Corinthios prior, an. 56. Ephesi.

Quinta posterior ad Corinthios, an. 57. Philippis seu è Macedonia.

Sexta ad Romanos, an. 58. Corinthi, in portu Cenchrensi.

Septima ad Philippenses, an. 62. Romæ, in primis vinculis.

Octava ad Colossenses, an. 62. Romæ, in iisdem vinculis.

Nona ad Philemonem, an. 62. Romæ, in iisdem vinculis, sed sperans ab eis citò liberari.

Decima ad Hebræos, an. 63. Romæ, aut saltem in Italia, paulò post prima vincula.

Undecima prior ad Timotheum è Macedonia an. 64.

Duodecima ad Titum Nicopoli, an. 64; de hac tamen utraque magna controversia apud auctores. Vide Præfationem illius.

Decima tertia ad Ephesios, Romæ in secundis vinculis, an. 66.

Decima quarta posterior ad Timotheum, Romæ in secundis vinculis et morti vicinus, an. 66.

Et de his duabus etiam controvertitur; multi enim volunt quòd in primis vinculis scriptæ fuerint : de quibus vide Præfationes proprias.

Hunc ordinem stabilit, et, quantùm potest, probat Dominus *De Tillemont*, in suis in D. Paulum notis, *Mémoires, etc*.

Unicuique Epistolæ suum, in hoc opere,

proprium anteponetur argumentum; interim in genere dici potest, quòd omnium D. Pauli Epistolarum triplex argumentum esse videatur.

Primum, fidei dogmata stabilire et explicare, mores Christianos inculcare, ad perseverantiam in fide et virtutibus animare.

Hinc plerumquè prior earum pars est dogmatica; posterior verò moralis.

Aliud argumenti genus est Judaismum, legisque Mosaicæ cæremonias, per novam Christi legem abrogatas, impugnare et eradicare; præsertim in Epistolis ad Romanos, ad Galatas, ad Philippenses, ad Hebræos.

Tertium, hæreses, jam tum subnascentes, suffocare; præcipuè in Epistolis ad Ephesios, ad Colossenses, ad Timotheum.

Hæ omnes Epistolæ, si excipiatur quæ ad Hebræos, scriptæ sunt græcè; tum quia ad Græcos, tum quia græcè tunc loquebantur ferè omnes : hinc et ad Romanos etiam græcè scripsit, ut dicetur in hujus Epistolæ Præfatione.

Porrò, quàm utile sit has omnes Epistolas legere, meditari, commentari, discamus à D. Joanne Chrysostomo, harum interprete fidelissimo.

Paulinæ, inquit, Epistolæ metalla sunt spiritûs et fontes : metalla quidem, quia quovis

auro pretiosiores nobis præbent divitias; fontes verò, quia nunquam deficiunt, sed quantumlibet exhauris, tantumdem ac multò ampliùs rursus affluit: et hoc evidenter declarare potest totum tempus quod præteriit.

Siquidem ex quo Paulus vixit mille et quingenti jam elapsi sunt anni, totoque hoc tempore, multi tum commentatores, tum doctores ac interpretes, multa sæpe inde exhauserunt, nec tamen repositas inibi divitias exinanire valuerunt: non est enim sensibilis hic thesaurus, et ideo non consumitur à multis effodientium manibus, sed augetur et multiplicatur.

Et quid dico de illis, qui ante nos fuerunt, quàm multi post nos dicturi sunt; ac rursus post illos alii! nec tamen deficient fontis in modum scatentes divitiæ; neque metallorum hoc genus exhaurietur. D. Chrysostomus in dictum Apost. habentes unum spiritum, homil. tertia.

Expertus ego, mentis licèt exilissimæ, et Paulino pectori penetrando infinitè imparis hæc D. Chrysostomi verba quasi prophetica, ad litteram vera reperi.

Epistolæ Paulinæ metalla sunt spiritûs indeficientia; et fontes luminis et ignis, ut ita dicam inexhauribiles.

Experire, Lector, cujuscumque eruditionis,

ingeniique solidioris et acutioris, et hæc eadem verba reperies veriora; si præsertim indefesso studio cor pium adjunxeris et humile, ita ut oratione fervidâ et humili frequenter petas à Deo, quod studium solum suppeditare non potuerit.

APPROBATIO *clarissimi viri* D. C. De Precelles, *in sacra Facultate Parisiensi Doctoris, Socii Sorbonici et regii librorum Examinatoris ac Censoris.*

LEGI accuratè librum hunc, cui titulus est: *Epistolarum Sancti Pauli Apostoli Expositio, per Analysim, Paraphrasim et Commentarium:* idque ex illustrissimi domini Franciæ Cancellarii mandato; et nihil in hoc opere reperi, quod fidei, aut bonis moribus adversetur: quinimò dignum illud existimo quod pro utilitate publica typismandetur.

Datum in Sorbona, die 2 Oct. 1701.

C. DE PRECELLES.

Licentia admodum reverendi Patris generalis Minoritanæ Capucinorum familiæ.

NOS frater Augustinus à Tissana, ordinis Fratrum minorum sancti Francisci Capucinorum generalis Minister, licèt immeritus, virtute præsentium, reverendo patri F. Bernardino de Picquigny, Parisiensis provinciæ concionatori, sacræ theologiæ lectori, ipsiusque provinciæ exdefinitori, concedimus facultatem typis mandandi librum ab ipso compositum, cu titulus est: *Epistolarum Beati Pauli Apostoli Expositio triplex, Analysi, Paraphrasi et Commentario;* modò tamen

priùs sit à duobus theologis nostri ordinis, à reverendo patre provinciali suo assignatis, approbatus, servatisque aliis de jure servandis.

Datum Romæ, die 13 junii 1702.

F. AUGUSTINUS, supradictus.

Approbationes Theologorum ordinis.

EGO infrascriptus, ex speciali commissione reverendi patris Hugonis Parisini, provinciæ Parisiensis fratrum minorum S. Francisci Capucinorum provincialis, legi librum cui titulus est : *Epistolarum Beati Pauli Apostoli triplex expositio, Analysi, Paraphrasi et Commentario*, a reverendo patre Bernardino à Piconio, ejusdem ordinis et provinciæ antiquo lectore theologo et definitore, compositum ; in quo non solùm nihil nisi sanum, et orthodoxæ fidei omnino conforme reperi ; sed et miratus sum industriam Auctoris, quâ sic omnia interpretationum genera in unum collegit opus ; ut et omnium sanctorum interpretum finem, intellectum scilicet illuminandi, et voluntatem inflammandi perfectè sit adeptus.

In duobus siquidem commendatione dignus est noster hic Auctor. Primum est, quòd sancti Pauli mentem feliciter assequatur, ejusque litteralem sensum breviter exponat et clarè ; sicque cœlestibus Paulinæ doctrinæ radiis mentem sui Lectoris mirum in modum illustrat. Secundum, quòd Paulini pectoris arcana et penetralia velut ingressus, Commentarium multis repleat religionis et charitatis affectibus ; sicque pii Lectoris voluntatem divinis ardoribus suaviter inflammat et accendit. Hoc igitur præclarum opus, quod antiquum dixerim et novum ; antiquum, quoad rerum substantiam ; novum, quoad modum ; novè etenim, novâque methodo, et quidem cum ea quæ optanda est, tum perspicuitate, tum doctrinâ et pietate, divinum Apostolum explicat ; hoc, inquam, opus prelo dari, et publicè fidelium utilitati exhiberi dignum censeo.

Datum Parisiis in nostro majori Conventu Assumptionis Dei Genitricis Mariæ Virginis, die vigesimâ mensis februarii, anno Christi 1703.

F. Alexius, Parisinus Exlector Theologus.

Ego infrascriptus, sacræ theologiæ in primario Conventu nostro Professor, et Superiorum jussu deputatus ad examen libri, cui titulus est : *Epistolarum Beati Pauli Apostoli triplex Expositio, Analysi, Paraphrasi atque Commentario,* Auctore reverendo patre Bernardino à Piconio, ordinis nostri concionatore, sacræ theologiæ olim in hoc eodem primario Conventu Professore, ejusdem Conventûs post modùm Guardiano, totiusque nostræ Parisiensis provinciæ primo definitore.

Circa hoc opus, quod accuratè, et maximâ cordis et animi voluptate legi, mentem meam meliùs exprimere non possum, quàm testificando quòd illius Auctor suâ novâ methodo Apostoli mentem lectorum suorum mentibus sic exponit, ut et illorum corda divinis Paulini pectoris ardoribus accendat. Etenim dum per analysim partes uniuscujusque capitis in ordinem redigit, dum per paraphrasim sensum Apostolicum absque ambagibus ob oculos exponit, dum per commentarium sensus abstrusiores, et magis reconditos enucleat; fit ut, tenebris evanescentibus, sanctus Paulus cœlestes veritatis radios mentibus emittat, quibus excellentior quidem charitatis via demonstratur : at dum pios affectus tam aptè, tam congruè ad mentem et cor illius Apostoli, quem Christi charitas urgebat, cordibus Lectorum immittit, fit ut qui attentæ hujus operis lectioni incumbit, velut exultabundus cum Christi discipulis exclamet : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum aperiret nobis Scripturas?*

Hoc igitur opus, non solùm inoffenso pede percurri potest, quia nihil fidei christianæ, et piis moribus contrarium continet ; sed maxima etiam cum utilitate, tum quia veritatem et charitatem, mentis et cordis vitam, piè simul et attentè legentibus, ubique spirat ; tum quia mirâ hujus Auctoris indus-

triâ, unicuique sedulo et cordato Lectori clariùs patebit quanto jure de omnibus Divi Pauli epistolis dici potest, quod ipse Paulus de aliis Scripturæ libris protulit; scilicet quòd instruant nos ad salutem, quòd utiles sint ad docendum, ad arguendum, ad corridiendum, ad erudiendum in justitia; ita ut per eas perfectus sit homo Dei, et ad omne bonum opus instructus. Datum Parisiis, in supradicto Conventu, die 20 martii, anno 1703.

F. SEVERINUS, Parisinus Capucinus.

Facultas reverendi patris Provincialis Capucinorum provinciæ Parisiensis.

Nos F. Hugo Parisinus, ordinis fratrum minorum sancti Francisci Capucinorum, provinciæ Parisiensis Provincialis, licèt immeritus, cùm librum reverendi P. F. Bernardini de Picquigny, provinciæ nostræ exdefinitoris et sacræ theologiæ Lectoris, cui titulus est: *Epistolarum Beati Pauli Apostoli Expositio triplex*; duo ordinis nostri theologi, quibus id commissum fuerat, recognoverint, et in lucem edi posse probaverint: Pro potestate nobis facta ab admodum reverendo patre Augustino à Tissana, ordinis nostri Ministro generali, facultatem concedimus præfatum librum typis mandandi. Datum Parisiis, die 9 junii 1703.

F. HUGO, Provincialis.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD ROMANOS
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Haec Epistola, ordine temporum, sexta aut septima plerumque reputatur; in Bibliis tamen prima collocatur, non tantùm quia Roma caput est mundi, sed multò magìs, quia hæc ad Romanos Epistola continet Christianæ Religionis capita, fidem, gratiam, Christi merita.

De hâc Epistolâ multi, non sine causâ, existimant dictum à D. Petro II. Ep. c. 3. quædam esse difficilia intellectù : revera, præ cæteris Epistolis, difficillima est, ut fatentur Origenes, D. Hieronymus. Quin et difficultas deterruit D. Augustinum, ne cœptam hujus Epistolæ explicationem perficeret, ut ait lib. Retract. c. 25.

Hujus obscuritatis causa quidem com-

munis aliis etiam Epistolis Paulinis, imò et aliorum Apostolorum scriptis; quia, licèt sermo sit Græcus, phrasis tamen sæpe est Hebraica, seu potiùs Syriaca. Causa verò D. Paulo specialis, et in hâc præsertìm Epistolâ; quia sermo ejus hiulcus, confragosus, sæpe abruptus et intercisus; à proposito in aliud, quasi quodam impetu, ruens: deinde ad scopum revertens; objectionibus tacitis et non evolutis respondens; multas Hebræorum sententias obiter tangens, et non explicans, sed notas supponens.

Aliæ sunt obscuritatum causæ, de quibus videatur D. Hieron. quæst. ad Algasiam decimâ. Videatur et Cornelius à Lapide, Canon. rerum et verborum.

At difficultatem compensat utilitatis magnitudo, ait Estius: quid enim utilius in vitâ, quàm id discere, sine quo bene, beatè, et in æternum vivere non possis?

Hujus Epistolæ scribendæ occasio fuit orta contentio inter eos qui ex Judæis,

et illos qui ex Gentilibus, conversi fuerant.

Judæi hujus contentionis auctores, præ nimio legis et Judaismi zelo, Gentiles, etiam post conversionem in Ecclesiâ, aspernabantur, quasi Dei gratiâ indignos; sese verò, ob legis Mosaicæ observantiam, Evangelii gratiâ dignos arbitrabantur; dignosque qui aliis in omnibus præferrentur. Hinc rixa, altercatio et objurgatio.

Gloriabantur Judæi, quòd Dei populus erant, cui data lex, ad quem Prophetæ missi, cui promissus et datus Christus, etc. Hæc autem omnia suis et majorum suorum meritis attribuebant: zelo scilicet et fidelitati, quibus Deo vero servierant; propter quæ fides et Evangelium ipsis, tanquam hæreditas et patrimonium erant debita: Gentilibus autem, ut pote idololatris, omnibusque vitiis deditis, gratìs data.

Gentiles verò de scientiâ, philosophiâ scilicet gloriabantur; quin et extolleban

quosdam suorum, qui et veri Dei notitiam habuerant, multaque prudenter, fortiter ac justè gesserant: Judæis autem suam in Deum rebellionem; imò et suam quoque idololatriam improperabant; de quâ testis est Scriptura: objiciebant et ipsis persecutiones, quas Prophetis intulerant; at præcipuè mortem, quam ipsi Christo Domino injustè et cruentè dederunt: hincque se digniores affirmabant, quibus Evangelii gratiam Deus exhiberet.

Sic ergo altercantibus Romanis Apostolus sese medium interponit; partiumque quæstiones ita dirimit, ut asserat 1.° utrumque populum, Judæum et Græcum graviter deliquisse: Gentilem, quia Deum ex creaturâ cognitum, non glorificavit; Judæum verò, quia Dei legem non observavit: unde concludit omnes esse sub peccato; et ideo neutrum suâ justitiâ salutem meruisse; sed omnes Dei Salvatoris egere gratiâ.

Scopus igitur Apostoli in hâc Epistolâ est ostendere quòd Christi gratia, nec

Judæis data sit, ob Mosaicæ legis observantiam; nec Gentilibus, ob legis naturalis custodiam: sed merè gratìs et ex purâ Dei misericordiâ.

Hinc 1.° capite horrenda Philosophorum Gentilium scelera revelat; 2.° cap. Judæorum transgressiones; 3.° cap. concludit omnes esse sub peccato, nec habere de quo glorientur; ibidem, circa finem capitis, suam de gratuitâ justificatione, Gentibus et Judæis oblatâ, doctrinam aperit; 4.° cap. hanc suam doctrinam confirmat exemplo ipsius Abrahæ, gratìs per fidem justificati; in 5.° cap. hujus gratuitæ justificationis excellentiam declarat et utilitatem; 6.° cap. hortatur sic justificatos, ut sanctis moribus justitiam servent et augeant; quia ut 7.° cap. docet, post justificationem manet adhuc concupiscentia, quam lex acuit, sed quam gratia superat et reprimit; in 8.° cap. enumerat fructus ex fide Christi nascentes.

In 9.° 10.° 11.° docet Gentes ad justitiam

electas esse, Judæos verò rejectos ab illâ; quia Gentes Christo crediderunt; Judæi autem credere noluerunt. Ex hac Judæorum rejectione consequentias prævenit, quæ contra Dei veritatem et justitiam deduci possint. Hujus rejectionis limites notat et quoad tempus et quoad personas: Judæorum rejectio fuit vocationis Gentium occasio: hanc rejectionem timeant et Gentes. A cap. 12.° usque ad finem Epistolæ, mores instruit.

Duæ igitur sunt hujus Epistolæ partes: 1.ª, quæ est dogmatica, complectitur undecim capita: 2.ª, quæ est ethica, continetur quatuor capitibus. Caput 16. varias continet salutationes.

Scripta fuit Græcè, tum quia è Græciâ, ubi D. Paulus linguæ Græcæ assueverat; tum quia lingua Græca tunc Romanis omnibus, etiam feminis, teste Juvenali, erat in usu quotidiano; tum quia advenis Romæ morantibus (quales erant plurimi hujus Ecclesiæ Christiani), lingua Græca notior erat, quàm Romana, seu Latina;

tum denique, quia hæc Epistola, ut pote continens pleraque Religionis capita, digna erat quæ ad omnes totius orbis Ecclesias mitteretur; Græca autem, ut ait Cicero pro Archiâ, leguntur in omnibus ferme gentibus; Latina suis finibus sanè exiguis continentur. Quia enim Græci, à tempore Alexandri Magni, dominati fuerant omnibus ferè Gentibus; Græcè loquebantur ferè omnes.

Hinc Græcè scripsit Apostolus gentium, exceptâ ad Hebræos Epistolâ.

Scripta fuit Cenchris, seu in portu Cenchrensi, qui erat urbi Corintho vicinus; anno Christi 58, ut putat Baronius, et per Phœben Diaconissam lata.

ANALYSIS.

EGREGIO prologo, Paulus Romanos sibi reddit attentos et dociles, eis statim exponens quis sit, Evangelii scilicet præco: cujus Evangelii? Dei: de quo agitur in hoc Evangelio? de Filio Dei, homine Deo: à quo suum recepit Apostolatum? à Jesu Christo: quare? ut obediatur Evangelio: ad quos? ad omnes gentes, et ideò ad vos, ô Romani! quibus ℣. 7. pacem et gratiam apprecatur.

Ad ℣. 8. usque ad 17. mirâ prudentiâ Romanos reddit sibi benevolos: 1.° ob illorum fidem, in toto orbe celebrem, Deo gratias agens; 2.° jurans quòd in suis orationibus, illorum sit semper memor; 3.° quòd suum votum continuum sit ad illos eundi; 4.° aperiens hujus sui voti motivum, et suam erga illos sollicitudinem; 5.° exponens illis quid propterea tentaverit, quid obstiterit, quid tentando intenderit; deniquè omnibus se debitorem dicens, et ideò paratum et Romanis evangelizare: nec eum pudet Romæ, sicut et alibi, evangelizare; quia Evangelium virtus Dei est ad salutem omni credenti.

℣. 17. Hinc delabitur ad præcipuum hujus Epistolæ propositum: justitiam scilicet esse ex fide, non ex lege, non ex naturæ viribus.

Evangelium, inquit, virtus Dei est ad salutem omni credenti; quia docet nos veram justitiam ex fide nasci, fide nutriri, fide per charitatem operante consummari. Contrà verò nos docet iram Dei imminere in omnes impios, qui non credunt, sed Dei veritatem in injustitiâ detinent.

His ità ℣. 17 et 18. dispositis, ℣. 19. aggreditur gentiles, eisque ostendit Philosophos scientiâ suâ non fuisse justificatos: ut justi forent, legem naturalem scire et servare debuissent. Equidem Deum noverunt et legem naturalem: sed non ideò justi, imò, quò plùs docti, eò magis rei, quia ℣. 21, 22, 23 in Deum ingrati, illum non glorificaverunt; semetipsos, quasi suæ sapientiæ auctores, venerati sunt; idola, bestias ipsas, quasi Deos coluerunt.

℣. 24, 25, 26, 27, 28 exprimit enormia scelera in quæ Deus sivit philosophos, in eorum ingratitudinis punitionem, elabi.

In reliquo capite describit summam eorum nequitiam, turpitudinem et probra. Undè concludendum relinquit quòd ad veram justitiam nihil philosophia contulit; et ideò gentiles non habere undè glorientur.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

℣. 1. PAULUS, servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei,

2. Quod antè promiserat per Prophetas suos, in Scripturis sanctis

3. De Filio suo, qui factus est ei ex semine David, secundùm carnem,

4. Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundùm Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri:

5. Per quem accepimus gratiam et Apostolatum, ad obediendum fidei, in omnibus Gentibus, pro nomine ejus.

6. In quibus estis et vos vocati Jesu Christi:

7. Omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis Sanctis, gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

8. Primùm quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.

9. Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu.

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

PAULUS, Dei gratiâ Christianus, Dei vocatione Apostolus, speciali Spiritûs sancti destinatione segregatus ad portandum coram Regibus et Gentibus Evangelium Dei.

Evangelium non novum, sed jam olim ab ipsomet Deo promissum, Prophetarum ipsius oraculis; quæ nunc etiam exstant in sacris Scripturis :

Evangelium, inquam, de Filio Dei, qui in tempore factus est Homo ex Mariâ Virgine, stirpis Davidicæ.

Qui idem juxta naturam hominis Filius David prædestinatus est, ut secundùm subsistentiam esset naturalis Filius Dei; et ut talis patuit tum per potentiam miraculorum, tum per visibilem Spiritûs sancti in discipulos suos missionem, tum per suam ipsius et aliorum resurrectionem ex mortuis.

Per hunc ipsum Jesum Christum, Filium David et Filium Dei, recepimus gratiam et Apostolatum, nomine et vice ipsius, inter omnes Gentes exercendum, ut prædicatione nostrâ eas inducamus ad credendum Evangelio, et Christo obediendum.

Inter quasgentes estis et vos, ô Romani! divinâ vocatione Christiani, et ideò vestrî curam gerens, hanc vobis scribo.

Omnibus ergò vobis, qui Romæ estis, Deo charis et ad sanctitatem vocatis, gratiam et pacem opto à Deo Patre nostro et à Domino nostro Jesu Christo.

Atque in primis quidem, omnium vestrûm nomine, gratias ago Deo meo per Jesum Christum, (qui cùm sit omnium beneficiorum auctor, ità et omnis gratiarum actionis auctor esse debet) quia fides vestra celebris est, et prædicatur in universo mundo.

Testis enim est mihi Deus ipse, quem colo purâ mente

meo in Evangelio Filii ejus, quòd sine intermissione memoriam vestrî facio.

10. Semper in orationibus meis, obsecrans: si quo modo tandem aliquandò prosperum iter habeam, in voluntate Dei veniendi ad vos.

11. Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos:

12. Id est, simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam.

13. Nolo autem vos ignorare, fratres: quia sæpè proposui venire ad vos, (et prohibitus sum usque adhùc) ut aliquem fructum habeam et in vobis, sicut et in cæteris gentibus.

14. Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum.

15. Ità (quod in me) promptum est et vobis, qui Romæ estis, evangelizare.

16. Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primùm, et Græco.

17. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit.

18. Revelatur enim ira Dei de cœlo, super omnem

non carnalibus ritibus, in Evangelio Filii ejus prædicando, non legales docendo cæremonias : testis est, inquam, quòd vestrî semper sim memor.

Assiduè deprecans illam in precibus meis; si quo modo fieri possit, ut quod jàm diù desidero, tandem aliquandò contingat : scilicet, ut, Deo sic volente, prospero itinere veniam feliciter ad vos.

Magno siquidem teneor desiderio vos, non meî gratiâ, sed ad impertiendum vobis aliquod spirituale donum, quo vos in fide jam acceptâ confirmem :

Sive, ut meliùs dicam, ut mutua sit utrisque nostrûm consolatio, per unam atque eamdem fidem; et ego de vestrâ gratuler, et vos de meâ; sicque nos invicem in fide corroboremus.

Nolim autem vos ignorare, fratres, quia per me non stetit, quòd meo desiderio non satisfecerim ; etenim sæpè mihi fuit voluntas ad vos eundi; sed ad hunc usque diem mihi per varia impedimenta non licuit; ideò autem sæpè proposui ad vos ire, ut inter vos aliquem reportarem fructum, sicut et in cæteris nationibus feliciter reportavi.

Ex quo factus sum omnium gentium Apostolus, omnibus debeo doctrinæ ministerium, Græcis et Barbaris, doctis et indoctis.

Itaque, quantùm ad me attinet, paratus sum et vobis etiam, qui Romæ estis, Evangelium prædicare.

Paratus sum, inquam, et vobis, Romæ, in splendidissimâ urbe, prædicare, sicut et alibi; nec enim Jesu Christi Evangelium erubesco; quia in eo continetur virtus et potentia quædam instrumentalis Dei, quæ salutem æternam omni et cuilibet credenti, Judæo primùm et Gentili, conferat.

Docet enim nos, et clarè, undè sit divina justitia, seu quæ nos verè et coram Deo reddit justos; scilicet, ex fide in Jesum Christum, quæ in dies augescens, credentem perducit ad æternam salutem : quemadmodùm Habacuc prædixit, justus ex fide vivit et vivet.

Idem Evangelium è contrà docet nos, Dei vindictam ali-

impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitiâ detinent:

19. Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit.

20. Invisibilia enim ipsius, à creaturâ mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas: ità ut sint inexcusabiles.

21. Quia cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum:

22. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

23. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium.

24. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis:

25. Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium: et coluerunt, et servierunt creaturæ potiùs quàm Creatori, qui est benedictus in secula. Amen.

quandò venturam de cœlo (in die judicii) in omnes impios, qui Deum verum non coluerunt, et in omnes injustos, qui in proximum peccaverunt; veram Dei et legis naturalis cognitionem quasi captivam tenentes, ne prodeat in affectum et in opus.

Dixi quòd impii veram Dei cognitionem, quasi captivam in suo intellectu detinent; quia quòd naturaliter de Deo cognosci potest, hoc illis fuit manifestum per philosophiam, quanquàm hoc ipsum Deo debent, qui dedit intellectum et scientiam.

Quamvis enim invisibilis sit ipse Deus, ex quo tamen mundum tam mirificè condidit et administrat; in operibus suis intellectu conspicitur; ex opere intelligitur opificis semper durans omnipotentia, quin et ejus divinitas: ità ut inexcusabiles sint omnes impii philosophi.

Quia Deum cùm cognoverint, Deo tamen debitum honorem non exhibuerunt, nec eum adoràrunt, ut supremam majestatem; nec ipsi gratias egerunt, ut omnium bonorum autori; sed vani et inanes facti sunt in ratiocinationibus suis, scientiâ suâ ad vanam gloriam abutentes; hincque obscuratus est eorum intellectus, vanâ sapientiâ destitutus, et in varios errores, contra naturale lumen, prolapsus est.

Cùm enim semetipsos sapientes dicerent, et se quasi sapientiæ suæ autores celebrari sinerent, reverà deserti à verâ sapientià, stulti facti sunt.

Vide quò stultitiæ devenerunt. Honorem soli Deo incorruptibili debitum, transtulerunt ad imaginem hominis corruptibilis; et quod stultius est, ad imagines volucrum, quadrupedum et serpentium.

In cujus sceleris punitionem, Deus eos suæ propriæ concupiscentiæ tyrannidi deseruit, sinens eos fœdissima, quæ luberet, facere; quibus ipsimet, sponte suâ, suis corporibus dedecus inferrent.

Quia Deum verum commutaverunt pro falsis et imaginariis, quibus honorem Deo debitum reddiderunt, et quibus servitute latriæ servierunt; sicque majori honore creaturam affecerunt, quam Creatorem: sed ipse nihil eorum injuriâ læsus, in æternum, certò et stabiliter est benedictus.

26. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ: Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui est contra naturam.

27. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui, in semet ipsis recipientes.

28. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitiâ: tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt,

29. Repletos omni iniquitate, malitiâ, fornicatione, avaritiâ, nequitiâ, plenos invidiâ, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones,

30. Detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes,

31. Insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordiâ.

32. Qui cùm justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: et non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Hanc ob causam Deus offensus permisit eos prolabi in fœdas et infames cupiditates; nam eorum feminæ, (quas pudor maximè decet) oblitæ sexûs sui, naturalem usum commutaverunt in nefarium.

Similiter et masculi, relicto naturali feminarum usu, mutuis cupiditatibus inter se, unus in alterum deflagrârunt; masculi in masculos abominandam patrantes turpitudinem, hisque modis mercedem suæ defectionis à Deo, seu erroris idololatrici, recipientes in tali turpitudine; ut qui in Deum contumeliosi fuerant, semetipsos hâc nefandâ contumeliâ afficerent.

Et quemadmodùm non probaverunt, non æstimârunt, pro merito, Dei beneficium, quo notitiam ejus assecuti sunt; propterea Deus eos tenebris excæcatos passus est abire in mentem reprobam, juxta quam de rebus agendis perversè sentientes, egerunt quæ homines rationales maximè dedecent.

Hinc omni scelerum genere sunt repleti, malignitate, scortationibus, avaritiâ, nequitiâ, pleni invidiâ, homicidio, contentione, dolo, pravitate: clanculùm calumniatores:

Palàm detrahentes, Deo odibiles, et Dei osores, feroces et injuriosi, superbi, fastuosi, scelerum inventores, parentibus immorigeri, rationis expertes, moribus incompositi et ab humanitate alieni, quibus nullus naturalis affectus, nescii fœderis, immisericordes.

Qui cùm Deum esse nossent, eumque summè justum; practicè tamen noluerunt intelligere quòd morte digni sint, qui scelera enumerata faciunt; nec illi solùm, sed etiam, qui ea suo consensu, dum perpetrantur, approbant.

Commentarius.

℣. 1. PAULUS, sui temporis morem secutus, nomen suum in capite Epistolæ ponit, non in calce sicut nunc nostri moris est. Apostoli autem nostri nomen Hebræum, Saul, Græcum Σαυλὸς, Latinum Saulus, tandem Paulus.

Sive fuerit binominis, id est, Saulus et Paulus in circumcisione vocatus fuerit, ut putant Origenes, S. Anselmus, S. Thomas.

Sive Sauli nomen à Deo fuerit mutatum in Paulum, sicut Simon dictus est Cephas seu Petrus, ut ne hâc quidem parte aliis Apostolis esset inferior, ait D. Chrys.

Sive hoc Pauli nomen acceperit à Paulo Sergio Proconsule, quem ad Christi fidem in insulâ Cypro convertit. Act. 13. ℣ 12. ut opinatur Baronius post D. Hieronymum.

Sive ipse Paulus, hoc nomen gentile et Romanum, parvitatem significans, assumpserit humilitatis gratiâ, ut qui staturâ pusillus erat et homunculus, et qui se, juxta vim textûs Græci, minimum minimorum dicebat, Ephes. 3. 8. nomine quoque suo parvitatem suam publicè testaretur, et id opinatur D. Augustinus.

Commentariorum continuatio.

Quidquid sit de causâ hujus nomnis, certum est quòd ex quo Saulus cum Barnabâ missus est ad gentes, maluit Paulus quàm Saulus appellari; nec aliud nomen assumpsit in omnibus suis Epistolis.

Servus Jesu Christi. Divinæ servitutis modi sunt plures, ait D. Chrys.; alius à creatione, alius à fide, alius à vitæ instituto: omnibus modis Paulus est servus Jesu Christi, ait idem Chrys., creatione, redemptione, fide, vitâ, mori-

bus, totus Jesu Christi, totusque illi consecratus et devotus. Hâc de re vide plura, Epist. ad Titum c. 1. ℣. 1.

Vocatus Apostolus, Gr. κλητὸς nomen, non participium; id est, vocatitius, seu vocatione, ab ipso Christo factus Apostolus; non in hoc officium intrusus aut per se, aut per alios, sed divinâ vocatione. *Apostolus*, id est, missus, legatus, tanquàm à Christi latere, ad prædicandum in toto mundo Evangelium, et omnes ad salutem vocandos: sicut ipse Christus à suo Patre missus est. Juxta illud Joan. 20. 21. sicut misit me Pater, et ego mitto vos.

Segregatus, Gr. discretus, Syr. separatus. Alludit ad id quod Act. 9. 15. Vas electionis est mihi ad portandum nomen meum coram Regibus et Gentibus; et ad id quod Act. 13. dicit Spiritus sanctus, segregate mihi Saulum, etc. Sensus ergò est, speciali Spiritûs sancti delectu segregatus tanquàm vas aptum et destinatum ad portandum ad omnes gentes *Evangelium Dei*; id est, bonum Dei nuntium: non triste quiddam velut Prophetæ, accusationes, crimina, increpationes; sed Evangelia, et Evangelia Dei, firmorum et immutabilium bonorum thesauros infinitos. D. Chrysostomus.

Observa hæc tria nomina, quæ sibi tribuit D. Paulus, *Servus Jesu Christi, Apostolus, segregatus*, quorum 1. Romanis suam exhibet religionem, 2. officii sui dignitatem, 3. vocationis suæ modum: quasi diceret, Paulus Dei gratiâ Christianus, Dei vocatione Apostolus, speciali sancti Spiritûs selectione, gentium, et ideò vester Apostolus.

Et hanc fidei suæ et Apostolicæ missionis quasi professionem ritè quidem hìc præmittit, tum ut sinistros rumores dissipet, quos fortè Romani ab Orientalibus, de Paulinæ fidei puritate receperant; tum ut Epistolæ suæ auctoritatem stabiliat, sibi, ut Romanis prodesset, necessariam; seu, sicut ait D. Chrys. ut fide dignam et plausibilem reddat Epistolam.

Sed hinc disce tres veri Apostoli et Episcopi conditiones, his tribus nominibus expressas, scilicet vocationem divinam, servitutem Christi, Evangelizationem, seu Evangelii prædicationem. Sit à Deo vocatus, non intrusus per se, vel per

alios : sit Jesu Christi et ejus Ecclesiæ servus ; vitam , laborem, divitias , omnia sua , pro illis impendat ; evangelizet , doceat Evangelium Dei ; non nova , non ab omnibus inventa ; sola Dei vocatio dat jus ad Episcopatum : servire Christo et Ecclesiæ, pro illâ vivere , laborare , pati , mori , certa sunt divinæ vocationis indicia : evangelizare , docere Evangelium Dei , finis Episcopatûs , seu vocationis ad Episcopatum.

℣. 2. *Quod antè promiserat*, etc. Dixit se Apostolum et Evangelii præconem : nunc indicat cujus Evangelii sit præco , nempe *Evangelii Dei ;* Evangelii per Prophetas in Scripturis à Deo promissi ; Evangelii *de Filio suo* , cujus objectum est Filius Dei ; Evangelii itaque omninò et undequaquè divini.

Hujus recordetur vir Apostolicus, et meminerit cujus Evangelii sit præco ; illudque pro suâ dignitate conetur administrare dignè Deo.

℣. 3. *Qui factus est ei.* Nec textus Græcus , nec versiones Syriaca , Arabica , Æthiopica , habent particulam *ei ;* sic tamen legit D. Ambros. seu , ut nunc volunt, Hilarius Diaconus Romanus. Ità etiam S. August.

Paucis exponit quis sit Jesus Christus , et utramque ejus exhibet et generationem et naturam ; quasi diceret : Ille qui ab æterno erat Filius Dei ex substantiâ Patris , factus est filius hominis in tempore ex substantiâ Matris ; sicque verus Deus , verus homo.

Qui factus est. Syr. qui natus est ; Æthiop. qui genitus est , et provenit , id est , qui secundùm carnem factus , seu incarnatus est. *Ei*, Deo Patri , ad Dei gloriam , *ex semine David.* Syr. ex semine domûs David , id est , ex Mariâ Virgine , Davidicæ stirpis , seu genitâ ex semine David. Luc. 24. 44.

Qui prædestinatus est filius Dei, etc. Gr. illo definito Filio Dei , etc. Syr. et agnitus est filius Dei , etc. Arab. destinato , Æthiop. quem declaravit. Hæc verba aliter à Græcis , aliter à Latinis explicantur. Secundùm Latinos hic sensus est : etsi secundùm naturam humanam filius sit hominis , tamen præ-

destinatus est ut secundùm hypostasin sit naturalis Filius Dei; *in virtute*, seu cum potentiâ faciendi miracula: quam habet à Spiritu sancto, incarnationis auctore, hancque potentiam declaravit resurrectione tum suâ, tum aliorum.

Secundùm Græcos hic sensus est: etsi secundùm humanitatem sit filius David, tamen declaratus est naturalis Filius Dei, tribus potissimùm argumentis; nempè, per potentiam miraculorum; per sanctificationis Spiritum, peccata remittendo, Spiritum sanctum conferendo; per resurrectionem mortuorum, quâ se et alios suscitavit à mortuis. Ità D. Chrysostom. Theod. Theophyl.

Hæc interpretationis diversitas orta est ex Græcæ vocis ambiguitate ὁρίζειν quæ significat definire, destinare, determinare; quod Græci explicant per verbum declarare, demonstrare, Latini verò per verbum prædestinare.

Patet legenti, quòd Græcorum explicatio sit valdè naturalis, careatque difficultatibus, quas habemus in explicandâ Christi prædestinatione ut sit Filius Dei, et in explicandâ syntaxi et sensu verborum sequentium, scilicet in *virtute, secundùm Spiritum*, etc.

Audiatur unicus Theophylactus: *Qui definitus est Filius Dei in virtute*, etc. Suprà dixit, Evangelium esse de Filio Dei; nunc astruit, quânam ratione cognitus sit Filius Dei, inquiens, definitus, hoc est demonstratus, confirmatus, judicatus. Definitio enim est ipsa judicatio, suffragium seu calculus et sententia.

Nam cuncti definierunt, judicâruntque ipsum esse filium Dei: Undenam? *in virtute*; hoc est ex potentiâ et efficaciâ signorum quæ faciebat. Prætereà *secundùm Spiritum sanctifiaticonis*; hoc est, ex Spiritu, per quem sanctificabat credentes; Dei enim est donare talia. Quin etiam, *ex resurrectione mortuorum*; nam primus ille et solus se ipse excitavit. Itaque ex resurrectione definitus est ac declaratus Filius Dei; magnum enim et hoc est, perindè atque ipse ait: Cùm exaltaveritis me à terrâ, tunc cognoscetis quod ego sum. Ita hùc usque Theophyl.

Nostra tamen lectio est vetustissima; nec nostri tantùm interpretis, sed et omnium antiquissimorum, Tertulliani S. Irenæi, S. Hilarii, Ambrosii, S. Augustini, Epiphanii Primasii. Sit ergò sensus qui idem juxta naturam filius David prædestinatus est ut secundùm suam subsistentiam esse naturalis filius Dei *in virtute*, etc. talisque patuit per potentiam miraculorum: *secundùm Spiritum*, per visibilem missionem Spiritûs sancti in suos discipulos: *ex resurrectione*, e per suam resurrectionem: *Jesu Christi Domini nostri*, Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc.

Hæc verba, in Græco, nectuntur casu genitivo, cum verbis præcedentibus versûs secundi, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, *de filio suo;* quodque intercedit legitur inter parenthesim Conformis est Syriaca versio, de filio suo (qui natus est.. et agnitus est filius Dei...) nempè Jesu Christo Domino nostro. Juxta nostram vulgatam significat per suam ipsius J. C. Domini nostri resurrectionem.

℣. 5. *Per quem accepimus.* Explicat à quo suum receperit Apostolatum, ad quid, et ad quos? *per quem* Jesum Christum filium David, et filium Dei, *recepimus gratiam*, et sanctificantem et gratis datam; omnia dona supernaturalia et gratuita. *Et Apostolatum*, et Apostolici muneris functionem. *In omnibus gentibus;* id est, inter omnes gentes. *Pro nomine ejus;* id est nomine et vice ipsius, pro quo legatione fungimur. *Ad obediendum Fidei*, Gr. ad obedientiam, Syr. ut obediant. D. Chrys. ut obediatur; id est ut prædicatione nostrâ omnes gentes obediant fidei; Apostolici quippè muneris est prædicatione gentes inducere, ut se Christo submittant, ejusque credant Evangelio.

Hinc meritò D. Chrys. in hoc verbum animadvertens, ait: *Ad obediendum;* non dixit, ut in quæstionem, aut vociferationem trahatur; sed ut obediatur: neque enim missi sumus, ut argumenta et syllogismos afferamus, sed ut reddamus quod nobis concreditum est; cùm enim Dominus aliquid pronuntiaverit, audientes minimè oportet curiosè scrutari, sciscitarive super iis quæ dicta sunt; sed excipere tantùm.

Hinc ergò concludo quòd spiritus fidei sit spiritus obedien-
iæ : non est naturalis et simplex mentis operatio, aut ratio-
inatio ; sed voluntatis humanæ gratiâ adjutæ submissio et
dhæsio verbo Dei.

Pro nomine ejus. Præter sensum jam datum, alii intelli-
unt, propter gloriam ejus dilatandam. D. Chrys. Græco
extui adhærens, ὑπὲρ *super*, ait, ut obediatur super no-
ine ipsius ; id est, in nomen ejus credamus. Conformis
st Syrus, ut obediant fidei nominis ipsius.

℣. 6. *In quibus*, Syr. ex quibus, scilicet, Gentibus, seu
nter quas gentes estis et vos, ô Romani! et ideò vestrî cu-
am gero, et ad vos scribo. *Vocati*, κλητοὶ, sicut et 1. ℣.
omen, non participium, significans vocatitios seu divinâ
ocatione servos et famulos Jesu Christi.

Hoc sæpè repetit, ut intelligant fideles, quòd Dei gratiâ
unt Christiani.

℣. 7. *Omnibus qui sunt Romæ.* Postquàm hoc prologo
ixit quis sit, à quo constitutus prædicator, quæ prædicare
ussus, ad quid et quibus ; nunc Romanis omnibus gratiam
recatur et pacem : gratiam, quæ illos uniat Deo ; pacem,
uæ illos uniat inter se.

Hincque disce 1.° salutationem Apostolicam, *gratia vobis
t pax :* hæc duo nunquam separat Apostolus in suis Epistolis.
Et meritò, hæc enim duo nobis et aliis sunt continuè et
bsolutè desideranda : gratia, quâ Deo uniamur ; charitas,
uâ cum proximo : gratia per quam Deus nunc regnat in nobis ;
ax, quâ cum Deo regnemus in cœlis. Hanc salutandi formu-
am Christus suis discipulis tradidit Lucæ 10. 5.

2.° Disce ex ℣. 6 et 7. Christiani nobilitatem : est Jèsu
hristi : de ejus familiâ ; est Dei dilectus, amicus Dei ; est
t sanctus, per baptismum sanctificatus.

Vocatis Sanctis ; id est, qui per Baptismum sanctificati
uistis, et ad sanctitatem vocati estis. Finis vocationis nostræ
anctitas : vocari ad christianismum et ad sanctitatem vocari,
unt unum et idem. Heu ! quoties contra vocationis meæ finem
eccavi ! quàm longè à sanctitate disto, miser peccator !

℣. 8. *Primùm quidem gratias ago Deo meo....* Mirâ prudentiâ ab hoc ℣. usquè ad ℣. 17. captat Romanorum benevolentiam, ut illis fiat utilior ; ac 1.° ob illorum fidem in toto mundo celebrem, Deo gratias agit.

Ubi nota 1.° quòd gratiarum actio sit Apostolica devotio, et quam D. Paulus frequenter exercet. Revera totum religionis exercitium ad duo potest optimè reduci : in recipiendo scilicet et reddendo in recipiendis; à Deo beneficiis, et in reddendis Deo gratiarum actionibus.

Discamus hinc non minùs esse solliciti de reddendis, quàm de petendis et recipiendis.

Nota 2.° de quibus in primis Apostolus reddat Deo gratias, de fide, de bonis spiritualibus et ad æternam salutem conducentibus : sicut hæc specialiter et in primis petendæ, sic de eis gratiæ primùm agendæ. Qui secùs agit, seu qui terrena præsertim petit et pro terrenis gratias tantùm agit, vetus Testamentum sapit.

Nota 3.° quomodo gratias agit, scilicet *per Jesum Christum*; quia per Christum et ob Christum nobis gratia datur ; ideò per Christum, omnis gratiarum actio à nobis reddenda Deo : et hoc utrumque nos docet hic Apostolus.

℣. 9. *Testis enim mihi est Deus.* G. Testis est meî, seu meus.

2.° Deum testem invocat, quòd illorum sit in suis orationibus perpetuò memor. *Cui servio in Spiritu meo;* id est, quem sincerâ mente et spiritu colo ; non carnalibus et Judaicis sacrificiis ; sed spiritualibus animi virtutibus, fide, spe, charitate.

In Evangelio Filii ejus. Non legales ritus docendo, sed cœlestem et divinam filii Dei doctrinam : seu et fortè melius, *cui servio*, seu ministro. *In Spiritu meo ;* id est, sincerâ mente et intimo cordis affectu, *in Evangelio filii ejus*, scilicet prædicando.

℣. 10. *Semper in orationibus meis, obsecrans ....*

3.° Exponit quòd sit continuum suum in orationibus votum ; scilicet ad eos eundi.

Si quomodo tandem aliquandò : hæc adverbiorum congeries, notat ardens D. Pauli desiderium Romanos videndi :

idem indicat verbum sequens, ℣. 11. ἐπιποθῶ, vehementer desidero.

Ex duobus his versibus discimus 1.° quòd juramentum ritè factum sit actus religionis, quia Deum agnoscit et declarat primam veritatem et bonitatem : veritatem, quæ falli non potest; bonitatem, quæ fallere nequit.

2.° Exemplo D. Pauli discat pastor, quòd frequenter et quasi assiduè orare et gemere pro Ecclesia, sit veri Pastoris munus, imò et boni christiani.

3.° Discamus, ejusdem exemplo, orare sub eâ conditione, quâ oravit : Si sit voluntas Dei. Ut enim ait Theodoretus, si ubi de tot hominum myriadum salute agitur, sic rogat Apostolus, quâ veniâ digni sumus, qui non omnia nostra divinæ voluntati permittimus, ab eâque pendemus ?

℣. 11. *Desidero enim videre vos, ut aliquid* .... Gr. ut aliquod impertiar donum vobis spirituale, ad stabiliri vos. Syr. quandoquidem vehementer opto videre vos, et largiri vobis donum Spiritûs, quo stabiliamini.

4.° Aperit sui desiderii motivum : non ex curiositate desidero videre vos ; non ex cupiditate ut aliquid a vobis accipiam, sicut plerique Romam vadunt ; sed ad impertiendum vobis aliquod spirituale donum, quo vos in fide confirmem.

℣. 12. *Id est simul consolari*.... quasi liberiùs locutus sit, emollit et modestè corrigit quod ℣. 11. dixit ; hoc totum ad mutuam consolationem reducendo.

Sunt horum vers. 11. et 12. verba plena humilitatis, ait Theodoretus. Non enim dixit, ut dem, sed ut impertiar ; communico enim ex iis quæ accepi : et quia primus eis magnus Petrus doctrinam Evangelicam præbuit, necessario intulit, *ad confirmandos vos* : non enim aliam vobis doctrinam afferre, sed eam quæ jam oblata est, confirmare, et arbores jam plantatas irrigare volo.

Deinde rursus orationem multâ replet moderatione. Hoc autem est, *simul consolari*... Non solùm non volo dare, sèd etiam à vobis accipere. Hucusque Theodoret. Hinc ergò modestiam disce et in sensu, et in verbis.

1.

Ex vers. 11. discat Prælatus visitationum finem et motivum ; *ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis.* Hic est visitationum finis, gratiam spiritualem impertiri. Visitator est Dei charismatum portator et collator : ipsius munus est confirmare in fide et in bonis operibus.

Hinc mutua oritur consolatio, ex communi fide Pastoris et ovium : consolationem accipiunt oves ex fide Pastoris fructificante, consolationem accipit Pastor ex fide ovium per ipsum confirmatâ et auctâ.

In talibus visitationibus nihil vanum, nihil futile, nulla lætitia sæcularis et mundana, nulla curiositas, nulla videndi currendive libido, nulla dominatio, etc. omnia secundùm Dei spiritum et voluntatem ordinata ad subditorum spiritualem profectum et utilitatem.

℣. 13. *Nolo autem vos ignorare, fratres.* Confirmat quod dixit ℣. 11. *desidero videre vos ;* et propterea illis aperit quid tentaverit, deinde quid obstiterit, denique quid conando et tentando intenderit. Sæpe volui, proposui, ac tentavi venire ad vos, *et prohibitus sum usque ad* (*hoc tempus*). Quippe per alia Evangelica negotia magis urgentia; magis enim urgebat necessitas locorum, in quibus Christus nondum erat annuntiatus. Hoc patet ex cap. 15. ℣. 20. 22. *Ut aliquem fructum habeam :* ecce cur proposui ad vos ire, ut inter alias gentes fructum aliquem habeam rigando quod D. Petrus et ejus discipuli apud vos verbo Dei seminarunt.

Ad exemplum Apostoli nostri, qui omnia sua itinera et negotia ordinabat, suscipiebat et exequebatur, non propriâ voluntate ductus, non curiositate tractus, sed divinâ gratiâ directus.

Discamus et nos omnia nostra secundùm Dei voluntatem ordinare, hanc in omnibus inquirere et exequi, ubique subdi, eam in omnibus adorare, ab eâ semper et omninò pendere.

℣. 14. *Græcis ac Barbaris.....* Volui, inquam, apud vos, sicut et apud alias gentes, fructum aliquem habere, quia omnibus debitor sum : ex quo factus sum omnium gentium Doctor, omnibus debeo doctrinæ debitum ; ad hoc as-

tringor Apostolico munere, ad quod ex speciali sancti Spiritûs selectione segregatus sum.

Non obstante superiori versuum 11. et 12. modestiâ, hìc suæ missionis et Apostolatûs dignitatem sustinet.

Græcis ac Barbaris. Humanum genus Græci distinguebant in Græcos et Barbaros. Barbarus autem apud Græcos erat omnis non Græcus, seu aliâ linguâ loquens quàm Græcâ, quo sensu et ipsi Romani apud Græcos erant Barbari.

Sed hìc D. Paulus intelligit gentes sapientiâ Græcorum excultas, quales erant Romani: per *Barbaros,* incultas et feriores intelligit.

Sapientibus, et insipientibus; id est, ingeniosis et stupidis; doctis et indoctis. Mirare hìc magnam D. Pauli animam, quæ universum orbem amplectebatur: omnes gentes, omnesque prorsus homines, quasi discipulos, à se erudiendos suscipiebat. O animam generosam! exclamat D. Chrys. in proœm. Epist. ad Rom.

Et tu pro modulo tuo considera te debitorem omnibus; omnes, quantùm est in te, instrue: at hinc intelligat præsertim Pastor, quòd se toti suo gregi debet: nullam ovem sine crimine negligit. Itaque, quantùm est in illo, sit semper paratus, semper promptus ad administrandum; nec periculo, nec labore terreatur.

℣. 15. *Ita (quod in me), promptum est...* subaudi mihi, id est, promptus sum *evangelizare.* Hoc debitum, hoc ministerium *evangelizare;* lætum ac faustum Dei gratiæ nuntium prædicare.

℣. 16. *Non enim erubesco.* Paratus sum, inquam, et vobis, in vestrâ splendidissimâ urbe Româ, evangelizare, sicu Antiochiæ, Athenis, Ephesi, Corinthi et alibi: *non enim erubesco Evangelium.* Gr. Christi. Syr. non enim pudet me Evangelii. D. Chrys. addit Christi. Licèt Jesus Christus crucifixus Judæis sit scandalum, et gentibus stultitia reputetur, non me propterea pudet illius Evangelii.

Virtus enim Dei est. Gr. δύναμις, potentia: quia Evangelium Christi, hoc quod in Evangelio continetur et quod præ-

dicamus, incarnatio filii Dei, passio, mors, etc. potens et efficax medium est ad æternam salutem conferendam *omni credenti*, id est, perfectè credenti, et facienti quod fides docet esse faciendum. Sicut medicamentum non prodest, nisi haustum; ita nec Evangelium vitam æternam confert, nisi creditum et custoditum.

Judæo primùm. Quia Judæis promissus fuit Messias. Hinc et Christus ipse illis evangelizavit, et ad eos primùm misit Apostolos suos. *Et Græco:* id est, Gentilibus. Ab Alexandro pleræque gentes græcè loquebantur: hinc sub nomine Græci hìc intelligitur Gentilis.

Nota 1.° quòd fides medium est, per quod Deus nobis vitam largitur et salutem; seu per quod ordinavit ut omnis homo salutem assequatur; *omni credenti*, etc. ut suprà.

Nota 2° quòd Evangelicum verbum sit quædam instrumentalis Dei virtus et potentia, quâ fidem et justitiam, animæ vitam, nobis confert.

Sub Evangelico verbo Deus gratiæ suæ potentiam, et sancti Spiritûs efficaciam abscondit.

Hinc disce in verbo Dei gratiam et spiritum, oratione et meditatione quærere.

℣. 17. *Justitia enim Dei in eo.....* Syr. Justitia enim Dei per illud revelatur. Dixit, non erubesco Evangelium; rationem reddidit; quia virtus Dei est, etc. hinc sensim delabitur ad præcipuam hujus Epistolæ materiam, quam in hoc ℣. exprimit; sicque cum præcedentibus connectit.

Evangelium verè Dei virtus est ad salutem: quare? quia (et hoc erit principale hujus Epistolæ subjectum) vera *justitia*, quâ quis coram Deo justus est, nobis *in eo revelatur.*

Ex fide. Illaque oritur ex fide, non ex lege, ut Judæi putant; non ex naturæ viribus, ut opinantur Græci, sed ex fide.

In fidem. Ex fide nascitur, fide nutritur, et in fidem majorem et solidiorem quotidie crescit: quippe ex fide informi fit fides perfecta, charitate formata, et operans per dilectionem.

Sicut scriptum est. Habac. 2. *Justus autem in fide suâ vivit.*

Gr. vivet. Utrumque verum est : et justus nunc vitâ gratiæ vi-
it ex fide, et ex fide vivet aliquandò vitâ gloriæ ; æternitatis
nim vita pendet à fide. Qui crediderit.... salvus erit.

Nota 1.° per *justitiam Dei*, hâc in Epistolâ, intelligi non
llam quâ Deus justus est, sed eam quâ homo verè et co-
am Deo justus est. Dicitur autem *Dei*, quia à Deo est, et
uia coram Deo justum reddit, eique placet.

Nota 2.° quòd hæc justitia sit hominis justi, seu verè
ii, vita spiritualis. Sicut enim animalis homo ex rebus sen-
itivis et animalibus vivit ; et sicut homo philosophus vivit
x ratione : ita homo justus, Christianus ex justitiâ Dei,
eu ex justitiâ, quâ coram Deo justus est, vivit. Hæc autem
ustitia, justivita, fluit à fide, tanquam à radice, seu quod
dem est, fides, initium, radix, cor hujus vitæ spiritualis.
Cujus doctrinæ fundamentum est Dei voluntas, sapientissimè
rdinantis, ut nullus, post lapsum peccati, in statum gratiæ
estitueretur, nisi crederet in ipsum, et in Christum Re-
lemptorem. Hinc sine fide impossibile est placere Deo : hinc
ccedens ad Deum credere oportet, etc.

Unde bene infert omnis Catholicus, cum Concilio Trid.
sess. 6, c. 8. fidem omninò necessariam esse ad justifica-
ionem. Pessimè autem omnis heterodoxus cum Calvino,
hominem solà fide justificari. Nam sicut fundamentum ad
ædificium est necessarium, solum tamen non sufficit ; sicut
cor ad vitam corporalem necessarium est, nec tamen solum
sufficit, sed præterea requiritur caput, pulmo, etc. ita fides
omninò necessaria est ad vitam spiritualem, nec tamen sola
sufficit, sed præterea requiritur charitas et cæteræ virtutes.

Fides sinè charitate et operibus mortua est : quomodo
autem per aliquid mortuum viveret et cresceret anima?

Nota 3.° quòd sicut ex fide, tanquam à radice, fluit
prima justi justitia, seu, per quam fit justus : sic à fide,
tanquam à causâ imperante, oritur secunda justi justitia,
seu quâ crescit in justitià et operatur justè. Hinc *ex fide in
fidem*.

Nota deniquè quod hæc vita clarè revelatur in Evangelio,

tum quia Christus, hujus vitæ fons, et qui in lege erat absconditus, manifestatur in Evangelio; tum quia ipse Christus, hanc vitam, ore proprio, nos docet in Evangelio : Pœnitemini, et credite Evangelio. Marc. 1. 16. Devotam fidei Christianæ praxim vide in fine capitis, in Corollario.

℣. 18. *Revelatur enim ira Dei*, etc. Puto hoc *enim* referri ad ℣. 16. *Virtus Dei est ad salutem;* et in hoc versu secundam contineri rationem, quâ probet Evangelicum verbum esse instrumentalem virtutem, quâ Deus homines adducit ad salutem : bonos quidem, per amorem justitiæ, quam revelat, ut ℣. 17. dictum est : malos verò, per terrorem vindictæ, quam impiis intentat.

Evangelium enim et justitiam, fidelis animæ vitam, clarè docet; et omnem impietatem et injustiam, animæ mortem, manifestè prohibet : ad justitiam pios allicit spe præmii; ab impietate et injustitià malos avertit, terrore supplicii : hinc gloriam nunc demonstrat; hinc gehennam nunc intentat; utrumque autem ad hominum salutem.

Evangelium ergò *virtus Dei est*, etc. quia sicut justitiæ vitam docet, et piis æternam vitam promittit; ita et injustitiam, animæ mortem, vetat, et injustis omnibus mortem minatur æternam.

Revelatur enim in eodem Evangelio *ira*, et vindicta Dei *de cœlo* ventura, cùm Christus de cœlo veniet judicaturus vivos et mortuos : *super omnem impietatem*, id est, in omnes impios, qui Deum non coluerunt; et injustos, qui jus proximo non reddiderunt.

Qui veritatem Dei in injustitià detinent. Nota vim verborum. Qui notas de Deo veritates ita per malos mores opprimunt, ut illæ in talibus hominibus non magis appareant, quàm qui in atro et profundo carcere detinentur.

Hæ Evangelii minæ ad omnes quidem spectant impios, injustos, infideles, sive Judæi fuerint, sive Gentiles; D. tamen Paulus incipit hìc illas applicare Gentilibus, qui veram quam asseculi sunt de Deo notitiam, per injustitiam, seu pravitatem suæ voluntatis supprimunt et quasi captivam de-

tinent, dùm aliis non communicant, vel per opera pietatis non ostendunt : hincque probat eos nihil habere unde glorientur. His ergo verbis Apostolus philosophos perstringit, qui licèt Deum cognoverint, Deum tamen nec coluerunt ut debebant, nec aliis colendum prædicaverunt.

Sed heu! quantò acriùs et nos perstringit Christianos! Quis Deum, quantùm novit, glorificat? quis per pietatis opera fidem suam ostendit? quot è contrà per malos mores suos fidem suam sic opprimunt et occultant, ut illa veluti carcere inclusa non appareat! Veritatem quasi incarcerant; quotquot suâ malâ voluntate, quasi seris eam detinent, ne ad effectus et ad opera bona progrediatur. Quis ad hanc injustitiam non contremiscat?

℣. 19. *Quia quod notum est Dei....* In reliquo ergò capite in Gentiles agit, ostendens quòd scientia philosophos non justificavit. Ac 1° fatetur quòd Deum cognoverunt. Sic autem nectendus est textus. Dixi quòd *veritatem Dei detinent:* quia *quod notum est Dei*, Gr. cognoscibile ; id est, quod de Deo facilè et naturali lumine cognosci potest, *manifestum est in illis;* id est, illorum intellectu ; Deus enim illis manifestavit, intellectum dando, quo per discursum ex creaturis manifestè cognoverunt Creatorem.

℣. 20. *Invisibilia enim ipsius....* Gr. à creaturâ vel à creatione mundi (utrumque significat κτίσις) factis *intellecta conspiciuntur*. Syr. recondita enim Dei, à jactis mundi fundamentis, ab ipsius creaturis, intellectu deprehenduntur; id est, attributa Dei, quæ alioqui, nec videri, nec aliquo sensu percipi possunt.

A creaturâ mundi; id est, à creatione mundi, ab initio mundi, à mundo condito : *per ea quæ facta sunt;* id est, ex contemplatione rerum ab illo creatarum cognita : *conspiciuntur*, sicut sol in aquâ : *sempiterna quoque virtus ejus, et divinitas;* id est, æterna quoque ejus omnipotentia et essentia, principio carens et fine. *Ita ut sint inexcusabiles;* scilicet de peccatis suis, seu ex eo quòd eum non coluerunt, ut ℣. seq.

Mundus divinitatis est liber, speculum divinorum, in quo

se Deus expressit; harmonia mundi est quasi musica Deum prædicans et laudans.

Hunc librum legerunt philosophi, illisque fuit quasi Evangelium. In hoc speculo quamdam Dei viderunt imaginem; hâc musicâ Deum rerum omnium auctorem agnoverunt.

At quò plus in illis fuit scientiæ, eò minùs fuit excusationis.

℣. 21. *Quia cùm cognovissent Deum...* His tribus vers. sequentibus triplex describitur philosophorum ingratitudo.

1.° Quòd Deum, quem cognoscebant, non honorarunt; nec ipsi ut omnium bonorum auctori gratias egerunt.

℣. 22. *Sed evanuerunt......* Gr. in ratiocinationibus suis. 2.° Superbi et vani facti sunt, se sapientes dixerunt, seque quasi suæ sapientiæ auctores, venerati sunt.

℣. 23. *Et mutaverunt gloriam....* 3.° quòd stupendâ cordis cæcitate in idololatriam prolapsi sunt. Non homines tantùm, sed et volucres, bestias, quadrupedes et serpentes venerati sunt: imò et illorum imagines, ut notat D. Chrys. Unde patet falli Calvinum negantem idololatras unquam adorasse imagines.

Quàm terribilis ergò scientiarum abusus! Vanitatem parit, oblivionem Dei, ipsam idololatriam. Scientia naturaliter debet nobis de Deo, propter excellentiam ipsius et supremum imperium, summam reverentiam exhibere; debet in nobis, propter omnimodam dependentiam nostram, humilitatem parere; debet nos ad actus religionis continuos excitare: heu! per abusum scientiæ, fit vanus in se, qui debet humilis esse; obliviscitur Dei, qui Deum ubique debet intueri; idolis servit, qui debet omnia Deo sacrificare, et ad Dei cultum et honorem, creaturas alias referre.

Utinam hoc in philosophis gentilibus tantummodò verum esset; non in Christianis quamplurimis, in quibus scientia vanitatem parit, oblivionem Dei, creaturarum amorem et præferentiam ipsi Creatori. Gentilium philosophorum condemnatio, sit ergo omnium Christianorum pavor.

℣. 24. *Propter quod tradidit illos.* In sequentibus vv. exprimuntur enormia peccata in quæ, in punitionem præcedentis

philosophorum ingratitudinis, Deus sivit illos turpiter delabi.

Tria autem notantur derelictionum genera : primum, in desideria cordis ; secundum, in passiones pudendas et ignominiæ, quibus naturalem voluptatis usum, in nefarium inverterunt ; tertium, in reprobum sensum, in sensum depravatum, seu mentis inordinationem, quæ malum bonum judicat, et bonum malum, quæque beatitudinem in turpitudine et infamiâ collocat.

1°. Itaque, quia Deum, quem noverant ex creaturis, *non glorificaverunt*, sed honorem ipsi debitum in creaturas deflexerunt,

Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis. Non impellendo, sed deserendo illos propriæ concupiscentiæ tyrannidi, dæmonum tentationibus, et illecebris peccati : aliundè illos speciali gratiæ auxilio non retinendo, nec roborando, nec illuminando. Hinc in omnia scelera proni.

Justa punitio : Deum deseruerunt ; Deus eos deseruit, sivit eos facere quod luberet, etiam maximè fœda, et quibus semetipsos dehonestarent, qui Deum non honorârunt.

Deus, ait Theodoretus, illos suâ providentiâ privavit, et tanquam cymbam sine saburrâ ferr permisit, detrectans eos gubernare.

℣. 25. *Qui commutaverunt veritatem* ..... 2°. quia *commutaverunt* verum Deum pro falsis, seu quia pro Deo vero sumpserunt imaginarios, quibus honorem soli Deo vero et semper laudando debitum tribuerunt.

℣. 26. *Propterea tradidit illos* .... Propterea tradidit eos cupiditatibus infamibus ; non contenti voluptatibus naturalibus, *naturalem* cupiditatis *usum commutarunt* in nefarium. Hæc, irato Deo propter idololatriam, humano generi provenisse testatur, ait Ambrosius, seu Ambrosiaster. Justam erroris et impietatis mercedem ! merces par operæ.

℣. 27. *Similiter autem masculi*...... ut qui in Deum fuerunt contumeliosi, semetipsos istâ nefandâ contumeliâ afficerent. Nota *turpitudinem.* Hâc voce innuit, quòd naturam ipsam pudefecerint, ait Theophylactus.

℣. 28. *Et sicut non probaverunt* ..... Tandem quia non placuit illis Deum nosse et colere, sed reprobaverunt Dei notitiam et cultum; hinc *Deus tradidit* eos in reprobam et distortam mentem; juxta quam bonum à malo non discernentes, sed utrumque confundentes, in omnia scelerum genera præcipites ruerunt, omnique iniquitate repleti sunt.

Corruptio generalis et integra fuit : corruptio cordis, mentis, corporis proprii, corporis alieni ipsiusmet.

Obscuratum est cor ..... Rectæ rationis lumen amiserant, et contra hoc lumen in varios inciderunt errores : hinc contenebrati, concupiscentiis obedierunt; hinc integra cordis corruptio, quæ à corde transiit ad corpus, à corpore proprio ad alienum, à naturali usu ad brutalitatem et ad abominationem.

Terribilis sanè, at justa et proportionata punitio ! Nihil subdatur homini, qui Deo ipsi non subditur : omnia per impuritatem turpentur in homine, qui Deum per impietatem et idololatriam inhonoravit : infra bestias ipsas supponatur homo, qui bestias ipsas Deo præposuit; ipsisque, etiam vilissimis, cultum exhibuit, quem Deo, entium supremo, negavit.

Hæc est impietatis philosophicæ justa merces ; sed heu! quot impiorum sese christianos dicentium non minùs terribilis et juxta retributio !

℣. 29. *Repletos omni iniquitate* ...... subaudi : tradidit in sensum reprobum, repletos omni iniquitate, etc.

His ergo versibus describitur completa eorum malitia : *in sensum* quippe *reprobum traditi, repleti sunt omni iniquitate*, id est, quâlibet improbitate, per quoscumque respectus. Per respectum ad se : *omni iniquitate et malitiâ*, fœditate et corruptione pleni fuerunt. Per respectum ad alios : *repleti sunt invidiâ, homicidio, contentione, dolo.*

℣. 30. 31. *Detractores, Deo odibiles.* Alii vertunt, Dei osores : vox græca θεοστυγεῖς utrumque significat. Et quos Deus horret ob scelera sua, et eos, quibus Deus est horrori, propter justitiam quâ scelera vindicat. Itaque in Deum im-

pii, in naturam contumeliosi, in homines injuriosi, in semetipsis corrupti et abominabiles fuerunt.

Hic est characterismus illorum temporum, præsertim Romæ, ubi sub flagitiosis imperatoribus, Tiberio, Caligulâ, Claudio, Nerone, regnarunt omnia vitia, et scelera maximè abominanda. Sub Neronis anno 1.° creditur hæc Epistola scripta. Hæc enumerat omnia mala, ut vel sic conversi ad naturalem intellectum, intelligerent, irato Deo, hæc sibi provenisse; Ambrosius. Ex hâc consummatâ gentilium malitiâ, disce quantum sit malum neglectus Dei! quàm terribile sit homini, sibi ipsi deseri; cùm nullum sit barathrum, in quo non decidat præceps, de peccatis in peccata; de cognitis et ordinariis in nova et incognita volvitur, donec in infernum, omnis malitiæ centrum, detrudatur.

Disce et hinc quòd sit quædam malitiæ plenitudo, quædam injustitiæ consummatio, talis et tanta criminum inundatio, ut nihil ipsius malignitati desit.

Mens reproba, cùm semel facta fuerit, necessariò fit ut omnia distrahantur ac subvertantur, nimirum, aurigâ jam corrupto: D. Chrys.

℣. 32. *Qui cùm justitiam Dei...* Gr. qui jus Dei cognoscentes (quoniam talia agentes digni mortè sunt) non solùm ea facientibus. Syr. qui cùm norint judicium Dei, quod eos qui talia perpetrant, ad mortem damnat, non solùm ea peragunt, sed etiam participant iis quia ea faciunt. Ab hodierno textu græco absunt hæ voces, *non intellexerunt;* juxta quem sensus est quòd philosophi erant maximè rei; quia contra suam scientiam, et mala hæc suprà dicta faciebant, et aliis ea facientibus consentiebant.

At juxta nostram vulgatam, taxantur philosophi populorum doctores, quòd licèt justitiam Dei, seu legem naturalem noverint; practicè tamen considerare noluerunt, quòd non solùm qui scelera enumerata perpetrant, morte digni sunt; sed etiam qui ea dissimulant et approbant, et consequenter quòd et ipsi philosophi digni sunt morte (etsi fortè quidam eorum hæc omnia non fecissent), quia populus, ip-

sis approbantibus, et non arguentibus, hæc perpetrabat.

Unde colliges, quòd qui tacet, cùm corrigere tenetur, dignus est morte. Duplex est autem correctio : fraterna, scilicet, ad quam tenentur omnes pro tempore debito, loco et circumstantiis. Alia, quæ non solùm est ad peccantis emendationem, sed magis ad bonum commune.

Inter utramque hoc discrimen est, quòd in fraternâ correctione cessat obligatio, ubi non est emendationis spes; quia hæc correctio ad fratris emendationem ordinatur : secus est in aliâ, ubi superior propter obstinationem, imò pejoritatem delinquentis, non debet à correctione cessare; quia hæc correctio ad bonum commune ordinatur. Vide Lyranum hìc. Quàm deflendi ergo tot superiores, qui subditos non corrigunt; quique, ob correctionis defectum, subditorum peccatis consentientes, sese illis coram Deo onerant! Approbant enim quod non reprehendunt; permittunt quod correctione et punitione non impediunt; quia ex officio corrigere et punire tenentur.

Capitis Conclusio.

Ad veram justitiam nihil contulit philosophia, cùm et ipsi philosophi, qui Deum naturaliter noverunt, multa de virtutibus et vitiis præclarè disseruerunt, tamen in tam gravia et enormia scelera ceciderunt; et populum, cujus erant duces, secum præcipitaverunt : unde et non malè inferes, quòd neque nos theologos scientia justificabit, nisi attentè nobis caveamus ab abusu scientiæ, de quo ℣. 23. nisi et sollicitè attendamus ab bonum scientiæ usum, qui ibidem indicatur; nisi et insuper vivamus ex fide, à quâ vera justitia. ℣. 17.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite maximè observanda, et in praxim redigenda.

1.° Evangelium lux est, animæ vitam, et hujus vitæ fontem tibi manifestans, ut vivas : at lux etiam mortem, et mortis originem declarans, ne moriaris. Hæc lux tibi re-

velat, quòd vera justitia, animæ vita, ex fide nascitur, fide nutritur, fide crescit, fide consummatur per charitatem operante. Hæc eadem lux Christum, hujus vitæ fontem, at in lege absconditum, nobis clarè revelat. Ut ergò vivas, in Christum crede; ut in vitâ crescas, Christo vitæ fonti, frequenter unire per fidem; imò continuè, ut crescas et continuè.

2.° Eadem Evangelii lux iram Dei tibi revelat, mortem comminantis in eos qui Dei veritatem in injustitiâ detinent, seu qui Deum per fidem notum non glorificant, non colunt, non amant; sed vivunt quasi non noverint; ita ut in ipsis fides non magis appareat, quàm si in atro carcere detrusa esset. Fidem itaque ne captivam teneas, ut non moriaris. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam; sed ira Dei manet super eum.* Joan. 3. ℣. 36.

Praxis.

Ut hanc animæ vitam ordinatiùs concipias, et in praxim faciliùs et frequentiùs redigas; concipe quòd Christus in cruce exaltatus, est fons vitæ, et quòd fides in Christum est medium quo vita hæc à Christo communicatur omni in ipsum credenti; seu fides est quasi canalis, quo è corde Christi vita fluit in cor nostrum.

Christo itaque, vitæ fonti frequenter, imò continuè per fidem jungere, ut vivas ejusque vitam haurias, et ut ab omnibus tuis languoribus et infirmitatibus saneris. Sicut à serpentibus vulnerati non sanabantur nisi oculis corporeis serpentem æneum in cruce exaltatum aspicerent: sic nullus hominum à serpentis infernalis percussione sanabitur, spiritualemque vitam consequetur, nisi oculis fidei Christum in cruce exaltatum aspiciat.

Mortuus es? oculis fidei respice Jesum crucifixum; ipsius mors erit vita tua. Languidus es et infirmus? oculis fidei respice Jesum crucifixum, et pro te languentem; ipsius languoribus sanaberis. Vivis? oculis fidei vivæ respice cru-

cifixum, vitæ fontem, et vitam habebis abundantiorem.

O fons vitæ, stilla, infunde mihi vitam! Christe, fili Dei vivi, credo quòd vita, resurrectio et vitæ fons es : animæ ergo meæ, tibi et in te credenti, da vitam, et vitam abundantiorem ; inspira continuè in faciem meam spiraculum vitæ, et per tuam gratiam fias in me fons vivus saliens in vitam æternam.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Ex dictis in 1.° cap. contra Philosophos, quos ostendit in peccatis suis inexcusabiles; hìc infert et Principes, et Magistratus, et Judices omnes, quicumque sint, qui judicant alios, et damnant ob mala quæ et ipsi perpetrant, inexcusabiles esse. ℣. 1.

Talibus ergo Judicibus ostendit supremum esse Judicem, qui secundùm veritatem judicabit, et cujus judicium declinare non poterunt. Itaque ne, suâ duritiâ et impœnitentiâ, thesauros iræ sibi ipsi apud eum reponant. 2. 3. 4. 5.

℣. 6. Unicuique supremus ille Judex reddet secundùm opera: bonis operibus præmium, malis verò supplicium, sine ullâ personarum aut dignitatum acceptione. 7. 8. 9. 10. 11.

℣. 12. Gentiles secundùm legis naturalis observationem judicabit, Judæos secundùm legis Mosaicæ observantiam: nullus enim homo sine lege, aut scriptâ in corde, aut scriptâ in lapide. Neutram sufficit audire; sed necesse est alterutram adimplere ad justificationem; et secundùm hanc aut illam legem judicabuntur Gentiles et Judæi. 13. 14. 15. 16.

℣. 17. Judæos speciatim aggreditur, et ostendit non minùs, imò magis reos, quàm Gentiles; ac 1.° quidem concedit illis magnificos titulos, quibus gloriabantur, quasi docti et scientiæ formam habentes. At ℣. 21. hos resumit titulos, et in illos retorquet, ostendens eò graviùs in omnibus peccasse. Unde concludendum relinquit, et eò damnabiliores esse.

℣. 25. Nec obstat eorum circumcisio: quæ quidem prodest, si lex servatur: è contrà verò, si lex non servatur, magis reus erit Judæus quàm Gentilis, legem naturalem servans.

℣. 28. Verus Judæus, non qui solâ professione externâ, sed qui corde et legis observantiâ: vera circumcisio, non quæ in carne, sed quæ in corde; non quæ per litteram, sed quæ per gratiam.

Hinc pauci veri Judæi; pauci verè et ante Deum circumcisi: non est ergo quòd de nomine aut circumcisione glorientur.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. PROPTER quod inexcusabilis es, ô homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ judicas.

2. Scimus enim quoniam judicium Dei est secundùm veritatem in eos qui talia agunt.

3. Existimas autem hoc, ô homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies judicium Dei?

4. An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?

5. Secundùm autem duritiam tuam, et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram, in die iræ et revelationis justi judicii Dei,

6. Qui reddet unicuique secundùm opera ejus:

7. Iis quidem, qui secundùm patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem quærunt, vitam æternam:

8. Iis autem, qui sunt ex contentione, et qui non

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

Si philosophi, quia Deum et justitiam Dei noverunt, sunt in peccatis suis inexcusabiles, sanè et tu, ô homo quisquis sis, qui aliorum delicta judicas et damnas; eadem tamen committens, omni cares excusatione: eo enim ipso quo alios damnas, et in temetipsum fers sententiam, cùm eadem scelera perpetres, quæ damnas in aliis.

Scimus enim quòd Deus sit summè justus, et ideo justè et ex æquo judicabit eos, qui talia peccata perpetrant, qualia tu et alii quos judicas.

Quomodo itaque in hoc versaris errore, ut existimes effugere te posse judicium Dei? tu, qui judicas alios, eadem tamen committens scelera, quæ damnas et punis in eis? sicque ex ignorantiâ non peccas.

An exuberantem Dei benignitatem, immensamque potentiam et longanimitatem contemnis? an ex Dei lenitate spem impunitatis audes concipere? an ignoras quoniam è contra hæc Dei benignitas ad pœnitentiam te invitat.

Tu verò, dum obstinatâ mente huic Dei misericordiæ resistis; secundùm duritiam tuam, quam Dei bonitas non emollit; et secundùm impœnitentiam cordis tui, quod nec mansuetudo, nec minæ tangunt; tu, inquam, tibi ipsi iram paulatim reponis et accumulas, in die tremendo judicii, quando Deus justitiam suam manifestans, omnem suam iram effundet in impios.

Tunc reddet unicuique hominum secundùm opera eorum:

Iis quidem, qui in perseverantiâ bonorum operum, gloriam et honorem et immortalitatem expetunt; iis, inquam, dabit vitam æternam:

Contentiosis verò et veritati non obtemperantibus, sed

acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio.

9. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primùm, et Græci:

10. Gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo primùm, et Græco.

11. Non enim est acceptio personarum apud Deum.

12. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt: et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.

13. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.

14. Cùm enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex:

15. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientiâ ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.

16. In die, cùm judicabit Deus occulta hominum secundùm Evangelium meum, per Jesum Christum

obtemperantibus iniquitati, rependet iram et furorem, id est, grave et proportionatum supplicium.

Afflictio, animique anxietas ex æquo retribuetur omnibus hominibus, qui peccaverint, sive Judæi fuerint, sive Gentiles: primùm tamen Judæis, quibus major et primum data est gratia; deinde Gentilibus.

E diverso gloria, honor et pax rependetur omnibus, qui bene vixerint, Judæis primùm, si Dei gratiæ bene responderint: deinde Gentilibus.

Nec enim apud Deum est ullius personæ respectus; sed merita respicit, et est æquus omnibus.

Ac proinde quicumque exleges, seu sine lege scriptâ peccaverunt; hi exleges peribunt, et punientur, non tanquam prævaricatores legis Mosaicæ; sed tanquam transgressores legis naturalis: et quicumque in lege Mosaicâ peccaverunt, per eamdem legem et juxta illius transgressionem punientur.

Etenim apud Deum justi habentur, non qui legem accipiunt, audiunt et venerantur; sed qui servant eam, sive scriptis receperint, ut Judæi, sive qui non scripto, sed in corde receperunt, ut Gentiles.

Cùm enim Gentiles, qui legem Mosaicam non acceperunt, naturali ex libero voluntatis motu, gratiâ tamen præventæ, faciunt quæ per legem jubentur; illi, quamvis sine Mosaicæ legis scripto, sibi ipsi sunt lex, seu vice legis.

Ipso facto demonstrant, quòd legem naturalem habeant insculptam in intellectu suo; seu quòd rectæ rationis dictamen sit quasi scriptura, in illorum intellectu, quasi in tabulâ, descripta. Hujus rei testimonium reddit conscientia ipsorum, dictans an bene, an malè egerint; et contrariis cogitationibus et inter se altercantibus, aut accusans et remordens, cùm hoc dictamen violarunt; aut approbans et defendens, cùm observarunt.

Quod conscientiæ testimonium clarè patebit omnibus in die judicii, quâ Deus per Jesum Christum judicabit non de factis tantùm exterioribus, sed etiam de internis et occultis in corde hominum, sicut ego, ut Christi minister, ubique promulgo

17. Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis
in lege, et gloriaris in Deo,

18. Et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem,

19. Confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen
eorum qui in tenebris sunt,

20. Eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ et veritatis in lege

21. Qui ergo alium doces, teipsum non doces: qu
prædicas non furandum, furaris:

22. Qui dicis non mœchandum, mœcharis: qu
abominaris idola, sacrilegium facis:

23. Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis
Deum inhonoras.

24. (Nomen enim Dei per vos blasphematur inter
Gentes, sicut scriptum est.)

25. Circumcisio quidem prodest, si legem observes
si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est.

26. Si igitur præputium justitias legis constodiat
nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur?

27. Et judicabit id quod ex natura est præputium
legem consummans, te, qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis es?

28. Non enim qui in manifesto, Judæus est: ne-

Secundùm hanc ergo legem Deus Gentiles judicabit. Tu utem, ô Judæe, legem scriptam habens, et non servans, everiùs judicaberis. Tu, Judæi glorioso nomine, tibi places; initeris in lege à Deo tibi datâ, gloriaris et quòd sis populus Dei.

Cujus animum et voluntatem nosti, et legis magisterio doctus, scis non tantùm quæ facienda, quæ fugienda; sed t meliora et utiliora eligere.

Ejusdem legis præsidio fretus, confidis te posse ducem esse æcorum, et prælucere iis, qui sunt in tenebris; hoc est,

Ignaros erudire, imperitos dirigere; uno verbo, habere utas modum alios informandi, et eos docendi quid facere, uid fugere debeant.

Sed non ideò melior; imò prejor. Qui enim alium doces, emetipsum non doces, seu, non facis quod aliis dicis faciendum; qui prædicas non furandum, ipse furtum committis.

Qui alios mones non mœchandum, ipse mœcharis; qui bominaris idola, et facis sacrilegia.

Qui de lege à Deo tibi datâ gloriaris, et per ejusdem legis transgressionem, Deum illius auctorem afficis contumeliâ.

Non ego, sed vestrûm accusator sit Isaias. 52. 5. Nomen Dei, inquit, malè auditur ac probris afficitur vestrâ culpâ, nter gentes idololatras, scilicet ob peccata vestra.

Hinc inferte quodnam sit vestrum apud Deum meritum; ec vobis ob circumcisionem blandiamini.

Circumcisio quidem prodest, si adsit legis observatio: in autem legis prævaricator es, non tibi plus proderit circumcisio quàm præputium.

E diverso, si gentilis præputiatus mandata Dei, quibus ustificantur homines, observet; ille apud Deum verè et eipsà reputabitur ut circumcisus.

Et Gentilis ille, licet præputium habeat cum quo natus est; i mandata Dei, ut dixi, perficit: suî comparatione, te, ô Judæe, qui legem violas, condemnabit, licèt scriptam legem habeas, et carnalem circumcisionem.

Etenim coram Deo verè Judæus est, non ille qui exteriùs

que quæ in manifesto, in carne, est circumcisio :

29. Sed qui in abscondito, Judæus est : et circumcisio cordis in spiritu, non litterâ : cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

tantùm et per publicam Judaismi professionem talis est; neque vera circumcisio et Deo placens est illa quæ fit et paret in carne.

Sed ille verè coram Deo Judæus est, qui intus et in animo, per fidem et internas virtutes, Judæus est; et vera circumcisio, quam Deus imprimis intendit, est illa, quâ cor à vitiis et concupiscentiis circumciditur; quæ fit per spiritum, non per saxeum cultrum in litteris legis expressum; per gratiam, non per legem. Hujus autem Judæi interni et spiritualis circumcisionis laus non est apud homines, qui externa tantùm vident; sed apud Deum, qui cor et animum intuetur; et ideo talem et taliter circumcisum approbat. Quot ergo de nomine Judæi et circumcisi falsò gloriantur!

Commentarius.

℣. 1. PROPTER *quod inexcusabilis es....* Valde incertum est, ad quos hæc verba dirigat Apostolus, et circa hoc ita divisi sunt interpretes sacri, ut ferè quot capita, tot sensus; sicut eos legenti patebit: aliter enim D. Chrys. aliter Ambros. aliter D. Aug. aliter P. Anselm. aliter D. Thomas, aliter atque aliter plerique recentiores.

D. Chrys. et post eum Græci hoc de Principibus et Magistratibus præsertim Romanis intelligunt: sic tamen ut cuivis mortalium etiam conveniant, ait Theophylactus. D. August. et post ipsum communiter Latini, de solis Judæis, qui lege Mosaicâ instructi, Gentilium scelera judicabant et damnabant, eadem tamen perpetrabant.

Inhærendo litteræ, videtur quòd omnes omninò judicantes Apostolus arguat; paulatim verò ad Judæos transeat.

In hac ergò sensuum varietate inhæreo textui Apostolico; et quia ℣. 1. lego: *Homo omnis, qui judicas.* ℣. 9. *Judæi primùm, et Græci.* ℣. 10. *Judæo primùm, et Græco*, infero quòd Apostolus omnes indifferenter alloquitur homines qui judicant, sive Judæi sint, sive pagani, sive judices fuerint publici, sive homines privati. Publicos quidem alloquitur judices; qui eò liberiùs peccabant, quò majorem potestatem habebant, et qui se justos arbitrabantur, si cæteros damnabant.

Privatos etiam homines alloquitur, qui sese mutuò judicabant; Judæi paganos, et pagani Judæos; ut notat D. Chrys. et post eum D. Thomas. Omnes ergo judicantes taxat; paulatim tamen sese ad solos Judæos convertit, ut legenti patet.

Propter quod. Gr. διὸ ideò, proinde, illatio ex dictis, cùm hæc ita sint, id est, cùm Philosophi qui Deum esse, et quidem justum noverant cap. 1. ℣. 32. sint in suis peccatis inexcusabiles, ut dixi cap. 1. ℣. 20. ideò et tu, excusatione cares,

ô homo quisquis sis, qui perversè agens, alios judicas et condemnas, sive publico judicio, sive privato.

In quo enim judicas... id est, eo enim ipso quòd. Syr. Etenim hoc ipsum quòd condemnas proximum tuum, te ipsum agis reum; quandoquidem in iis etiam quæ damnas, tu ipse occuparis. Eheu! quot hodie Doctores, Concionatores, Magistri, Judices èt Magistratus, se suo ore condemnant! Quicumque docet, et non facit quod docet; quicumque agit quod in aliis damnat; hic suam ipsius litem instruit, suamque obsignat sententiam: attende tibi.

℣. 2. *Scimus enim.* Gr. autem. Syr. porro scimus, *scimus omnes:* scilicet Gentiles, ipsâ naturali ratione; Judæi, præterea ex lege; *quoniam judicium Dei,* supple est peragendum, *secundùm veritatem*, scilicet meritorum et demeritorum, absque respectu personarum.

Ipsa ratio docet Deum esse, et summè justum; Deus enim concipi non potest sine justitiâ: ergo ipsa ratio docet judicium Dei fore secundùm veritatem, non secundùm apparentias exercendum: hinc tremor omni seriò reflectenti.

Deus me judicabit secundùm veritatem luminis, sanctitatis et justitiæ suæ. O veritas! ô sanctitas! ô justitia divini Judicis! Quis te non timeat? quis tremebundus non dicat: Non intres in judicium cum servo tuo, Domine, quia nullus apud te justificabitur homo.

Hæc equidem de justo Dei judicio naturalis notitia dormitat nunc in multis: sed circa mortem solet excitari; tuncque moribundum peccatorem eò magis torquet, quò diutiùs et profundiùs in vitâ dormitavit. Illam ergo sanus excita; et secundùm illam vive, ut minùs terreat in morte.

℣. 3. *Existimas autem hoc:* quomodo ergo in hoc errore versaris, ut existimes, *ô homo, qui judicas* alios, et eadem amen facis, quæ damnas in eis, sicque ex ignorantia non peccas, quomodo, inquam, *existimas quòd tu Dei judicium effugies?*

Ob tria pervertuntur hominum judicia; vel quia ignorant, vel quia punire non valent, vel quia jus in illis subvertitur gra-

1. 2.

tiâ aut pretio : horum nihil in Deum cadit ; scit omnia, potest quæ vult, judicat ex æquo, secundùm veritatem.

℣. 4. *An divitias bonitatis ejus?* Nota hìc tria nomina, quæ superaddunt aliquid. Bonitas, seu benignitas, ut ait Syrus, est virtus quâ quis libenter et sponte aliorum utilitatibus expositus est ; patientia est virtus quâ Deus malos tolerat ; longanimitas, quâ pœnitentiam in longum differt.

An divitias, id est, abundantiam et magnitudinem *bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis.* Hæc tria contemnit qui ex eis spem concipit impunitatis, majoremque peccandi licentiam arripit. *Ignoras....* an ignoras quoniam hæc tria è contrà et *ad pœnitentiam* invitant, et ad emendationem vitæ, quantùm est ex parte Dei, adducunt ?

Bonitas Dei peccatorem invitat ad pœnitentiam : cæcitas et malitia peccatoris abutitur Dei bonitate ad impœnitentiam. Hinc bonitas Dei à peccatore contempta, fit severioris judicii causa. Qui *divitias bonitatis* contemnit, *thesauros iræ* reperiet : thesauros pro thesauris ; at thesauros iræ et iræ proportionatæ contemptui bonitatis et patientiæ et longanimitatis. Attende huic veritati et tibi ipsi.

℣. 5. *Secundùm autem duritiam tuam :* quam nec emollit infinita Dei bonitas ; nec justi ejus judicii minæ frangunt. Cor durum est, inquit Origenes, cùm mens humana, velut cerâ frigore iniquitatis obstructa, signaculum imaginis divinæ non recipit. Hæc durities contrahitur longâ vitiorum consuetudine : *Et impœnitens cor tuum*, Gr. inpœnitibile, id est, et secundùm inpœnitentiam cordis tui, *thesaurizas*, id est, paulatim accumulas, recondis et asservas, *tibi ipsi*, non tibi Deus : *iram*, id est, pœnam ; *in die iræ*, id est, in judicio, *et revelationis*, id est, quando Deus omnem suam iram revelabit, et vindictam effundet in impios.

Dies judicii tribus notis signatur : *dies iræ*, quia tunc non erit misericordiæ locus ; *revelationis*, quia omnia nuda erunt ; *justi judicii*, ex æquo quisque pro meritis judicabitur.

Ergo qui misericordiam Dei nunc in vitâ contemnit, in morte et misericordiam contemptam et justitiam iratam sustinebit.

Sicut qui paulatim arcum intendit, tempus dat alteri ut fugiat, qui si fugere nolit, tantò fortiùs sagittâ emissâ configitur, quantò majori tempore arcûs intensio fuit facta : sic Deus, qui laneos habet pedes, sed ferreas manus, tarditatem supplicii gravitate compensat. D. Hieron. à Cornelio citatus.

Exspectat Deus, quia bonus et æternus : punit tandem, quia sanctus et justus. Ergo ob Dei longanimitatem nec tepescat justus, nec insolescat injustus. Omnia tempus habent.

℣. 6. *Qui reddet unicuique....* bonis operibus bona, seu præmium ; malis operibus mala, seu supplicium.

Ergo unusquisque sibi thesaurizat : virtutis amator bonorum thesaurum sibi congerit ; operarii iniquitatis malorum thesaurum sibi pariter accumulant.

Nihil coram Deo perditum : nullum nostrum dictum, aut factum, oblivioni datur. Hoc cogita semper, hâcque cogitatione malum fuge ; bonum operare ; semina semen gloriæ, et æternitati labora ; thesauriza tibi thesauros gloriæ.

℣. 7. *Iis quidem, qui secundùm patientiam ;* id est, perseverantiam..... *vitam æternam*, supple, reddet D. Chrys. qui perseverantes in benefaciendo.

℣. 8. *Iis autem, qui... ira et indignatio.* Supple, retribuetur. Syriaca versio utrumque supplevit hoc modo : Iis quidem, qui in perseverantiâ bonorum operam, gloriam et honorem et incorruptionem expetunt ; iis, inquam, dabit vitam æternam : iis verò qui rebelles sunt, nec acquiescunt veritati, sed iniquitati obtemperant, rependet iram et furorem. Intellige grave supplicium, quale ab irato animo retribui solet. Ad litteram : contentiosis verò, veritati non obtemperantibus, sed obtemperantibus iniquitati rependet iram.

Licet ergo, imò bonum et sanctum est ambire, sed bonis operibus ambire gloriam æternam, quæ Deus est ; tali ambitione promeretur Deus. Nunc ergo labora, sustine, bona opera fortiter age, mala patere. Labor et dolor breves erunt ; lucrum erit æternum ; vita erit æterna, incorruptio æterna, gloria æterna ; æternitati pingo.

℣. 9. *Tribulatio et angustia....* supple, à Deo retribuetur, *Judæo primùm,* qui plus recepit gratiæ, et voluntatem Dei clariùs novit ex lege; et ideo magis reus, si malum operetur.

℣. 10. *Gloria autem et honor....* scilicet retribuetur *Judæo primùm,* si divinæ gratiæ responderit, et juxta hanc gratiam ei oblatam plura bona opera fecerit, quàm Gentilis. Per Græcum hìc intellige, non idolorum cultorem, sed Gentilem Dei cultorem, naturæ legi parentem, qualis fuit Job, quales Ninivitæ: ita D. Chrys. Theophyl., etc.

℣. 11. *Non enim est acceptio.......* Syr. Non enim est acceptio facierum. Deus in retribuendo vel præmia, vel supplicia, non respicit facies, personas hominum: an Judæus? an Gentilis? an dives? an doctus? an nobilis? sed respicit tantùm merita. Respicit cor, non faciem; respicit charitatem, non dignitatem personæ: de hoc igitur solo et tu cura: attende ad cor tuum, an charitate ferveat? in charitate et ex charitate vivat? per charitatem operetur.

℣. 12. *Quicumque enim sine lege.* Gr. ἀνόμως, quasi dicas illegaliter, exlegaliter, id est, *sine lege* scriptà, seu Mosaicâ: significat Gentiles, qui talem legem non habuerunt: et hi punientur, non propter transgressionem legis Mosaicæ, sed propter transgressionem legis naturalis in suis cordibus scriptæ.

Et quicumque in lege. Id est, legem Mosaicam habentes *peccaverunt,* per eamdem legem punientur, id est, juxta transgressiones illius legis.

Hinc sequitur quòd Deus non sit personarum acceptor; cùm omnes peccatores, sive Judæos, sive Gentiles, puniat juxta reatum.

Hinc etiam patet quòd nullus homo sit sine lege, saltem in corde suo scriptà: hæc lex accusat, convincit, judicat, et damnat omnes malè agentes. Lex ergo conscientiæ erit omnium hominum judex: secundùm hanc legem, Deus, omnium hominum creator, erit omnium hominum judex.

Sed si sufficit illa lex, ut homines constituantur ante Deum rei, quid erit de nobis, qui præterea legem Evangelicam habemus?

℣. 13. *Non enim auditores legis*... Probat quòd Judæi legis transgressores punientur. Quia apud Deum justi habentur, non qui legem accipiunt, audiunt et venerantur; sed qui eam servant. Ergo non sola fides justificat; sed fides cum operibus. Idem ex ℣. 6. collige.

℣. 14. *Cùm enim gentes, quæ legem*... Probat quòd et Gentiles lege non carent, sicque bonum possunt operari, ut ℣. 10. dictum est.

Nota tamen quòd cùm hìc dicitur : *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*... illud *naturaliter*, seu naturâ, non opponitur gratiæ, sed legi scriptæ : non vult ergo dicere, quòd Gentes sine auxilio gratiæ faciant quæ legis sunt, sed sine auxilio legis scriptæ. Sensus ergo est, quòd Gentiles sine lege, sed libero voluntatis motu, gratiâ tamen præventi, legem observantes, *ipsi sibi sunt lex;* factisque suis ostendunt quòd legem habent scriptam in cordibus suis : ut in vers. seq. *qui ostendunt*...

℣. 15. *Testimonium reddente*..... id est, et hujus rei testimonium reddit ipsorum conscientia, quæ approbat, cùm observant, remordet et accusat, cùm violant. Vide paraph.

℣. 16. *In die, cùm judicabit Deus*... quasi diceret, quòd testimonium clariùs patebit in die judicii, quâ Deus per Jesum Christum judicabit non de factis tantùm externis, sed et de internis et occultis in corde hominum, et consequenter de cogitationibus et motibus conscientiæ; sicut ego hoc omnibus populis annuntio, seu *secundùm Evangelium meum.*

Aliqui hunc v. 16. jungunt cum v. 12. (*per legem judicabuntur, in die* ... voluntque cætera omnia esse parenthetica, ita ut tres agnoscant parentheses; primam v. 13. *non enim auditores ;* secundam v. 14. *cùm enim gentes,* tertiam v. 15. *qui ostendunt.*

Sed simpliciùs puto omnia explicari ut suprà, et bene cohæret v. 16. cum præcedenti. Etenim conscientiæ nostræ testimonium Deus in suo judicio sequetur et confirmabit.

Deus in corde nostro tribunal erexit, legemque suam digito suo insculpsit in intellectu nostro, in hoc tribunali ratio judex

est; conscientia quasi actor, cogitationes testes, quæ vel accusant vel defendunt hominem reum.

Hinc dicebat Menander : Mortalibus cunctis conscientia Deus est, id est, instar et vice Dei.

Conscientiæ lex et judicium erit quasi regula judicii divini : conscientiam nostram Deus quasi librum aperiet, in eo quæ scripta sunt leget et manifestabit, et secundùm ea judicabit : hunc itaque judicem consule, audi, time.

℣. 17. *Si autem tu Judæus....* Judæos hic, ex omnium consensu, speciatim aggreditur, ut eamdem illis applicet damnationem, quam contra Gentiles in 1.° cap. conclusit. Ut autem illos justè condemnet, duo necessaria sunt. Primum, quòd legem noverint, secundum quòd illam non servaverint.

Primum hìc aggreditur : secundùm v. 22. Hìc itaque et tribus seq. v. mirâ eloquentiâ concedit illis omnes magnificos titulos, quos sibi attribuebant, sed ut illos v. 21. 22. etc. majori pudore suffundat.

Si autem. Noster interpres legit εἰ δὲ. Gr. hodiernus habet ἴδε. Ecce tu Judæus. Omnes Israelitæ cœperunt Judæi cognominari, post reditum ex captivitate Babylonicâ, duce Esdrâ, à Tribû Judâ nomen sumentes : gloriosum autem erat hoc nomen, quia significabat veram religionem; scilicet, unius Dei cultum. Notus in Judæa Deus; Judas, confessio dicitur : Theoph. *et requiescis in lege;* id est, inniteris, tibique complaces in lege à Deo tibi datâ, et te verum Dei cultum docente; *gloriaris in Deo,* legislatore tuo, et qui te in populum elegit.

℣. 18. *Et nosti voluntatem ejus.* Non tantùm per lumen rationis, sed etiam per legem et Prophetas. *Et probas utiliora.* Gr. differentia. Syr. et discernis res congruas quas edoctus ex lege, id est, per legem nosti non tantùm licitum ab illicito discernere, sed meliora et ad virtutem magis utilia eligere.

℣. 19. *Confidis teipsum esse ducem cæcorum.* Scribas et Rabbinos hìc præcipuè tangit, qui magnificos sibi titulos tribuebant, cæteros verò, præsertim Gentiles despiciebant; cæcos, insipientes, infantes vocabant. *Confidis*, id est, tu

tibi ipsi persuades quòd cæteros potes docere : quasi *cæcorum ducem.*

℣. 20. *Eruditorem insipientium.* Id est, imperitorum, *habentem formam scientiæ et veritatis.....* jactas te, quasi in lege habens regulam, non tantummodo sciendorum et agendorum, sed et formam et rationem alios docendi quid facere, vel fugere debeant.

℣. 21. *Qui ergo alium doces...* Resumit scientiæ et gloriæ titulos, quos sibi tribuebant, et quos illis concessit; sed resumit, ut in eos retorqueat illosque omnibus ostendat legis violatores : resumptionem incipit ab ultimo et perfectori, *Qui ergo alium doces* quid faciendum, *temetipsum non doces,* ad faciendum te non excitas; dicis, et non facis. *prædicas....* Vide paraph.

℣. 22. *Qui dicis non mœchandum.., Qui abominaris idola, sacrilegium facis :* Syr. diripis ædem sacram. *Sacrilegium facis,* id est, peccas contra veri Dei religionem; eumque graviter offendis, sive res Dei conculcando, sive res sacras usurpando, sive ei non offerendo quæ et qualia lex præcipiebat, sive alio modo templum profanando. Falsos autem Deos colere, aut verum Deum spernere et enormiter offendere, quid multùm interest?

℣. 23. *Qui in lege gloriaris....* Gloriaris quòd legem à Deo acceperis; et per legis transgressionem, Deum legis auctorem afficis contumeliâ. Tria sunt hìc crimina : primum quòd dehonestant; secundum, quòd Deum a quo sunt honestati, dehonestant; tertium, quòd lege, quâ honestati sunt, Deum dehonestant, transgredientes illam : Theoph. post Chrys.

℣. 24. *Nomen enim Dei...* Hoc probat auctoritate Isaiæ, 52. v. 5. quem citat tanquam illorum accusatorem. *Nomen Dei per vos,* id est, propter vos, et peccata vestra in legem : *blasphematur;* id est, ignominiâ afficitur inter Gentes, dicentes : Qualis lex, quæ talem vitam parit; vel qualis Deus, qui talem habet populum? Simile quid habet Ezech. cap. 36. v. 20.

Hinc ergo concludendum restat Judæos non minùs, imò magis reos, quàm Gentiles; ideoque eamdem cum eis meruisse

damnationem. Hæc omnia supradicta in Judæos quidem di
rectè dicuntur, sed, heu! in quot Christianos indirectè! ut i
fine capitis ostendetur. Unum hìc dico: quòd vita, sancta Chris
tiani, laus est Dei perennis; mala autem vita quasi continu
blasphemia. Vide qualis sit tua.

℣. 25. *Circumcisio quidem prodest*.... Supradictæ conclu
sioni contradicere poterant Judæi, ob signaculum fœderis
Deo cum ipsis initi, quod in suâ carne gerebant, et quo
Gentilibus discernebantur: quod prævidens Apostolus, re-
spondet, circumcisionem sine legis observantia nihil prodesse
Itaque et illos hoc signaculo, quo gloriabantur, hìc spoliat
eosdem et ipso Judæi nomine spoliaturus.

℣. 28. *Non enim qui in manifesto, Judæus*... Ut hunc ver
sum et sequentes intelligas, cum D. Chrysostomo distingu
duas leges, duas circumcisiones, duo præputia.

Legem Mosaicam litteris scriptam, legem naturalem in cor-
dis tabulis insculptam; circumcisionem carnis, circumcisionem
cordis; præputium à naturâ, præputium à voluntate. Placet
Deo circumcisio cordis: hanc Deus intendit, et propter eam
jussit circumcisionem carnis: hæc autem sine circumcisione
animæ supervacanea est.

Circumcisio igitur prodest, si adsit animæ, seu cordis circum-
cisio, et legis observatio: *sin autem, legis es prævaricator*;
non tibi plus proderit circumcisio, quàm si præputium ha-
beres. Cùm hæc scribebat Apostolus, circumcisio erat adhuc
Judæis licita; imò et sibi necessariam putabant, et id in eos
hìc non urget D. Paulus; sed ex legis inobservantiâ infert
inutilem fuisse et esse circumcisionem; vel loquitur de circum-
cisione, prout erat in statu legis.

℣. 26. *Si igitur præputium*... E contrario infert quòd si
homo præputiatus, id est, Gentilis, legem naturalem custo-
diat, apud Deum reputabitur ut circumcisus: tantùm illi vale-
bit status incircumcisus, quantùm alteri circumcisionis status.

℣. 27. *Et judicabit id quod ex naturâ est*.... Et Gentilis
ille, licèt præputium habeat, cum quo natus est, in legem na-
turalem perficiat, suì comparatione, te condemnabit, ô Ju-

dæe, qui legem violas, licèt et scriptum legis habeas, et circumcisionem. Eodem sensu Christus Matth. 12. 41. 42. dixit: *Viri Ninivitæ surgent in judicio, etc. Regina Austri, etc.*

℣. 28. *Non enim qui in manifesto...* Syr. qui palam. Id est, qui exteriùs tantùm, seu per publicam Judaismi professionem, et externam observantiam, subaudi, hìc verè et coram Deo Judæus est, Deoque placens.

Neque quæ in manifesto, in carne... Syr. nec etiam, quæ in carne conspicitur circumcisio, supple, est vera circumcisio, quæ Deo placet, et quam Deus præcipuè intendit.

℣. 29. *Sed qui in abscondito, Judæus est;* id est, sed ille verus est Judæus, qui in corde, et legis observatione ex corde profectâ, Judæus est: seu, qui per fidem, et internas animi virtutes, et spiritualem legis observantiam, Abrahamum patrem suum imitatur.

Et circumcisio cordis... id est, et vera et Deo placens circumcisio est ea, quâ cor circumciditur à vitiis et concupiscentiis.

In spiritu, non litterâ; id est, quæ fit per Spiritum sanctum, non per litteram; seu per gratiam, non per legem.

Cujus. Gr. του, vel in masc. vel in neutro: si primum, *cujus* Judæi; si secundum, *cujus* Judæi et circumcisionis spiritualis, *laus, non ex hominibus,* qui vident exteriora; sed apud Deum, qui intuetur cor.

Ex hucusque dictis concludendum plerosque Judæos nomen Judæi et circumcisi coram Deo non habere, nec majoris fuisse apud Deum meriti, quàm Gentiles; sed utrosque reos fuisse, et neutros habere unde glorientur, sed unde humilientur.

Corollarium pietatis seu in hoc Capite ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

PRIMO. Ex vers. 2. disce excitandam et nunquam dormitare sinendam hanc, quam habemus de Dei judicio notitiam.

Judicium Dei est secundùm veritatem, id est, justum, nihil dans gratiæ, nihil odio, omnia æquitati; personam non respicit, sed causam; bonum et malum attendit, et ex æquo judicat; omnia scit; potest quæ vult; ex recto judicat.

O incorruptum, et incorruptibile Dei judicium! quàm terribile eris homini corrupto, et corde non recto! alios docenti, et non facienti! alios judicanti et damnanti, et eadem mala facienti! habenti speciem boni, et veritatem mali!

Omnibus quidem hominibus terribile erit judicium Dei: at præcipuè Christianis legem Dei scientibus, et non servantibus; religiosis, sacerdotibus sanctitatem professis, et secundùm statûs suisanctitatem non viventibus; doctoribus, concionatoribus, alios docentibus, et quæ docent non facientibus; judicibus ecclesiasticis èt sæcularibus, eadem agentibus quæ judicant et damnant in aliis.

Hanc divini judicii severitatem ut vites, stude coram Deo talem esse, qualem te vult Deus: nomen, professionem, officium, dignitatem tuam imple.

Cave ne cum Judæis de solo nomine, de professione solâ; de solâ sanctitate statûs tui glorieris: sanctum se credere propter sanctitatis votum, aut propter statûs sui sanctitatem, maximus error: ille verè sanctus est, qui secundùm statûs sui sanctitatem vivit; qui regulas perfectionis servat: è contrà ille prævaricator et eò damnabilior est, qui sanctitatem professus, longiùs à sanctitate moribus distat, Deumque per prævaricationem legis inhonorat; ita ut per eum, et propter eum nomen Dei blasphemetur. A tali blasphemia libera me, Deus misericors; *ab occultis meis...*, *et ab alienis*, ob scandalum, *Parce servo tuo*; da mihi in posterum nomen Christiani, professionem religiosi, sanctitatem sacerdotii pro viribus, per tuam gratiam implere. Amen.

SECUNDO. Ex ℣. 28. 29, etc. discè quis sit verè Christianus; non qui talis est externâ professione, sed qui corde et spiritu Christianus est.

Christianismus in charitate propriè consistit, quæ cor per cupiditatum abnegationem circumcidit. Quot itaque Christiano

nomine gloriantur, et qui reverà Christiani non sunt! charitatem non habent, cupiditatibus flagrant!

Si professio exterior non sufficiebat ad Judaismum, quantò minùs ad Christianismum!

Parùm ergò prodest Christiano, per baptismi characterem, à cæteris Gentibus distingui, et ab eis per Sacramenta et Christianismi exteriora separari, si moribus et vitâ cum illis uniatur; si Christianæ legis, cujus anima charitas, sit prævaricator, et Christi non servet mandatum. Si Gentilis, legem naturalem servans, Judæum legis scriptum habentem, sed non observantem, damnabit; quantò magis Gentilis ille Christianum damnabit, qui Christi mandatum et exempla non custodit!

Itaque cave Judaismum in Christianismo: ne glorieris in solo nomine Christiani; ne requiescas in Evangelio; ne fiduciam tuam reponas in solà professione exteriori, imò nec in exteriori Sacramentorum perceptione: sed charitati stude semper; sis in corde et ex corde Christianus; ama Deum, et ex amore serva Dei præcepta, omnesque ejus adimple voluntates.

Deus, ut pote mens æterna et optima, mentem potissimùm spectat, cor intuetur, de corde judicat: mente igitur et corde potissimùm serviendus; mente purâ, corde mundo, seu in spiritu et veritate adorandus.

Tertio. Ex ℣. 29. disce et recordare semper, quòd veri Christiani laus, non ex hominibus, sed ex Deo, qui mentem et cor intuetur.

Ergò ad hominum judicia plerumque falsa non attendendum; sed ad Dei, cor penetrantis, judicium: æstiment, contemnant homines: quid ad me? nec virtutem dabit eorum existimatio, nec auferet contemptus: sum id quod sum coram Deo; cætera nihil.

Domine, Deus virtutum, converte me; da mihi cor rectum, cor amore tuî fervens, cor te verè et sincerè diligens: tunc, quidquid sit de hominum judiciis, ostende faciem tuam, et salvus ero.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

Primo et secundo vers. proponit et solvit objectionem contra dicta in fine cap. 2. Deinde 3.° et sequentibus versibus, usque ad vers. 9. duas alias objectiones ex primâ subnascentes pariter proponit et solvit.

Judæos ergo, quos in cap. 2. depresserat, hìc primùm extollit, dicens eos Gentilibus præcellere, in eo quòd Judæis concredita sunt eloquia et promissa Dei, quæ Deus fideliter adimplebit, nonobstante quorumdam Judæorum incredulitate.

At vers. 9. Judæos rursus humiliat, et Gentilibus æquat in negotio salutis, in eo quòd omnes et hi et illi sub peccato fuerunt: quod et multis Scripturæ testimoniis probat usque ad v. 19. ubi concludit omnes coram Deo reos esse, et iræ divinæ obnoxios; nec operibus legis justificatos fuisse.

Vers. 21. Suam de gratuitâ per fidem justificatione doctrinam aperit et explicat, usque ad vers. 27. quâ stabilitâ et explicatâ, Judæum Romanum, de suis operibus legalibus gloriabundum, confundit dicens: *Ubi est ergo gloriatio tua?*

Denique ostendit hanc gratuitam, per fidem, justificationem Deo dignam esse, qui cùm sit omnium Deus, dignum est ut in omnes suam effundat misericordiam; et sicut omnium unus est Deus et Creator, ita omnibus unum sit salutis medium, unusque Mediator: et hoc legem stabilit, non destruit.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. Quid ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas circumcisionis?

2. Multùm per omnem modum. Primùm quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei.

3. Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Absit.

4. Est autem Deus verax : omnis autem homo mendax, sicut scriptum est : Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cùm judicaris.

5. Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus est Deus, qui infert iram?

6. (Secundùm hominem dico). Absit. Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum?

7. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

Si verè et coram Deo ille Judæus est, qui corde; sique vera et Deo grata circumcisio, quæ cordis: quid igitur eximium habet Judæus ex genere? et quam utilitatem affert illi circumcisio carnis?

Multùm omninò prærogativæ habuit Judaicus populus supra Gentilem: in primis quidem, quia Deus ei sua concredidit eloquia, Prophetias de Messia, futurorum ejus mysteriorum prædictiones.

Nec est quòd quis dicat, quòd eis plerique non crediderunt; esto enim quidam non crediderint, nùm propterea desiit esse Dei beneficium? nùm istorum incredulitas inanem reddet Dei fidelitatem in suis promissis? hoc impossibile est.

Deus enim summè verax est, qui nec falli potest, nec fallere; à quo longè distat homo, qui, ut homo, et falli potest et fallere. Dei autem veracitatem non vinci hominum infidelitate, testatur David, post peccatum suum dicens: *Miserere meî, Deus;* sic enim fiet ut justus et verax appareas in tuis promissis de regni mei stabilitate; de Messia ex me nascituro. Merui equidem ob scelus meum his promissis frustrari, et reverà judicant homines te propterea fidem mihi non servaturum; sed parce mihi: sic hominum judicia vinces, et illustrior apparebit fidelitas tua.

Sed, inquis, si Dei justitia spectatior redditur hominum injustitià, nonne hinc sequitur quòd Deus sit injustus, cùm peccatores punit, per quos glorificatur?

(Non meis, sed impiorum verbis hìc utor): sed absit hæc impia cogitatio. Si enim injustus est Deus, quomodo supremus erit hujus mundi judex?

Nam si, inquiunt impii, veracitas Dei per meum peccatum

gloriam ipsius : quid adhuc et ego tanquam peccator judicor ?

8. Et non (sicut blasphemamur , et sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona : quorum damnatio justa est.

9. Quid ergo ? Præcellimus eos ? Nequaquam. Causati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse :

10. Sicut scriptum est : Quia non est justus quisquam :

11. Non est intelligens, non est requirens Deum.

12. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum , non est usque ad unum.

13. Sepulcrum patens est guttur eorum , linguis suis dolosè agebant : Venenum aspidum sub labiis eorum :

14. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.

15. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem :

16. Contritio et infelicitas in viis eorum ,

17. Et viam pacis non cognoverunt :

18. Non est timor Dei ante oculos eorum.

19. Scimus autem, quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur : ut omne

clarior et illustrior apparet; cur ego, tanquam peccator judicor, condemnor, et punior?

Imò quare potiùs non peccemus propter hunc finem, scilicet, ut nostris peccatis spectatior fiat Dei gloria: (sicut aliqui per calumniam dicunt de nobis, verba nostra sic interpretantes, quasi nos ita loquamur)? Sed procul à piis ànimis sint hæ impietates; et ita sentientes, et ita calumniantes, justè et meritò damnabuntur.

Sed, ut ad propositum redeam: an nos Judæi præcellimus Ethnicos in salutis negotio? minimè; jam enim in superioribus ostendi omnes, Judæos et Græcos, esse sub peccati jugo captivos: in hoc autem, quæ, et ubi præcellentia?

Quod et de omnibus simul probo Sacræ Scripturæ auctoritate, apud Judæos irrefragabili.

Scriptum est Ps. 13. Non est quisquam justus: non est qui intelligat aut requirat Deum.

Omnes à viâ rectâ mandatorum ad vias pravas declinaverunt pariter inutiles facti sunt: non est qui bonum faciat; non est, inquam, vel unus.

Sepulcrum apertum est guttur eorum, linguis suis usi sunt ad alios decipiendos; in ore suo paratum habent venenum, non minùs lethale, quàm aspides.

Et Ps. 9. quorum os exsecratione et amarulentiâ plenum est

Et Isai. 59. ℣. 7. veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem; non vadunt, sed currunt.

Contritio et calamitas in viis eorum, quocumquè vadant, conterunt, et omnes reddunt miseros.

Et viam pacis non cognoverunt: non est timor Dei ante oculos eorum: Deum Judicem non timent; hinc nec timore vindictæ abstinent à malitia.

Nec est quòd quis dicat, hæc ad Judæos non pertinere; cùm certum sit et omnibus notum, quidquid lex loquitur, ad eos potissimùm attinere, qui sunt sub lege: supradicta autem ex

os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo :

20. Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati.

21. Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est : testificata à lege et Prophetis.

22. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes et super omnes qui credunt in eum : non enim est distinctio :

23. Omnes enim peccaverunt, et egent gloriâ Dei.

24. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu,

25. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum :

26. In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore : ut sit ipse justus, et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.

27. Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per

lege sunt desumpta, et hæc ideò vobis exprobrat, ut omnibus omninò hominibus os obstruatur: nullus audeat se absque peccato esse gloriari; sed è contrà omnes omninò sciant et confiteantur se Deo judici obnoxios esse.

Quandoquidem nec lex Mosaïca litteraliter observata quemquam mortalium verè et coram Deo reddet unquam justum: quia, per legem datur quidem cognitio peccati; sed non datur remedium peccati, nisi recurratur ad Christum.

At nostris tandem temporibus, in hoc sanè felicissimis; sine legis adminiculo, justitia Dei, seu, quâ Deus nos reddit verè justos, per Evangelium manifestata est, et palam annuntiatur, quæ olim à lege et à Prophetis fuit prænuntiata.

Justitia, inquam, quæ per fidem in Jesum Christum, à Deo infunditur in omnes et super omnes, qui credunt in eum: in hoc enim nullum est discrimen.

Quia omnes peccaverunt, et nullus habet unde coram Deo glorietur; sed omnes unde confundantur, et humiles misericordiam implorent Salvatoris.

Justificantur autem gratis per gratuitam Dei misericordiam, per Redemptionem quam, appenso præmio, fecit ac meruit Jesus Christus.

Quem Deus proposuit victimam iræ suæ propitiatoriam, cujus propitiationis fiamus participes, per fidem, quâ credimus Christum pro nobis mortuum, et hanc propitiationem dedit ut hominibus ostenderet divitias justitiæ suæ, tum quâ justus est in se, tum quâ justificat impios, ad remissionem peccatorum præcedentium ab origine mundi.

Quæ peccata Deus hucusque patienter sustinuit, ut hoc nostro tempore evidentiùs, ut jam dixi, ostenderet justitiam et quâ justus est in se, et quâ justificat impios: suam enim in se justitiam ostendit, nolens hominibus parcere, nisi in sanguine unigeniti Filii sui; justitiam autem, quâ justificat impios ostendit; ex peccatoribus justos et sanctos faciens omnes, quicumque verè credunt in Jesum Christum, propitiatorem nostrum.

Dic igitur, ô Judæe, ubi, in hoc justificationis modo,

quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei.

28. Arbitramur enim justificari hominem per fidem, sine operibus legis.

29. An Judæorum Deus tantùm? nonne et Gentium? Imò et Gentium:

30. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem.

31. Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.

ratio gloriandi? Exclusa est. Per quam legem? An per veterem, seu Mosaicam, quæ facienda doceat? Non: sed per legem novam, quæ dat virtutem ut faciamus.

Ex dictis enim colligimus quemlibet hominem, sive Judæum, sive Gentilem, justificari per fidem in Jesum Christum, etiamsi legis Mosaicæ præscripta non servet.

An Deus Judæorum tantùm est Deus? Nonne idem et æquè Gentilium Deus est? Ita sanè: Gentilium æquè ac Judæorum Deus est.

Quia ergò unus omnium est Deus, dignum ut unus sit omnibus et circumcisis et incircumcisis justificationis modus; scilicet, per fidem in Jesum Christum, omnium Salvatorem.

Nec dicat Judæus quòd hâc de fide doctrinâ legem Mosaicam destruo: imò legem stabilio; ipsa enim Christum et justitiam ejus figuravit, prædixit, et promisit; justitia ergò per fidem Christi legem stabilit, cujus veritas, éffectus et complementum est.

Commentarius.

QUID *ergò ampliùs?* Gr. præstans, seu eximium. Syr. quæ est igitur excellentia Judæi?

Interrogatione proponit objectionem, quæ contra proximè dicta fieri potest, quasi diceret : Si ita se res habet, ut coram Deo ille sit verè Judæus, qui ex corde Judæus est : et illa sit vera et Deo grata circumcisio, quæ cordis, non quæ in carne : cap. 2. vers. 28. 29; et Deus æquè remuneret Gentilem ac Judæum, legem observantes, ℣. 10.

Quid igitur prærogativæ Judæo ex genere, seu Abrahæ filio? aut quam utilitatem affert ipsi circumcisio carnis? Duplex est quæstio : primæ hic respondet Apostolus : secundæ in 4.° cap. respondebit.

℣. 2. *Multùm per omnem modum.* Respondet quòd multùm omninò prærogativæ habuit Judæorum populus supra Gentilem.

Hoc intellige de tempore quod præcessit adventum Christi Domini secundùm priora tempora, ait S. Anselm. nam tempore Evangelii omnes sunt unum, ut dicit ad Gal. 3. ℣. 28.

Multas Judæorum prærogativas recensebit c. 9. 4. et 5. Unam hic referre modò sufficit. *Primùm quidem.* Syr. in primis, id est, præcipuè, quòd Deus eis, ut amicis suis, concredidit eloquia sua, prophetias de Messia, prædictiones futurorum ejus mysteriorum, oracula, figuras futurorum in Ecclesia, scilicet Christiana.

Et hæc est Judaici summa privilegii. Bone Deus! Si tua de Christo nascituro oracula, promissiones, tantum fuêre bonum, quid ergò ejusdem Messiæ nati, mortui, suscitati, ad dexteram tuam sedentis, exhibitio? Si futurorum mysteriorum prædictiones, figuris et umbris obvelatæ, tantum fuêre privilegium! quid ergò eorumdem mysteriorum jam peractorum,

aut perficiendorum aperta revelatio, manifesta explicatio?

Et hæc est tua in nos beneficentia! sic nos dilexisti, ut tuum nobis unigenitum dederis Filium; nos apertè per tuum docueris Filium; nos abundanter et copiosè per tuum redemeris Filium; omnia nobis in tuo donaveris Filio: ob hanc immensam misericordiam tuam sis in æternum benedictus, ô Deus misericors!

℣. 3. *Quid enim si quidam illorum non crediderunt?* Occurrit objectioni novæ, ex præcedenti responsione nascenti, simulque quasi transiens et aliud agens, Judæorum pungit infidelitatem, quâ Christo et Evangelio credere noluerunt; et Dei propugnat fidelitatem, quæ sua promissa exhibuit, nonobstante hâc Judæorum incredulitate.

Prævidens ergò Apostolus quòd posset quis ei instare, dicens: Quid profuêre Judæis incredulis eloquia Dei?

Respondet 1.°: esto, quidam, imò plerique non crediderint: nùm ideò desiit esse beneficium ex parte Dei?

Respondet 2.°: esto non crediderint: an illorum incredulitas inanem reddet Dei fidelitatem in promissis suis?

Absit; id est, nonobstante illorum incredulitate, Deus stabit promissis, quæ fecit patribus eorum de Messia ex eis nascituro, omnesque Gentes per fidem justificaturo.

Mirabilis Deus in omnibus suis, non tantùm operibus, sed et verbis! Promisit Abrahæ, Isaaco, Jacobo, Davidi, Messiam ex ipsorum posteritate nasciturum: Deus in tempore exhibet quod promisit Patriarchis, dat Messiam: Israelitæ, Abrahæ, Isaaci, Jacobi filii, Messiam non receperunt.

An hæc infidelitas inanem et otiosam reddet Dei fidelitatem? *Absit.* Deus de lapidibus suscitat Abrahæ filios. *Ecce convertimur ad Gentes*, aiunt Apostoli à Deo inspirati; Gentiles Evangelio credunt, per fidem fiunt spirituales Abrahæ filii, verique Israelitæ facti, Christum Abrahæ promissum receperunt.

Hinc obstupesce ob ingratam humani cordis perversitatem, donum donorum Dei respuentem! Hinc et mirare omnipotentem Dei bonitatem, ex malis hominum bonum elicientem.

Odi, time cor tuum, perversitatem ejus observa semper; ama Dei bonitatem, in eam spera, ei totus innitere.

℣. 4. *Absit.* Gr. ne fiat. *Est autem Deus verax.* Gr. esto autem Deus verax. Fiat, ait Ambros.; sit, ait Chrysost. juxta quam lectionem sensus est, sit et credatur; vel et appareat Deus constans in promissis suis, etsi vel omnes homines sint mendaces, fidemque fallant.

Syriaca versio: Absit, si quidem Deus verax est: juxta quam lectionem et nostram sensus est, *Absit*, quasi diceret: Impossibile est Dei fidelitatem hominum infidelitate aboleri. Deus enim summè verax est; semper et omni casu est et manet verax in dictis et promissis suis; veritas ipsa est: hincque nec falli, nec fallere potest.

Omnis autem homo mendax. In quo procul abest ab homine, qui naturæ suæ corruptione, mendax et fallax est. Nullus enim, qui ex intellectûs ignorantia sæpe non fallatur; nullus qui ex voluntatis mutabilitate, aut malitia non fallat aliquando, aut possit saltem fallere.

Sicut scriptum est. Ps. 50. Dei veracitatem non vinci hominum infidelitate, probat exemplo et verbis Davidis, post peccatum suum dicentis: *Miserere mei, Deus...ut justificeris...* id est, ita fiet, si mea peccata condones, ut justus et verax appareas in promissis tuis, de stabilitate solii mei; de Messia ex me nascituro. Vide paraphras. *et vincas cùm judicaris.* et consequenter fiet ut vincas in judicio; seu vincas judicia temeraria hominum, quæ præsumunt te, ob peccata mea, fidem mihi non servaturum. Vincit in judicio, qui justus apparet in lite; vinces ergò, et eò magis justus et fidelis apparebis, quò per peccatum meum factus sum promissis tuis indignior.

Hinc D. Paulus vult dicere quòd incredulitas Judæorum Dei fidelitatem non solùm non reddet inanem, sed et illustriorem.

℣. 5. *Si autem iniquitas nostra...* Altera objectio ex ultima responsione nascens; si peccatum Davidis, etc. si incredulitas Judæorum, etc. et consequenter *si iniquitas nostra justitiam Dei*, seu fidelitatem Dei reddit illustriorem.

Numquid iniquus est Deus? nonne sequitur quòd Deus

non posset sine injustitia peccatores punire? punit enim per quos glorificatur.

℣. 6. *Secundùm hominem dico.* Ne quis hoc loquendi modo scandalizetur, monet quòd hominum, et quidem errantium more, loquatur : *Absit: alioquin quomodo...* quia manifestè absurdum est quod objicitur, satis habet respondere, quòd si Deus esset injustus; mundum non posset judicare : atqui credimus omnes quòd Deus est judex mundi : ergò et quòd justus.

Vera autem ratio cur Deus justè puniat peccatorem, dabitur ℣. 8. ubi eadem objectio repetetur.

℣. 7. *Si enim veritas Dei.* Priorem objectionem ℣. 5. factam urget clarioribus verbis : *Si veritas;* id est, veracitas *Dei, abundavit*, id est, clarior et illustrior facta est per meum mendacium, seu per peccatum meum; cur ego *judicor*, condemnor, et punior *tanquam peccator?* Assumit in se personam peccatoris.

℣. 8. 9. *Et non (sicut blasphematur...) faciamus mala;* imò potiùs facienda erunt mala, ut inde major Deo gloria proveniat. Aliud inconveniens, quod infertur : *sicut blasphemamur,* id est, sicut per calumniam, aliqui verba nostra, non bonâ fide referentes, dicunt de nobis.

Fortasse quia dixerat Apostolus : *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia.* Quidquid sit, hæc omnia D. Paulus tanquam nimis absurda satis habet detestari, *absit*, quod abominantis est. Et hanc calumniam contemnere et pœnâ dignissimam dicere : *quorum damnatio...* quorum, id est, et ita sentientium et ita calumniantium *damnatio justa est.*

Nota quòd vera responsio ad hanc objectionem ℣. 5. inchoatam, sit, quòd peccatum per se et directè non facit ad Dei gloriam (imò per se avertit à Deo) : sed tantùm per accidens et præter intentionem peccantis, quatenus Deus per suam potentiam et sapientiam scit ex malis elicere bona.

Vera itaque causa illustrioris Dei gloriæ est omnipotens Dei bonitas et sapientia, peccatum contra naturam suam, et contra peccantis intentionem, ordinans ad suî gloriam.

Hinc justè punitur peccator, Dei legem violans; hincque nunquam facienda mala, quæ Dei sunt offensæ.

℣. 9. *Quid ergò præcellimus eos?* Post digressionem, redit ad propositum: An quia dixi ℣. 2. multùm omninò prærogativæ esse Judæis, quibus concredita sunt eloquia Dei, ideòne nos Judæi præcellimus Gentiles?

Respondet: *Nequaquam.* Gr. non omninò, et in hoc Apostolus non est sibi contrarius: quia quod dixit de Judæorum excellentia, intellexitde beneficiis externis, de lege, de Scripturis, etc. Quod autem negat nunc, intelligit de vera justitia, à qua petenda est vera hominis excellentia.

Causati enim sumus. Gr. præcausati sumus enim. Syr. jam ante determinavimus de Judæis et Gentilibus omnes esse sub peccato.

Probat non ideò præcellere Judæos; quia cap. 1. et 2. jam ostendimus et Judæos et Græcos esse peccatores, seu sub jugo peccati; ubi est præcellentia vestra? sicut ℣. 27. *Ubi est ergò gloriatio tua?*

℣. 10. *Sicut scriptum est: quia non est justus quisquam.* Gr. Neque unus.

℣. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Vide paraph.

His sacræ Script. testimoniis probat de omnibus prorsus hominibus, tum Græcis, tum Judæis; quod jam speciatim, 1.° de Gentilibus, deinde de Judæis probavit; nimirùm omnes fuisse sub peccato. Hoc autem probat ex Scripturis propter Judæos, ut suà proprià lege convincantur.

Circa hæc testimonia, notandum 1.° quòd partim ex Psalmis, partim ex Isaia deducantur.

2.° Quòd verba non semper referat Apostolus, sed sensum.

3.° Quòd generalitas hominum in illis expressa debeat intelligi de humano genere, quale est ex origine sua: et qualis unusquisque perseverat, donec justitiæ Dei particeps fiat, per fidem Jesu Christi.

4.° Quòd enumerata in his versibus vitia, non censenda sint in singulis hominibus, sed alia in aliis: ita tamen ut omnes sint, vel fuerint sub peccato.

Denique quòd in his versibus bene describantur peccati et concupiscentiæ effectus humanum genus inficientes, ut infrà, post vers. 20.

℣. 19. *Scimus autem quoniam quæcumque lex.* Ne Judæi dicant hæc Scripturæ testimonia de Gentilibus esse intelligenda, illos præoccupat Apostolus, et probat de Judæis principaliter intelligenda, quia ex Lege, ex Psalmis et Prophetis desumpta; qui Prophetæ et Psalmi Judæis præcipuè loquuntur.

Ut omne os obstruatur. Syr. ut omne os obturetur, et universus mundus debitor sit Deo. Arab. fiatque universus orbis sub censurâ Dei; id est, et hæc ideò vobis indicant et exprobrant Psalmi et Prophetæ: *ut omne os* superbum, et se sine peccato asserens, *obturètur;* eique silentium imponatur.

Omne os, 1.° Judæorum; quia omnes fuêre legis Mosaicæ violatores; 2.° *Omne os* Græcorum; si enim de ipsis Dei cultoribus ita loquuntur eloquia Dei, quid de infidelibus, qui peccatis et impietatibus erant obruti?

Omnes ergò prorsus homines sileant, et nemo glorietur se absque peccato esse: sed è contrà, omnes omninò homines sciant se Deo judici obnoxios esse ad mortem æternam.

Subditus; Gr. ὑπόδικος; id est, reus, obnoxiusque, ille propriè dicitur, qui sibi ipse ad defensionem minimè sufficere cùm possit, alterius patrocinii ope indiget, ait D. Chrys. talis erat conditio nostra. Idem.

Universus itaque mundus reum se fateatur, subditum æternæ condemnationi, debitorem pœnarum, divinæ vindictæ obnoxium; et in hac reatûs sui confessione, sese Deo et Christo ejus subjiciat, ejusque gratiæ auxilium imploret, si justificari et salvari voluerit.

℣. 20. *Quia ex operibus legis.* Syr. quandoquidem nec lex Mosaica, nec opera legis, quemquam mortalium verè et coram Deo reddet unquam justum. *Per legem enim cognitio peccati;* id est, datur. Docet quid fugiendum, etc. at non dat remedium peccati, seu gratiam, quâ tollitur peccatum: hanc solus Christus dat; ad eum ergò necessariò recurrendum, ejusque jugiter implorandum auxilium.

Et hæc est conclusio ex hucusque dictis deducenda; nec philosophia, nec lex Mosaica, verè justum reddidit quemquam; omnes sub peccati jugo fuêre, omnes Christi ope indigentes.

Hanc veritatem edoctus, eâque penitus imbutus et tu, coram Deo, reatum tuum, humilis ac tremebundus agnosce, et ob eum prostratus et supplex frequenter adora Deum, rogans obnixè ut per Christi Salvatoris tui merita largiatur, ut ad peccatorum tuorum indulgentiam et ad gratiam valeas pervenire. Ὑπόδικον te, et condemnationi obnoxium agnosce, nisi tuî misereatur Deus; hanc ergò misericordiam ob Christum et per Christum frequenter implora, et eò frequentiùs quò periculosior et generalior est universi mundi per concupiscentiam corruptio.

Hujus concupiscentiæ effectus habes in ℣. 10. 11. 12. etc. bene descriptos. 1.° Per peccatum justitiâ spoliat: *non est justus;* 2.° rationem corrumpit; *non est intelligens;* 3.° cor depravat et avertit à Deo, ut ad creaturas convertat: *non est requirens Deum: omnes declinaverunt* à Deo, scilicet ad creaturas; 4.° ad omne bonum opus reddit inutiles, *simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum,* aut si faciat, illud corrumpit malâ intentione, aut circumstantiâ reâ; 5.° cor corruptum suum in linguam diffundit virus, quæ mundum brevì replet iniquitate, utpote quæ est *iniquitatis universitas et mundus injustitiæ*, ut ait D. Jacobus: *sepulcrum patens est;* 6.° lingua veneno infecta fit omnis doli et fraudis instrumentum, per mendacia, perjuria, adulationes et mala consilia: *linguis suis dolosè agebant;* 7.° fit aspidum lingua mortem corpori procurans, falsis accusationibus, et mortem animæ falsis doctrinis et impietatibus scandalosis: *venenum aspidum;* 8.° Deo maledicit, proximo imprecatur, *quorum os maledictione;* 9.° vindictam inspirat: *veloces pedes eorum;* 10.° studet malo et oppressioni pauperum: *contritio et infelicitas;* 11.° omnem Dei timorem et religionem aufert à corde, sicque viam pacis, pœnitentiæ et reditûs ad Deum occludit: *et viam pacis ... non est timor Dei.*

Ad intuitum hujus corruptionis universum ferè mundum inundantis, time, geme; suspirans et gemens Deum Liberatorem deprecare. *Convertere, Domine, et eripe animam meam : salvum me fac propter misericordiam tuam.*

Et quia gratia Christi unicum est huic malorum universitati remedium, hanc gratiam à Christo et per Christum continuè pete, quæ pravos concupiscentiæ reparans effectus, det et augeat veram animæ justitiam; rationem rectificet per fidem; cor per Charitatem à creaturis separet, applicet Deo, fiatque Deum requirens; ad bona opera exercenda reddat aptum, et in Christo omnia potens; per linguam et per manus ad sancta verba et facta undequaque diffluens.

℣. 21. *Nunc autem sine lege.* Optimum medicum imitatus est Apostolus, ait Theodoretus; sicut enim medicus docet priùs morbi gravitatem eos qui laborant, deinde medicamentorum auxilium adhibet : ita Apostolus postquam horum et illorum iniquitatem coarguit, ipsosque reos et supplicio dignos ostendit; profert deinceps fidei medicamentum, et divinæ dispensationis benignitatem docet.

Nunc autem, id est, a nostris tandem temporibus, in hoc sanè felicissimis *sine lege;* id est, sine legis operibus, aut auxilio, utpote, quæ jam est abrogata. *justitia Dei*, id est, quæ à Deo est, seu justificatio quâ nos Deus à peccatis absolvit, suamque nobis gratiam infundit, *manifestata est;* scilicet per Christi Evangelium; erat quidem, nec enim est nova, sed erat operta; nunc autem clariùs innotuit, palam et publicè annuntiata, *testificata à lege et Prophetis;* seu, ut ait Syrus, cui suffragatur ipsa lex et Prophetæ. Probat quòd priùs exstiterit, et non sit nova : cùm ab ipsa lege et Prophetis testimonium accipiat. Jam in superioribus citavit Habacuc dicentem : *Justus ex fide vivit;* hìc citat Moysem et Prophetas qui de Christo et de Christi fide prædixerunt. Genes. 49. 10. Isai. 53.

℣. 22. *Justitia autem Dei;* quia hic est Apostoli scopus : explicat quæ sit illa justitia, sine lege, manifestata per Evangelium : justitia, inquio, seu justificatio, quæ per fidem in Jesum Christum, à Deo infunditur in omnes et super omnes

qui credunt in eum; in hoc enim nullum est discrimen.

℣. 23. *Omnes enim peccaverunt, et egent gloriâ Dei.* Judicialis sententia, quâ utramque partem, Judæos et Gentiles condemnat: *egent gloriâ Dei.* Syr. destituuntur gloriâ Dei: ita et D. Chrysost. Arab. facti sunt expertes gloriæ Dei. Gr. ὑστεροῦνται. Ad verbum *posteriorantur*, ait Erasmus, seu posteriores sunt gloriâ Dei: quasi diceret: Non mirum est si nullum in hoc sit discrimen, cùm omnes peccaverint, et ideò careant, destituantur gloriâ: posteriorentur, longè absint à gloria Dei, seu coram Deo. Tantùm abest, ut habeant unde glorientur coram illo: quinimò habent unde confundantur, unde prostrati et supplices, reos se ὑποδίκους fateantur, et Salvatoris opem implorent. Vide ℣. 19. Puto hos versus esse correlativos.

℣. 24. *Justificati gratìs.* Syr. justificantur autem. Theophylactus: justificantur enim, vel justificandi gratìs, sinè ullo bonorum operum merito.

Per gratiam ipsius; id est, per gratuitam Dei misericordiam, *per Redemptionem, quæ est in Christo Jesu;* seu, ut ait Syrus, quæ facta est per Jesum Christum; id est, per Redemptionem, quam, appenso pretio, fecit ac meruit Jesus Christus.

Gr. διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, quæ propriè est Redemptio captivi persoluto pro illius capite pretio; quod Gallicè dicitur *rançon.* Erasmus.

Gratìs ergò ex parte nostra redempti sumus; merito et pretio magno, ex parte Christi; misericorditer ex parte Dei, qui nobis Christum dedit, nostramque Redemptionem suscepit.

℣. 25. *Quem proposuit Deus.* Syr. præconstituit, *propitiationem.* Gr. ἱλαστήριον, quæ vox in masculino sumpta significat, *propitiatorem*, et ita intellexit D. Chys. in neutro genere, propitiatorium significat: et sic intellexerunt Theodoret. Theophyl. putantque (quod et Origeni tribuitur) D. Paulum alludere ad propitiatorium, de quo Heb. 9. ℣. 5 et 6. velleque dicere Christum Dominum esse verum propitiatorium; sed verba sequentia (*in sanguine ipsius*) indicant quòd

D. Paulus alludebat ad sacrificia propitiatoria veteris legis, quæ omnia cruenta erant et figuræ sacrificii Christi.

Ideò meliùs interpres noster : *propitiationem* ; id est, victimam propitiantem, seu quod in re idem est, propitiatorem, seu reconciliatorem : Christus enim et propitiator et propitiatio, et sacerdos et victima.

Itaque *quem Deus proposuit*, exhibuit, dedit nobis, seu, ut ait S. Anselm. in propatulo omnibus illum posuit *propitiationem ;* id est, victimam iræ suæ propitiatoriam, Deique placati cum hominibus reconciliatoriam : *per fidem in sanguine ipsius ;* id est, cujus propitiationis ac reconciliationis participes simus : *per fidem* quâ credimus Christum pro nobis passum et mortuum, et per passionis suæ merita, nostrum propitiatorem esse.

Conformis est Syrus, per fidem sanguinis ipsius : D. tamen Chrys. *quem proposuit Deus propitiatorem per fidem*, interveniente ipsius sanguine, juxta quem sensus est : quòd Christus propitiator, seu propitiatio nostra facta sit ; per suum ipsius seu proprium sanguinem. Uterque sensus bonus.

Ad ostensionem justitiæ suæ ; id est, proposuit autem Deus Filium suum propitiationem nostram, ut ostenderet divitias et excellentiam *justitiæ suæ ;* tum quà in se justus est, tum quâ justificat impios, ut. ℣. 26.

Primam ostendit, hominibus parcere nolens, nisi in sanguine unigeniti Filii. Secundam verò ostendit communicando nobis justitiam suam, nosque per fidem ex peccatoribus faciens justos, sibi similes et sanctos *propter remissionem ;* id est, ad remissionem peccatorum præcedentium, seu quæ fuerunt ab initio mundi; et ad præterita et ad futura peccata extenditur sanguis Christi ; sed hìc de præteritis tantùm loquitur, quia postmodùm non est peccato, sed justitiæ vivendum.

℣. 26. *in sustentatione Dei ;* id est, quæ peccata Deus patienter sustinuit : *ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore.* Gr. in nunc tempore ; id est, ut hoc nostro tempore evidentiùs ostenderet justitiam suam ; id est, et quâ justificat peccatores.

Ut sit ipse justus, et justificans eum; id est, ad hoc autem illam ostendit, ut appareat ipse justus et per essentiam sanctus, et justificans alios, seu sanctitatis hominum auctor. Justus in se et sanctus apparet ulciscendo, et nostra peccata puniendo in Filio suo: justificans et misericors apparet in condonando iis qui credunt in Christum.

Vel ut sit et appareat ipse justus, et ipsa justitia, et omnis justitiæ fons, et justificans, seu justitiam profundens in omnem qui credit in Jesum Christum.

In his ℣. 24. 25. 26. nota breviter omnes justificationis causas, efficiens est Deus misericors; ℣. 24. meritoria, Christus; instrumentalis, Christi sanguis; formalis (ex parte), remissio peccatorum; disponens, partialis et applicans, fides; finalis, ostensio justitiæ et gloriæ Dei.

APPENDIX

Doctrinæ D. Pauli de vera justitia.

1.° *Justitiæ Dei.* 21. opus Dei est; 2.° datur *per fidem* in Jesum Christum; 3.° *in omnes* prorsus *credentes* in eum diffunditur; 4.° gratis datur per gratuitam Dei misericordiam; 5.° datur per et propter Christi merita, qui nos captivos redemit; 6.° hæc Redemptio facta est per modum sacrificii propitiatorii; 7.° hoc sacrificium fit nostrum, *per fidem in sanguine ipsius*; 8.° hujus sanguinis virtus in præcedentia sæcula extenditur: propter hunc sanguinem præcedentia delicta Deus toleravit et per eumdem condonavit; 9.° ostendit Deus hoc justificandi modo, per fidem in Christum pro nobis mortuum; et quòd *justus est in se*, odio habens peccatum, quod non remittit sine condigna punitione: *Proprio Filio suo non pepercit*, etc., et quod *justificans* et misericors est auctor justificationis, nos gratìs per fidem in Christum justificando.

Hæc autem per fidem justitia nova est, nec nostri inventa temporibus, sed tantùm clariùs manifestata; sub figuris veteris Testamenti erat abscondita; per Evangelium mani-

festatur palam universo mundo. Hinc dicitur *testificata à Lege et Prophetis.* Sancti veteris Testamenti crediderunt in Christum venturum ; justi novi Testamenti credunt in Jesum Christum, pro nobis passum et mortuum.

Porrò cùm dicit Apostolus nos justificari per fidem sine operibus, excludit quidem opera fidem præcedentia, et à fide non profecta ; non excludit autem opera bona, ex fide et gratiâ Christi facta : aliàs esset sibi ipsi contrarius. Vid. cap. 2. ℣. 6 et 13.

Justificamur ergo per fidem vivam, prout includit Charitatem, et opera bona in Evangelio commendata, seu per fidem, *quæ per dilectionem operatur.* Ad Gal. 5.

Expressè tamen solius fidei meminit hìc D. Paulus : 1.° quia fides maximè inculcanda tunc et nunc ; 2.° quia fides fundamentum est justificationis : fides, quasi cor ; sicut à corde vita animalis, sic à fide vita spiritualis.

Fides vestibulum ædificii spiritualis, ait D. Gregor. Mag. Homil. 50. 19. in Ezech. per eam intratur.

Fides radix, ex qua pullulat et succrescit justitia : fides fundamentum justitiæ, quæ tota fidei innititur, et ab eâ continuè sustentatur.

Fides primogenita filia gratiæ Dei, quia primum donum Dei per Christum.

℣. 27. *Ubi est ergo gloriatio tua?* Positâ præcedenti doctrinâ, Apostolus Judæum Romanum, qui se Gentibus præferebat, interrogat, ubi est gloriandi ratio in toto hoc justificationis negotio ?

Exclusa est. Respondet, Abrogata est. Vide ℣. 23. *Per quam legem?* an per legem Mosaicam, quæ opera præcipiebat ; seu quæ præscribebat quid faciendum, sed gratiam faciendi non dabat ? ℣. 20. Nequaquam ; *sed per legem fidei,* quæ Dei donum est, et quæ docet ad gratiam Christi recursum, quâ Dei præcepta compleamus.

℣. 28. *Arbitramur enim justificari.* Gr. ratione colligimus ergo fide justificari hominem, etc.

Omnium hactenus dictorum conclusio.

Ex dictis ergo colligimus quemlibet hominem, Judæum et Gentilem, justificari per fidem; ut explicatum est suprà pag. 45. etsi legis opera non afferat.

℣. 29. *An Judæorum Deus tantùm?* quasi diceret: Et hic justificandi modus Deo dignus est, qui, cùm sit omnium Deus, in omnes debuit suam effundere misericordiam, omnibus dare salutis medium.

℣. 30. *Quoniamquidem unus est Deus.* Sicut autem unus est Deus; sic omnibus, sive circumcisis, sive incircumcisis, unum est ad salutem medium, scilicet fides in Christum.

Mira Dei bonitas! quia unus omnium Deus, unum dat omnibus medium ad salutem; quia non poterant omnes homines Jerosolymam ire sacrificaturi, omnibus hominibus eam idem proponit propitiationis victimam, quam quisque suam reddat per fidem, sibique propriam efficiat, et Deo pro se offerat.

℣. 31. *Legem ergo destruimus per fidem?* objicit sibi quod Judæi volebant objicere, scilicet, quòd hæc de fide doctrina legem destrueret. Cui breviter respondet, quinimò stabilit. Lex enim figuravit, prædixit, promisit Christum et justitiam, quam Christus attulit; hæc ergo justitia, per fidem Christi, stabilit legem, cujus est veritas, effectus, complementum: *Christus enim finis legis.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

In hoc capite tertio, nota duo magna Christianæ pietatis principia.

PRIMUM PRINCIPIUM.

Omnis prorsus homo, qui est in mundo, in se spectatus, et in suis factis propriis, reum se fateri debet coram Deo, et iræ divinæ obnoxium. Vide ℣. 19 et 28.

Ex hoc principio omnis hominum superbia annihilatur *omnes peccaverunt... et egent gloriâ Dei... subditus fiat,* etc

Quisquis sim, peccator natus sum, peccator vivo, et nisi meî misereatur Deus, peccator moriar.

Hinc time, geme, humiliare, ora, Salvatoris opem implora.

PRAXIS.

Hâc veritate persuasus tuum pro præteritis reatum agnoscens, tuamque in præsenti infirmitatem sentiens, frequenter coram Deo prosternere, prostratus et supplex veniam pete pro præterito; salutis opem implora pro præsenti et futuro.

In omnibus vitæ meæ statibus et momentis, egeo magnâ et gloriosâ Dei misericordiâ: dicam ergo frequenter et continuè: *Miserere meî secundùm magnam* et maximam *misericordiam tuam.*

Nullum est peccatum quod fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit rector, à quo factus est homo. D. Aug.

SECUNDUM PRINCIPIUM.

Justificamur gratuitâ Dei misericordiâ; *per Redemptionem,* etc. *quem proposuit propitiationem.* In propatulo omnibus illum posuit, etc. S. Anselm. Christus in cruce victima propitiationis; et hanc victimam Deus misericors nobis exhibet; ut eam nobis faciamus propriam, per fidem, illamque pro peccatis nostris offeramus ipsi.

Quid misericordius intelligi valet, ait D. Anselm. quàm, cùm peccatori damnato æternis tormentis, et unde se redimat non habenti, Deus Pater dicit: Accipe Unigenitum meum, et da pro te: et ipse Filius, tolle me, et redde pro te. D. Anselm. libro: *Cur Deus homo*, cap. 19.

PRAXIS.

Hâc immensâ Dei misericordiâ frequenter utere, frequentes actus fidei exerce in Christum pro te passum et mortuum, per quos ipsius sacrificium tuum facias: frequenter et hanc victimam, tuam factam, offer Deo pro peccatis tuis.

Respice in faciem Christi tui. Ne peccata mea respicias, ô Deus! sed respice Filium tuum unigenitum pro me passum et mortuum; hanc pretiosam victimam offero tibi. Accipe, pro servo inobediente, Filium obedientem usque ad mortem, mortem autem crucis.

Ideò sancta Ecclesia, à Spiritu Dei semper directa, Crucifixum ubique in viis, in plateis, in templis exhibet, ut hanc victimam semper et ubique offeramus Deo, pro nobis et pro aliis. Vide et praxim in fine cap. 1.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

Ipsius Abrahæ exemplo, qui Pater circumcisionis dicitur, quia primus omnium fuit circumcisus, et circumcisionis præceptum pro se et suis posteris accepit; illius, inquam, Patriarchæ exemplo confirmat Apostolus suam de gratuitâ per fidem justificatione doctrinam in cap. 3. traditam.

1. et 2. ℣. Probat Abraham justificatum non fuisse per opera legalia, aut per circumcisionem.

℣. 3. usque ad 19. Probat multis rationibus justificatum fuisse per fidem.

Ac 1.° per hæc Genes. 15. verba, *credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam*; et per ratiocinium in hæc verba fundatum ℣. 3, 4, 5.

2.° Auctoritate Davidis Psal. 31 gratuitam justificationem propheticè describentis. ℣. 6, 7, 8.

3.° Ex tempore, quo Abraham justificatus est, quindecim circiter annis ante circumcisionem. ℣. 9, 10.

4.° Ex eo quòd circumcisio fuit signaculum justitiæ jam adeptæ in præputio per fidem : ergo ipsâ justitiâ posterior.

5.° Ex mysterio significato per justificationem Abrahæ incircumcisi; scilicet, quòd omnes forent per fidem in Christum justificandi.

6.° Ex promissione à Deo factâ Abrahæ, quòd futurus esset hæres mundi : hæc promissio absoluta est, à legis operibus independens; imò redderetur irrita, si à legis observantiâ dependeret; completur autem certissimè per fidem. Ideo non per legem, sed per fidem fit justificatio. Hoc ita stabilito,

℣. 18, 19. 20, 21, 22. Magnificè describit fidem Abrahæ. Denique concludit, asserens ideò ad nos per Scripturas transmissam esse Abrahæ justificationem fidem, ut nos per fidei Abrahæ sectatores, illius et justitiæ essemus participes.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem ?

2. Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.

3. Quid enim dicit Scriptura ? Credidit Abraham Deo : et reputatum est illi ad justitiam.

4. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitum.

5. Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundùm propositum gratiæ Dei.

6. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus :

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

Si fide justificatur homo sine operibus, quid ergo dicemus de Abraham Patre nostro, qui Deo fuit gratissimus? quam igitur habuit justitiam? an operum? an fidei?

Certissimè, non operum; si enim ex operibus externis justificatus esset Abraham, haberet quidem un de gloriaretur apud homines, qui vident externa; sed non haberet apud Deum, qui cor et animum hominis in primis intuetur, et ideò opera externa sine fide facta non æstimat; sicque politicè tantùm justificatus esset Abraham: at certissimè non politicè tantum justificatus est, sed verè, internè, et coram Deo: ergo non per opera tantùm externa, sed per fidem.

Id apertè declarat sacrà Scripturà, Genes. 15. *Credidit Abraham Deo;* et hæc Abrahæ fides à Deo fuit illi imputata ad justitiam.

Juxta quæ verba sic ratiocinor: homini qui opus exercet, merces rependitur, non gratis, sed ex justitià, et tanquam quid ei debitum.

E contrà verò homini, qui nullum exercet opus, sed qui tantùm credit in eum qui peccatores justificat; huic, inquam, homini si justitia detur, datur non quasi merces debita; sed gratis et ex gratuito Dei proposito, cui placuit hujus hominis fidem acceptare ad justitiam: atqui constat ex jam citatâ Scripturâ quòd justitia Abrahæ fuit data, ex solo Dei reputantis nutu; hoc enim significat, *et reputatum est;* ergo gratìs data est, ergò non ex operibus, sed ob fidem; ergo pariter gratìs per fidem sine oper bus justificamur.

Talis hominis be titudinem, cui Deus gra'is sine operibus justitiam confert, David Prophe'a Regius describebat, in Ps 31. dicens:

7. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.

8. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.

9. Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantùm manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam.

10. Quomodo ergo reputata est? in circumcisione, an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio.

11. Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio: ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam:

12. Et sit pater circumcisionis, non iis tantùm qui sunt ex circumcisione, sed et iis qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

13. Non enim per legem promissio Abrahæ, aut se-

Beati illi, quibus gratuitò condonatæ sunt iniquitates, et quorum peccata sic deleta et remissa, ut ne pareant quidem:

Beatus vir ille, cui Dominus peccatum non imputat, quia ob gratuitam condonationem nullum.

Sed à vobis quæro, hæc felicitas de qua David loquitur, cui contingit? an circumcisis, seu Judæis tantùm? an etiam incircumcisis, seu Gentilibus? certè Abrahæ justificatio evincit quòd etiam incircumcisis convenit. Constat ex Scripturâ jam citatâ, quòd Deo credidit Abraham, et quòd à Deo fides Abrahæ imputata fuit ad justitiam.

Inspiciamus ergo qualis et in quo statu existebat Abraham, quando credidit et fuit justificatus. An circumcisus tunc erat? an verò præputiatus? Patet Scripturam legenti, quòd erat adhuc præputiatus. Si ergo ipse Abraham præputiatus justificatus est, hæc justificationis felicitas non solùm ad circumcisos spectat, sed etiam ad præputiatos: ergo et illa non per circumcisionem obtinetur, sed per fidem in Christum, quæ Gentilibus æquè convenit ac Judæis. Adde quòd

Circumcisionem accepit Abraham velut signum fidei, quam dederat Deo sibi promittenti Messiam è suo semine nasciturum; et tanquam signaculum justitiæ, quam adhuc præputiatus acceperat per hanc fidem. 1. Ideo autem præputiatus Abraham per fidem justificatus est, ut esset omnium in præputio credentium Pater, certique forent præputiati Gentiles, quòd fides sibi ad justitiam imputaretur; sicut et Abrahæ præputiatio fuit imputata.

Ideò verò fide jam justificatus, circumcisus est, et hoc circumcisionis signo fidem suam protestatus est, ut esset et circumcisorum pater, non carne tantùm, nec carnali tantùm circumcisione, sed maximè spiritu et religione; nimirùm, si sicut ipse, credant in Christum, et fidem imitentur, quam hic Patriarcha noster habuit præputiatus, et quam circumcisus hoc suæ circumcisionis signo protestatus est.

Porrò, sicut non per circumcisionem fit justificatio, sic nec

mini ejus, ut hæres esset mundi: sed per justitiam fidei.

14. Si enim qui ex lege, hæredes sunt; exinanita est fides, abolita est promissio.

15. Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.

16. Ideò ex fide, ut secundùm gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solùm, sed et ei qui ex fide ést Abrahæ, qui pater est omnium nostrûm

17. (Sicut scriptum est: quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.

18. Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundùm quod dictum est ei: Sic erit semen tuum.

19. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cùm jam ferè centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ.

per legis observantiam : non enim sub conditione legem observandi Deus promisit Abrahæ quòd per Messiam filium suum futurus esset hæres et Dominus mundi, sed per justitiam, et propter justitiam quam fide suâ adeptus erat Abraham, et cujus imitatores essent ejus posteri.

Si enim à legis observantiâ pendet hæreditas, seu benedictio Abrahæ promissa, Genes. 22. 18. inanis 1.° facta est Abrahæ fides tam laudata; 2.° abolita est, et nulla ipsa promissio Abrahæ facta.

Cùm enim lex sine fide sit observatu impossibilis, tantùm abest, ut benedictionem Abrahæ promissam obtineat; quin potiùs iram et vindictam divinam operatur, dùm auget peccati gravitatem : ubi enim non est lex manifestans peccati malitiam, ibi nec est peccati ex scientiâ commissio.

Ideò autem ex fide obvenit hæc hæreditas promissa, tum ut tanquam gratia detur, non ut debitum; tum ut firma sit Dei promissio, et in omni Abrahæ posteritate compleatur; non in Judæo tantùm, qui legem accepit; sed etiam in Gentili, qui fidem Abrahæ sectatur : Abrahæ, inquam, qui nostrûm omnium, tam Gentilium quàm Judæorum Pater est; si non carnali, certè spirituali generatione, per similitudinem fidei.

(Sicut Genes. 17. ℣. 5. scriptum est, ubi redditur causa nominis Abram, in Abraham mutati, quia *Patrem multarum Gentium te constitui*). Omnium, inquam, nostrûm credentium Pater est, sicut et Deus ipse, cui credidit, fisus promissis illius, qui, quos vult, suscitat à mortuis; et qui æquale imperium habens in non entia, et in entia, vocat ea quæ non sunt, quasi jam sint.

Tam potenti Deo pollicente fretus, spem certam habuit de re, de quâ nulla naturalis spes erat; scilicet, quòd fieret Pater multarum Gentium, et auctor posteritatis, quæ numero multitudinem stellarum æquaret, juxta Dei promissum Genes. 15.

Non vacillavit fides ejus; nec diffidentium more, consideravit ea, quæ rem hanc reddebant naturaliter impossibilem; corpus, scilicet, suum ferè emortuum, cùm jam centum ferè annorum esset; et Saram conceptui ineptam, utpote quæ sterilis et nonagenaria :

20. In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentiâ, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo:

21. Plenissimè sciens quia quæcumque promisit, potens est et facere.

22. Ideò et reputatum est illi ad justitiam.

23. Non est autem scriptum tantùm propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam:

24. Sed et propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis;

25. Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.

Ob hæc, inquam, et similia, ne minimum quidem diffidit de Dei promisso, sed forti et firmâ fide credidit, deditque Deo gloriam :

Quem, hâc suâ inconcussâ fide, professus est summè veracem et omnipotentem : et qui sua promissa, quæcumque sint, et naturæ vires superent, potest exsequi.

Et hæc heroica fides illi à Deo imputata est ad justitiam.

Hoc autem, quòd ob suam fidem justificatus est Abraham, scriptum non est tantùm, ut illius fides laudetur, et justitia declaretur :

Sed etiam ut nobis fidei detur exemplum, nostraque fides hoc exemplo provocetur, hâc fiduciâ quòd et nobis fides ad justitiam reputabitur, si credimus in eum qui D. N. J. C. suscitavit à mortuis.

Qui mortuus est, ut peccata nostra, animæ nostræ mortem occideret; et resurrexit à mortuis, ut per illum peccatis mortui, cum illo in novitate vitæ ambulemus.

Commentarius.

℣. 1. QUID *ergo dicemus invenisse Abraham Patrem nostrum secundùm carnem?* Gr. quid ergo dicemus Abraham Patrem nostrum invenisse secundùm carnem? Syr. quid ergo dicemus de Abraham principe Patrum, eum adeptum esse carne?

Duplex est, ut legenti patet, hujus versûs constructio: 1.ª quæ jungit *secundùm carnem*, cum nomine *Patrem*; 2.ª quæ cum verbo *invenisse*: et juxta duplicem hanc constructionem, duplex est sensus; quem aperiam, postquam hujus quæstionis connexionem cum præcedentibus observavero.

D. Paulus suam de gratuitâ justificatione per fidem explicuit in cap. præc. et ℣. 28. conclusit, dicens: *Arbitramur hominem justificari fide, sine operibus.* Hanc doctrinam ut confirmet ipsius Abrahæ Judæorum Patriarchæ exemplo, ipsos interrogat.

Quid ergo dicemus de Abraham Patre nostro secundùm carnalem generationem? qualem adeptus est justitiam? an operum? an fidei? Et hic est sensus juxta nostram Vulgatam; quem etiam exprimunt et sequuntur in suis commentariis D. Chrys. et Theophyl. et etiam Origenes, juxta Erasmum. Unde vel aliter legerunt, quàm nunc legunt Græci, vel hyperbaton agnoverunt.

At secundùm constructionem græcam, cui conformis est Syriaca versio; imò quam multi Latinorum antiquorum et recentium sequuntur: Ambros. D. Anselm. D. Thomas, Estius, etc.

Quid Abraham Pater noster adeptus est per carnalem circumcisionem? juxta quos hæc quæstio eadem est ac quæ initio cap. 3. *Quæ utilitas circumcisionis?*

Quidquid sit de hâc varietate constructionis et explicationis, in re non est magna discrepantia.

Constat, et in concesso est apud omnes, maximè apud Judæos, Abraham habuisse veram justitiam, Deo gratissimum fuisse.

Quærit ergo Apostolus, qualis fuerit hæc Abrahæ justitia; an operum? an fidei? seu per quid hanc adeptus sit: an per circumcisionem? an per fidem? etenim et fuit circumcisus, et credidit.

Respondebunt Judæi quòd per circumcisionem et opera. Contrarium autem hìc D. Paulus multis rationibus probat.

℣. 2. *Si enim Abraham ex operibus.* 1.° Negat per circumcisionem et alia externa fuisse justificatum: hanc quidem negationem, fortè ne Judæos lædat, verbis non exprimit; sed quasi expressam ratiocinatione convincit. *Si enim ex* circumcisione, aut *operibus* externis *justificatus esset Abraham,* haberet equidem *gloriam* *καύχημα*, gloriationem, id est, unde gloriaretur apud homines, qui externa solùm vident; *sed non apud Deum*, qui cor hominis in primis intuetur: qui mentem, fidem, affectum, intentionem operantis primariò considerat, et qui opus externum sine fide, affectu, pietate factum, non æstimat; sicque Abrahæ justitia vilis, exigua, humana et politica tantùm fuisset: atqui constat quòd Abraham verè, perfectè et coram Deo justificatus fuit; Deo gratissimus fuit, et apud Deum gloriam habuit.

Ergo non politicè tantùm et per opera externa justificatus est, sed verâ, internâ et perfectâ justitiâ per fidem.

In hâc ratiocinatione intelligendus est Apostolus de operibus fide destitutis, seu præcedentibus fidem, *sine quâ impossibile est placere Deo.*

Hujus autem ratiocinationis principium insculpe menti tuæ, et ad illud adverte continuè. Deus, qui spiritus est, spiritum operantis primariò considerat: fidem, affectum, intentionem, quasi radices operum nostrorum in primis intuetur, et ex illis opera nostra pensat et æstimat.

Itaque, ut Deo placeas, cura ante omnia de Deo magnificè sentire; magnam de ejus majestate, bonitate, potentiâ, existimationem habere; et taliter affectus age, et operare.

℣. 3. *Quid enim dicit Scriptura?* 2.° Probat hìc et sequentibus ℣. Abraham gratìs per fidem justificatum fuisse. Id autem probat 1.° auctoritate Scripturæ, Genes. 15. 6. instatque frequenter Apostolus in hæc verba : *credidit . . . . . et reputatum est*, etc. *quid dicit Scriptura?* Non dicit, quòd fecit : sed quòd *credidit Abraham* Deo promittenti, scilicet, sibi et Saræ conjugibus, senibus, et sterilibus innumerabilem posteritatem, tum carnalem per Isaac, tum spiritualem per Christum.

Et reputatum est, id est, et hæc Abrahæ fides à Deo reputata fuit illi in justitiam : seu, per hanc fidem suam verè et coram Deo justificatus est Abraham : Deus enim non imputat alicui justitiam, seu non reputat aliquem justum, nisi revera, vel talis sit, vel fiat.

Hâc igitur fide suâ Abraham, aut primò justificatus est, seu ex impio et peccatore factus est justus : aut ex justo factus est justior, seu justitiæ augmentum accepit; sed cùm ex Genes. 12. pateat quòd jam tunc justus erat et Deo gratus, concludendum est quòd hâc fide factus est justior; seu quòd hæc ejus fides illi imputata est ad secundam justitiam, id est, justitiæ augmentum.

Sed eadem semper vis argumenti Apostolici. Si enim nec justus Abraham, et Deo jam gratus, justitiæ augmentum accepit nisi per fidem; multò minùs impius et peccator, per externa opera, sine fide, primam adeptus est justitiam : sed sicut per fidem accepit augmentum justitiæ, sic per fidem adeptus est primam justitiam.

Ad plenam itaque hujus Scripturæ intelligentiam, recordare ejus quod dictum est, cap. 1. v. 17. *Justus ex fide vivit;* scilicet primâ, secundâ et continuâ justitiæ vitâ : seu fides est radix primæ, secundæ, et continuæ justitiæ : ita ut nulla sint justorum opera, in quæ fides non influat.

Abraham igitur credidit Deo primùm illi loquenti, et eum è patrio solo sub magnis promissionibus evocanti : quas vide Genes. 12. v. 2 et 3. et hâc fide suâ primam accepit justitiam; ex impio, et ut volunt multi, ex idololatrâ, factus est justus.

Abraham deindè credidit Deo Isaacum sibi promittenti et

per eum posteritatem innumerabilem; et hâc fide justior factus est: et de hâc loquitur hìc D. Paulus.

Postmodum Deo credidit et obedivit Abraham sibi Isaaci filii sui immolationem præcipienti: et hâc fide justissimus factus est et Deo gratissimus, ut videre est Genes. 22.

Eâdem ergo fide, quâ Deo placuit Abraham ab initio, eâdem et placuit in processu, et usque in finem; nec ulla fuêre justi Abrahæ opera, in quæ fides non influxerit.

Et hinc intellige quomodo D. Jacobus de fide Abrahæ in immolatione Isaaci dicat idem, quod hìc D. Paulus dicit de fide ejusdem Abrahæ, circa ortum Isaac: et quidem uterque rectè, quia parium par est ratio, et, ut dictum est, fides in omnia justi opera influit.

Hinc etiam intelliges, si bene omnia perpendas, quòd Apostolus hìc non de nudâ fide loquitur; sed de fide vivâ, operante, obediente; seu de fide vestitâ operibus spei, charitatis, obedientiæ: qualis, scilicet, fuit fides Abrahæ, Deum vocantem secuti, relictâ patriâ; in Deum sperantis, Deo in omnibus obedientis, etiam filium immolare parati.

Et hinc conciliabis D. Paulum fidei justificationem tribuentem cum D. Jacobo justificationem operibus attribuente. Jac. 2. v. 21. et uterque verè et rectè, si bene intelligantur: D. Paulus enim loquitur de fide bonis operibus vestitâ; D. autem Jacobus de bonis operibus fide factis, seu, quorum fides sit principium, mater et altrix.

Sed quare sic diverso modo locuti sunt? quia contrarios oppugnabant errores.

D. Paulus agens contra eos, qui fidem negligentes, gloriabantur de justitiâ, quæ est ex operibus, commendat justitiam, quæ est ex fide, dicitque Abraham non fuisse justificatum ex operibus, fidem scilicet præcedentibus.

D. autem Jacobus agens contra eos, qui, perceptâ fide, torpebant otio, et putabant se per eamdem fidem, utpote justificatos, posse salvari, etsi bona opera non haberent, commendat opera, et dicit Abraham ex operibus esse justificatum, sed quæ fidem subsecuta sunt.

Ostendit autem Jacobus se à Paulo non dissentire, sed concòrdare, cùm statim dicat: *Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est*, etc. *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non fide tantùm.*

Hæc ex D. Anselmo; et ipse ex D. Aug. lib. de fide et operib. cap. 4. qui D. Aug. putat D. Jacob. hæc scripsisse contra eos, qui D. Paulum malè intelligebant, et ejus doctrinâ abutebantur.

Fides itaque est omnis justitiæ, primæ, secundæ, etc. radix. Justitiam inchoat, conservat, auget; omnium virtutum supernaturalium mater, nutrix.

Quanto itaque fervore et studio cum Apostolis orandum! Domine, adauge mihi fidem, ut in fide et ex fide vivens, in justitiâ continuè crescam.

Sit mihi fides viva, operans, ut sit mihi justitia in meritis abundans.

℣. 4. *Ei autem qui operatur.* Ex eo quod Scriptura dicit; *Credidit, et reputatum est*, etc. infert Apostolus, non ex operibus Abraham fuisse justificatum, sed per fidem.

Hoc enim est discrimen inter opera et fidem, quòd operi debetur merces; quod autem fidei datur, gratìs datur. Itaque sensus est: Ei, qui opus meritorium exercet, merces non gratis rependitur, sed ex justitiâ.

℣. 5. *Ei verò qui non operatur ... Credenti autem.* Id est, sed qui tantùm credit in eum, qui justificat peccatores: *reputatur fides* .... datur justitia, non quasi merces debita; sed gratìs et ex solo reputantis nutu; seu *secundùm propositum gratiæ ejus*, id est, ex gratuito Dei proposito; quia placuit ei hanc fidem acceptare et reputare ad justitiam, tum primam, tum secundam.

Hæc verba *secundùm propositum* .... non sunt in Græco, nec in Syriaco, nec in aliis versionibus. Habet tamen ea Ambrosius, et alii antiqui; et explicant bene quid significet *reputatum est, etc.* et cur hoc verbo usa sit Scriptura. Nimirum, ut indicet quòd fides, ex naturâ suâ non pariat justitiam, nec

ſidei detur justitia tanquam debitum; sed ex gratioso et liberali decreto Dei; quo statuit ad actum fidei formatæ, seu ad actum contritionis gratiam justificantem dare.

Ad perficiendum Apostoli ratiocinium, adde quod subtelligit. Atqui constat ex Scripturâ jam citatâ, justitiam Abrahæ datam fuisse gratìs, seu tanquam donum gratuitum: hoc enim significat verbo *et reputatum*, etc.; ergò non ex operibus, data enim fuisset ut merces; sed per fidem justificatus est.

Resume totum, et juxta mentem Apostoli applica argumentum: Abraham Judæorum pater, secundùm carnem, et omnium fidelium pater secundùm spiritum, gratìs et per fidem justificatus est; per fidem factus est amicus Dei, et fidelium omnium pater et norma; ergo et non gratìs per fidem et gratiam Christi justificamur. Gratìs 1.° quia per merita Christi, non per opera nostra; 2.° quia fides, quæ hæc Christi merita nobis applicat, purum Dei donum est, Christique meritorum fructus.

OBSERVATIO MORALIS.

Gratìs creatus sum: gratìs redemptus sum; gratìs justificatus sum: totum ergò Dei sum, id quod sum: gratìs è nihilo naturali per potentiam illius extractus; gratis è nihilo peccati per fidem eductus; totum ergò me debeo Deo Creatori, Redemptori, Justificatori. O Deus, triplici titulo cordis mei Deus, unicum cor meum posside saltem integrum.

ALTERA OBSERVATIO ET PRAXIS.

Gratiâ Dei sum, id omne quod sum: in me nihil meum nisi mendacium et peccatum: ubi est ergo gloratio mea?

Apage præsumptio, omnisque falsa in propriis meritis confidentia aut elevatio: totus ex Deo sum; totus ergò Deo, per Christum, semper esse volo. Hoc ut ita sit: *Domine, adauge fidem* meam, quæ nihilum meum mihi continuè demonstret, tuamque erga me misericordiam semper exhibeat

sic in memetipso jugiter confusus, humiliatus et annihilatus ero, in te solo confidam et gloriabor.

Quò major fides, eò minor superbia, majorque cordis humilitas. Fides humilitatis mater: sicut quò majus luminare, eò minor illuminati orbis umbra: sic quò major mentis fides, eò minor cordis tumor et umbra, seu vanitas.

Hinc semper orandum: *Domine, adauge fidem.*

℣. 6. *Sicut et David dicit beatitudinem hominis*, Davidis auctoritate, et consequenter legis ipsius testimonio, confirmat justitiam, sine operum merito ex Dei misericordiâ provenire.

Quemadmodum et David Rex ille propheticus, describens hanc quæ nobis per Evangelium, contingit beatitudinem; quâ, scilicet, Deus homini justitiam gratìs dat sine operibus, dicit: *Beati, etc.* temporis beatitudinem prædicat, quo natus est Christus, sicut Dominus ipse ait Matth. 13. *Multi Reges et Prophetæ cupierunt videre quæ videtis.* Ambrosius.

Accepto fert. Gr. λογίζεται idem verbum quod noster interpres vertit supra *reputat*, nunc *accepto fert*, mox *imputat.*

℣. 7. *Beati quorum remissæ sunt.* Adsunt Davidis verba, quæ citat D. Paulus, et in quibus nulla fit operum mentio: *Beati* illi, quibus *remissæ* ablatæ et gratìs condonatæ *sunt iniquitates, et quorum* ideò *tecta sunt peccata*; quia verè ablata, deleta et per gratiam remissa. Deo enim nihil tegitur nisi quod non est.

Beati itaque illi, quibus sic remissa est et deleta iniquitas, ut nullum illius appareat vestigium, seu, qui, juxta Ps. 50. sic est à maculis peccatorum ablutus, ut sit *et super nivem dealbatus.*

℣. 8. *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*, quia scilicet jam plenè condonatum, deletum et ablatum; imputaret enim illud Deus, si adesset; Deus quippe sentit, seu statuit de rebus, ut in se sunt.

Tria sunt in peccato: primum deviatio à lege; Gr. ἀνομία transgressio legis, iniquitas, secundum offensa Dei; tertium reatus pœnæ.

Beatus ille, cui Deus remittit offensam; suâque misericor-

diâ condonatum peccatum tegit, quasi nunquam fuerit; et ideò non imputat ad pœnam.

Tria sunt et in justificatione v. gr. per Baptismum, remissio peccatorum; infusio gratiæ sanctificantis; justitia quâ justè et sanctè vivitur.

Beatus ille, cui Deus omnia peccata sic remisit, ut et omnes pœnas condonârit; beatus ille, qui à peccatis expurgatus, charitatis stolâ tectus et amictus est: at beatior ille, qui, postquam à peccatis justificatus est, et stolâ gratiæ sanctificantis indutus, justè, sanctèque vivit; ita ut Deus ei peccatum non imputet, utpote, qui nihil mali faciat.

℣. 9. *Beatitudo ergo hæc.* Gr. beatitudo ergo hæc in circumcisionem? an etiam in præputium? (supple cadit, venit). Syr. ista igitur beatitudo super circumcisionem? an super præputium (fit)? Itaque hæc duo verba *tantum manet*, addita sunt ab interprete nostro.

Citatam Scripturam Apostolus applicat ad suum intentum principale; nempe omnium justificationem sine operibus fieri. Hæc felicitas, de quâ David, cui contingit? an circumcisis, seu Judæis, tantùm? an etiam et incircumcisis, seu Gentilibus?

Ut convincat quòd etiam Gentilibus convenit, rursus considerat locum Scripturæ de Abraham.

℣. 10. *Dicimus enim quia... Quomodò ergo...* id est, qualis, et in quo statu, existebat Abraham, quando fuit justificatus: an circumcisus? an præputiatus?

Constat ex Scripturâ, quòd erat adhuc præputiatus, quando credidit ex suo semine nasciturum Christum, per quem benedicerentur omnes gentes; et ob hanc fidem suam, justificatus est Abraham.

Ergo non solùm ad circumcisos, sed etiam ad præputiatos spectat hæc felicitas justificationis: ergo et illa non obtinetur per circumcisionem et opera, sed per fidem in Christum, quæ Gentibus et Judæis communis est.

Itaque hìc ex tempore quo justificatus est Abraham, scilicet 14. saltem annis antequam circumcisus fuerit, probat

Abraham per fidem, non per circumcisionem, adeptum esse justitiam: et ideò Gentiles sicut et Abraham per fidem justificari.

℣. 11. *Et signum accepit circumcisionis.* Gr. signaculum justitiæ fidei, quæ in præputio (sine est); Syr. sigillum fidei suæ, quæ fuerat in præputio. Quarta hìc continetur probatio, justificationem Abrahæ non fuisse ex circumcisione; quandoquidem circumcisionem recepit in sigillum justitiæ, quam præputiatus adeptus erat; sicque circumcisio fuit justificatione posterior.

Et signum. Syr. signum enim. *Et* idem ac *quia*, quia recepit circumcisionem, quæ signum erat fœderis quod Deus inierat cum eo et ejus posteritate, ut patet Genes. 17. Potest et dici quòd signum erat fidei suæ, de Messia è suo semine nascituro; et ideò in generationis membro fiebat. Hinc Ambrosius dicit: Credens se filium habiturum, hujus rei signum accepit, quam credidit; ut quid credens justificatus sit cerneretur. Ambrosius. Hinc utrumque in paraph.

Signaculum justitiæ. Accepit, inquam, circumcisionem, ut *signaculum justitiæ*, quam per fidem acceperat nondum circumcisus. Signum autem et sigillum rem supponunt, cujus sunt signum et sigillum: prius erat ergo fides et fœdus et justitia, quàm circumcisio.

Ut sit Pater omnium credentium. Et hìc quinta continetur ratio, sumpta ex mysterio significato, scilicet quòd per Christum, ex fide forent omnes justificandi. Itaque, ideò Abraham adhuc præputiatus per fidem justificatus est, *ut sit Pater omnium credentium:* Syr. ut esset pater eorum omnium, qui credituri essent ex præputio: id est, ut esset Pater omnium qui, manente præputio, credunt; seu Gentilium incircumcisorum, qui credunt; *ut reputetur et illis ad justitiam,* id est, ut et illis præputiatis Gentilibus fides imputetur ad justitiam, sicut et Abrahæ præputiato fuit imputata.

Ex hoc incircumcisorum numero sum, quos ex tunc videbas, ô Deus bone! et quem, per tuam summam misericordiam, in baptismo, ex fide Christi, justificari decreveras.

Gratias immortales pro tanto, tali, et tam gratuito beneficio! Da perficere quod cœpisti; da mihi fidem vivam,

fidem operantem; da per fidem sic in justitiâ vivere, ut in regno cœlorum *recumbam cum Abraham, Isaac et Jacob.*

℣. 12. *Et sit Pater circumcisionis...* id est, et ut esset Pater Judæorum circumcisorum, si non tantùm circumcisi, sed si etiam sectatores fidei, quam præputiatus adhuc Abraham professus est, et quam circumcisus protestatus est.

Ad pleniorem horum versuum intelligentiam, adverte quòd duo successivè fuerunt in Abraham, præputium et circumcisio. Abraham præputium adhuc habens credidit Deo, et suâ fide justificatus est: post hanc autem justitiam ex fide adeptam, et circumcisus est.

Quare circumcisus, quandoquidem justus erat? *In signum, et in signaculum. In signum* et protestationem fidei suæ; *et in signaculum justitiæ*, per fidem adeptæ.

Ex parte Abrahæ circumcisio signum et protestatio fidei, quam habuerat, et quam semper habebat de Messiâ, è suo semine nascituro: et ideò hoc signum in generationis membro gerebat impressum. Ex parte Dei, circumcisio Abrahæ erat ratificatio, obfirmatio et declaratio justitiæ, ob fidem suam ei datæ.

Sed quare Deus hæc duo voluit in Abraham, scilicet, quòd præputiatus fide suâ justificaretur; et quòd jam fide justificatus circumcideretur, et circumcisionis signo fidem suam de Messiâ ex se nascituro protestaretur?

Ut amborum populorum Pater esset Abraham; Gentilium quidem, qui præputiati crederent in Christum Abrahæ filium; ut illis præputiatis, sicut Abrahæ præputiato, fides imputaretur ad justitiam.

Judæorum verò circumcisorum Pater esset, non quoad carnem tantùm, semen enim Abrahæ sunt; non quoad circumcisionem tantùm; Abraham enim, Pater circumcisionis, prior ipse circumcisus est, et circumcisionis præceptum accepit pro se et posteris suis; sed et secundùm spiritum, et religionem; si credant in Christum, et fidem imitentur, quam præputiatus Abraham habuit, et quam circumcisus protestatus est suæ circumcisionis signo.

Hoc signum ideò accipiebant filii Abrahæ, ut scirentur

esse ejus filii, qui credens Deo, hoc signum acceperat, ut æmuli essent paternæ fidei; ut crederent in Jesum Abrahæ promissum. Ambrosius, seu diaconus Hilarius, ut putant.

Fides, non circumcisio, germanos facit Abrahæ filios: sicut Abraham, fide suâ, non circumcisione, factus est justus, Dei amicus; ita Judæi, non suâ carnali circumcisione, præcisè; sed suâ in Christum fide, fient spirituales Abrahæ filii et amici Dei.

Circumcisio erat signum et protestatio fidei in Christum venturum: Judæorum igitur circumcisio, hâc fide destituta, est quasi crumena vacua, ait Theophylactus; ne signum quidem est, ait D. Chrys. quia signum inane, nullius rei signum.

Ex dictis intellige quàm meritò in suis officiis cantet Ecclesia: *Pater fidei nostræ Abraham summus*, in Domin. Quinquages. et Sacerdos ad altare fidelium nomine, vocet Abraham Patriarcham nostrum.

Pater, seu Patriarcha noster est, quia nobis præit exemplo, prior credidit. Pater fidei nostræ; quia eadem credidit quæ nos, cum hoc discrimine, quòd credidit in Christum, è suo semine nasciturum, in quo benedicendæ erant omnes Gentes: nos verò credimus in Christum, Abrahæ filium, per quem nós *Deus benedixit omni benedictione spirituali in cœlestibus.*

Tota itaque hæc Abrahæ paternitas, et nostra filiatio spiritualis est, et in fide fundatur: eò germaniores erimus Abrahæ filii, quò sinceriùs in Christum credemus, et fideliores erimus Christo Dei et Abrahæ filio.

Hinc concipe quantus et qualis sit fidei thesaurus! quæ nos in Christo, et per Christum, unit cum omnibus qui fuerunt, et erunt in mundo sanctis; tum fidei Patribus, tum simpliciter fidelibus.

Quàm magni faciendus hic thesaurus! quàm accuratè servandus, augendus, per frequentes actus fidei!

℣. 13. *Non enim per legem promissio.* Syr. non enim per legem exstitit promissum ipsi Abrahæ et semini ejus, ut esset hæres mundi; sed, etc.

Probat Apostolus Abraham, omnium credentium, etiam præputiorum esse Patrem; simul et argumento novo ex promissione Dei sumpto, probat justitiam, nec Abrahæ, nec nobis obtingere, aut per circumcisionem, aut per legem, aut per legis opera; sed per fidem : tale autem est argumentum Apostoli.

Promisit Deus Abrahæ et posteris ejus quòd futurus esset totius mundi hæres per Messiam filium ejus : respicit ad illud Genes. 22. *Benedicentur in te omnes Gentes.*

At hæc promissio non facta est per legem, seu sub conditione servandi legem, quæ nondum erat; et quæ, ut dicit ad Gal. 3. ℣. 17. longè fuit posterior : sed per et propter justitiam fidei, seu propter justitiam quam acquisivit Abraham credendo et obediendo Deo.

Ergo et ejus promissionis adimpletio independens est à lege, et legis operibus; sed fit per gratiam fidei.

℣. 14. *Si enim qui ex lege, hæredes sunt.* Si enim illi soli, qui legem observant, hæredes sunt bonorum Abrahæ promissorum, *exinanita est*, inanis et vacua facta est Abrahæ *fides* tam laudata, nullusque ejus fructus.

Abolita est promissio; imò nulla erit divina promissio illi facta : nulla in Abraham, quia ante legem; nulla in posteris Abrahæ, quia legis prævaricatores.

℣. 15. *Lex enim iram operatur.* Syr. siquidem lex est effectrix iræ; quia lex sine Christi fide et gratià, quâ impleatur, est impossibilis observatu : hincque tantùm abest, ut benedictionem, justitiam, hæreditatem Abrahæ promissam causet : quin potiùs iram, indignationem et vindictam divinam operatur.

Non quidem per se, et ex institutione sua, sed per accidens, ratione infirmitatis humanæ : quia sic, lex est occasio prævaricationis, seu transgressionis mandatorum, et consequenter indignationis divinæ : *Ubi enim non est lex* et præceptum, *ibi non est legis trangressio.*

Lex manifestans peccati malitiam, auget gravitatem peccati contra hanc legem commissi; fit enim ex scientia, et ideo gravius quàm quod ex ignorantia.

℣. 16. *Ideo ex fide.* Gr. propter hoc ex fide. Syr. propterea ex fide quæ per gratiam est, justificabimur, ut vera sit promissio toti ejus semini, etc. id est, *ideo ex fide* obvenit hæreditas promissa; *ut secundùm gratiam.* 1.° Ut detur tanquam donum gratuitum, non verò tanquam debitum: *firma sit promissio.* Gr. adesse firmam promissionem, seu, ut *firma sit promissio.* Altera datur ratio cur ex fide; 2.° ut firma sit divina promissio, et compleatur in omni semine, seu posteritate Abrahæ.

Non ei qui ex lege est, solùm; id est, non solùm in Judæo qui legem recepit, *sed et ei qui ex fide est,* sed etiam in Gentili, qui Abrahæ fidem sectatur:

Qui Pater est omnium nostrûm, id est, qui Abraham, omnium nostrûm, tam Gentilium, quàm Judæorum, Pater est, si non carnali generatione, certè spirituali, per similitudinem fidei et religionis.

Supponit Apostolus duas in Dei promissione qualitates, quòd gratuita sit et firma. Si facta esset sub conditione servandi legem, 1.° gratuita non fuisset promissio; sed hæreditas promissa obvenisset, quasi merces operanti debita; 2.° non fuisset firma, quia lex neminem justificabat, imo damnabat; erat enim occasio prævaricationis et consequenter maledictionis. Ideo non ex lege.

Ideo autem *ex fide:* 1.° quia quod datur fidei, datur gratìs et secundùm gratiam; 2.° quia omnes fidei sunt capaces, tam Gentiles, quàm Judæi; sicque promissio completur in omnibus; sicque Abraham pater fit multarum Gentium.

℣. 17. (*Sicut scriptum est* Genes. 17. *quia patrem multarum Gentium posui te.*)

Ante Deum. Citatione per parenthesim lectâ: hæc verba *ante Deum,* jungenda cum præcedentibus: *qui est,* inquam, *omnium nostrûm Pater, ante Deum:* id est, si non coram hominibus, certè ante Deum et infallibili judicio Dei, cui nos fides commendat. Gr. κατέναντι, quod D. Chrys. et Theod. vertunt ad exemplum Dei, ad instar Dei: sicut Deus omnium omninò Pater est per creationem, sic Abraham

omnium omninò credentium Pater est per exemplum fidei suæ.

Cui credidit. Hìc Apostolus fidem Abrahæ commendat; qui credidit Deum, qui omnia potest.

Qui vivificat mortuos, id est, qui potest mortuis vitam dare; seu qui quos vult, suscitat à mortuis. *Et vocat ea quæ non sunt*, id est, non existentia vocat è nihilo, et ea facit existere : qui æquale imperium habet in non existentia et existentia : vocat, et sunt. Credidit, inquam, Deum omnipotentem facilè sibi præstiturum, quod promittebat; nempe quòd futurus esset Pater omnium, etsi nondum esset ipsi filius, essetque senex et Sara sterilis, et ætatis provectæ.

Agitur hìc, non de oblatione Isaac, sed de ejus ortu promisso. Itaque intelligendus est textus de emortuo corpore Abrahæ et Saræ, quibus dedit Deus generandi virtutem : potest tamen etiam Apostolus alludere ad Isaaci immolationem, quem Abraham immolavit, credens Deum à mortuis illum posse suscitare.

℣. 18. *Qui contra spem in spem credidit.* Id est, qui Abraham ita credidit, ut ex Dei gratia et divina promissione speraret quod secundùm naturæ vires erat impossibile. *Contra spem* naturæ, seu naturalis potentiæ generativæ, *credidit in spem* gratiæ et divinæ potentiæ, *ut fieret*, id est, quòd fieret Pater.... *secundùm quod dictum est ei*, Genes. 15. *sic erit semen tuum*, nempe, *ut stellæ cœli :* quod ex citato loco subauditur.

℣. 19. *Et non infirmatus est in fide*, id est, non vacillavit fides ejus : *nec consideravit corpus suum emortuum*, respectu virtutis generativæ; seu ineptum ad sobolem habendam. *Eum jam ferè centum*, nonaginta novem.

Et emortuam vulvam Saræ, conceptui non aptam, utpote nonagenariæ.

℣. 20. *In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentiâ.* Gr. in repromissionem, seu contra repromissionem, etc. non disceptavit, seu disputavit, id est, ne minimùm quidem diffidit de Dei promisso; *sed confortatus est*

fide, dans gloriam Deo; sed forti et firmâ fide credidit, et absque ulla hæsitatione, hâcque fide dedit Deo gloriam, profitens eum summè veracem et omnipotentem.

℣. 21. *Plenissimè sciens :* plenissimè persuasus quòd Deus promissa sua possit exsequi.

℣. 22. *Ideò et reputatum est.* Quæ mirabilis persuasio reputata est illi, etc: seu, ob tam heroicam virtutem justificatus est.

℣. 23. *Non est autem scriptum tantùm propter ipsum.* Conformiter ad suum intentum principale, concludit in gratiam spiritualium Abrahæ filiorum, asserens quòd ejusdem justitiæ participes erimus, si ejusdem fidei simus imitatores.

Spiritus Sanctus per Moysis calamum, hanc Abrahæ laudem, nempe, quòd ob heroicam fidem suam justificatus est, transmisit ad posteros, non propter Abraham tantummodo laudandum.

℣. 24. *Sed et propter nos.* Sed etiam propter nostram instructionem, et ad nostram fidem provocandam; ut certi et securi simus, quòd fides nostra nobis ad justitiam reputabitur, si *credimus in eum qui Dominum nostrum J. C. suscitavit à mortuis.*

Duplex his in verbis continetur fidei nostræ comparatio cum fide Abrahæ: prima in effectu; nobis reputabitur ad justitiam sicut et illi : secunda in objecto; sicut enim Abraham credidit in eum qui suscitat à mortuis, ita nos credimus in Deum, *qui à mortuis suscitavit Dominum nostrum Jesum Christum.*

℣. 25. *Qui traditus est.* Qui Jesus Christus *traditus est* à Patre suo, in mortem, *propter peccata nostra* expianda, abolenda.

Per antithesim, morti Christi junxit peccata nostra, quæ sunt mors animæ : et Resurrectioni Christi, nostram justificationem, quæ est nostra spiritualis resurrectio.

Et resurrexit propter justificationem nostram. Mortuus est, ut suâ morte peccata nostra, animæ nostræ mortem occideret; et resurrexit à mortuis, ut et nos, per illum, pec-

catis mortui, justitiæ vivamus, et cum illo, et per illum *in novitate vitæ ambulemus.*

Hoc tamen inter mortem et Resurrectionem Christi discrimen est, quòd suâ morte meruit peccatorum nostrorum remissionem; suâ verò resurrectione non meruit nostram justificationem, quia non fuit opus viatoris.

Resurrectio itaque justitiæ nostræ typus est, non causa, sicut mors causa est; nisi fortè dicas quòd passio et resurrectio Christi sunt quasi unum opus redemptionis nostræ, unaque actio Christi completa, quâ simul et semel meruit peccatorum nostrorum remissionem et nostram justificationem. Vide Cornel. à Lap. Tyrin.

Hoc versu videtur tacitè insinuare Apostolus fidem nostram fide Abrahæ majorem esse. 1.° quia Abraham et Sara erant figuratè tantùm mortui, Christus Jesus verè et perfectè fuit mortuus; 2.° quia præterea credimus quòd propter delicta nostra sit mortuus, et propter nostram justificationem suscitatus à mortuis. Vide Coroll. pietatis in fine.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4. ad pietatem maximè notanda, et in praxim accuratiùs redigenda.

PRIMÒ.

Ex hoc capite concipe, et altâ mente repone ideam, quam de fide debeas habere: quanti sit à te facienda hæc divina virtus; quanto ardore sit illius augmentum à te desiderandum et precibus continuis exposcendum; et quàm frequenter exercendi sint actus illius.

Omnium divinarum et supernaturalium virtutum mater, altrix et conservatrix est.

Omnis omninò justitiæ primæ, secundæ, tertiæ, continuæ radix; justitiam inchoat, conservat, auget, perficit: Justus ita ex fide vivit, ut nulla justi sint opera, in quæ fides non influat.

Sic Abraham, omnium credentium Pater et exemplar,

fide ex impio factus est justus : fide ex justo factus est justior ; ac denique fide factus est justissimus, Deo gratissimus, amicus Dei. Vide ℣. 2. 3. Vide et ℣. 4.

Sic ergo et tu, si verè fidelis es, si verè filius Patriarchæ fidelium, fide jugiter vive ; in omnia opera tua fides influat ; illa omnia vivificet, sanctificet Deoque grata reddat.

Recordare quòd exterior legis, etiam Evangelicæ, adimpletio, non justificat nisi fide, charitate, et spiritu Dei animetur.

Vivâ itaque fide anima, vivifica, sanctifica quidquid agis. Hoc ut ita sit,

Hunc in Dei cultu ordinem concipe, et hanc illius ordinis observa rationem.

Deus spiritus est, et quia spiritus, spiritu et mente vult primariò coli : *in spiritu et veritate oportet eum adorare*, ait Christus Dominus.

Deus spiritus, universorum creator et Dominus est ; hinc et corpore et universis nostris actibus et passionibus vult glorificari.

Debet ergo Deus interiùs et exteriùs coli, at cum hoc ordine, quòd ab interiori semper incipiat omnis noster cultus exterior, et ab interiori dirigatur. Interior ille sit quasi anima ; exterior autem quasi corpus. Interior ille cultus sit nostra vera et coram Deo justitia ; exterior cultus sit quasi signaculum justitiæ. ℣. 11.

Hunc autem interiorem cultum incipit et perficit fides. Ideo à fide, omnis justitiæ radice, oriatur omnis noster Dei cultus. Fides influat in omnia nostra opera.

SECUNDÒ.

Ex eodem capite, concipe quæ et qualis sit illa fides justificans, de quâ hìc loquitur Apostolus, et cujus exemplum nobis exhibet in Abraham : et ideo qualis debet esse tua.

Fides Abrahæ fuit, non mortua, sed viva ; non nuda, sed omnibus virtutibus ornata ; non timida, pusillanimis, et humiliter de Deo sentiens ; sed fortis, sublimis, altè et dignè

de Dei majestate et omnipotentiâ sentiens; ipsi penitùs submissa, ad omnes ejus voluntates parata; etiam ad unigeniti filii sui immolationem. Hæc fuit fides Patriarchæ fidelium; et hâc fide Deo summopere placuit. Vide ℣. 17. 18. etc. Vide et v. 3.

Talis sit et tua, si Deo placere velis. Sit viva, firma, stabilis, spei, obedientiæ, reverentiæ virtutibus vestita; de Deo magnificè sentiens, plenè persuasa de summâ ejus veracitate, omnipotentiâ, etc. mortuos vivificante, quæ non sunt vocante et creante, etc.

Hâc fide plenus, crede firmiter articulos fidei, etiam naturæ captum superantes.

Hâc fide firmus, in rebus arduis, in periculis, etc. *in spem, contra spem*, crede.

Hâc fide roboratus, visibilia et sensibilia sperne; ad æterna, invisibilia tende, aspira, anhela; et in Dei cultu sta, et, quidquid accidat, persevera.

TERTIÒ.

Ex eodem capite disce quodnam sit præcipuum fidei nostræ objectum.

Abraham *credidit in Deum qui vivificat mortuos*, etc. nos credimus *in Deum, qui suscitavit à mortuis Dominum nostrum Jesum Christum*. ℣. 24. 25.

Mors itaque et Resurrectio Christi, duo præcipua sunt fidei nostræ mysteria, circa quæ frequentiores à nobis exercendi sunt actus fidei.

Moriens Christus victima fuit expiationis.

Resurgens Christus victima fuit sanctificationis. In cruce moriens, morte suâ, nostram destruxit mortem: in resurrectione suâ vitam nobis communicavit; typum et exemplar novæ vitæ dedit.

Christus ergo frequenter adorandus, et moriens et resurgens; fide vivâ, mortis illius effectus, peccatorum nostrorum remissio petenda; et resurrectionis gratia et virtus invocanda.

Christe moriens et pro me moriens, sis peccatorum meorum mors : Christe resurgens, sis animæ meæ salus, vita, resurrectio.

Sed circa hoc fidei nostræ objectum, nota quòd nostra fides superet Abrahæ fidem.

Credidit Abraham in Deum qui suscitat mortuos, et qui ideo poterat omnipotentiâ suâ corporibus quasi emortuis Abrahæ et Saræ dare virtutem generandi sobolem : corpora autem Abrahæ et Saræ non erant verè mortua, sed tantùm figuratè.

Nos verò credimus in Deum, qui Jesum Christum verè mortuum, verè à mortuis suscitavit, nunquam moriturum. Majus ergo quid credimus quàm quod Abraham credidit.

Adde quòd credimus præterea Jesum pro peccatis nostris verè mortuum, et propter justificationem nostram suscitatum: qui duo sunt alii articuli naturaliter incomprehensibiles; et ob quos fides nostra rursus major est, quoad objectum, fide Abrahæ.

Nec hoc mirum est, si pro modo revelationis creverit et fides.

Sed bene nota quòd pro modo fidei crevit et obligatio vitæ sanctioris; ubi enim Deus plus contulit, plus et exigit.

Hinc Christiani debent antiquioribus fidelibus, etiam ipsis Patriarchis, esse sanctiores, utpote majoribus donis præventi.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

Stabilita, in superioribus Capitibus, nostrâ justificatione, ex fide Jesu Christi; nunc disserit de hujus justificationis effectibus, ex quibus illius excellentia et celsitudo demonstratur.

Primus ergo nostræ justificationis effectus est pax et tranquillitas conscientiæ nostræ, per Jesu Christi mediatoris nostri merita ℣. 1.

Secundus, adoptio filiorum Dei, et hanc ob causam, gloriatio et exsultatio in spe felicitatis æternæ, filiis Dei præparatæ. ℣. 2.

Tertius, gaudium et exsultatio in ipsis afflictionibus, ut pote huic æternæ felicitati affinibus; quam affinitatem pulchrâ gradatione demonstrat Apostolus. ℣. 3. 4. 5.

Hanc filiorum Dei gloriam sperandi, duo nobis firmissima fundamenta statuit: duo scilicet, divini in nos amoris argumenta, nimirum, Spiritûs sancti in cordibus nostris diffusionem, et Christi mortem pro nobis adhuc peccatoribus: quam Christi charitatem mirè exaggerat ℣. 6. 7. 8. 9. 10.

Quartus nostræ justificationis effectus est quòd gloriemur in ipso Deo, ut Patre nostro, et in Jesu Christo, nostro reconciliatore. ℣. 11.

Ut autem hujus nostri cum Deo reconciliatoris necessitatem convincat, rem ab origine petit. ℣. 12.

Adæ peccatum originalem nostræ corruptionis causam indicat, ut Christum, nostræ justitiæ fontem, ostendat. ℣. 12. 13. 14.

Utrumque ergo Adamum et Christum comparat, opponit; Christum Adamo præponit. ℣. 15. 16. 17.

Ac denique ℣. 18. concludit quòd sicut per Adæ inobedientiam, peccatores facti sumus, sic per Christi obedientiam justitiam et vitam æternam adipiscimur.

CAPUT QUINTUM.

Textus.

1. Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum :

2. Per quem et habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei ;

3. Non solùm autem, sed et gloriamur in tribulationibus : scientes quòd tribulatio patientiam operatur ;

4. Patientia autem probationem; probatio verò spem ;

5. Spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.

6. Ut quid enim Christus, cùm adhuc infirmi essemus, secundùm tempus pro impiis mortuus est ?

7. Vix enim pro justo quis moritur : nam pro bono forsitan quis audeat mori ?

8. Commendat autem charitatem suam Deus in no-

CAPUT QUINTUM.

Paraphrasis.

QUANDOQUIDEM ergo : ex fide, et per fidem in Christum, propter delicta nostra traditum, justificati, et à peccatis nostris mundati sumus, pacem habeamus erga Deum ; pacato ac tranquillo simus animo, et à malæ conscientiæ terroribus libero, utpote Deo reconciliati, per D. N. Jesum Christum, mediatorem nostrum :

Per quem habuimus accessum ad hanc reconciliationis gratiam, in qua constanter perseveramus et de qua gloriamur, sperantes gloriam filiis Dei præparatam.

Non solùm autem gloriamur in spe futuræ filiis Dei gloriæ ; sed etiam gloriamur et exsultamus in tribulationibus, utpote huic gloriæ affinibus ; scimus enim quòd afflictio parit patientiam,

Patientia probationem, probatio spem ;

Spes autem divina nos re speratâ non frustrabitur, aut frustratos pudore afficiet : quandoquidem Dei charitas et liberalitas effusa et profusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis ut hæreditatis æternæ pignus : tale pignus qui dedit, quid denegabit ?

Præterea, ad quid Christus, pro nobis adhuc impiis, et peccatorum infirmitate languentibus, tempore præscripto mortuus est, nisi ut suam in nos charitatem ostenderet, spemque nostram firmaret ?

Vix enim pro alio, licèt justo, quis moritur : dixi *vix*, quia pro justo, et sibi benefico, fortè quis sustinebit mori.

In hoc autem Deus suam in nos charitatem demonstrat

bis: quoniam cùm adhuc peccatores essemus, secundùm tempus

9. Christus pro nobis mortuus est: multò igitur magis nunc justificatiin sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.

10. Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus: multò magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

11. Non solùm autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

12. Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors; et ità in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.

13. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cùm lex non esset.

14. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri.

admirabilem; quòd Christus pro nobis, non sanctis, sed peccatoribus; non amicis, sed inimicis, tempore opportuno, mortuus est.

Quòd si tantum beneficium præstitit impiis, quantò magis nos, nunc per ipsius sanguinem justificatos, Deoque reconciliatos, servabit ab ira Dei in judicio!

Si enim nos, adhuc inimicos, Deo per mortem suam reconciliavit, multò magis reconciliatos salvabit, per vitam suam gloriosam et omnipotentem.

Non solùm autem gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, aut in tribulationibus ad hanc gloriam conducentibus; sed et in ipso Deo, gloriæ centro; gloriamur, inquam, in Deo, ut Patre nostro; et gloriamur in D. N. Jesu Christo, per quem Deo reconciliati sumus, et in divinam ejus filiationem asciti: idque mirâ nostræ reparationis cum nostrâ perditione convenientiâ.

Quemadmodùm enim, per unum hominem, Adamum scilicet, peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors, et ita omnes homines facti sunt mortales, sicut et peccatores; in Adamo enim, humani generis principio, peccaverunt omnes: ita per unum hominem, Christum scilicet, justitia, et per justitiam vita, intravit in mundum.

Quòd in Adamo peccaverint omnes homines, et consequenter quòd ab Adami temporibus peccatum fuerit in mundo, etiam ante legem datam, licèt peccatum tunc non imputaretur, aut vix reputaretur ab hominibus suam concupiscentiam sequentibus, et legem nondùm habentibus, quæ peccati fœditatem ipsis ostenderet; patet ex morte, effectu, et pœnâ peccati.

Ab Adamo enim usque ad Moysem, per quem lex data est, mors regnavit in omnes homines, etiam in infantes, qui propriâ voluntate non peccaverunt sicut Adam peccavit, et qui ob solum Adæ peccatum erant peccatores, et ideò mortales: et in hoc Adamus Christi venturi, et rerum ab eo gerendarum est typus; quòd sicut Adam omnibus à se natis, auctor est mortis et peccati; sic Christus, omnibus à se renatis, auctor est justitiæ et vitæ.

15. Sed non sicut delictum, ita et donum : si enim unius delicto multi mortui sunt : multò magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi, in plures abundavit.

16. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum: nam judicium quidem ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in justificationem.

17. Si enim unius delicto mors regnavit per unum : multò magis abundantiam gratiæ, et donationis, et justitiæ accipientes, in vitâ regnabunt per unum Jesum Christum.

18. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem : sic per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.

19. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi : ita et per unius obeditionem, justi constituentur multi.

20. Lex autem subintravit ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia :

21. Ut, sicut regnavit peccatum in mortem : ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum.

Magnum tamen est inter Christi gratiam et Adæ peccatum discrimen; longè plura enim bona nobis confert gratia Christi, quàm Adæ peccatum invexit mala; siquidem vitam tantùm abstulit hoc peccatum; gratia verò Christi, præter vitam redditam, multa Spiritûs Sancti dona confert et ipsam immortalitatem.

Est et aliud discrimen, quòd per Christi gratiam à pluribus liberemur malis, quàm quæ nobis intulit Adæ peccatum: etenim ob Adæ peccatum, unius tantùm originalis peccati sumus obnoxii; gratia autem Christi non ab originali tantùm justificat, sed et ab omnibus aliis; sicque major effectus Christi gratiæ.

Et sanè, si propter unius Adæ peccatum, mors per illum unum peccatorem, in omnes homines regnavit; multò majori ratione ii, qui per fidem recipiunt abundantiam divinæ gratiæ, justitiæ et omnium supernaturalium donorum, regnabunt in vita æterna, per unius Jesu Christi meritum, quod infinitum est, et omnem omnium peccatorum malitiam superat infinities.

Sicut ergo per unius Adæ peccatum reatus ad condemnationem in omnes homines pertransiit, sic per unius Christi justitiam justificatio transiit à Christo in omnes homines qui credunt in illum.

Nam sicut per unius Adæ inobedientiam multi facti sunt peccatores, sic et per unius Christi obedientiam multi abhinc usque ad finem mundi constituentur justi.

Lex equidem inter hoc peccatum, omnium peccatorum exordium, et inter hanc obedientiam, exordium novæ justitiæ, quasi de transverso intervenit; at tantùm abest ut peccatum aboleverit; imò per eam factum est, licèt per accidens, ut magis quàm ante abundârit delictum: ubi autem occasione legis invaluit peccatum, per adventum Christi superabundat gratia.

Ut sicut usque ad id tempus, per universum orbem, regnavit peccatum, peccatores in mortem pertrahens; ita gratia Christi, destructo peccati regno, regnet per justitiam, quæ in vitam ducat æternam, per Jesu Christi Domini nostri merita.

Commentarius in Cap. 5.

℣. 1. JUSTIFICATI *ergo ex fide.* Mirabiles hìc nostræ justificationis effectus exhibet.

Justificati, id est, à peccatis mundati, justitiam adepti, Deo reconciliati, ejusque amici facti. *Ex fide*, non per legis opera, nec per vires liberi arbitrii, sed gratìs, per fidem, quæ Dei donum est, et quæ primam justitiam de condigno non meretur.

Pacem habeamus. εχωμεν, Gr. habemus εχομεν. Syr. habeamus. D. etiam Chrys. Theodoret. habeamus *ad Deum.* Syr. apud Deum, id est, erga Deum. Sensus est : placato et tranquillo ante Deum simus animo, et à malæ conscientiæ terroribus liberi, utpote Deo reconciliati, *per D. N. Jesum Christum* Mediatorem nostrum.

Primus itaque justificationis nostræ, seu fidei justificantis fructus, est pax, tranquillitas, et fiducia conscientiæ, ex meritis et ob merita Christi Salvàtoris nostri.

Pro me Christus Dei filius mortuus est ; ipsius mors et mortis merita mihi per baptismum applicata sunt ; per pœnitentiam et alia Sacramenta quotidie applicantur ; per actus fidei continuos mea et mihi propria redduntur : hinc pax, serenitas, fiducia in Christo et ob Christum.

℣. 2. *Per quem et habemus.* Gr. habuimus. Syr. accessimus, id est, qui Dominus noster Jesus Christus dedit nobis, per fidem, accessum et introitum in hanc justificationis gratiam.

Deus est principalis nostræ justificationis causa ; Christus meritoria ; fides, organum, seu instrumentum quo virtus sanguinis Christi ad nos derivatur.

Eadem fides est justificationis pars, et accessus ad eam, sicut ostium est pars domûs.

In qua stamus, id est, in qua justificationis gratià stamus,

consistimus, perseveramus. *Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Gr. et Syr. non habent *filiorum*, sed tantùm, *gloriæ Dei*, id est, et de qua gloriamur, sperantes gloriam filiis Dei præparatam. *Gloriamur in spe,* donec gloriemur in re.

Secundus ergo justificationis nostræ fructus est, adoptio filiorum Dei, et gloriatio in spe felicitatis æternæ, filiis Dei præparatæ.

In Christi sanguine regeneratus, factus sum filius Dei; sanguis Christi mihi per Baptismum et per alia Sacramenta applicatus, dat mihi jus certum ad futuram filiorum Dei gloriam: spero itaque, et firmissimè spero; et in hac spe glorior, et exsulto, quasi in re jam adeptâ, quia spes certa utpote in Christi sanguine fundata.

℣. 3. *Non solùm autem,* id est, nec id solùm, seu non solùm gloriamur in spe futuræ gloriæ. *Sed et gloriamur in tribulationibus* quas scilicet in hac vita ut christiani patimur, et per quas nos oportet ad hanc futuram gloriam pervenire.

Sicut *oportuit pati Christum... et ita intrare in gloriam:* sic et oportet pati Christianum, et per tribulationes intrare in gloriam: *per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum.* Act. 14.

Gloriamur, inquam, secundùm spiritum, licèt doleat et gemat infirma caro. Et *gloriamur* de *tribulationibus,* ut de bono.

Scientes, ut qui scimus, quòd tribulatio patientiam occasionaliter in nobis producit; tribulatione enim acquiritur patientia.

Hæc est Dei nos affligentis voluntas; hicque divinæ gratiæ effectus.

℣. 4. *Patientia autem probationem*, id est, patientia nos reddit probatos, expertos, à vitiosis affectionibus purgatos, lento scilicet tentationis igne.

In igne probatur aurum et argentum; homines verò receptibiles in camino humiliationis. Eccles. 2.

Probatio verò spem, id est, ex probatione in afflictionibus, spes constantior et securior redditur. *Deus tentavit eos et invenit illos dignos se.* Sap. 3.

Spes autem non confundit; quia certitudinem habet, ut mox explicabitur, certitudinem scilicet moralem.

Syriaca versio hos versus sic exprimit: Non ita tantùm, sed etiam in oppressionibus nostris gloriamur; ut qui cognoscamus, quòd oppressio patientiam in nobis perficiat, patientia verò experientiam, experientia verò spem; spes autem pudore non afficit.

Ex hac egregia gradatione, quam D. Aug. miratus est, patet quòd tribulatio viam parat ad gloriam; et ideò Christianus, qui gloriatur in spe gloriæ filiorum Dei, debet et de tribulationibus, quæ ad hanc gloriam perducunt, gloriari. Hinc

Tertius justitiæ Christianæ fructus est gloria, gaudium et exsultatio in afflictionibus.

Quod alios confundit et afficit tristitiâ, Christianum lætificat, eique dat gloriandi causam.

Quare? quia fides ei afflictionem exhibet, non ut malum, sed ut bonum, utpote affinem gloriæ Dei; matrem gloriæ filiorum Dei. Afflictio parit patientiam, patientia probationem, probatio spem; spes autem divina futuræ gloriæ certitudinem habet, ut videbitur.

Hinc D. Jacobus, cap. 1. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis.* Hinc D. Petrus I. Ep. 4. 13: *Communicantes Christi passionibus, gaudete.* Hinc D. Paulus II. Cor. 4. 17. *Momentaneum enim et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Hinc D. Bernardus, Ser. 17. in Ps. 90. siquidem in tribulatione spes gloriæ; imò et ipsa in tribulatione gloria continetur; sicut spes fructûs in semine, sic et ipse fructus in semine est.

℣. 5. *Spes autem non confundit*, id est, spes divina, et in Dei promissis fundata, *non confundit* sperantem, pudore non afficit.

Deus enim in se sperantem non fallet unquam, nec eum re speratâ frustrabitur.

Unde hoc nosti? et unde tibi hæc certitudo?

Ex amore Dei mihi ex duobus manifesto.

1.° Ex eo quòd nobis Spiritum Sanctum suum dedit; 2.° ex eo quòd unigenitum Filium suum pro nobis adhuc peccatoribus in mortem tradidit.

Et hæc duo sunt spei Christianæ fundamenta; et illius firmissimæ certitudinis argumenta, quibus hìc utitur Apostolus, ad firmandam spem nostram: primo quidem argumento in hoc ℣. 5. secundo autem à v. 6. usque ad 11.

Spes non confundit. Quare? *quia Dei*, in quem speramus, *charitas* et liberalitas in nobis *effusa* et profusa *est per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*, et quo divinæ naturæ consortes facti sumus amici Dei, filii Dei, omnibusque gratiis et virtutibus ditati.

Per Spiritum Sanctum qui.... Potest quidem intelligi visibilis Spiritûs Sancti communicatio, facta Apostolis et primis Christianis: sed debet etiam intelligi invisibilis Spiritûs Sancti communicatio facta nobis per Baptismum et alia Sacramenta; tunc enim datur Spiritus Sanctus, qui per charitatem sanctificat animam, eamque virtutibus ornat, et in eâ sanctificatâ et ornatâ habitat tanquam in templo.

Duplex itaque fit nobis donum in justificatione: Spiritus Sanctus, increata charitas, et charitas creata. Increata quippe Dei charitas sese effundit, per charitatem creatam, à se diffusam in cordibus nostris. Et hæc utraque charitas, hoc utrumque donum est primum spei nostræ fundamentum; seu filiorum Dei gloriam firmissimè speramus, quia Spiritum Sanctum, pignus hæreditatis æternæ recepimus.

℣. 6. *Ut quid enim Christus...* En secundum divini in nos amoris testimonium et spei nostræ fundamentum, mors Christi pro nobis adhuc peccatoribus.

Ad quid enim, subaudi, nisi ut suam erga nos Deus charitatem ostenderet, spesque nos non confunderet; *Christus*, ex præscripto Patris, pro nobis adhuc *impiis* et peccatorum infirmitate languentibus, tempore constituto, exactis Danielis hebdomadibus, *mortuus est.*

℣. 7. *Vix enim pro justo quis moritur...* Vix enim pro alio,

licèt justo, quis moritur. *Nam pro bono*, etc. dixi *vix;* quia *pro justo*, et sibi benefico, fortè quis sustineat vitam exponere. *Bonus*, hìc, est beneficus, benefactor.

℣. 8. *Commendat autem charitatem....* In hoc autem Deus summam suam in nos charitatem demonstrat et illustrem reddit, *quòd Christus pro nobis*, non justis, sed peccatoribus, et ideò suis inimicis *mortuus est.*

Duo perpende. Primum, quòd mortuus est; secundum, quòd pro inimicis.

℣. 9. *Multò igitur magis, nunc... multò magis igitur* per ipsius sanguinem, fide nobis applicatum, *justificati;* per ipsius merita servabimur *ab ira Dei*, in judicio.

℣. 10. *Si enim cùm inimici essemus...* Si enim adhuc inimicos, Deo per mortem nos reconciliavit, multò magis reconciliatos salvabit per vitam suam gloriosam.

Perpende antithesin inter amicos et inimicos, inter mortem et vitam. Vita continet omnipotentiam Christi, cui *omnis potestas data est.*

Si ergo mortalis adhuc Christus, pro nobis inimicis suis, tanta fecit et passus est; quid vivus, gloriosus et omnipotens, non faciet pro suis amicis et filiis? certissimè perficiet quod cœpit; salvabit in æternum quos in tempore reconciliavit. *Spes non confundit.* Hanc certitudinem mihi præbet immensus in me amor Dei.

Mirus est hic locus, ad firmandam spem nostram, præcipuè ob immensitatem charitatis Dei et Christi pro nobis: vix D. Paulus ex illo potest exire, et sibimet ipsi satisfacere, de hac charitate cogitans et loquens. Hæc charitas, inquit, omnem superat charitatem: inter homines enim vix est ullus, qui mori velit pro homine sancto, etiam benefactore; Christus autem homo Deus, pro nobis peccatoribus, et inimicis suis, mortuus est; et cruentè, et ignominiosè mortuus est.

Tanta passus pro peccatoribus et inimicis, quid non faciet pro reconciliatis et amicis?

Si per mortem reconciliavit peccatores, quid vivens, glo-

riosus, omnipotens, non faciet, ut pretio sanguinis sui reconciliatos salvet in æternum?

Hinc quis Christianus in sanguine Christi justificatus non speret? quis Christo non dicat? *Tu es, Domine, spes mea:* in te totum spero; et in mortem tuam, et in vitam tuam spero: mors tua reconciliatio mea est; vita tua gloriosa, salus mea erit; per mortem tuam Deo reconciliatus, spero et quòd per vitam tuam salvabor in æternum.

℣. 11. *Non solùm autem: sed et gloriamur in Deo...* Non solùm autem, supple, *gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei*, et in tribulationibus ad hanc gloriam conducentibus, ut ℣. 3. dictum est: huc enim redit oratio.

Sed et in ipso *Deo*, gloriæ fonte et centro, *gloriamur; in Deo*, inquam, *gloriamur per Dominum nostrum Jesum, per quem* sumus cum Deo reconciliati.

Gloriamur ergo quòd cum Deo reconciliati sumus, et quia illum jam habemus patrem, amicum, supra modum dilectorem.

Gloriamur et quòd, per Christum mediatorem nostrum, Deo reconciliati sumus, seu quia talem et tantum habemus reconciliationis auctorem.

Quartus hic est justificationis effectus, gloriatio in Deo Patre nostro, et in Jesu Christo, reconciliatore nostro: reconciliatore, inquam, nobilissimo, beneficentissimo; omnium cœlestium benedictionum mediatore. Vide Ephes. 1. 3.

℣. 12. *Propterea sicut per unum hominem.... Propterea.* Hæc particula sermonem jungit cum eo quod proximè dixit: *per quem reconciliationem accepimus*, causamque reddit, cur tali et tanto reconciliatore indigebamus.

Apostolus itaque de nostrâ cum Deo reconciliatione agens, rem ab altiori principio repetit: seu originalem corruptionis nostræ causam ostendit, Adæ scilicet, peccatum; ut nostræ reparationis auctorem Christum, omnis justitiæ fontem, ostendat.

Ac primò comparat gratiam Christi cum peccato Adæ; ostenditque in hoc utrumque convenire; quod utrumque ab uno homine in omnes pertransiit.

Propterea, id est, propterea quòd; quia, nam, *sicut per unum hominem*, Adamum scilicet, ut ℣. 14. explicat, *peccatum* originale, et tota series peccatorum actualium ex originali secuta, *intravit in mundum*, id est, in homines incolas mundi. *Et per peccatum mors* corporalis, et aliæ pœnæ *in omnes homines* pertransierunt. *In quo*, scilicet Adamo. Gr. ἐφ ᾧ masculini generis; ἁμαρτία, peccatum, feminini. Hinc in Græco nulla æquivocatio. *In quo* igitur Adamo, tanquam in fonte et principio humani generis, *omnes peccaverunt.*

Ecce primum comparationis membrum ab Apostolo positum; at impetu Spiritûs abreptus, alterum comparationis membrum differt usque ad ℣. 18. *Igitur sicut per unius delictum*, etc. ibi enim absolvitur comparatio.

Agnoscendum est igitur hìc hyperbaton, quo per longam parenthesim, Apostolus et peccati originalis universalitatem confirmat, et institutæ comparationis dissimilitudines recenset.

1.° Confirmat omnes in Adamo peccavisse; seu quod dixit in ℣. 12. *in quo omnes peccaverunt.*

℣. 13. *Usque ad legem enim peccatum erat*, id est, ab Adamo, *usque ad legem* exclusivè, seu ante legem datam, *peccatum* tam originale, quam actuale *fuit in mundo.*

Peccatum autem non imputabatur. Gr. non imputatur, non existente lege. Juxta quam lectionem sensus est: ubi non est lex, ibi peccatum non imputatur.

Sed Syriaca vers. sicut et nostra habet, *non imputabatur:* Æthiop. et Arabica, non reputabatur, id est, vix reputabatur, vix existimabatur ab hominibus solam naturam et concupiscentiam sequentibus et legem nondum habentibus, quæ peccati fœditatem ipsis ostenderet.

Vel cum aliis, *non imputabatur* à Deo ad tantam pœnam: ita Gagnæus; seu *non imputabatur* tam graviter, cùm lex scripta non esset; ut ait Dionys. Carthusianus.

℣ 14. *Sed regnavit mors ab Adam.* Probat ex effectu et pœnâ peccati, morte scilicet, quòd omnes etiam ante legem erant obnoxii peccato.

Regnavit mors, et ne fortè excipias infantes à peccato, quia

rationis nondum compotes, addit, *etiam in eos, qui non peccaverunt* peccato actuali, seu propriâ voluntate, sicut Adam: sola itaque mortis illorum causa fuit peccatum originale.

Argumentum ergo Apostoli hoc est:

Mors, quæ est pœna, effectus et comes individua peccati, erat in mundo ante legem, et regnabat ab Adamo in omnes homines, etiam in illos qui actu non peccaverant, sicut Adam; ergo peccatum, quod est causa mortis, erat in omnibus hominibus, etiam infantibus, ante legem: licèt tunc non reputaretur ab hominibus, naturæ corruptionem et solam concupiscentiam sequentibus: seu licèt minus à Deo imputaretur, utpote nondum lege positivâ expressè prohibitum.

Et ne dicatur fuisse peccatum actuale, addit mortem tunc regnâsse, *etiam in eos qui* actu *non peccaverunt,* sicut Adam, id est, in infantes: ergo ob solum peccatum originale. Græcus textus et omnes versiones Syr. Arab. Æthiop. habent, *qui non peccaverunt.*

In similitudinem prævaricationis Adæ, id est, peccato aliquo actuali, sicut Adam, *qui est forma futuri.* Gr. typus illius futuri. Syr. qui est typus ejus, qui erat futurus, id est, qui Adamus erat typus et figura Christi venturi et rerum à Christo gerendarum.

Similes equidem sunt, sed in contrarium, Adamus et Christus: uterque caput et origo, ille peccati, hic gratiæ; ille mortis, hic vitæ; ille damnationis, hic salutis gloriæ.

Adamus peccando, posteritatem suam perdidit: Christus moriendo, genus humanum reparavit.

Adamus ergo, sui in nos peccati transfusione, figurabat Christi justitiæ in nos transfusionem: quemadmodùm, inquit D. Chryst. Adamus omnibus à se (etiamsi de ligno non comedissent), auctor mortis exstitit ejus, quæ ob cibum illum introducta est: sic et Christus omnibus à se, quamvis justè non agentibus, justitiæ tamen conciliator exstitit ejus, quam omnibus nobis per crucem largitus est.

℣. 15. *Sed non sicut delictum.* Dixit versu 14. Adamum fuisse typum Christi, quia sicut ille omnibus à se natis, auc-

tor est mortis; ita Christus omnibus à se renatis, auctor est vitæ. Ecce similitudo.

Nunc affert dissimilitudines : nec enim, ut ait D. Chrysostomus, paria sunt peccatum et gratia, mors et vita, diabolus et Deus ; sed horum discrimen infinitum.

Sed non sicut delictum. Gr. παράπτωμα, casus, ruina, offensa Adami. Syr. at non ut lapsus; *ita et donum.* Gr. χάρισμα, gratia, beneficium, redemptio Christi.

Si enim unius, scilicet Adami, *delicto, multi*, id est, omnes, ut ℣. 18. explicat, *mortui sunt,* id est, facti sunt mortales :

Multò magis, id est, multò copiosiùs, gratia et misericordia Dei, *in gratia unius hominis*, id est, in gratiam unius hominis. Syr. propter unum hominem Jesum Christum. *In plures*, Gr. in multos. Syr. in multos.

Abundavit. Quos facit pro æternitate immortales

Nota quòd *plures,* Gr. πόλλοις, multis, non est hìc comparativum πλείσοις : et *multò magis* non significat multitudinem eorum qui Christi gratiæ participes fiunt, quasi plures Christi gratiam habeant, quàm Adæ peccatum : sed significat copiam beneficiorum Christi, scilicet Spiritûs Sancti dona, justitiam, perseverantiam in gratia, denique vitam æternam.

Primum itaque discrimen inter gratiam Christi et Adæ peccatum, est quòd longè abundantior sit Christi gratia, seu plura conferat bona, quàm peccatum Adæ invexerit mala. Minùs nocuit Adamus, quàm profuit Christus : siquidem Adæ peccatum vitam tantùm abstulit; gratia verò Christi, præter vitam redditam, multa Spiritûs Sancti dona, et immortalitatem ipsam confert. De his rursus infra v. 17.

℣. 16. *Et non sicut per unius delictum.* Gr. per unum peccatum : Syr. neque ut delictum unius, id est, nec ita se habet donum Christi, ac peccatum Adami. Non enim, sicut Adamus per unum peccatum omnes infecit; ita Christus ab hoc uno tantùm peccato justificat, sed à multis et à variis peccatorum generibus.

Est altera dissimilitudo. Præcellit gratia Christi, in eo quòd,

ab omnibus peccatis, non tantùm originali, sed et actualibus liberat: cùm ob unius Adæ peccatum, unius tantùm originalis peccati sumus obnoxii: sicque Christi gratia potentior ad salvandum, quàm Adæ peccatum ad perdendum.

Nam judicium, id est, sententia Dei condemnatoria, *ex uno* Adæ peccato: *gratia autem* Christi justificat non tantùm ab hoc Adæ peccato, sed et ab omnibus aliis.

℣. 17. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum.* Syr. nam si propter delictum unius regnavit mors, multò magis ii, qui accipiunt multitudinem illam gratiæ, et doni, et justitiæ, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.

Repetit quod ℣. 15. dixit; sed repetit cum expressiori similitudine et dissimilitudine; similitudine quidem regni, oppositione verò mortis et vitæ: sicut enim Adamus regnum mortis invexit in mundum, ita Christus regnum vitæ induxit; in quo summa est abundantia gratiæ, justitiæ et omnium donorum: quam abundantissimam gratiam qui acceperint, regnabunt in æternum.

Duo sunt hominibus magna et gratissima, scilicet vita et regnum: immortalitas et summus honor. Hæc duo Christus dabit omnibus justis; quippe *regnabunt in perpetuas æternitates.*

℣. 18. *Igitur sicut per unius delictum.* Syr. sicut ergo propter delictum unius exstitit condemnatio in omnes homines: ita propter justitiam unius futura est justificatio ad vitam omnibus hominibus.

Hìc tandem, post longam parenthesim, in qua institutæ comparationis quasdam ostendit disparitates, redit ad id quod incœperat, ℣. 12. Ibi incœpit, *propterea sicut*, etc. hìc *igitur sicut*, etc. id est, *sicut per unius* Adami *peccatum*, reatus *ad condemnationem* pertransiit *in omnes homines; sic per unius* Christi *justitiam*, justificatio transiit à Christo *in omnes homines*, qui credunt in ipsum.

Sicut enim ad contrahendum Adæ peccatum, necesse est ab Adamo nasci; sic ad justitiam Christi participandam, necesse est in Christo spiritualiter renasci; per baptismum sci-

licet, in quo resurgimus à morte peccati in Adamo contractâ, ad vitam gratiæ, justitiæ et gloriæ.

℣. 19. *Sicut enim per inobedientiam.* Quia hæc doctrina magni momenti est, et quasi Christianæ doctrinæ caput; hinc eam aliis verbis repetit. *Multos* hìc dicens, quos antea dixit, *omnes;* et præsens durabile, exprimens per futurum. *Constituentur*, ab hinc scilicet usque ad finem mundi.

Ex hoc ℣. colligitur quòd Adæ peccatum fuerit inobedientia. Nec obstat quòd dicatur Eccles. 10. 15. *initium omnis peccati superbia;* quia, ut ibidem dicitur, *initium superbiæ hominis apostatare à Deo;* id est, prima pars superbiæ consistit in eo, quòd homo nolit Deo subjici, ejusque præcepta servare.

Itaque Adæ peccatum fuit inobedientia, non secundùm actum exteriorem, ut ait hìc D. Thom. sed secundùm interiorem motum superbiæ, quo voluit præcepto divino contra ire.

Hinc sequitur quòd inobedientia sit peccatum universale, et in omnibus peccatis reperiatur.

Ex eodem ℣. colligitur quòd in Christo vera fuit obedientia, quâ se Patris sui, ut superioris, præcepto subjecit: ac consequenter datum fuit illi à Patre moriendi præceptum; *factusque est obediens usque ad mortem.*

Nec obstat quòd dicatur mortuus ex charitate, quia, ut ait idem S. Thomas, hoc ipsum quòd obedivit, processit ex dilectione, quam habuit ad Patrem et ad nos.

Obedientia Christi fuit perpetua, et per omne vitæ tempus; hinc in singulari numero exprimitur.

PRIMA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Animadverte quomodo Catholicam fidem de peccato originali, ab omnibus hominibus etiam infantibus contracto, ita stabiliat Apostolus, ut et omnia hæreticorum subterfugia occludat.

Per unum hominem; Adamum, omnium hominum patrem et caput.

Peccatum, scilicet originale, hinc in singulari numero expressum, ait D. Thomas.

Intravit in mundum. In omnes mundi incolas, et ne per peccatum, intelligas peccatum metonymicè, seu pœnam peccati, id est mortem, addit:

Et per peccatum mors. Ergo per peccatum suprà non intellexit mortem, sed peccatum propriè dictum, quod est causa mortis.

Ne etiam dicas peccatum intrâsse et pertransiisse *in omnes homines*, per solam imitationem, non per propagationem naturalem: Apostolus multoties affirmat peccatum intrâsse in mundum per Adamum, sicut justitia per Christum intravit: atqui justitia non imitatione tantùm, sed propriè et per se, et per regenerationem in Christo nobis communicatur: ergo pari modo *peccatum in mundum intravit* per Adamum.

In quo omnes peccaverunt; id est, in quo uno homine tanquam in capite *omnes homines*, ex decreto Dei, moraliter inclusi et contenti, *peccaverunt.*

Equidem, illud *in quo*, aliqui, non tantùm recentiores, ut Erasmus, Grotius, sed et antiquiores, v. g. D. Chrysostomus, vertunt *quatenus*, *in quantum*. Sed præterquam quòd hæc expositio non est æquè litteralis, non impedit quin ex hoc textu colligatur peccatum originale; quomodo enim *omnes homines*, etiam infantes, *peccaverunt*, nisi in Adam patre suo?

Manet ergo Catholica veritas, quòd omnes homines etiam infantes, in Adamo, radice, parente, ac principio suo peccaverunt. Et ita definitum est in concilio Arausicano, Milevitano, et tandem Trident. sess. 5. c. 4.

Adamus quippe pater et princeps noster omnes homines continebat et repræsentabat; omniumque hominum voluntates sic erant, ex Dei decreto, in Adami voluntatem transfusæ, ut, ipso Adamo peccante, censeamur omnes peccavisse.

Excipe Christum Dominum, Redemptorem nostrum, et propter ipsum excipe B. Deiparam Virginem, primogenitam Redemptionis Filii sui filiam, ut ait S. Bernardinus.

SECUNDA OBSERVATIO, DOCTRINALIS.

Adverte quomodo D. Paulus ita fidem circa peccatum Adæ doceat, ut circa illud nihil curiosum aut incertum dixerit.

Duo tantùm nos docet Apostolus. Primum quòd per Adamum *peccatum intravit in mundum*. Secundum quòd per Adæ peccatum *mors transiit in omnes homines*.

Utinam tanti Doctoris imitemur sobrietatem, nec in incertis et inutilibus quæstionibus tempus teramus, iis contenti, quæ docuit Spiritus sanctus, et quæ Ecclesia definivit! scilicet:

Quòd *Deus creavit hominem inexterminabilem*: seu, ut est in Græco, ad immortalitatem, id est, ut esset immortalis, si Deo paruisset, et in rectitudine et innocentia in qua creatus fuerat, perseverâsset. *Invidiâ autem Diaboli peccatum intravit, et per peccatum mors regnavit in orbe terrarum.* Sap. 2. ℣. 23.

De Eva nihil dicit Apostolus, sed de Adamo, quem solum comparat et opponit Christo: quia licèt prima peccârit Eva; Adamus tamen primaria causa fuit peccati originalis, sicut et generationis. Unde quasi certum videtur, quòd si non peccâsset Adam, Eva suum ad nos peccatum non transfudisset. Illa enim non erat typus Christi, ut falsò dixit Ambrosiaster; sed Adamus.

TERTIA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Adverte quomodo in præced. versibus Apostolus comparet, opponat gratiam Christi cum Adæ peccato; hancque illi præponat: ob id, ait D. Chrys. voci huic, *unus, unius*, sursùm ac deorsùm insistit.

Ex uno facto, apud Judæos noto et recepto, aliud factum probat, quod Judæi recipere recusabant.

Nimirùm, ex omnium hominum condemnatione, ob unius Adæ peccatum, probat omnium hominum, ex unius

Christi Domini meritis justificationem, utpote Deo convenientem et creditu nobis faciliorem.

Igitur si factum fuit illud, multò magis et hoc; id est, *si unius delicto mortui sunt omnes, multò magis* et convenientius, *ut unius hominis gratiâ* vivant omnes.

Est ergo hæc similitudo inter Adamum et Christum, quòd sicut Adam omnes perdidit, Christus omnes reparavit.

Est autem dissimilitudo multiplex. Prima, quòd Adam unicum peccatum nobis transmisit; Christus ab omnibus prorsus peccatis, non originali tantùm, sed et actualibus liberat: et in hoc gratia Christi præcellit Adæ peccatum.

Altera dissimilitudo et excellentia gratiæ Christi, quòd Adamus peccato suo nos originalis justitiæ gratiâ privavit: at Christus abundantiam gratiarum, justitiæ et omnium donorum dedit. Dat ergo gratiam uberiorem, abundantiorem, virtutes, quæ non fuissent in statu innocentiæ, patientiam, pœnitentiam, Martyrium, Virginitatem, Apostolatum, Virtutes Religiosas, etc.

Dat gratiam potentiorem: per gratiam in Adamo perditam, poterat homo perseverare; per gratiam Christi datur actu perseverare; et quidem in tantâ infirmitate, inter tot hostes constitutis.

Dat gratiam intensiorem, in gradu intensiori et cum augmento continuo. De B. Virgine et de SS. Apostolis, et aliis insignioribus Sanctis dubitari non potest.

Dat gratiam extensiorem, ad plures se extendentem ad quos non se extendit Adæ peccatum; ad Deiparam Virginem, quæ est gratiarum pelagus, et quæ plus habuit gratiæ, quàm omnes alii homines. Ad Angelos, quos multi credunt per Christi merita justificatos.

Dat gratiam sufficientiorem. Cùm Christi gratia sufficiat non tantùm ad salvandum Adæ posteros, sed et infinitos homines et mundos producibiles.

QUARTA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Ex hac Christi gratiæ excellentia collige quantùm Christo debeamus, et quæ nos in hoc nostro lapsûs statu solari possint, etiam per comparationem ad statum innocentiæ deperditum.

Adamus equidem fuit in gratia creatus. Nos verò lapsi, per Christum accepimus abundantiam gratiæ et donationis, et justitiæ, ut ait Apost. ℣. 17.

In Adamo, fateor, non fuit concupiscentiæ rebellio, quæ remanet in nobis etiam renatis: at hæc ipsa per Christum fit in nobis materia pugnæ, et victoriæ et triumphi.

Ligno vitæ quidem in hoc statu nostro privamur: at Christus dat nobis panem vitæ, sacratissimam Eucharistiam, panem, qui de cœlo descendit, et qui dat vitam æternam.

Temporaliter morimur ob Adæ peccatum; at per Christum resurgemus ad vitam immortalem et gloriosam, tum animæ, tum corporis.

Gratias itaque immortales et æternas Christo Jesu, Redemptori nostro, qui nobis perditis redemptionem dedit abundantem, et superabundantem.

Vide D. Chrys. Hom. 10. hanc gratiarum Christi abundantiam mirè describentem: Christus, inquit, non solùm vulneri medicamen dedit, sed et sanitatem et pulchritudinem, et honorem, et gloriam, et dignitatem longè naturam nostram superantem, etc. Multò plura dedit quàm quæ debebamus, et tantò plura, quantò mare immensum ad pusillam guttam collatum.

℣. 20. *Lex autem subintravit* .... Ne ob dictum ℣. 13. *usque ad legem peccatum erat in mundo*, putaret quis per legem abolitum fuisse peccatum; opportunè dicit hìc Apostolus, quòd tantùm abest, ut per legem Moysis sublatum fuerit peccatum, quin potiùs magis invaluerit.

Itaque *lex* Mosaica *subintravit*, id est, quasi de transverso intervenit inter exordium peccati et exordium gratiæ, seu

novæ justitiæ: *ut abundaret delictum; ut*, significat, effectum, non causam.

Lex quidem intravit, et data est quasi pædagogus, ut hominibus patefaceret damna peccati, eosque duceret ad Christum, qui sanaret illos: sed per eam factum est, per accidens tamen, ut magis quàm antè abundaret delictum: *ubi autem abundavit delictum:* id est,

Postquam autem; occasione legis, invaluit peccatum et mundus ad summum malorum venit; tunc missus est Christus, cujus adventu *superabundavit gratia.*

℣. 21. *Ut sicut regnavit peccatum in mortem.* Syr. per mortem, ita regnet gratia per justitiam, etc.

Superabundavit, inquam, gratia, ut sicut usque ad id tempus, per universum orbem *regnavit peccatum*, peccatores in mortem pertrahens, tum temporalem, tum æternam; *ita gratia* Christi, destructo peccati regno, *regnet per justitiam*, quæ in vitam perducat æternam: *per Jesum Christum*, qui sicut hanc justitiam in nobis efficit, ita et vitam dabit nobis æternam.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5. *maximè notanda ad pietatem, et in praxim accuratiùs redigenda.*

ANNOTANDI quidem sunt omnes hic ℣. 1. 2. 3. 11. enumerati nostræ justificationis effectus, et ob eos continuæ Deo Patri nostro, et D. N. Jesu Christo, nostro reconciliatori, gratiæ agendæ: illos vide in suis locis. At præsertìm imprimenda in cordibus nostris duo spei nostræ fundamenta; ℣. 5. 6.

Puderet nos homunculos Dei gloriam sperare, nisi firmissimum haberemus hujus spei fundamentum; quodnam igitur est illud?

Constat equidem quòd Deus possit nobis suam dare gloriam: restaret tantummodò dubitandum an velit: at amor Dei in nos id asseverat. Unde verò hunc Dei in nos amorem novimus? ex duobus.

Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, ℣. 5. et *quia Christus pro nobis* adhuc peccatoribus *mortuus est.* ℣. 6. 7. 8. 9. 10.

En duo divini in nos amoris argumenta infallibilia.

Deus ita me dilexit, ut Filium suùm unigenitum, pro me misero peccatore, tradiderit in mortem. Deus ita me dilexit, ut in mea per Baptismum justificatione Spiritum sanctum suum mihi dederit, æternæ salutis pignus. Vide commentar. ℣. 5. et 10.

Quis post talia divini amoris testimonia non speret? *Sperent in te qui noverunt nomen tuum.* Psal. 9. ℣. 11. *Tu es, Domine, spes mea.* Psal. 90. ℣. 9. *Mihi adhærere Deo bonum est, et ponere in Domino Deo meo spem meam.* Psal. 72. ℣ 28.

ALIUD ANNOTANDUM.

Duplex est in Christo spei nostræ fundamentum, scilicet illius et mors et vita. ℣. 9. 10.

Pro delictis nostris mortuus est : propter nostram justificationem resurrexit.

Pro me moriens in cruce cum lacrymis et sanguinis effusione deprecatus est.

Nunc in cœlis vivens *apparet vultui Dei*, et adhuc stigmatizatus orat pro me.

Spero itaque in mortem, quam pro me tulit. Spero et in vitam misericordem, quâ pro me gloriosus vivit.

Si pro me peccatore tanta passus est mortalis, quid pro me pœnitente non faciet gloriosus et omnipotens?

Timeat quidem Christianus ob peccata sua : at multò magis speret ob Christi morientis et viventis merita.

De judicio cogitans Christianus cogitet et de Christo judice : pro me mortuus est Christus, pro me orat à mortuis suscitatus : spero itaque et in æternum sperabo, et in mortem et in vitam Christi.

Etiamsi me occiderit, in eum sperabo. Spes itaque nostra, gloriatio nostra, tota sit Christo, et per Christum in Deo. ℣. 10.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

Objicit et solvit difficultatem contra dicta in superiori capite ℣. 20. multisque probat christiano, non modò non peccandum, sed in justitiâ per Christum acceptâ perseverandum et crescendum.

Christiano non peccandum est; imo Christianus ad omnem peccati suggestionem debet insensibilis esse: quare? quia peccato mortuus est in baptismo, quia est mortis Christi typus et participatio. ℣. 2. 3.

Christianus debet in justitiâ perseverare, et continuè proficere: quare? quia in baptismo, qui est typus et participatio resurrectionis Christi, resurrexit, ut in novitate spiritualis vitæ ambulet et proficiat. ℣. 4. Hoc ipsum confirmat pulchrâ similitudine inoculationis. ℣. 5. et ex consideratione finis baptismi. ℣. 6. 7. 8.

℣. 9. 10. 11. Alteram indicat rationem, ob quam Christianus peccare non debet, sed Deo vivere; quia scilicet, Christus Christiani exemplar, à mortuis suscitatus, non moritur ampliùs, sed totus Deo vivit.

℣. 12. Ex dictis concludit, quód Christianus nec debeat peccati tyranidi sese rursùs subdere ' nec illi tyranno arma præbere; sed Deo, suo Regi et benefactori, subdi, servire, sese totum dare. ℣. 13. De cætero facile est Christiano hanc peccati tyrannidem vitare; quia sub dominio Christi est, ubi abundat gratia. ℣. 14.

15. Ex hac abundantia gratiæ rursùs instat Apostolus. An ideo peccabit Christianus, quia sub gratia? imò, Dei misericordiâ, à peccati servitute liber, debet totus Deo servire, cujus per baptismum factus est servus. 16. 17. 18.

℣. 19. 20. etc. Hanc Dei servitutem æquam, utilem et gloriosam exhibet.

CAPUT SEXTUM.

Textus.

1. Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet?

2. Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?

3. An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?

4. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.

5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus: simul et resurrectionis erimus.

6. Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, et ultrà non serviamus peccato.

7. Qui enim mortuus est, justificatus est à peccato.

CAPUT SEXTUM.

Paraphrasis.

An quia dixi, *ubi abundavit delictum, superabundavit gratia;* inferet aliquis in peccato permanendum; imò accumulanda esse peccata, ut gratia magis abundet?

Absit à piis mentibus hæc impia cogitatio! peccato enim mortui cùm simus, quomodo rursus vivemus in illo? hæc duo, peccare, et Christianum esse, non minùs inter se pugnant, quàm mors et vita.

An non recordamini, quia quicumque in nomine et virtute Jesu Christi baptizati sumus, in similitudinem et repræsentationem mortis illius baptizati sumus?

Etenim ad repræsentandam, etiam oculis, Domini mortem; per baptisma, ter in aquis immersi, quasi sepulti fuimus; sicut Christus triduo fuit in terra sepultus: ut quemadmodum Christus, per Dei virtutem, à mortuis excitatus est, vitam acturus immortalem; ita et nos, per baptismum, hujus etiam Christi resurrectionis repræsentatores et participes, surgamus ex aquis, novam exinde vitam acturi, et in hac nova et cœlesti vita perseveraturi, et in eam continuè progressuri.

Si enim, quasi surculi, per baptismum Christo insiti, ad ejus instar, mortui sumus; sanè et eâdem ratione, Christo insiti, ad ejus instar resurgemus, novâque gratiæ vitâ, gloriosam ejus resurrectionem imitabimur.

Maximè si consideremus, quòd in baptismo, et per baptismum, qui est repræsentatio mortis Christi, noster vetus homo unà cum Christo crucifixus est; ut aboleatur tota peccatorum congeries, ita ut peccatorum tyrannidi non subdamur ampliùs.

Sicut enim servus mortuus non servit ampliùs; sic et nos, per baptismum, peccato mortui, ab ejus tyrannide liberi sumus.

8. Si autem mortui sumus cum Christo : credimus quia simul etiam vivemus cum Christo :

9. Scientes quòd Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur.

10. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel : quòd autem vivit, vivit Deo.

11. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo, in Christo Jesu Domino nostro.

12. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus.

13. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato : sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo.

14. Peccatum enim vobis non dominabitur : non enim sub lege estis, sed sub gratia.

15. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.

16. Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad

Si autem peccato verè mortui sumus; sicut Christus pro peccato verè mortuus est, confidimus et quòd cum illo vitam agemus in æternum gloriosam.

Scimus enim quòd Christus à mortuis suscitatus, vivit immortalis, gloriosus, beatus, ab omni mortalitate et mortalitatis ærumna liber.

Quantùm enim attinct ad id, quòd mortuus est, pro peccato tollendo mortuus est; quòd autem nunc vivit, totus Deo vivit; totus in honorem Dei.

Ad illius igitur exemplum, reputate vos, per baptismum, peccato mortuos; in id autem in vita servatos, ut quidquid vitæ vobis restat, id totum Deo impendatis, sicut Christus Dominus vivit totus Deo.

Ne permittatis itaque peccatum in baptismo profligatum, suam rursus tyrannidem in vobis exercere; sed mortalitatis vestræ, omniumque rerum mundanarum vanitatis memores, reprimite concupiscentias, ad peccatum inclinantes.

Neque committatis, ut membra vestra per baptismum Deo consecrata, posthac militent huic tyranno iniquitatem imperanti: quin potiùs vos totos Deo, Regi, duci, et benefactori vestro, cujus beneficio estis ex mortuis redivivi; vos, inquam, totos, et singula membra vestra exhibete Deo, quibus ei militetis, ad exsequenda justitiæ opera, quæ jubet.

Neque verò periculum est, ne vos, sic sub Deo pugnantes, peccatum retrahat sub suum dominium, et suam in vos tyrannidem exerceat; non enim ampliùs estis sub lege Mosaica, ubi peccatum jure quasi hæreditario regnabat; sed estis sub dominio Christi, ubi abundat gratia, et ubi fideles in veram libertatem vocati sunt.

Sed ex his, quæ dico, an sequitur quod inimici Evangelii nos docere dicunt? Peccemus, quoniam à lege liberi, sub gratià sumus; longè absit tam impia consequentia. Quinimò hinc sequitur, quòd magis à peccato sit abstinendum; quia sponte peccato renuntiavimus, ut justitiæ serviamus.

Vos scitis, quòd cui vos datis servos ad obediendum, hujus estis servi: sive peccati, ut pro mercede mortem habeatis

obediendum, servi estis ejus, cui obeditis; sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam?

17. Gratias autem Deo, quòd fuistis servi peccati obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.

18. Liberati autem à peccato, servi facti estis justitiæ.

19. Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ: sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.

20. Cùm enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ.

21. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.

22. Nunc verò liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam.

23. Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro.

æternam; sive Christi, ut pro mercede justitiam habeatis et fructum illius, vitam æternam.

Gratias igitur Deo, quòd cùm fueritis servi peccati, huic miserrimæ servituti renuntiàstis; obedìstis autem sincerè Christo juxta modum, quem Evangelii ejus doctrina præscribit; hâcque vestrâ obedientiâ, vos ultrò Christi imperio subjecistis.

Liberati itaque à peccati servitute; servi facti estis justitiæ, quâ Deo servitur, cui servire regnare est.

A vobis non exigo quod jure possem; sed infirmitati vestræ memetipsum attemperans, peto ut parem nunc Deo præstetis servitutem, quam exhibuistis delicto; ut tanto conatu studeatis justitiæ ad vestram sanctificationem augendam, quanto olim studuistis immunditiæ et iniquitati, ut semper essetis iniquiores et inquinatiores.

Cùm enim velut mancipia peccato serviebatis, eratis à justitia alieni; de ea ne cogitabatis quidem: ita ergo nunc justitiæ liberè servientes, à peccato sitis omninò alieni; de eo ne cogitetis.

Hoc ut libentiùs faciatis, attendite quis sit utriusque servitutis exitus.

Quem enim fructum, aut quam utilitatem habuistis ex vestris peccatis et impudicitiis, de quibus etiam nunc erubescitis? finis autem illorum erit mors æterna.

Nunc verò à peccato liberati, Deo autem mancipati, in præsenti fructum habetis animarum vestrarum sanctificationem, in futuro habebitis vitam æternam.

Stipendium enim et cibarium quod peccatori, seu peccati militi datur, est mors, et mors æterna: donativum verò, quod justo, seu justitiæ militi datur, est immortalitas et æterna felicitas, quam nobis promeruit et promisit Dominus Noster Jesus Christus.

Commentarius in Cap. 6.

℣. 1. QUID *ergo dicemus? permanebimus in peccato* An quia, cap. 5. ℣. 20. dixi, *ubi abundavit delictum, supe abundavit gratia,* an hoc intelligo, sicut calumniantur al qui; scilicet in peccato permanendum, imò accumulan peccata, ut gratia magis abundet?

Hanc eamdem calumniam tetigit cap. 3. ℣. 8. et huic fu respondet in toto hoc capite.

℣. 2. *Absit.* Respondet calumniæ ex doctrina sua fal deductæ; respondet autem voce sibi consuetà, quando r est manifestè absurda; *absit*, ne fiat; vox est valde ave santis.

Qui enim mortui sumus peccato, in dativo: *quomo adhuc vivemus in illo?*

Nota quòd juxta Apostolum, vivere legi, peccato, jus titiæ, Deo; idem sit ac obedire: mori autem, seu mortuu esse, idem ac ab illorum servitute liberum esse; sens itaque est: cùm à peccati servitute simus liberi, quomo rursus obediemus ei? hoc quasi incompatibile: peccare eni et Christianum esse, sunt duo inter se pugnantia, sicut mo et vita.

Prima itaque ratio cur Christiano non sit peccandum, pe cato mortuus est. Hinc nullum cum eo debet habere comme cium, sicut nullum est viventium cum mortuis, nec mortuoru cum viventibus.

℣. 3. *An ignoratis, quia quicumque....* Gr. in Christur Jesum. Probat Christianum peccato mortuum esse, qu baptismus est typus mortis Christi.

An nescitis quia quicumque in nomine et virtute Je Christi baptizati sumus?

Tripliciter in Christo Jesu baptizati sumus; ait D. Thon 1.° secundùm institutionem Christi; 2.° per invocatione Jesu Christi; 3.° in quadam conformitate ad Jesum Christum

In morte ipsius. Gr. in mortem ipsius; id est, in similitudinem et repræsentationem mortis ipsius.

℣. 4. *Consepulti enim sumus....* Probat baptismum repræsentare mortem et sepulturam Christi.

Per baptisma enim assimilati sumus Christo sepulto: quia sicut triduo Christus fuit in terra sepultus; sic ter immergimur in aquâ.

In mortem, id est, ad repræsentandam etiam oculis Domini mortem: non sepelitur enim nisi mortuus.

Ut quomodo Christus per gloriam, id est, per potentiam Dei gloriosam, *surrexit*, Gr. excitatus est à mortuis. Vitam scilicet immortalem acturus.

Ita et nos in novitate... id est, ita nos baptismo resurgentes, novam exinde vitam agamus, et quidem filiis Dei dignam, constanter in justitia perseverando et semper per opera bona proficiendo.

Tunc baptismus plerumque per trinam corporis immersionem conferebatur: hæc autem trina corporis immersio, quæ fiebat in baptismo, ex D. Paulo repræsentabat mortem et sepulturam Christi: corpus verò ex aqua, post immersionem, resurgens, resurrectionis Christi gerebat imaginem.

Ipsa itaque baptismi forma mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi est significatio; et qui sacramenta nostra efficiunt id quod significant, ut ait D. Thomas; baptismus in nobis producit effectus mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi: hæc nobis sic applicat mysteria, ut illorum fiamus participes.

Per applicationem mortis et sepulturæ Christi, omnia nobis peccata remittuntur, et peccato morimur.

Per applicationem resurrectionis Christi, gratia nobis communicatur, et vitâ novâ spirituali et divinâ vivimus.

Notandum autem 1.° quod dicit Apostolus: *Consepulti sumus in mortem;* id est, ut moriamur. Christus post mortem sepultus est: Christianus sepelitur, ut moriatur.

Quod Christi crux, hoc nobis baptisma, ait D. Chrys. sicut in cruce Christus fuit exaltatus, ut secundùm carnem moreretur; sic baptizamur, ut peccato moriamur.

Notandum 2°. quòd hæc expressio, *in mortem*, significant hanc mortem nostram debere esse continuam, et toto vitæ nostræ tempore crescere. Mortui sumus et sepulti, ut semper moriamur in peccato.

Notandum denique quod dicit idem Apostolus: *ut in novitate vitæ ambulemus*. Hoc enim indicat quòd sicut mors nostra a peccato, semper debet crescere; ita vita gratiæ semper debet proficere. Non sufficit Christiano, quòd sit in gratia Christi, debet in ea ambulare, proficere, ad ampliorem tendere perfectionem.

Post Origenem existimo, quòd Apostolorum tempore, Catechumenis explicari solebant ante baptismum, hæc baptismatis virtus et significatio; et ideo tanquam de re nota Romanos interrogat Apostolus: *an ignoratis*....

Utinam et nostris Christianis hæc nota forent, et in illorum mentibus semper præsentia; tres effectus hæc eis prædicarent, quos in nobis habere debet baptisma, nimirum similitudinem mortis, sepulturæ, et resurrectionis Christi.

Sicut Christus mortuus est huic mundo morte suâ corporali: ita nos Christiani morte spirituali debemus mori mundo, ejusque domino et regi, peccato, et continuè mori.

Sicut Christus sepultus, a mundo separatus fuit: ita nos baptizati, nullum cum mundo et peccato debemus habere commercium.

Sicut Christus resurgens vitam egit immortalem, ita nos baptizati, vitam novam, incorruptam, et Deo dignam debemus agere.

℣. 5. *Si enim complantati facti sumus*... σύμφυτοι, insiti Syr. Si enim unà cum eo plantati sumus per similitudinem mortis ejus: ita quoque in ressurrectione ejus erimus.

Hàc mirâ similitudine alludit Apostolus ad insitiones et inoculationes plantarum: sicut enim surculi, seu ramusculi, ab arbore cui inseruntur, succum trahunt, et in eâ vivunt; sic nos per baptismum Christo insiti, in eo et ab eo vivimus.

Per baptismum de peccato, vel de Adamo, quasi de mala terra evellimur; in Chriso, quasi in terra bona, seu

cum Christo, in terra gratiæ plantamur. Sensus igitur est: Si quasi surculi insiti sumus Christo, in similitudinem mortis ejus, nempe cujus similitudinem gessimus in baptismo; sicut enim mortuus est corporaliter, ita nos spiritualiter morimur: profectò erimus etiam insiti Christo, in similitudinem resurrectionis ejus, ut sicut ipse resurrexit novâ et gloriosâ vitâ; ita nos resurgamus nunc vitâ gratiæ, aliquando vitâ gloriæ.

Sicut surculus arbori insitus, cum ipsa in hieme quasi moritur, verè refloresrit, quasi resurgens; sic Christianus per baptismum, Christo insitus; cum ipso moritur, cum ipso resurgit; sursùm pullulans, et quæ sursùm sunt quærens.

Hâc similitudine confirmat quòd peccato debemus esse mortui et gratiæ vitâ vivere, participes effecti resurrectionis Jesu Christi.

℣. 6. *Hoc scientes, quia vetus homo.* Confirmat hoc idem quod præcedit: debemus peccato mortui esse et spirituali gratiæ vitâ vivere, hoc confirmat ex fine baptismi:

Hoc scientes, seu considerantes, *quòd vetus noster homo*; id est, nostra corrupta natura, *simul crucifixus est.* Gr. concrucifixus; id est, unà cum Christo crucifixus est, scilicet per baptismum et in baptismo, qui est mortis Christi repræsentatio. De hac enim crucifixione hìc agitur, ut ex 4. ℣. patet.

Ut destruatur; id est, aboleatur *corpus peccati*; id est, tota peccatorum congeries et universitas, cujus membra sunt superbia, avaritia, libido, etc. Hoc autem peccati corpus destruitur, cùm ejus membra mortificamus: per baptismum ergo Christo sumus concrucifixi, *ut destruatur corpus peccati*, id est, ut moriamur peccato, sicut Christus mortuus est pro peccato. *Et ultrà non serviamus peccato*: ita ut ampliùs non serviamus illius imperio.

Fingitur peccatum ut tyrannus, peccatoribus imperans ut subjectis. Servimus autem peccato cùm obedimus concupiscentiis nostris.

℣. 7. *Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato*: Gr. nam moriens justificatus, etc. Syr. liberatus est à peccato.

Sicut servus, per mortem, fit liber à servitute; sic per baptismum, quasi mortem, liberi facti sumus à peccati tyrannide et servitute, et consequenter nobis ampliùs non peccandum.

Per baptismum mortui sumus cum Christo; consepulti, concrucifixi, ut explicatum est suprà. Ergo sicut mortui sunt sine actione, et affectione circa res hujus sæculi, cui mortui sunt; sic Christiani mens, cor et sensus debent esse sine ullo affectu et commercio erga peccatum, cui mortui sumus.

℣. 8. *Si autem mortui sumus.....* id est, si autem peccato verè mortui sumus, sicut Christus carne mortuus est pro peccato: *Credimus*, pro certo habemus, Christi promissis confisi, quòd etiam cum illo novam vitam agemus in æternum gloriosam, ipsius resurrectionis gloriosæ participes.

Ab una resurrectione transit ad aliam, ut nos excitet ad hanc, alterius spe.

℣. 9. *Scientes quòd Chritus resurgens.....* Gr. suscitatus a mortuis, non ampliùs moritur: *Mors illi ultra non dominabitur.* Syr. scimus enim Christum excitatum ex mortuis, nec ampliùs moriturum, nec mortem ei ampliùs dominaturam.

℣. 10. *Quòd enim mortuus est peccato*, in dativo; id est, quantùm enim attinet ad id, quòd mortuus est pro peccato tollendo mortuus est: *quòd autem vivit, vivit Deo*: seu apud Deum, vitam divinam, Deo dignam, beatam, immortatem; etc. Vel etiam vivit Deo, in honorem Dei: ut Deum dignè amet, adoret, laudet, honoret.

Propter Dei gloriam mortuus est; vivit et propter æternam gloriam.

℣. 11. *Ita et vos existimate....* applicat præcedentia, indicatque secundam in eis contentam rationem, ob quam Christianus à morte peccati suscitatus, non debeat ampliùs peccare, sed Deo vivere; sicut Christus a mortuis suscitatus, ampliùs non moritur, sed vivit totus Deo.

Ita et vos cogitate de vobis ipsis: reputate vos mortuos esse peccato per baptismum; de cætero autem viventes esse, ac vivere debere Deo; seu, quidquid vobis vitæ restat, id Deo impendendum: *in Christo Jesu D. N.* id est, per merita D. N.

J. C. qui fons est omnis gratiæ: vel ad similitudinem D. N. Jesu Christi, qui vivit totus Deo.

Christus est exemplar Christiani: sicut ergo Christus à mortuis suscitatus, non ampliùs moritur; sed totus Deo vivit, totus in honorem Dei, nihil nisi res Dei gerens et curans: ita Christianus, à morte peccati suscitatus, non debet ampliùs peccare; sed totus in Deo secundùm Deum et pro Deo vivere, in omnibus Dei gloriam quærere. Ad hoc factus est Christianus, ad hoc baptizatus, et hoc ei perpetuò prædicat baptismus.

℣. 12. *Non ergo regnet peccatum*... perseverat in metaphora, quâ jam finxit peccatum ut tyrannum, vim suam in homines exercentem, et fideles horatur ut, à peccati servitute liberati, ipsius tyrannidi sese non subdant ampliùs.

Ut obediatis concupiscentiis ejus. Indicat quid sit servire peccato; scilicet concupiscentiis obedire, seu mala desideria quæ sunt quasi jussus peccati, adimplere.

Itaque ne permittatis peccatum et concupiscentias ejus, quæ ad peccatum inclinant, regnare in vobis; id est, illis ne consentiatis, nec obediatis.

In corpore vestro mortali. Prudenter nos Apostolus admonet mortalitatis nostræ, quâ nos excitet ad reprimendas concupiscentias nostras; quasi diceret: Brevis erit pugna: quia et corpus, et mundus, et concupiscentia ejus transit; mortalis hæc vita momentanea est: res mundi vanæ, et ejus concupiscentiæ fluxæ sunt; victoriæ autem præmium æternum erit.

℣. 13. *Sed neque exhibeatis.* Gr. neque sistite. Syr. nec etiam paraveritis membra... *arma iniquitatis peccato;* id est, arma quibus militetis peccato, iniquitatem imperanti. *Sed exhibete vos Deo;* id est, sed membra vestra exhibete Deo, quibus ei militetis, ad opera justitiæ patranda, quæ vobis imperat.

Tanquam ex mortuis viventes: id est, sicut facere decet eos, qui ex mortuis redivivi, vitam cum Christo vivunt novam et spiritualem. Itaque Deo obedite et servite, qui vos à mortuis cum Christo suscitavit.

Nota 1.° quòd membra nostra sint quasi arma media inter virtutem et vitium; sicut ensis militi instrumentum est pro

civibus, prædoni verò contra cives. Chrysost. Theophy

Nota 2.° quòd peccato resistentes, justitiæ servientes Deo militamus, et ideò Deum habemus ducem et adjutorem Deum, inquam, qui nos ex mortuis fecit redivivos; quas diceret: Ne paveatis, sed alacres et genereosi et benficii memores, sub Deo duce et benefactore vestro, pro justiti contra peccatum pugnate.

℣. 14. *Peccatum enim vobis non dominabitur.* Ostendi victoriæ facilitatem, et hujus facilitatis dat rationem; quas diceret: Non est periculum ne, sic sub Deo pugnantes peccatum suam in vos exerceat tyrannidem, et in suum retrahat dominium: non enim estis ampliùs sub lege Mosaica quæ peccatum quidem ostendebat, sed vires non dabat ad illu vincendum; et ubi consequenter peccatum jure quasi hæreditario regnabat: sed estis sub dominio Christi, ubi abundat gratia, et ubi fideles non nisi volentes peccant.

℣. 15. *Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus?..* Ex hac libertate gratiæ objicit sibi, quod ejus adversarii ipsun docere dicebant: Peccemus, vitiis indulgeamus; à lege liberi sub gratià sumus. *Superabundavit*, etc. est igitur instanti objectionis initio cap. factæ: An prætextu gratiæ, liberiùs peccabimus? *Absit*, respondet 1°. hanc instantiam, ut absurdan et impiam, aversatus et rejiciens.

℣. 16. *Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos.* Respondet 2.° novà ratione probans Christiano, non modò peccandum non esse, sed Deo fideliter serviendum; quia De nos ultrò servos dedimus in baptismo; an ignoratis, quò cui vos offertis servos ad obediendum, hujus vos estis servi

Sive peccati ad mortem; id est, sive servi peccati, ut pr mercede mortem recipiatis æternam: *stipendium enim peccati mors.* ℣. 23.

Sive obeditionis; id est, Evangelii, obedientiam præcipientis: *ad justitiam*, id est, ut pro mercede nunc justitiam habeatis, et aliquando vitam æternam, ut explicat ℣. 22.

Nota quòd obedientiam opponat peccato; quia omne pe

catum est quædam inobedientia; est enim legis divinæ transgressio. Vide c. 5. ℣. 19.

Per obeditionem ergo intellige legem Evangelicam, quæ docet obedire Deo, ejus mandata servare et consilia sequi.

Duos ergo dominos hìc designat è diametro repugnantes, Deum et diabolum. ℣. 22. peccatum et justitiam, seu obedientiam Deo.

Non possumus utrique servire, sed alterutri parendum est: ut autem eligamus bene, paucis indicat quis sit utriusque imperii exitus, hinc mors æterna; hinc vita æterna; peccatum via ad mortem, justitia ad immortalitatem: eligite.

℣. 17. *Gratias autem Deo, quòd fuistis;* id est, esse desiistis, vel quòd cùm fueritis servi peccati, huic miserrimæ servituti renuntiantes, *obedîstis ex corde*, id est, non exteriùs tantùm, sed sincerâ fide, *in eam formam;* id est, juxta formam, quam Evangelica doctrina, ab Apostolis tradita, vobis præscribit: hâcque vestrâ obedientiâ, vos Christi servos sponte dedistis et publicè declarâstis.

℣. 18. *Liberati autem à peccato:* à dura itaque peccati servitute liberati, *servi facti estis justitiæ*, quâ Deo servitur, cui servire regnare est.

℣. 19. *Humanum dico propter infirmitatem.* Exiguum quid et tenue vobis propono, vestræ potiùs infirmitati congruum, quàm divinæ majestati debitum: etenim longè magis Deo, quàm peccato serviendum foret; ob vestram tamen infirmitatem, peto ut vel parem ejus nunc Deo præstetis servitutem, quam delicto exhibuistis.

Iniquitati ad iniquitatem; id est, ita ut ex una rueretis in aliam, sicque quotidie pejores fieretis.

Justitiæ in sanctificationem; ita ut in dies magis ac magis santificemini.

℣. 20. *Cùm enim servi essetis peccati*, id est, quando, velut mancipia, peccato serviebatis, ut tyranno.

Liberi fuistis justitiæ; id est, huic Reginæ non serviebatis; repugnant enim è diametro, ut dictum est ℣. 16. supple: ergo

nunc servi justitiæ facti, sic obedite vestræ Reginæ, ut peccato nullatenus pareatis. Vide Paraph.

℣. 21. *Quem ergo fructum habuistis :* hoc ut faciatis libentiùs, attendite quàm oppositi sint tam oppositorum dominorum fructus : quam utilitatem *habuistis tunc*, cùm peccato serviebatis, *in illis :* respicit ad illorum impudicitias, quas ℣. 19. tetigit ; præcipuè enim de illis erubescitur.

In quibus; Syr. quorum vos hodie pudet ; seu ad quorum solam memoriam, *nunc* ad pœnitentiam conversi, *erubescitis. Nam finis illorum mors*, scilicet æterna, quæ à morte corporali incipit et eam complectitur.

Fructus ergo peccati, rubor, confusio, denique mors æterna.

℣. 22. *Nunc verò liberati.... servi autem facti Deo.* Nunc Deo mancipatos vocat, quos suprà justitiæ servos dixit : quia qui justitiæ servit, servit et Deo, omnis justitiæ fonti et justitiam nobis præcipienti : sicut et qui peccato servit, servit etiam diabolo, qui ab initio peccat, et ad peccatum incitat.

Fructum habetis in sanctificationem. Syr. habetis fructus sanctos ; id est, opera sancta et sanctitatem in anima parientia. *Finem verò vitam æternam.* Syr. quorum finis est vita æterna ; id est, finis verò, ad quem opera sancta et sanctitas ordinantur, est vita æterna. Fructus ergò justitiæ sunt sanctificatio, seu sanctitas in tempore, vita et regnum in æternitate.

℣. 23. *Stipendia.* Gr. ὀψώνια. Syr. mercatura. Opsonium, seu obsonium vocabatur annona militaris. Primò data est in specie, seu cibaria militibus data sunt ; deinde pro ea data est pecunia ; at idem nomen mansit. Obsonium itaque est stipendium cibarium.

Stipendium dicitur à stipe pendenda : quia æs, seu pecunia militibus distribuenda ponderabatur.

Stipendium ergo, obsonium, merces peccati seu peccatoris, mors æterna ; ipsi debetur.

Gratia autem. Gr. χαρίσμα, Syr. donum Dei, seu donativum : præter stipendia ordinaria, imperatores donativa

liberalia dabant militibus, ut eos animarent. His donariis comparatur æterna vita.

Equidem justitiæ merces dici potest : at maluit Apostolus gratiam dicere; quia et ipsa justitia et opera justa procedunt à gratia : peccator quidem de suo meretur mortem ; justus autem Dei gratiâ adjutus meretur vitam æternam. Adde quòd vita æterna est merces quidem, quia datur pro bono opere ; est verò gratia, quia merces est infinitè excedens omne bonum opus.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

PRIMÒ.

Nota mirabilem Christiani cum Christo per baptismum communionem : commortui, concrucifixi, consepulti, complantati, conresuscitati, conviventes, conglorificati sumus. Et hæc omnia triplici modo : typo, participatione, imitatione.

1.° Baptismus typus est, et repræsentatio mortis, et sepulturæ, et resurrectionis Jesu Christi Domini nostri. Mortis quidem, quia sicut Christus morte corporali mortuus est ob peccata nostra, sic et nos in baptismo morte spiritali morimur peccato, tum per virtutem et efficaciam baptismi, tum per nostram Satanæ et peccato abrenuntiationem, tum per sanctum novæ vitæ propositum.

Sepulturæ verò, quia corpus in baptismo ter aquis immersum, repræsentat Christi corpus in terra triduo sepultum.

Resurrectionis autem, cujus imaginem gerit corpus post immersionem ex aqua, in novam vitam resurgens. Vide ℣. 4.

2.° Baptismus est participatio mortis, sepulturæ, et resurrectionis Christi : efficit id quod significat ; applicat nobis Mysteria quæ repræsentat ; producit in nobis effectus mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi.

Mortem Christi nobis sic applicat, ut illa fiat quasi nostra ; quasi nos ipsi illam passi simus : et per hanc mortis, quam Christus pro nobis passus est, applicationem, omnia nostra de-

lentur peccata, et quantùm ad culpam et quantùm ad pœnam.

Sepulturam Christi nobis applicat, ut per eam corde et affectu à mundo separemur, quasi in terra sepulti.

Resurrectionem Christi nobis sic applicat, ut per hanc applicationem, gratia, quæ vita divina est, nobis detur et jus habeamus ad gloriam. ℣. 4.

3.° Baptismus est imitatio mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi.

Baptizamur *in mortem ipsius*, ad illam imitandam.

Consepulti sumus in mortem, id est, ut moriamur.

Quod Christo crux, hoc nobis baptisma: Christus fuit in cruce fixus, ut secundùm carnem moreretur; nos baptizamur, ut moriamur peccato; concrucifigimur *ut aboleatur corpus peccati.*

Hæc mors debet esse continua et in dies crescere. ℣. 4.

Consepulti sumus in mortem, ut reverà velut mortui et sepulti, nullum habeamus cum peccato et mundo commercium : cor, mens, sensus nostri sint sine affectu circa res sæculi; ab eis mente et corde saltem simus abstracti. ℣. 7.

Ex aquis exurgimus, ut in novitate vitæ ambulemus, in gratiam semper proficiamus. ℣. 4.

Hoc scientes, et hanc mirabilem nostram cum Christo communionem in mente semper habentes :

1.° Ob eam Deo gratias agamus, *qui nos gratificavit in dilecto Filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum.* Ephes. 1. 6.

2.° Hæc tria mysteria, mortem, sepulturam et resurrectionem Christi factis et moribus repræsentemus : verè peccato mortui simus; à mundo separati; novam et Deo dignam vivamus vitam.

3.° Nostri baptismi, illiusque finis memores studeamus, in dies, magis ac magis peccato mori; à sæcularibus separari; ad ampliorem charitatis perfectionem pervenire; in charitate ambulantes, quæ sursum sunt quærentes, quæ sursum sunt sapientes.

SECUNDÒ

Nota et mirare divinam Apostoli ideam, sub qua nos per baptismum à peccati tyrannide liberatos, Deo autem mancipatos, hortatur ad obediendum et serviendum justitiæ, et ad non assentiendum rursus tyrannidi peccati.

Juxta Apostoli mentem, peccatum tyrannus est; justitia regina est: et hæc, et ille suum regnum et dominium oppositum habent; non potest quis utrique servire, sed alterutri parendum: peccato, imò diabolo servitur, cùm concupiscentiæ obeditur: justitiæ, Christo, Deo, servitur, cùm desideria mala reprimuntur, bonum opus perficitur.

Ut nos à miserâ peccati servitute avertat Apostolus.

Non regnet, inquit, *peccatum*, tyrannus ille, etc. ne consentiatis tyrannidi, obediendo scilicet concupiscentiis, quibus ad malum vos sollicitat.

Sed memores et vestræ mortalitatis brevì complendæ, et rerum sæcularium vanitatis in instanti disparituræ, has concupiscentias fallaces reprimite. ℣. 12. Eò facilior erit vobis hæc victoria, quò major vobis adest Christi gratia. ℣. 14.

Ut nos animet ad obediendum justitiæ: *Sed*, inquit, *exhibete vos Deo;* quasi diceret: Justitiæ obedientes, Deo ipsi Regi vestro, benefactori vestro, qui vos à mortuis suscitavit, servietis. ℣. 13.

Et membra vestra arma justitiæ Deo : quia regni fecit mentionem, ejus quoque armaturam congruenter ostendit, parandæque victoriæ rationem nos docuit, ait Theodoretus. Omnes corporis partes et arma justitiæ sunt, si mens velit; et rursus peccati, quando illa peccati dominatum amplexa fuerit. Idem Theodoretus.

Hinc nos hortatur Apostolus: *sed neque exhibeatis....* ne membra Deo dicata, peccato, diabolo militent; sed vos toti et omnia vestra Deo militate. ℣. 13.

Vestri non estis, sed Dei cui sponte per baptismum vos dedistis, et qui vos, non in servos tantùm recepit, sed et in filios et hæredes adoptavit. ℣. 18.

Tantæ charitatis memores, ipsius sitis toti: hoc à vobis exigit gratitudo, ac postulat æquitas. Toti fuistis peccato; ipsi ut mancipia, serviistis, de justitia ne cogitantes quidem; quid æquius, quàm ut Deo mancipati, toti Deo sitis, de peccato non cogitantes? ℣. 19. 20. Id ergo exigit æquitas.

At idem exigit utilitas vestra. Attendite ergo ad utilitatem, quam ex peccatis vestris percepistis: quid ex eis restat vobis? pudor, confusio, mors, et mors æterna: hoc est enim stipendium quod diabolus dat peccatoribus, suis militibus. ℣. 21. 23.

Attendite autem et ad utilitatem quam ex Dei servitio percipitis: vivitis innocentes, puri, sancti, pace divinâ fruimini; et expleto mortalis hujus vitæ tempore, vitam et regnum, percipietis æternum. Immortalitas etenim et æterna felicitas est donativum, quod suis militibus promeruit et promisit Dominus noster Jesus Christus.

His omnibus attentis, pugnate, vincite, cum Christo regnabitis in æternum.

ANALYSIS CAPITIS SEPTIMI.

PRIMÒ.

Sex primis versibus explicat et probat quod ℣. 14. cap. præc. dicit, *non estis sub lege*, etc.

Judæos ergo ad Christum conversos alloquens, eis exponit quomodo per Christum sint à lege liberi: tum quia in baptismo, per virtutem mortis Christi ipsis tunc applicatæ, et quasi appropriatæ mortui sunt: unde lex in eos vim ampliùs non habet, sicut maritus dominium non habet in conjugem mortuam.

Tum quia, in baptismo, resurrexerunt cum Christo, novam in eo vitam receperunt; ipsi uniti, copulati, et spirituali matrimonio conjuncti: sicque sub gratiá sunt, ut ex eâ Deo fructificent, seu fructus vitæ producant; sicut sub lege mortis fructus pepererunt.

SECUNDÒ.

Sex aliis seq. ℣. explicat quomodo lex, licèt in se sancta, per occasionem tamen peccatum multiplicavit. Quatenus illa peccatum, anteà latens, indicavit et vetuit; hâcque tum notitiâ, tum prohibitione, concupiscentiam peccandi irritavit.

Hoc autem, modestiæ causâ, Paulus in semetipso exponit, sese in duplici statu supponens; ante legem ℣. 9. *Ego autem vivebam sine lege*, etc. post legem: *Sed cùm venisset mandatum*, etc. illius occasione, exarsit concupiscentia, et peccato me occidit.

TERTIÒ.

Facto transitu à statu legis ad statum gratiæ, ℣. 14. explicatet in hoc statu deflendos effectus concupiscentiæ: sicut autem priùs in semetipso, ut Judæo, ostendit Judæis pravos effectus concupiscentiæ sub lege: sic et semetipso, ut Christiano, ostendit Christianis, invitos effectus concupiscentiæ, etiam in sanctis.

℣. 24. Ingemiscit ob hanc miseriam, illiusque remedium ostendit. ℣. 25.

CAPUT SEPTIMUM.

Textus.

1. An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit?

2. Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est à lege viri.

3. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege viri; ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.

4. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi: ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo.

5. Cùm enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.

CAPUT SEPTIMUM.

Paraphrasis.

Vos præsertim alloquor, Judæi fratres, et legis Mosaicæ gnari; nescire enim non potestis, quòd homo, legi obnoxius, tantisper lege tenetur, donec ea lex vivit, seu vim et vigorem habet.

Hanc legis vim in hominem, liceat explicare per jus quod lex ipsa dat marito in conjugem: sicut mulier viro per conjugium obnoxia, illi viro per legem alligata est quandiù vixerit ille; ubi verò mortuus est, soluta est à lege matrimonii: ita et homo legi obnoxius est, donec ea vivit; ab eâ autem liber est, ubi abrogata, seu mortua est.

Sicut igitur quandiù vixerit maritus, uxor illius adultera est, si copulata sit cum alio viro: si verò mortuus sit, soluta est à lege matrimonii; ita ut non reputetur adultera, nec adulterii pœnis subjecta, si nupserit cum alio: ita de homine legi obnoxio, qui quasi adulter reputabitur, si, adhuc vivente lege, nupserit alteri; non verò, si jam mortua sit lex.

Itaque, fratres mei, nihil vobis nunc commercii cum lege Mosaica, quia et vobis ipsa mortua est per mortem Christi; et vos illi quoque mortui estis, per eamdem Christi mortem, vobis in baptismo appropriatam: sic autem mortui estis in baptismo, ut et in eo, et per eum a mortuis surrexeritis cum Christo; unumque facti sitis cum illo, quasi uxor et sponsa illius, ut ex illius gratiâ Deo pariamus opera bona, sancta, et divina.

Et sanè æquum est ut tanto conjugio nobilitati fructum edamus Christo, sponso nostro, dignum; cùm enim sub lege carnali, quasi marito, viveremus; tunc affectiones et desideria peccandi, quæ per legis occasionem fiebant irritatiora, ita dominabantur in membris nostris, ut per ea fructus peccatorum parerent, mortis fetus infelices.

6. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritûs, et non in vetustate litteræ.

7. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit; Sed peccatum non cognovi, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.

8. Occasione autem acceptâ, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat.

9. Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cùm venisset mandatum, peccatum revixit.

10. Ego autem mortuus sum: et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.

Nunc ergo, ubi per Christi gratiam soluti sumus ab illo cum legeconjugio, cujus vinculo vinciebamur, et quod nobis erat occasio mortis; æquum est ut Christo, Filio Dei copulati, novo filiorum seu charitatis spiritu, Deo serviamus, scilicet, ut unigeniti Filii sui sponsæ; non verò sicùt anteà, velut servi, solo pœnarum metu; hocque charitatis et sponsæ spiritu pariamus opera Deo, Patre, Christoque sponso nostro, digna.

Sed vereor ne quis hæc me de lege dicentem audiens, putet me legi hanc calumniam inferre, quòd peccati sit auctor. Absit à piis mentibus talis interpretatio. Lex peccati nec auctor est, nec magistra, sed index et accusa trix.

Multa sunt enim peccata, quæ non cognovi, nisi per legem; imò, ipsam concupiscentiam internam, quâ externi actus rationem induunt peccati, non novissem esse peccatum, nisi lex eam prohibuisset dicens, *Non concupisces.*

Lex ergo peccatum mihi indicavit et prohibuit, et quidem ut illud coerceret: sed concupiscentiæ vitium, in me latens, et quasi sopitum, hujus prohibitionis occasione excitatum et irritatum, acriùs ad peccandum me sollicitavit et in me excitavit omne malorum desideriorum genus. Sicque per legis occasionem, peccatum, quod erat quasi mortuum, vitam ac vigorem accepit.

Hoc ut distinctiùs concipiatis, duplicem gentis nostræ distinguite statum: ante legem, et post legem: utrumque autem in mea persona expono. Ego Judæus, aliquando, v. g. in Ægypto, vixi sine lege Mosaicâ, tunc peccatum non agnoscebam, non curabam, ad illud non multùm excitabar.

Sed postquam accessit lex, dixitque mihi, *Non concupisces;* hâc prohibitione, concupiscentia mea, quæ erat sopita et quasi mortua, statim excitata revixit.

Revixit, inquam, peccatum; at ego peccato mortuus sum, quia mors est animæ.

Sicque meo, non legis vitio factum est, ut quod mihi datum erat ad vitam, occasio mihi foret mortis.

11. Nam peccatum occasione acceptâ per mandatum, seduxit me, et per illud occidit.

12. Itaque lex quidem sancta et mandatum sanctum, et justum, et bonum.

13. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem : ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

14. Scimus enim quia lex spiritualis est : ego autem

carnalis sum, venumdatus sub peccato.

15. Quod enim operor, non intelligo ; non enim quod volo bonum, hoc ago : sed quod odi malum, illud facio.

16. Si autem quod nolo, illud facio : consentio legi, quoniam bona est.

Quatenùs in me insita propensio ad peccatum, à lege occasionem accepit illud avidiùs appetendi, hæcque propensio, quasi lena me seduxit, in suas partes dolosè attraxit, sicque me, ad opus vetitum inducendo, occidit.

Itaque nihil est quòd calumniemur legem; sancta est, et unumquodque ejus mandatum sanctum, æquum et bonum.

Sed inquiet hìc aliquis, si lex bona est, quomodo mihi mortem peperit? an quod in se bonum est, mihi causa mortis erit? Absit quòd lex dicatur causa mortis: lex ad summum est mortis occasio; vera autem causa mortis est peccatum, per concupiscentiam contra legis prohibitionem commissum. Hinc appareat quantùm et quale malum sit concupiscentia, peccati parens: cùm per legem, sanctam et bonam, mortem in me sit operata, ejus sanè malitia major est, quàm dici potest, quandoquidem per legem bonam produxit rem pessimam.

Lex, inquam, sancta est, ut quæ sancta et spiritualia præcipit: unde ergo mors et peccatum? ex naturæ nostræ corruptione, quæ sequitur, non quæ spiritui, sed quæ carni placent.

Hanc naturæ corruptionem, quæ et in sanctis remanet, lubet in mea persona vobis exprimere. Ego igitur Paulus, licèt liber à lege, licèt sub gratia constitutus, licèt Apostolus, et multis à Deo dotatus privilegiis; carnalis tamen sum, et carnis stimulos in malum sentiens; illiusque motus sæpe cogor, licèt invitus, et velut servus emptitius, sustinere:

Carnis, inquam, sum quasi servus; non enim approbo, et ut meum agnosco, quod in parte animali operor; in qua non opere perficio bonum, quod mente approbo et volo; sed operor malum, quod mente odi: nollem enim concupiscere, invitus concupisco; vellem bonum alacriter peragere, at invalescente concupiscentiâ non perficio.

Si autem nolens concupisco, sanè mens et voluntas mea consentit cum lege, et, ut bonam approbat legem, dicentem, *Non concupisces.*

17. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

18. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle, adjacet mihi: perficere autem bonum, non invenio.

19. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo, malum, hoc ago.

20. Si autem quod nolo, illud facio: jam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum.

21. Invenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet:

22. Condelector enim legi Dei secundùm interiorem hominem:

23. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me lege peccati, quæ est in membris meis.

24. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?

25. Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei; carne autem, legi peccati.

Unde sequitur quòd nunc in hoc statu gratiæ, non ego, seu mens et voluntas mea, concupisco; sed meæ naturæ corruptio, seu insita veteri homini concupiscentia, quæ, me reluctante, suos motus excitat in me.

Novi enim per experientiam, quòd in me, ut carnali et veteri homine, et per peccatum corrupto, non sit inclinatio ad bonum, sed propensio ad malum. Equidem quoad mentem et spiritum, velle mihi præsto est; sed propter hanc inditam concupiscentiam, exsequi non valeo.

Non enim, quod mente volo bonum, hoc perficio; sed quod nolo malum, in carne facio, invitus concupisco.

Igitur, sicut jam dixi, non ego, seu mens mea, concupisco; sed vetus et carnalis homo, seu natura corrupta.

Itaque, cùm juxta divinæ legis præscriptum, volo aliquod facere bonum, invenio legem, seu vim aliquam, huic meæ bonæ voluntati contrariam; et hæc vis, seu lex contraria, oritur ex naturæ meæ corruptione, seu est naturæ corruptæ perversa ad malum propensio.

Lex enim Dei me secundùm mentem delectat.

Experior autem aliam in carne mea corrupta legem legi Dei, in qua mens mea delectatur, repugnantem; et hæc carnis meæ lex, seu rebellio, me quasi captivum sibi ipsi reddit, cùm me cogat invitum ejus motus pati.

O me hominem infelicem! quis me liberabit ab hoc mortifero corpore, tot pravis affectibus, ad mortem pertrahentibus, obnoxio?

Gratia Dei per merita Domini nostri Jesu Christi.

Igitur ego ipse Paulus, qui suprà ℣. 14. mente et voluntate servio legi Dei; quia nolo concupiscere, et concupiscentiæ motibus non consentio; carne autem seu appetitu carnali servio fomiti peccati seu concupiscentiæ, ipsius motus sentiendo et contra Dei legem concupiscendo, licèt invitus.

Commentarius in Cap. 7.

℣. 1. An *ignoratis, fratres.* Dixit in cap. præc. ℣. 14. *non enim sub lege estis, sedsub gratiâ :* et quia statim interrogavit, an ideò liceret liberiùs peccare ; sicque digressus est, et in hâc suâ digressione perseveravit in reliquo capite ; hinc ad hanc ℣. 14. propositionem regrediens, illam nunc probat, et explicat.

Judæos itaque ad fidem conversos hìc alloquitur, quos et fratres suos, etiam secundùm carnem, vocat, quia et ipse Judæus ; et legis non ignaros, quia à prima ætate Judæi legis notitiâ imbuebantur.

Hos ergo docet Mosaicæ legis vinculo non ampliùs obligari : idque explicat metaphorâ viri et mulieris.

Lex in homine dominatur. Gr. dominatur homini *quanto tempore vivit.* Quid? ille, an illa? homo, an lex? ambiguum est, si verba spectentur; si mens et sensus Apostoli spectetur, indifferens est ; utrumque enim verum est, et de utroque mens Apostoli verificatur : est tamen probabilius quòd de lege debeat intelligi, sitque sensus : Scitis, fratres, quòd lex quandiù viget, et abrogata non est, jus et potestatem habet in hominem, sicut maritus in uxorem.

℣. 2. *Nam quæ sub viro est mulier.* Gr. ὕπανδρος γυνὴ subviralis mulier, id est, nupta, seu viro per conjugium obnoxia, *vivente viro, alligata est legi.* Gr. viventi viro alligata est lege. Syr. ut mulier quæ devincta est marito suo per legem quandiù vivit.

Si autem mortuus fuerit, soluta est à lege viri, id est, à lege matrimonii, quâ viro subjiciebatur.

Ostendit igitur comparatione, hominem Judæum à jugo legis Mosaicæ liberari, sicut mulier nupta liberatur à lege conjugii per mortem mariti.

Lex Mosaica, quasi maritus ; Judæus legi Mosaicæ subjectus, quasi uxor matrimonio copulata : sicut quandiu vivit

maritus, illi, per legem matrimonii, alligata est uxor; ita quandiu lex viguit, illi Judæus fuit alligatus.

Sicut autem, marito defuncto, uxor soluta est à lege matrimonii; ita, ubi lex abrogata fuit, ab ea solutus est Judæus.

℣. 3. *Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro.* Gr. si fuerit viro alteri, id est, si nupserit, vel si copulata sit alteri viro. *Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege viri*, id est, soluta est à lege matrimonii: ita ut non censeatur adultera, nec adulterii pœnis subjecta, si nupserit cum alio viro, aut alteri corporis sui potestatem fecerit; licèt enim in hoc casu peccet, sed non in legem contra adulteras.

℣. 4. *Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis.* Syr. nunc igitur, fratres mei, mortui estis legi in corpore Christi.

Adaptat similitudinem: hæc enim vox *itaque* indicat conclusionem, quam ex allato exemplo deducit Apostolus. Et quia hæc erat illius argumentatio: Uxor, mortuo marito, soluta est à lege viri: atqui lex, quæ erat quasi maritus vester, mortua est per Christi mortem; ergo vos pariter soluti estis, nec ampliùs sub lege, sed sub gratiâ.

Debuisset igitur Apostolus dicere: Mortua est lex, etc. sed Judæorum imbecillitati consulens, ne eos offenderet, maluit dicere: *Vos mortui estis legi.*

Utrumque autem verum cùm sit; verum enim est quòd per Christi mortem mortua sit lex. Ephes. 2. ℣. 15, 16. Verum quoque est, quòd *nos mortui sumus, consepulti, complantati, etc.* ut in cap. 6. dictum est.

Hinc in re parum referebat, quid verbis Apostolus exprimeret. Sive mortua est lex, sive mortui estis legi.

Cautè tamen et prudenter Judæorum infirmitati sese accommodans, legem enim plurimi faciebant, unum dixit, aliud cogitandum reliquit, ait D. Anselmus. Vel secundùm D. Chrysostomum, mulierem mortuam apertè dicit: legem verò, maritum, clam significat in propositione, id est, in argumentatione, ut videre est suprà.

Mortificati estis legi per corpus Christi, scilicet crucifixi;

et pro vobis occisi. Theoph. per mortem Domini. D. Chrys

Alii dicunt *per corpus Christi*, id est, per hoc quòd incorporati estis Christo, scilicet per Baptismum : et his favere videtur versio Syriaca, suprà.

Ut sitis alterius, id est, ut sitis uxor alterius viri, seu ut multò nobilius contrahatis conjugium, unumque sitis cum Christo, Filio Dei, qui à mortuis surrexit, novusque factus est homo.

Christus Sponso comparatur. II. Cor. 11. ℣. 2.

Ecclesia Sponsæ. Ephes. 5. 27.

Ut fructificemus Deo, id est, ut in hoc nostro cum Christo conjugio, ex Christi gratià, pariamus Deo opera bona et divina, fidei, spei, charitatis, aliarumque virtutum.

℣. 5. *Cùm enim essemus in carne....* dat rationem, ob quam debeant Deo fructificare; simulque ostendit discrimen inter hoc Judæorum cum Christo conjugium, et præcedens eorum cum lege matrimonium.

Cùm enim essemus in carne, id est, cùm sub lege viveremus secundùm carnalem hominem.

Passiones peccatorum, id est, motus concupiscentiæ ad peccatum inclinantes, *quæ per legem erant*, id est, quæ occasione legis excitabantur, *operabantur*, id est, opus suum peragebant *in membris nostris*, seu per membra nostra, *ut fructificarent morti*, id est, ut fructus peccatorum parerent, qui nos ducerent ad mortem, nosque morti pabulum darent. *Finis peccati, mors.*

℣. 6. *Nunc autem soluti sumus à lege mortis*, id est, *à lege*, quæ erat occasio peccati, et ideò *mortis; in quà detinebamur*, id est, cujus vinculo vinciebamur, eramusque captivi : *ita ut serviamus*, id est, ut serviamus Deo *in novitate spiritûs*, id est, novo spiritu, scilicet spiritu charitatis, quæ *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Seu ut Deum diligamus, tanquam filii adoptivi, et tanquam unigeniti Filii sui sponsæ; *et non in vetustate litteræ*, id est, et non sicut sub lege veteri, et tantùm litterali, seu spiritu gratiæ destituta, tanquam servi, et solo pœnarum metu.

Græci legunt. Nunc autem soluti sumus à lege; mortui, id est, cùm simus mortui ei, etc. Alii legunt, mortuo eo, in quo detinebamur. Alii à lege mortua. Syrus: Nunc autem cessamus à lege, et mortui sumus ei qui nos detinebat, etc.

Sed nostra lectio, cujus meminit Origenes, quam sequitur Ambrosius, et quam confirmat D. Hieron. clarior est.

Ex suprà dictis ℣. 4. disce quòd Baptismus ita mors est, ut et matrimonium sit.

Mors quidem, quia per Baptisma morimur peccato, veteri homini; cum Christo morimur et sepelimur, ut in cap. 6. sæpe dictum est.

Matrimonium verò, quia per Baptismum animæ nostræ uniuntur Christo, Ecclesiæ sponso, unumque fimus cum illo, ut ex ipso et per ipsum opera sancta, et Deo digna, pariamus.

Ad hoc attende, ô anima mea! et tanto honore nobilitata, Christi sponsi tui zela et æmulare gloriam, ama quod amat, omnibus illius subdere voluntatibus, ipsius sis tota.

Disce et ex eodem versu, quòd hujus matrimonii finis sit fructificare Deo, opera sancta Deo continuè parere, tota Deo vivere.

Attende, ô anima mea! quomodo huic Dei in te voluntati responderis. Erubesce, ô anima! in bono sterilis, et in malo fecunda; ruborisque et doloris plena, recurre ad sponsum tuum, veniam pro præterito precatura, et pro præsenti et futuro Spiritum sanctum petitura.

Christe, Fili Dei vivi, omnis autem animæ christianæ sponse, miserere animæ meæ, tuæ licèt indignissimæ et infidelissimæ sponsæ; omnes ei condona præteritas infidelitates, ejusque peccatorum immemor, et tuum da ei, quæso, Spiritum, Spiritum amoris, ut hoc tuo Spiritu fecunda, edat Deo opera vitæ. Sine hoc tuo Spiritu, miser passionum servus ero, et opera mortis semper pariam; at Spiritu tuo repletus, Deo subdar, ipsique, ex gratia tua, fructus vitæ producam.

℣. 7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est....* Multa dixit in superioribus, quibus videbatur legi calum iam in-

ferre, v. g. ℣. 5. *Passiones peccatorum, quæ per legem erant.* ℣. 6. *à lege mortis.* Hæc ut explicet, interrogat.

Quid ergo dicemus? id est, an dicimus, ut calumniantur aliqui, quòd lex peccatum sit, id est, auctor peccati. *Absit. Sed peccatum non cognovi, etc.* id est, non ita exactè novissem, ait Theodoretus post D. Chrys.

Nam concupiscentiam nesciebam... Gr. ipsam enim concupiscentiam nesciebam, etc. Syr. non enim concupiscentiam novissem, etc. id est, internum rei alienæ, v. g. uxoris, desiderium, non novissem esse peccatum, nisi lex diceret: *Non concupisces.* Hoc enim nullà lege humanà vetitum.

Nota quòd D. Paulus modestiæ causà, in prima persona loquitur, rem odiosam sic in se volens exprimere, ut eam libeniùs aliis exponat Judæis.

Nota et quòd Hebræum in sua persona describit in duplici statu: ante legem scilicet, et post legem. In primo statu, quando peccatum latebat, eratque sopitum. In secundo statu, quando patefactum fuit peccatum, prohibitum, et per prohibitionem excitata fuit concupiscentia.

Absit itaque quòd lex peccatum sit, aut peccati magistra; quinimò est peccati accusatrix, ait Theodoretus, quia multa sunt peccata et per se mala, quæ non novissem mala, nisi lex me docuisset.

Ipsam concupiscentiam internam, quà actus externi rationem et malitiam peccati induunt, non novissem esse peccatum, nisi lex eam prohibuisset.

Non cognovi, et *nesciebam.* Hic non ignorationem omnimodam significant; sed hoc dicit, naturalis se discretionis exactiorem cognitionem accepisse per legem, ait Theodoretus.

Lex itaque est cognitio peccati, non causa peccati; producit peccati cognitionem: est autem per accidens et extrinsecum legi, quòd ex hac cognitione peccati irritetur concupiscentia, et peccatum operetur.

℣. 8. *Occasione autem acceptà....* Gr. occasionem autem accipiens peccatum. Syr. proinde hoc præcepto (scilicet non

concupisces) invenit sibi occasionem peccatum, et consummavit in me omnem concupiscentiam.

Lex, ut ℣. 7. dictum est, dat cognitionem peccati, et illud prohibet. *Peccatum autem*, id est, concupiscentiæ vitium, in me latens, et quod erat sopitum, et quasi mortuum, hujus prohibitionis occasione excitatum et irritatum, multò vehementiùs grassari cœpit, et excitavit in me omne genus malorum desideriorum.

Lex, seu prohibitio concupiscentiam irritat, sicut aqua calcem vivam.

Sine lege enim (concupiscentiam vetante) *peccatum mortuum erat*, id est, sopitum. Concupiscentia interior, quia nullâ lege humanâ prohibebatur, erat quasi mortua, sopita, et non reputabatur peccatum: at lege Dei prohibita, exarsit in omnes pravos motus et affectus.

℣. 9. *Ego autem vivebam sine lege*... loquitur in persona Judæi, ante legem, v. g. in Ægypto. Alii tamen id intelligunt de D. Paulo, cùm inciperet adolescere et peccare, legem Mosaicam nondum edoctus. Ita Cornel. Menoch. Tyrin.

Ego, Judæus scilicet, *aliquando*, v. g. in Ægypto, ante legem Mosaicam, *vivebam* quasi exlex, peccatum non agnoscens, non curans, non æstimans; sicque ad illud non multùm incitatus. *Sed cùm venisset mandatum*, id est, lex dicens mihi, *Non concupisces*, peccati dans mihi cognitionem, illudque prohibens, *peccatum revixit*, id est, excitatum est. Concupiscentia mea, quæ erat quasi sopita et mortua, per legem excitata revixit.

℣. 10. *Ego autem mortuus sum*.... *Peccatum*, inquam, *revixit*; at ego peccato mortuus sum.

Observa, et mirare antithesim inter peccatum et hominem, quibus lex successivè mortis et vitæ est occasio. Ante legem, peccatum erat quasi mortuum; homo autem videbatur vivere: post legem, peccatum revixit; homo verò mortuus est, peccato scilicet, quod est mors animæ. Ante legem, languebat concupiscentia, et homo non erat prævaricator: post legem, exarsit concupiscentia; ipsi, non obstante lege,

obedivit homo, factusque est legis prævaricator, et per legis transgressionem, factus est obnoxius morti temporali et æternæ.

Et inventum est mihi mandatum.... sicque factum est, ut lex quæ mihi data erat ad vitam, occasio mihi foret mortis.

℣. 11. *Nam peccatum, occasione acceptâ.* Gr. occasionem accipiens; id est, nam concupiscentia, occasione legis acceptâ, in suas partes me dolosè traxit et occidit me, ad opus vetitum inducendo. Vide paraph.

℣. 12. *Itaque lex quidem sancta....* Ex suprà dictis concludit Apostolus contra objectionem ℣. 7. factam; quòd tantùm abest, ut lex peccatum sit, quinimò sancta est, et unumquodque ejus mandatum *sanctum*, docens quomodo Deus sanctè colatur; *justum*, præscribens ut unicuique suum reddatur; *bonum*, præscribens ea, quibus quisque bonus sit, si serventur.

Hinc D. Thomas putat dici *sanctum*, propter præcepta cæremonialia; *justum*, propter judicialia; *bonum*, propter moralia.

OBSERVATIO MORALIS.

Ex dictis de lege ℣. 7 et 8. quæ majoris reatûs occasio fuit, disce cum D. August. frequenter orare : da, Domine, quod jubes, et jube quod vis.

Qualiscumque sit nostra, sive per legem, sive per rationem, cognitio; ita pravum et corruptum est cor hominis, ut, nisi Christi gratiâ medicinali sanetur, tota hæc nostra notitia majoris peccati futura sit occasio.

Legis cognitio bona quidem est, est enim Dei gratia; at gratia, quæ ex cordis nostri corruptione, lethalis et funesta nobis erit, nisi gratia Dei interna cordis nostri corruptionem sanet. Itaque : *Sana me, Domine, et sanabor; salvum me fac, et salvus ero.* Jerem. 17. 14.

Ex dictis ℣. 9. 10. disce quàm necessaria nobis Dei gratia, ob miserandum et lacrymis etiam sanguineis deflendun statum nostrum.

Si enim legem ignoret homo, ipsius ignorantia illi causa mortis est.

Si legem novit, ipsius notitia, ob cordis sui pravitatem, plerumque majoris criminis erit occasio.

Sine lege, aut legis cognitione, non novit concupiscentiam, illam putat naturalem, nec peccatum, aut offensam Dei reputat. Hinc peccatum deglutit ut aquam.

Si noverit illam, et Dei gratiâ non prævenialur, non obstante peccati notitiâ et prohibitione, concupiscentiam sequetur, fietque ob notitiam magis reus.

Itaque, ô lumen! ô vis et efficacia gratiæ! quàm mihi necessaria estis! ô lux æterna, illumina me! ô sanctitas ipsa, sanctifica me!

Christe, lux mundi, illumina mentem meam! Christe, salvator mundi, salva, purga, sanctifica cor meum. Da mihi cor novum, cor docile, et tuæ voluntati semper subditum. Da, Domine, quod jubes; sis reverà magister et medicus.

Lex pædagogus, non medicus; Christus magister, et medicus.

℣. 13. *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors...* Hic secundum objicit sibi incommodum, ex dictis sequens; hinc enim saltem sequi videtur, quòd mandatum in se sanctum, mihi factum causa mortis.

Absit. Non enim lex, sed legis abusus est causa peccati. Lex tantùm occasio; vera autem causa mortis, est transgressio legis, seu peccatum contra legis prohibitionem.

Nam peccatum, id est, concupiscentia, quæ parit peccatum, *ut appareat peccatum,* id est, quantum et quale sit malum: *per bonum*, id est per legem, *operatum est mihi mortem,* id est, pellexit me in mortem, istar lenonis vel lenæ, *ut fiat supra modum peccans.* Gr. ut fiat secundùm hyperbolem, id est, plus quàm dici potest, peccans; peccatrix, id est, magna et exuberans peccatorum et malitia causa.

Per prosopopæiam loquitur de peccato, seu de concupiscentia, fomite peccati, quasi de persona, quæ excitaret voluntatem ad peccandum, et quæ major peccator, seu pecca-

trix fit, quando ad majus peccatum excitat, *ut fiat supra modum*, insigniter et excessivè *peccator* ἁμαρτωλὸς reus, peccator. ἡ ἁμαρτία *peccatum*, idque *per* ipsum *mandatum*.

Heu! quanta cordis nostri perversitas et corruptio! quæ legis et intellectûs lumen corrumpit et inficit; et hâc legis et intellectûs corruptione, ipsa fit infectior, sceleratior, et inexcusabilior.

Adeò corrupti quæramus medicum; humiles, tremebundi, gementes, Christi gratiam imploremus, quæ sola cordis corruptionem sanat.

℣. 14. *Scimus enim quia lex spiritualis est...* Syr. scimus enim legem spiritûs esse: ego verò carnis sum, et venditus sum peccato.

Probat legem sanctam esse, et non causam mortis; simulque rationem reddit, ob quam ex lege sequitur à lege non intentum, scilicet peccatum et mors: alia quippe est natura legis, alia hominis, etiam justi, et sub gratia constituti. Lex enim spiritualis est; spiritualia præcipiens, et quæ spiritualis sunt hominis; virtutem amplecti, vitia fugere.

Ego autem carnalis sum. Loquitur hìc in propria persona, et in statu suo præsenti, ut Cornelius à Lapide colligit ex omnibus Apostoli verbis, quæ sunt de præsenti, et ut Estius fusè probat.

Ego autem carnalis sum. Id est, vitio naturæ corruptæ, sequor non quæ spiritui, sed quæ carni placent: *venumdatus sub peccato.* Gr. sub peccatum. Syr. et venditus sum peccato: id est, venditus in servitutem sub jugo peccati, quasi domini. Hoc intellige, carne, vel secundùm carnem servus sum, seu ut explicat ℣. 25. *servio legi peccati.*

Hincque fit quòd lex in me non habet finem suum; sed ego, non ipsa, sum causa peccati et mortis.

Itaque ad clariorem versuum sequentium intelligentiam, observa quòd Apostolus, facto transitu à præterito statu legis et peccati, ad statum gratiæ, sed adhuc cum concupiscentia luctantis, exponit in suâ personâ, quæ justis, etiam sub gratiâ constitutis, contingunt: idque tum ut nos instruat, et ad

pugnandum excitet; tum ut Judæis ostendat discrimen, quod est inter hunc præsentem sub gratiâ statum, et inter præteritum statum sub lege: in illo præterito statu obediebatur concupiscentiæ et peccabatur; in hoc præsenti gratiæ statu, concupiscentiæ, quidem stimuli in malum sentiuntur; at illis resistitur, et non peccatur.

Concupiscentiæ quidem quasi tyranno traditi sunt etiam justi, non autem peccato: instar servi emptitii cogimur concupiscentiæ motus sentire, sed non illis consentire; ingemiscimus sub illius tyrannide, illiusque legi carne servimus; sed mente et affectu servimus legi Dei.

℣. 15. *Quod enim operor, non intelligo.* Probat se venumdatum esse peccato; seu, se servum esse concupiscentiæ; ex eo quòd faciat non quæ facienda sibi videntur, sed quæ dominus, nimirum concupiscentia, imperat; scilicet, malum concupiscere.

Sensus ergo est: quod operor in parte animali, non agnosco ut meum, nec approbo; quia, sine ullo voluntatis meæ consensu, id agit pars animalis: seu quod idem est, opera et motus concupiscentiæ meæ, per rationem et voluntatem non approbo.

Non enim quod volo bonum... id est, non enim opere perficio bonum, quod mente approbo et volo: sed carne operor malum, quod mente odi, seu mala carnis desideria, quæ voluntate detestor, in inferiori appetitu sentire cogor.

Quasi diceret: Nollem concupiscere, invitus concupisco; vellem bonum alacriter facere, at invalescente concupiscentiâ, non perficio.

℣. 16. *Si autem quod nolo, illud facio, consentio.* Syr. suffragium fero legi eam bonam esse.

Si autem quod nolo... appetitu superiori, seu voluntate; *illud facio* in appetitu inferiori: id est, si nolens ego concupisco: *consentio legi*, id est, mens et voluntas mea consentit cum lege, adhæret legi, approbat legem dicentem, *non concupisces.* Unde sequitur:

℣. 17. *Nunc autem jam non ego.* Gr. nunc autem non

ampliùs ego. etc. Syr. nunc autem non ego quidem, etc. Hinc, inquam, sequitur, quòd nunc, in hoc statu gratiæ,

Non ego, seu mens et voluntas mea, concupisco; sed mea corrupta natura, seu fomes peccati.

℣. 18. *Scio enim quia non habitat in me....* Novi enim, per experientiam, *quòd in me;* id est, in carne meâ per peccatum corruptâ, *non habitat bonum*, id est, inclinatio ad bonum, sed propensio ad malum.

Nam velle adjacet mihi. Syr. nam ut velim bonum, facile quidem mihi est; at ut illud exsequar, impotens sum: seu est quidem in me justificato prompta voluntas faciendi bonum, sed vix illud exsequi possum: quia caro est infirma, et spiritui semper rebellis: vel juxta spiritum est mihi præstò velle bonum.

℣. 19. *Non enim quod volo bonum.* Superioris est repetitio ad majorem assertionem ℣. 15.

℣. 20. *Si autem quod nolo, illud facio.* Vide ℣. 16 et 17.

℣. 21. *Invenio igitur legem;* id est, vim, imperium, dictamen concupiscentiæ scilicet, *legem,* inquam, contrariam *mihi volenti facere bonum.*

Quoniam mihi malum adjacet; id est, quia propensio ad malum mihi intimè insita est, in inferiori, scilicet animæ parte.

Hic versus obscurus est, hinc variæ sunt illius et constructiones et expositiones : quas apud auctores videre est.

Facilis et naturalis mihi videtur contextus, si quod ex præcedentibus intelligitur, subaudias, *legem* contrariantem, seu repugnantem *mihi volenti.* Cujus contrarietatis, seu repugnantiæ rationem reddit Apostolus, addens, *quoniam mihi malum adjacet;* id est, propensio ad malum insita est.

Ex dictis igitur concludit Apostolus, cùm volo, juxta divinæ legis præscriptum, facere aliquod bonum, deprehendo et experior aliam legem, mihi contrariam, et huic meæ bonæ voluntati repugnantem; hæcque lex est perversa naturæ meæ corruptæ ad malum inclinatio.

Et hæc intelligentia conformis est sequentibus versibus.

℣. 22. *Condelector enim legi Dei;* id est, delectat me lex Dei secundùm mentem.

℣. 23. *Video autem aliam legem;* id est, experior autem aliam legem in carne meâ corruptâ; scilicet fomitem peccati; *repugnantem*, Gr. contra militantem, seu rebellantem *legi mentis meæ*, seu legi Dei quæ dicit: *Non concupisces.* Intellige rebellionem appetitûs sensitivi, et sensuum, ac præsertim earum partium quas pudor non sinit nominare.

Legem Dei vocat legem mentis suæ: ob dicta ℣. 22.

Et captivantem me, id est, quæ rebellio me captivat motione, non consensione: quia scilicet, invitus cogor vitiosas concupiscentiæ passiones sentire.

℣. 24. *Infelix ego homo! quis me liberabit?* Talem ac tantam miseriam deplorat Apostolus, et exclamans, atque gemens petit: *Quis me liberabit* de hoc mortali et moribundo *corpore*, tot miseriis et pravis affectibus obnoxio?

℣. 25. *Gratia Dei,* etc. Respondet sibi, quòd gratia Dei, seu gratuita Dei misericordia, intuitu meritorum Christi: Gr. et Syrus habent, gratias ago per Jesum Christum, etc. quòd scilicet liberatus sum, vel potiùs quòd sim liberandus.

Igitur ego ipse mente servio... Ego Paulus *mente*, id est, parte animæ superiore, *servio legi Dei* concupiscere vetanti: nolo enim concupiscere: *carne autem*, id est, parte animæ inferiore, *servio legi peccati:* id est, concupiscentiæ, cujus cogor motus sentire et pati.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 7. ad pietatem maximè notanda, et in praxim accuratiùs redigenda.

In hoc capite D. Paulus, ut pictor excellentissimus, hominem depingit Christianum.

In Christiano quasi duplex est homo: homo interior, homo exterior; homo spiritualis, homo carnalis; homo vetus, homo novus.

In Christiano Christus habitat per fidem, et in eo per fidem, suamque gratiam, bonum facit.

In eodem Christiano habitat vetus homo, homo peccati; habitat, inquam, per concupiscentiam, suâque carnali voluntate, malum agit.

Unus quidem et idem est homo; sed qui dicitur interior, spiritualis, novus, spiritus, mens, pars animæ superior, quando conformiter dictamini hominis interni, tum rectæ rationis, tum gratiæ operatur, et fertur in ea quæ spiritualia et divina sunt. Dicitur exterior, carnalis, vetus, animalis, homo peccati, quando ex dictamine sensuum et appetitûs sensitivi operatur et fertur, ut plurimùm, in ea, quæ carni et sanguini placent; ut dicet cap. 8. ℣. 5.

In hoc homine quasi duplici duo sunt agendi principia, principium vitæ, principium mortis; spiritus et caro, gratia et concupiscentia.

Duas sentit leges: legem spiritûs, legem carnis. Lex spiritûs consentit legi Dei; lex carnis inclinat ad peccatum.

Hinc in nobis perpetua pugna, perpetuumque schisma, quod non finiet nisi in æternitatis pace; caro concupiscit contra spiritum, spiritus contra carnem. Hanc luctam non sentiunt, qui carni non resistunt, sed illi cedunt; sentiunt autem sancti et spirituales, qui nihil concupiscentiis permittunt, ut juxta Dei spiritum vivant.

Nos ergo Christianos, ut Dei milites, ad hanc luctam hìc accendit Apostolica tuba.

Nobis itaque vigilandum, pugnandum, vincendum: vigilandum, quia in medio cordis nostri est noster hostis: pugnandum adversùs concupiscentiam, illiusque motus inordinati sic cohibendi, ut neque in opus exeant, neque illis inhæreat nostra voluntas: vincendum; agitur de vitâ, de salute, de regno, non temporalibus, sed æternis. *Qui vicerit coronabitur.*

Hoc, Domine Jesu, tuæ gratiæ munus est; hoc tua gloria, hominem infirmum, suî ipsius victorem reddere: hanc, misericors Deus, mihi dona gratiam: da vires, animum, perseverantiam, ut carne victâ, ego mente serviam legi tuæ. Amen.

ANALYSIS CAPITIS OCTAVI.

In superiori Cap. exposita sunt legis infirmitas et concupiscentiæ nocumenta: in hoc octavo capite vires spiritûs et gratiæ Christi describit Apostolus.

Hic spiritus verè Christianos extra damnationem constituit ℣. 1. quia liberat eos à dominatu peccati; dat eis vires ad implenda Dei præcepta, 2. 3. 4. facit ut non secundùm carnem ambulemus, quod mors est animæ, quia legi divinæ contrarium, Deique tollit amicitiam; sed secundùm spiritum, quod est vita et pax. 5. 6. 7. 8.

℣. 9. Baptizatus et per Spiritum sanctum renatus, non est carnalis, nec carnalia sapit; si tamen spiritum Dei, in quo baptizatus est, servavit: si non servavit, non est verè Christianus; si servavit, corpus habet quidem obnoxium morti; at spiritum habet vivum vitâ gratiæ, victurum vitâ gloriæ: sicut enim hic spiritus Dei Jesum suscitavit à mortuis; ita Christianos suscitabit ad æternam corporis et animæ vitam. 10. 11.

℣. 12. Hinc non debemus vivere secundùm carnem, quod est mors et mortis origo; sed, Spiritu sancto animati, debemus facta carnis mortificare, vitâ spirituali et Deiformi vivere: ad hoc nobis datus est adoptionis spiritus, in quo et per quem audacter et liberè Deum invocamus ut Patrem; et qui spiritus nobis testimonium reddit, quòd sumus filii Dei; et ideo hæredes Dei, cohæredes Christi: si tamen cum eo patimur: 13. 14. 15. 16. 17.

℣. 18 Neminem nostrûm deterreat hæc apposita conditio. Nulla quippe proportio hujus vitæ malorum ad futuram divinæ hæreditatis gloriam: tanta est hæc gloria, ut et ipsæ insensibiles creaturæ, filiorum Dei servæ, hanc dominorum suorum gloriam anxiè et sollicitè expectent, ipsi suo modo participaturæ: à fortiori, nos Apostoli et fideles, primitias spiritûs habentes, ad hanc plenam et consummatam adoptionem gementes anhelamus. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25.

℣. 26. Alius ejusdem spiritûs effectus est, quòd nostram ad orandum adjuvet infirmitatem, ipse in nobis et pro nobis ineffabili modo postulans: præterea facit ut omnia, quantumvis adversa, cedant in bonum iis, qui ex gratuito Dei proposito ita vocati sunt ad sanctitatem, ut et huic divinæ obediant vocationi: nam quos tales fore præscivit Deus, hos prædestinavit ad conformitatem in patientia cum Filio suo;

taliter prædestinatos vocat ad passiones, per quas eos magis ac magis justificat, tandem glorificat hìc, at maximè in cœlis.

℣. 31. Ex summa Dei in nos charitate, nostram excitat in Deum fiduciam; cujus motiva vide ℣. 31. 32. 33. 34. Versus 35. ex eâdem Dei in nos charitate, nostram acuit in Deum charitatem, et nostram in Dei charitate inviolabilem sperat perseverantiam.

CAPUT OCTAVUM.

Textus.

1. NIHIL ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundùm carnem ambulant.

2. Lex enim spiritûs vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati et mortis.

3. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne,

4. Ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secundùm spiritum.

5. Qui enim secundùm carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt: qui verò secundùm spiritum sunt, quæ sunt spiritûs, sentiunt.

6. Nam prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritûs, vita et pax.

7. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta: nec enim potest.

CAPUT OCTAVUM.

Paraphrasis.

Nihil ergo nunc damnatione dignum in iis, qui per Baptismum Jesu Christo sunt insiti, si concupiscentiæ resistunt, et ab eâ se regi non patiantur:

Quia gratia Spiritûs vivificantis, quæ quasi lex est in cordibus nostris indita, me et quemvis verè Christianum liberavit à dominatu, et à reatu concupiscentiæ, et à morte illius comite.

Nam quod lex Mosaica præstare non potuit, quia infirma erat, non tam in seipsâ, quàm propter infirmam carnem hominum, qui legem alioquin sanctam implere non poterant; hoc Deus præstitit, dum Filium suum misit in mundum, per assumptam carnem, carni peccatrici similem; et dum per hanc carnem à Filio suo assumptam, et quasi peccatricem in cruce suspensam; peccatum, seu fomitem peccati, damnavit de peccato propriè dicto, eoque multiplici, et ipsum quasi sceleris reum interfecit.

Ut nos, Christiani, mandata Dei servaremus; non viventes ampliùs secundùm corruptionem carnis, quæ legis adimpletionem impediebat; sed secundùm spiritum Christi, qui nos à peccato liberavit, nobisque dat vires legem adimplendi.

Qui enim secundùm carnem vivunt, carnalia tantùm cogitant et sapiunt; qui verò secundùm spiritum vivunt, spiritualia cogitant et sapiunt.

At carnalia sapere, mors est animæ: sapere verò spiritualia, vita et pax animæ.

Carnalia, inquam, sapere, mors est animæ, quia talis sapientia est inimicitia cum Deo, legi Dei repugnat, et ideò ipsi subjici non potest: quia scilicet ipsius oppositum, seu repugnantia.

8. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.

9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu : si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

10. Si autem Christus in vobis est : corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus verò vivit propter justificationem.

11. Quòd si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis : qui suscitavit Jesum Christum à mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.

12. Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundùm carnem vivamus.

13. Si enim secundùm carnem vixeritis, moriemini : si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

14. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.

15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba (Pater).

16. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filii Dei.

17. Si autem filii, et hæredes : hæredes quidem Dei,

Hinc qui secundùm carnem vivunt, Deo placere, Deique præcepta servare non possunt.

Vos autem, Christiani, in Baptismo per Spiritum sanctum renati, non vivitis secundùm carnem, sed secundùm Spiritum, quem in Baptismo recepistis : si tamen hic Spiritus non recessit à vobis ; si quis autem hunc Spiritum, quem Christus illi per Baptismum dedit, ampliùs non habet, hic non est verè Christianus.

Si verò Christus in vobis est per Spiritum suum, corpus quidem habetis obnoxium morti, ob Adæ peccatum ; spiritus verò vester vivit vitâ gratiæ per justitiam Christi, vitâ gloriæ citò victurus.

Quia si Spiritus Dei Patris, qui Jesum filium suum à mortuis suscitavit, habitat in vobis per justitiam ; hic Spiritus, qui Christum suscitavit, et vos resuscitabit, vestraque corpora ex mortalibus reddet immortalia, utpote ejusdem Spiritûs habitacula.

Hinc concludo, quòd spiritus, non caro, nobis debet dominari, quia spiritui omnia debemus, nihil autem carni. Absit ergò ut hæc vobis dominetur.

Si enim secundùm carnis desideria vixeritis, moriemini, et morte culpæ, et morte gehennæ æternæ : si autem spiritu prava carnis desideria extinxeritis, vivetis et vitâ gratiæ et vitâ gloriæ.

Quicunque enim Spiritui sancto animati, carnem mortificant, vitamque spiritualem vivunt ; ii sunt verè filii Dei, et cum eo vivent in æternum.

Ad hoc, seu ut ita vivamus, nobis Christianis datus est, non spiritus servilis, ad timendum sicut olim Judæis ; sed spiritus filialis, ipse Spiritus sanctus, in quo, et per quem adoptati, Deum invocamus ut Patrem, liberè et altè clamantes : Abba Pater.

Et hic ipse Spiritus Dei nobis datus fidem facit, spiritui nostro, quòd sumus filii Dei.

Si autem Dei sumus filii : ergo et hæredes illius ; id est

cohæredes autem Christi : si tamen compatimur, ut et conglorificemur.

18. Existimo enim, quòd non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam; quæ revelabitur in nobis.

19. Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat.

20. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe :

21. Quia et ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

22. Scimus enim quòd omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc.

23. Non solùm autem illa, sed et nos ipsi primitias Spiritûs habentes ; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemptionem corporis nostri.

24. Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes : nam quod videt quis, quid sperat ?

hæredes Dei sumus, ut filii; cohæredes Christi, ut fratres : si tamen cum eo patimur, et quo passus est animo, ut ejus gloriæ simus participes.

Neminem deterreat hæc apposita conditio. Etenim tam immensa est hæc filiorum hæreditas, ut si in unam trutinæ lancem injicias omnia hujus vitæ mala; in alteram hujus hæreditatis bona, hæc propendebit immensum; quia nulla proportio.

Tanta futura est hæc filiorum Dei gloria, ut eam ipsæ insensibiles creaturæ anxiè et sollicitè exspectent, ei suo modo participaturæ.

Universa quippe mundi machina, ut hominum necessitatibus observiat, continuæ mutationi et corruptioni obnoxia est; non sponte suâ, sed obtemperans ei, cujus voluntate hominum servituti addicta est; non in perpetuum, sed ad tempus, et factâ illi spe liberationis à servitute, in universali scilicet resurrectione.

Hunc ergo diem attenta prospectat, quia et ipsa tunc à servitute et à corruptione liberabitur, et ab hâc servitute transferetur in libertatem similem libertati gloriosæ filiorum Dei.

Propterea omnes creaturæ simul suspirant, et simul condolent, magno quasi feminæ parturientis dolore; suam, ab initio mundi usque nunc, liberationem exspectantes cum gemitu.

Non solùm autem insensibiles creaturæ taliter gemunt; sed et nos ipsi Apostoli, qui Sancti Spiritûs primitias recepimus tantâ cum abundantiâ, ut pleni et beati possemus videri; attamen gravati corpore mortis hujus, intra nos ipsos gemimus, anhelantes ad plenam et consummatam adoptionem, quâ corpore nostro, ex mortali, immortali facto, liberabimur ab omnibus miseriis.

Etenim spe tantùm, nondum re, salvi facti sumus; spes autem non est de re præsenti et quæ tenetur; quod enim habet et tenet homo, illud cur speret?

25. Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam exspectamus.

26. Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

27. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus: quia secundùm Deum postulat pro Sanctis.

28. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui secundùm propositum vocati sunt Sancti.

29. Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

30. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit: et quos vocavit, hos et justificavit: quos autem justificavit, illos et glorificavit.

31. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

32. Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?

33. Quis accusabit adversùs electos Dei? Deus qui justificat.

34. Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui

Cùm ergo spes sit absentium, non præsentium, hinc ingemiscimus et per patientiam exspectamus, donec possideamus.

Prætereà et Spiritus sanctus nostram adjuvat infirmitatem, quæ tanta est, ut nesciamus quid aut qualiter oremus, sicut oportet, ut exaudiamur; sed ipse Spiritus habitans in nobis, nostrîque curam singularem gerens, postulat pro nobis tanto fervore et vehementiâ, ut nec enarrare possimus.

Hæc desideria, hosque gemitus, quos Spiritus sanctus excitat in nobis, novit, approbat, et exaudit cordium scrutator Deus, quia sunt secundùm voluntatem suam.

Ne diffidamus ergo ob infirmitatem nostram; sed certissimum habeamus, quòd Deum diligentibus omnia cooperantur in bonum; iis dico, qui ex gratuito Dei proposito ad sanctitatem vocati sunt, Deique vocationi obedierunt.

Nam quos Deus per suam gratiam tales fore præscivit, prædestinavit ad conformitatem in patientiâ cum Filio suo, exemplari nostro; ut ipse Filius, qui ut Deus, est unigenitus; ut homo, sit primogenitus inter multos fratres adoptivos.

Quos autem ad hanc cum Christo patiente conformitatem prædestinavit, hos vocavit ad passiones; quos sic vocavit, hos per has passiones magis ac magis justos et sanctos effecit; et quos ita sanctificavit, tandem glorificavit; hìc quidem in terris, at maximè in cœlis.

Cùm hæc ergo sit Deo cura de nobis, quis diffidat? si stat à nobis Deus, quid contra nos poterit ullus adversarius?

Qui ne proprio quidem naturali Filio pepercit, sed pro nobis omnibus illum morti tradidit; quid nobis non impertiet? donato nobis Filio suo, in quo sunt omnia, simul nobis omnia donavit.

Quis ausit accusationem instituere adversùs eos, quos Deus elegit, suosque ducit? Deus omnium judex, hos à peccatis absolvit, justosque pronuntiat.

Quis est, qui à Deo absolutos condemnet? an Christus

mortuus est, imò qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

35. Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

36. (Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur totâ die: æstimati sumus sicut oves occisionis.)

37. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos.

38. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo,

39. Neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

Jesus? ipse qui pro nobis mortuus est? qui et nostrî causâ resurrexit à mortuis? qui et, nunc sedens ad dexteram Patris, nostram apud illum causam agit, quasi noster advocatus?

Cùm ergo tot tantisque beneficiis obstricti simus Deo et Christo; quis nos à divinâ charitate distrahat, faciatque ne taliter amati non redamemus? an afflictio? an angustia? an fames? an nuditas? an naufragium? aut aliud vitæ periculum? an impiorum persecutio? an gladius mortem intentans?

Quod piis eventurum prædixit David Psal. 43. canens: Quoniam propter te mortificamur quotidie, et habiti sumus sicut oves cædi destinatæ.

Tantùm abest, ut ista nos à Christi charitate separent; quin potiùs in istis omnibus, et per ista omnia, patiendo et moriendo vincimus, amore et exemplo Christi, qui nos ad mortem usque dilexit.

In quo confidens, persuasum habeo, quòd neque comminatio mortis, neque promissio vitæ, neque ulla vis spiritualis, sive dæmonum, sive angelorum, si id tentarent; neque præsentia, neque futura, neque fortia,

Neque sublimia, neque profunda; uno verbo, nulla creatura, quæcumque sit, poterit unquam nos separare à charitate, quâ Deo unimur per Jesum Christum Dominum nostrum.

Commentarius in Cap. 8.

℣. 1. NIHIL *ergo nunc damnationis*, etc. Gr. nulla nempe condemnatio, etc. Syr. proinde nulla est condemnatio, etc.

Ex dictis in cap. 7. à ℣. 15. conclusit in fine ejusdem cap. *Ipse ego Paulus mente* saltem et voluntate *servio legi Dei*, licèt carne serviam legi peccati. Nunc alteram ex ibidem dictis infert conclusionem ad fidelium consolationem: nempe, non est quòd damnari timeant ob concupiscentiæ motus, dummodo sint involuntarii.

Nulla damnatio, id est, nihil damnatione dignum, seu nullum est peccatum, et consequenter nihil quod iram Dei mereatur in iis, qui per baptismum Christo sunt insiti: *qui non secundùm carnem*, etc. id est, qui non vivunt secundùm hominem animalem, sed qui concupiscentiæ resistunt, nec ab eâ se regi patiuntur.

Magna sanè infelicitas est filio Dei in semetipso legem peccati, motusque concupiscentiæ sentire: at hanc habet in suâ infelicitate consolationem, quòd omnes involuntarii concupiscentiæ motus non sint peccata.

Observa magnum discrimen quod D. Paulus ponit inter hæc, *esse in carne*, seu ut dixit ultimo versu cap. 7 *carne servire legi peccati*; et inter, *secundùm carnem ambulare*: primum enim involuntarium est; secundum verò voluntarium.

Servire carne, seu *secundùm carnem*, *legi peccati*, est secundùm partem inferiorem, seu animalem, subdi concupiscentiæ, ipsius motus sensuales et indeliberatos sentire: *secundùm carnem ambulare*, est illis concupiscentiæ motibus obedire, concupiscentiam sequi, ad illam vitæ nostræ dominium deferre, ait D. Chrys.

Christianus est quidem in carne; carne, seu secundùm carnem sæpius servit legi peccati: at non ambulat secundùm carnem, quia lex Spiritûs nos liberavit à dominatu peccati.

℣. 2. *Lex enim spiritûs vitæ*, id est, lex spiritûs vivificantis, seu gratia quam Spiritus sanctus in cordibus nostris imprimit, *in Christo Jesu*, id est, per Jesu Christi merita *liberavit me à lege*, id est, à dominatu et à reatu concupiscentiæ.

Hæc enim gratia concedit, ut licèt concupiscentiæ motus sentiam, eis tamen non consentiam.

Nota quòd gratia dicitur *lex*, quia instigat ad bonum; sicut fomes dicitur *lex peccati*, quia ad malum excitat.

Observa quòd hæc gratia in cordibus nostris à Spiritu sancto inspiratur, ut in illis regnet, passiones subigendo; sicut lex in imperiis regnat, omniaque in suo ordine servat.

Cave itaque ne passionibus obediendo, spiritum vitæ è corde tuo expellas; ut te rursus concupiscentiæ tyrannidi submitas. Frustra Christiano nomine gloriareris, Christi Spiritum non habens. Carnalis fores, non Christianus, ut ℣. 5 et 9.

℣. 3. *Nam quod erat impossibile legi, etc.* Syr. nam cùm impotens esset lex, propter infirmitatem carnis; misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, propter peccatum, ut reum perageret peccatum in carne ipsius.

Divus Chrysostomus vertit clariùs : Nam quod lex præstare non poterat ex parte, quâ imbecillis erat propter carnem; hoc Deus proprio Filio misso sub specie carnis peccato obnoxiæ præstitit : ac de peccato damnavit peccatum per carnem.

His itaque verbis Apostolus ostendit in nobis per gratiam præstitum esse, quod lex præstare non potuit, scilicet liberationem à dominatu et à reatu concupiscentiæ, legis impletionem, seu justitiam. ℣. 4.

Nam quod erat impossibile legi. Gr. legis, id est, quod lex Mosaica præstare non poterat, *in quo*, id est, ex eo quòd, seu in quantum erat infirma, *per carnem*, id est, non in seipsâ, sed propter infirmam hominum carnem: ne legem videatur calumniari, infirmitatem adscribit, non legi, sed carni. D. Chrys. *Deus*, supple cum D. Chrys. præstitit.

Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati. Gr. in similitudine. Nota quòd non dicit in similitudine carnis, quasi Christus similitudinariam, et apparentem tantùm carnem habuerit; sed *in similitudine carnis peccati*, id est, carnis peccatricis.

Christus habuit veram carnem, quæ similis erat carni peccatrici aliorum homium; licèt sanctissima foret, quia Verbo unita.

Et de peccato damnavit peccatum. Nota in his verbis prosopopœiam. Loquitur enim Apostolus de peccato, quasi de tyranno, quem de possessione regni, quod invaserat, ejecit Christus.

Et peccatum; id est, fomitem peccati, tyrannum illum, qui in omnes homines vim et tyrannidem exercebat.

Damnavit de peccato; id est, reum peregit de multiplici peccato, in quod omnes carnales præcipitaverat, seu *quod fuisset supra modum peccans*, ut cap. 7. ℣. 13. suâque tyrannide privavit; ipsius vires ita fregit, ut ampliùs non dominetur in nobis.

In carne; id est, idque per carnem à Filio suo assumptam, et quasi peccatricem in cruce suspensam.

Nota hìc et mirare Dei consilium : infirmitas legis oriebatur ex carne; vult Deus ut robur, quo lex impletur, oriatur ex carne : ex carne peccatrice omnis imbecillitas et impotentia ad salutem; ex carne sanctâ Christi, unitâ Verbo, seu fonti vitæ, omnis virtus et robur ad salutem : sicque peccatum in carne habitans, suam damnationem invenit *in carne;* sicque spiritus vitam ex carne trahit, qui mortem traxit ex carne.

Itaque Christus in carne moriens *peccatum damnavit de peccato*, ipsumque sceleris reum peregit, non solùm quòd *fuisset supra modum peccans;* ut dictum est suprà; sed præterea quòd injustè vim intulerit Filio Dei, Agnumque innocentissimum occiderit; eò quòd videret illum carnis peccati similitudinem habere.

Quia igitur peccatum injustè usurpavit dominium non suum, Christus ipsum justè privavit dominio suo, seu ty-

rannide, quam exercebat in carne nostrâ; et qui damnatus peccato videbatur, *damnavit peccatum*, et per mortem suam nobis vires dedit illud interficiendi.

℣. 4. *Ut justificatio legis;* Syr. ut justitia legis, etc. Ideò Christus secundùm carnem in cruce moriens, nos à carnis dominio liberos fecit, ut impleamus mandata legis; nos, inquam, qui non vivimus secundùm corruptionem carnis, quæ legis adimpletionem impediebat; sed *secundùm Spiritum* Christi, qui nos liberavit et ad implenda præcepta roborat.

Christiano non sufficit si secundùm carnem non ambulet, sed debet præterea secundùm Spiritum Christi ambulare. Non sufficit quòd à malis abstineat; sed et in bono debet florescere, ait D. Chrys. vitam Deo dignam debet exhibere; seu debet Dei Spiritu agi, ut filius. ℣. 14. ad hoc datus est ei spiritus adoptionis.

℣. 5. *Qui enim secundùm carnem sunt*, etc. Probat ad legis impletionem requiri ut non secundùm carnem quis vivat, sed secundùm Spiritum Christi; idque probat ex discrimine quod est inter carnales et spirituales: *qui enim*... id est, nam carnales, et qui carnaliter vivunt, carnalia cogitant, curant, concupiscunt; *qui verò secundùm Spiritum*, etc. spirituales autem student spiritualibus.

Qualis amor, tale opus; quale cor, talis vita. Hinc collige qualis sis, an cœlestis? an terrenus? an spiritualis? an animalis?

℣. 6. *Nam prudentia carnis.* Gr. φρόνημα, sicut in versu præcedenti, φρονοῦσιν sapiunt. Sensus ergo est: atqui sapere, curare, concupiscere carnalia, mors est animæ, et peccatum; sicque justitiæ oppositūm. *Prudentia autem spiritûs*, etc. sapere autem et amare spiritualia, vitam et pacem affert; et ideò justitiam quæ animæ vita est, et pacis æternæ semen.

℣. 7. *Quoniam sapientia carnis.* Gr. propter quod prudentia carnis, inimica in Deum. Syr. propterea quòd cogitatio carnis inimicitia est adversùs Deum.

Rationem assignat ob quam sapientia, prudentia, cura,

amor, et studium carnis sit mors, seu mortem afferat : quippe *inimica est Deo;* seu, ut ait Syrus, inimicitia est in Deum : legi Dei repugnat, ipsi rebellis est. Hinc *legi Dei subjici non potest;* est enim illius repugnantia, et oppositum.

℣. 8. *Qui autem in carne sunt....* Gr. at in carne existentes, Deo placere non possunt. Syrus, proinde ii qui in carne sunt, etc.

Dat rationem cur sit inimica Deo. Deus quippe est Spiritus purissimus. Hinc impuros carnis affectus odio habet, et carnales odit. *Non permanebit Spiritus meus in homine; quia caro est.* Genes. 6. 3. Carnis et carnalium amor est Deo contrarius, inimicus, repugnans. Hinc mors animæ, quam à Deo, vitâ, et vitæ fonte, separat.

Hunc lethalem et funestum amorem in corde meo penitùs extingue, Deus ! est enim animæ mors præsens, et mortis æternæ principium.

Hic amor in æternum erit Deo contrarius ; et hæc contrarietas et oppositio cum Deo, qui est vita ipsa, erit æternæ mortis origo.

℣. 9. *Vos autem in carne non estis...* Si tamen, Gr. si quidem ; Syr. si verè spiritus. Hoc tritico dixit, non paleæ; massæ latenti, non stipulæ apparenti, D. Anselm. *Vos*, qui baptizati estis, et per Spiritum sanctum renati, *non estis* carnales ; nec carnalia curatis ; nec sequimini : *sed in Spiritu ;* id est, sed spirituales, spiritualia diligentes, Spiritu sancto sic afflati, ut in spiritum sitis quodam modo conversi.

Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis ; id est, si non recessit à vobis; si habitat, sedemque fixerit permanentem in vobis, velut templis suis.

Si quis autem Spiritum Christi... id est, si quis Spiritum sanctum, quem Christus, caput nostrum, illi per baptismum communicavit, ampliùs non habet ; *hic non est ejus*, id est, non pertinet ad eum, tanquam membrum vivum.

Ergo non sufficit credere et baptizatum esse, ut quis sit verè Christianus ; sed præterea requiritur ut Christi Spiritum habeat.

Attendat hìc quisque sibi. Triplicem invenio spiritum, Christi scilicet, mundi, et diaboli : spiritus Christi mitis est et humilis et cœlestis : spiritus mundi vanus, carnalis et terrenus : spiritus diaboli, superbus, arrogans et invidus. Hinc agnosce cujus sis spiritûs.

℣. 10. *Si autem Christus in vobis est ;* id est, si Spiritus Christi habitat in vobis : *corpus quidem mortuum ;* id est, corpus quidem vestrum morti obnoxium est, *propter peccatum*, Adæ scilicet, per quod *mors intravit in mundum. Spiritus verò vivit.* Gr. vita, propter justitiam ; id est, anima vestra vivit vitâ gratiæ per justitiam Christi.

Christianus constat ex corpore mortuo et spiritu vivo ; corpus habet morti obnoxium, et ità certò et brevì moriturum, ut jam mortuum dicatur : spiritum habet vitâ gratiæ vivum, vitâ gloriæ brevì victurum.

Peccatum et concupiscentia in nobis mortis origo ; Spiritus sanctus in nobis vitæ principium : sicut in se vita est essentialis, sic in nobis est fons vitæ spiritualis, hanc nobis infundens et communicans. Ex una parte nobis timendum : quia mors in medio nostrî ; ex alterâ gaudendum, quia vita in nobis. Spiritus sanctus vita nostra, vita cordis et spiritûs nostri.

℣. 11. *Quòd si Spiritus ejus ;* id est Dei Patris, *qui suscitavit Jesum*, et Pater Christum suscitavit, et Christus propriâ virtute resurrexit, et à Spiritu sancto suscitatus est ; quia eadem potentia Patris, Filii et Spiritûs sancti *habitat in vobis;* scilicet per justitiam : *qui suscitavit*, id est, hic Spiritus, qui Christum suscitavit ; et vos resuscitabit : non tantùm, sed *vivificabit et mortalia. . .* id est ad vitam immortalem suscitabit vestra corpora, seu non suscitabit tantùm ex mortuis ; sed et ex mortalibus reddet immortalia.

Propter inhabitantem Sanctum ejus ; id est, propter dignitatem, quam corpora vestra habent in eo quòd fuerunt receptacula Spiritûs sancti : ait Divus Thomas.

Corporis nostri resurrectio est sequela baptisimi ; jus adoptionis nostræ, effectus inhabitantis Sancti Spiritûs in nobis. Spiritus sanctus nobis in justificatione datur, sicut arrhabo

seu pars pretii, ut fidem faciat ipsum etiam pretium ; id est, vitam æternam corporis et animæ secuturam.

Spiritus ergo sanctus vitæ fons est in nobis, sicut fuit in Christo fons vitæ, sicut ergo Christus à mortuis surrexit, propter inhabitantem Spiritum Dei in illo ; ita et nos resurgemus propter eumdem Spiritum in nobis habitantem.

Sicut autem Christus, quia Spiritûs sancti plenitudo habitabat in eo, resurrexit immortalitate et gloriâ plenissimus ; ita et quò plus anima nostra de Sancti Spiritûs plenitudine receperit, eò plus corpus nostrum de Christi gloriâ participabit.

Quid ergo frequentiùs et instantiùs petere debemus? Veni, Sancte Spiritus! Spiritus vitæ! fons salutis! radix immortalitatis! posside cor et corpus meum.

℣. 12. *Ergò, fratres, debitores sumus* ... Conclusio est ex præcedentibus : loquitur autem Apostolus de carne, sicut suprà de peccato ; id est, ipsi velut personæ dominium et regnum affingit.

Non caro, sed spiritus nobis debet dominari : Spiritui enim, non carni debemus, quòd sumus Christiani ; quòd anima nostra vivit vitâ gratiæ, et in æternum victura sit vitâ gloriæ ; quòd et nostra corpora ex mortalibus futura sint immortalia : ergo secundùm hunc Dei Spiritum vivere debemus, *non secundùm carnem.*

℣. 13. *Si enim secundùm carnem vixeritis, moriemini*, morte culpæ, in præsenti ; morte damnationis æternæ, in futuro : ait D. Thom. *Si autem spiritu facta carnis*, id est, prava desideria ad peccatum inclinantia *mortificaveritis, vivetis,* ut filii Dei, vitâ gratiæ nunc, vitâ gloriæ in cœlis.

℣. 14. *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur....* Probat quod dixit, *vivetis :* quia, qui à *Spiritu* Sancto intus inhabitante, per gratiam *aguntur :* scilicet (Syrus, ducuntur, reguntur), et huic gratiæ, seu Sancti Spiritûs motibus consentientes, seu obedientes, opera carnis mortificant, et spiritualia exercent; (seu, ut ait Æthiopica versio, omnes qui peragunt ea, quæ sunt Spiritûs Dei) :

Hi verè *sunt filii Dei*, et consequenter hæredes illius, ut dicetur ℣. 17, et ideò vivunt cum illo.

Notat hìc D. Chrys. quòd non dixerit Apostolus: quicumque Spiritum acceperunt, hi sunt filii Dei: *sed quicumque spiritu Dei aguntur;* ducuntur, reguntur, ut ostendat quòd non sufficit Spiritum sanctum in baptismo recepisse; sed præterea requiri, ut à Spiritu sancto regamur, eoque duce et rectore vitâ spirituali et Deiformi vivamus.

Ex eodem D. Chrys. non nostro debemus instituto vivere; sed nos, id est, et corpus et animam debemus Spiritui Dei subjicere, ut gubernatori navigii, ut aurigæ nostro.

Illud autem, agi, regi, gubernari, neque coactionem, neque necessitatem importat, sed motionem, seu passivam nostræ voluntatis inclinationem, quæ non excludit libertatem, quâ homo ipse agat, et seipsum agat, agimur et agimus.

Itaque spiritu vivamus, regamur, spiritu malas interficiamus cupiditates, non carnales tantùm; sed et superbiam, invidiam, propriam voluntatem, etc. ita vivere spiritu, ita spiritui obedire, vita verè Christiana est; vita filiorum Dei est; via certa ad æternam corporis et animæ vitam, cujus arrhabo et pretium est Spiritus Sanctus ℣. 11.

℣. 15. *Non enim accepistis spiritum servitutis.* Probat eos, *qui sic spiritu Dei aguntur*, esse Dei filios; quia hic spiritus est adoptionis filiorum spiritûs, et ad hoc nobis datus, ut eodem spiritu cum Christo Filio Dei, clamemus ad Deum: *Pater noster.* Vide parem textum ad Galat. 4. ℣. 6.

Non enim accepistis in baptismo *Spiritum.... in timore.* Gr. in timorem. Cyr. ad timorem, ad timendum, et more servorum, timore pœnæ obediendum: *iterum;* id est, sicut acceperunt Judæi.

Sed inquies: numquid justi in lege veteri erant filii Dei? Resp. quòd erant quidem, sed minores, et quasi servi, sub lege quasi sub pædagogo, et à servis in nihilo dissimiles. Vide Galat. c. 4. ℣. 5.

Sed accepistis spiritum adoptionis ... filialem, scilicet charitatem, imo et ipsum Spiritum sanctum. Vide c. 5. ℣. 5.

sicut Verbum divinum Christo homini semetipsum dedit, ut hic homo, qui dicitur Christus, fieret Filius Dei; ita à proportione Spiritus sanctus datur nobis in baptismo, ut simus filii Dei. Vide Cornel. à Lap. hìc.

In quo clamamus . . . per quem adoptati Deum invocamus, ut Patrem amantissimum, non timidè et submissè; sed liberè et altè clamantes: *Abba, Pater.*

Nota 1.° Quòd Apostolus non satis habet dicere, quòd Spiritum libertatis recepimus, sed dicit, *Spiritum adoptionis;* quia ex servis, non tantùm liberi facti sumus, sed et filii Dei.

Nota 2°. Quòd ei non sufficit dicere, in quo dicimus orantes, *sed in quo clamamus*, seu audacter et publicè *clamamus, Abba, Pater.* Huic conforme est quod canit Ecclesia: Præceptis salutaribus moniti, et divinâ institutione formati, audemus dicere: *Pater noster*, etc. hoc nos Christus docuit Matth. 6.

Nota denique duarum vocum idem significantium conjunctionem, *Abba, Pater, Abba* Hebraicè, seu Syriacè idem significat ac ο πατηρ græcè, seu *Pater* latinè: quare ergo has duas voces hìc simul jungit Apostolus?

Ut significet Judæos et Gentiles pariter vocatos ad filiorum Dei adoptionem. Ita D. Augustinus lib. de Spiritu et littera c. 32. et lib. de consensu Evangel. cap. 4.

Fortè etiam, quia ad ipsius Christi orationem in horto alludit Apostolus, ut nobis indicet quòd, licèt adoptivi tantùm filii, eodem tamen spiritu, et iisdem vocibus, Deum patrem nostrum alloquimur, ac Christus ipse primogenitus et consubstantialis Filius allocutus est: *Abba, Pater.* Marc. 14. 36.

Fortè et ut hàc vocum repetitione fervorem, magnumque affectum significet, quo debemus Patrem cœlestem orare: *Abba, Pater.*

Fortè et ut filialem fiduciam, quà nos Christiani possumus statim à baptismo Patrem divinum alloqui, eique in orationibus nostris, quas parvuli infantes, blandulà et iteratâ voce balbutientes dicere, *Pater, Pater.*

Quidquid sit de verà hujus repetitionis causâ, magnus sanè

et maximus honor Christiano concessus, et qui ante Christi adventum non fuit hominibus concessus : etsi enim justi fuerint etiam tunc filii Dei ; etsi Deum, ut patrem suum agnoverint ; nullus tamen ante Christi præceptum hâc formulâ oravit ; *Abba, Pater;* dixerunt se filios ratione creationis, Isai. 64. 8. Ratione providentiæ, Sap. 14. 3. non ratione adoptionis.

Vide tu, ut eodem quo Christus spiritu dicas, filiali scilicet amore ; frustra enim clamamus, *Abba, Pater*, nisi clamet amor. Vide Ep. ad Gal. cap. 4. ℣. 6.

℣. 16. *Ipse enim Spiritus testimonium reddit*.... Gr. contestatur, seu contestificatur, id est, *et ipsemet Spiritus, in quo* et per quem *clamamus*, hoc affectu filiali, quo nos ad talem clamorem excitat, contestificatur, seu simul cum spiritu nostro testatur nos esse filios Dei. Suffragatur spiritui nostro, ait Syrus, nos esse filios Dei.

Ipse ergo affectus filialis, seu clamor cordis nostri, prout est à Spiritu sancto, testimonium, suffragium est, quo Spiritus sanctus testatur, subscribit, confirmat nostram divinam filiationem.

Dici potest quòd et ipse Spiritus sanctus nobis à Deo datus, testimonium sit nos esse filios Dei ; quia ipse est Spiritus filii ; et Deus Spiritum filii sui non dat nisi eis, quos vult habere filios.

Addi possunt alia testimonia interna, quibus Spiritus sanctus, spiritui nostro testatur nos esse filios Dei, v. g. horror peccati, amor Dei, promptitudo ad obediendum ei, et Spiritûs sancti motibus obtemperandi, pax interna, et tranquillitas conscientiæ nullis saltem notis et gravibus peccatis obnoxiæ.

Cave tamen ne cum hæreticis putes hæc testimonia esse certa certitudine fidei ; ita ut per ea certissimus et infallibiliter credamus nos esse filios Dei.

Licèt enim testimonia illa, quando et quatenus sunt à Spiritu sancto, certa sint et infallibilia, tamen quatenus nobis exhibentur, non sunt nisi conjecturaliter et moraliter certa ; quia certi non sumus an à Spiritu sancto procedant, an à spiritu malo se in Angelum lucis transfigurante.

℣. 17. *Si autem, filii et hæredes* . . . . id est, si Patris cœlestis sumus filii: ergo et illius hæredes; quia hæreditas patris debetur filiis.

Hìc tamen per hæreditatem non intelligitur jus succedendi in bona defuncti: Deus enim Pater noster immortalis est; sed intelligitur firma, æterna et inalienabilis possessio ipsius Dei.

Ipse Deus hæreditas nostra est: *Dominus pars hæreditatis meæ.* Psal. 15. ad illius autem possessionem admittuntur filii adoptivi, per visionem beatificam.

Hæredes ergo Dei, id est, Deo fruituri, simul cum eo immortaliter victuri, et feliciter regnaturi.

Hæc hæreditas accessio est, non successio; et, ut ait S. Anselmus, non minuitur multitudine filiorum, nec fit angustior numerositate cohæredum; sed tanta est multis, quanta paucis; tanta singulis, quanta omnibus.

Hæredes quidem Dei, Patris nostri: *cohæredes autem Christi* filii Dei naturalis, tanquam fratres ejus: *primogenitus in multis fratribus*.

Si tamen compatimur, id est, si tamen constanter adversa patimur, et eo animo quo Christus passus est, *ut et conglorificemur;* id est, ut etiam ipsius gloriæ simus comparticipes.

Nota hìc duo: primum quòd sumus *hæredes Dei vivi;* secundum quòd sumus *cohæredes Dei* hominis mortui: ut hæreditatem Dei vivi possideamus in cœlo, debemus secundùm Dei Spiritum vivere; spiritu facta carnis mortificare; Spiritu Dei agi et ipsi obedire. ℣. 13. 14.: ut cohæreditatem Dei, in cruce mortui capiamus, debemus pro Christo et cum Christo pati et mori in cruce nostra.

Sine crucis participatione, nulla est gloriæ participatio; certa autem atque secura est exspectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ Passionis; ait S. Leo serm. 9. de Quadrag.

℣. 18. *Existimo enim quòd non sunt condignæ...* Ne quem terreat præscripta patiendi conditio; addit, persuasum autem habeo nullam esse paritatem afflictionum temporalium cum futura beatitudinis æternæ gloria.

Quæ proportio, momenti ad æternitatem? modicæ pœnæ, ad Deum remuneratorem? nulla est ex natura: sed ex gratuito decreto ac promisso Dei.

Quæ revelabitur in nobis. Nunc quidem Deus in nobis est: at in æternitate gloriam suam in nobis revelabit, seipsum in nobis manifestabit, *revelabitur;* manifestabitur; velamen auferetur, ut Deus, qui in nobis est, videatur in se, id est, talis qualis est.

Ubi nota discrimen inter mundi et cœli gloriam. Gloria mundi tota est externa, in aliis potiùs quàm in nobis, fulgor est transiens, sonus famæ: est enim clara fama cum laude. Gloria Dei erit in nobis, in anima, in corpore inexistens, coexistens et superexistens; *in nobis,* inquam, sed non à nobis aut ex nobis, sed ex Deo et à Deo.

℣. 19. *Nam exspectatio creaturæ...* Tanta est illa gloria filiorum Dei, ut eam omnis creatura exspectet anxiè et sollicitè.

Prosopopæiam amat Divus Paulus, ut suprà videre est de peccato, de lege, de morte, etc. et hìc de natura.

Prosopopæia igitur fingit mundum, seu creaturam rationis expertem et corruptioni obnoxiam; fingit, inquam, velut personam, quæ magno desiderio exspectat gloriam filiorum Dei: nempe ut unà cum eis, quasi dominis quibus servit, gloriam, id est, renovationem, et ultimam perfectionem accipiat.

Nam exspectatio. Gr. anxia et sollicita exspectatio, , attenta exspectatio, qualis est eorum, qui capite arrecto aliquid sollicitè observant; sicut v. g. speculatores seu in specula constituti, faciunt.

Exspectatio exspectat, ut significetur avidissimum desiderium.

Itaque universa hæc sensibilis mundi machina attentè et erecto capite, quasi è specula prospicit, et exspectat hanc patefactionem filiorum Dei; seu tempus illud in quo apparebit, qui verè sunt filii Dei.

Vita præsens non est tempus patefactionis hujus; multi

nunc apparent filii Dei, qui reverà non sunt; alii sunt quidem, sed non putantur esse.

Exspectemus, desideremus, sollicitè speculemur illud tempus: interim gemamus, oremus; orantes et gementes et bonum operantes, exspectemus gloriam filiorum Dei.

Eheu! cur timeat Christianus, quod omnis creatura vehementissimè desiderat?

℣. 20. *Vanitati enim subjecta est*, id est, continuæ mutationi et corruptioni obnoxia est. Vanum hìc idem ac fluxum et mutabile: *non volens*, id est, non sponte suâ: quælibet enim res naturaliter horret et fugit corrumpi; *sed propter eum*, id est, Deum, qui subjecit eam *in spe*, id est, non in perpetuum, sed ad tempus, factâ illi certâ spe liberationis, quæ continget in universali resurrectione.

℣. 21. *Quia et ipsa creatura liberabitur...* tunc enim et *ipsa creatura liberabitur à servitute*, quâ corruptioni et mutabilitati subjacet; tunc enim cessabit generatio, corruptio, motus cœlorum.

In libertatem gloriæ filiorum Dei, id est, et ab hac servitute transferetur in libertatem similem libertati filiorum Dei.

Novis qualitatibus dotabuntur elementa. Erit cœlum novum, terra nova; sicut nutrix pueri regii, dum coronatur puer, etiam ipsa propter puerum participat de bonis regiis: et sicut servi ad dominorum gloriam splendidiore veste exornantur. Ex D. Chrysostomo.

℣. 22. *Scimus enim quòd omnis creatura ingemiscit...* Gr. et comparturit usque nunc. Syr. scimus enim omnes creaturas suspirare et parturientis pati dolores ad hunc usque diem.

Amplificat prædictum omnis creaturæ desiderium, metaphorâ sumptâ à muliere parturiente, quæ gemit in partûs dolore, exspectans ab onere liberari.

Omnis creatura, id est, omnes mundi partes simul suspirant: *et comparturit*, etc. id est, simul condolent magno dolore, quasi feminæ parturientis, et liberationem suam cum gemitu exspectant *usque adhuc*, id est, ab initio mundi usque nunc.

Finit hic illa Apostoli metaphora, quâ sic immensitatem futurorum bonorum nobis declarat, ut et nos pudefaciat tanta bona minùs desiderantes; quasi diceret : Cœlum, terra, elementa et creaturæ congemiscunt et comparturiunt ab initio mundi usque nunc, vehementissimè desiderantes regnum Dei creatoris sui, et redemptionem seu libertatem filiorum Dei, quibus ipsæ serviunt.

Et nos, filii Dei, servitutem nostram amamus; liberatoris nostri reformidamus adventum; ad ipsius approximationem trepidamus; adventum regni, quod quotidie rogantes petimus, cum metu refugimus.

Ne creaturâ efficiare deterior! neu tu præsentibus rebus acquiescas; sed regnum Dei desiderans, ingemisce ob retardationem nostræ ab hoc orbe profectionis. D. Chrys.

Domine, adauge fidem; da mihi regnum tuum verè desiderare, ut corde sicut et ore dicam quotidie : *Adveniat regnum tuum,* et consequenter mortem aspiciam, non ut destructionem, sed ut nostram ad æterni regni gloriam, parturitionem.

℣. 23. *Non solùm autem illæ...* id est, non solùm creaturæ irrationales gemunt; *sed et nosipsi*, sive Apostoli, sive fideles, *primitias Spiritûs habentes,* id est, qui primos Spiritûs sancti fructus cum abundantia percepimus; fidem, spem, charitatem, virtutes infusas, dotes et charismata, quæ tunc abundabant in primitiva Ecclesia.

Et ipsi intra nos gemimus, etc. nos, inquam, his non satiati, sed ad perfectiora nobis promissa allecti, *intra nos* ipsos *gemimus,* anhelantes ad plenam et consummatam *adoptionem,* id est, ad æternam felicitatem, ad quam adoptati sumus, *redemptionem corporis nostri*, id est, in qua liberabimur à mortalitate, concupiscentia et omnibus hujus vitæ miseriis.

Duplex est adoptio filiorum Dei; una hujus sæculi imperfecta, quæ fit per gratiam, quâ secundùm mentem regeneramur, adoptamur; altera futuri sæculi consummata, quâ secundùm totum hominem renovabimur ad gloriam : et ad hanc perfectam et consummatam renovationem fideles Sancto Spiritu pleni anhelant.

Omnia gratiæ dona nunc sunt primitiæ tantùm et initia plenæ et perfectæ redemptionis : et hæ primitiæ sanctos excitant ad plenam messem desiderandam. O perfecta redemptio! ô plena et integra adoptio! ô consummata Sancti Spiritûs effusio! quando fies in nobis!

℣. 24. *Spe enim salvi facti sumus...* rationem dat ob quam fideles anhelent ad perfectam adoptionem, seu ad Dei gloriam : quia scilicet, *spe* tantùm, nondum re, *salvi facti sumus.*

Spes autem quæ videtur... id est, *spes autem* non est de re, *quæ videtur* et possidetur ; *nam quod videt quis, etc.* id est, quod quis videt, tenet et possidet ; cur speret illud, cùm jam habeat?

℣. 25. *Si autem quod non videmus...* cùm spes sit rerum non præsentium, sed futurarum et exspectandarum per patientiam ; hinc ingemiscimus, donec possideamus.

Hæc vita verè fidelibus est exspectationis, gemitûs, et patientiæ vita. *Impii ducunt vitam in bonis* et in gaudio ; moriuntur autem in gemitibus. Verè fideles gemunt in vita, lætantur in exitu : *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.*

℣. 26. *Similiter autem et Spiritus adjuvat...* Gr. simul recipit infirmitates nostras. Syr. opitulatur.

Itidem et Spiritus sanctus simul suscipit, seu consuscipit infirmitates nostras, id est, eas quasi manu supposità, nobiscum sustentat, ne deficiamus et labamur.

Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus... Tanta est infirmitas nostra, ut nequidem sciamus *quid* aut qualiter *oremus, sicut oportet*, ut exaudiamur.

Sed ipse Spiritus, scilicet habitans in nobis, nostrîque curam gerens singularem ; *postulat pro nobis*, et loco nostrì apud Deum ; interpellat quasi advocatus.

Postulat autem, non ipse solus, sed unà nobiscum et per nos, dum mentem et cor nostrum, quasi sua membra, movet, illuminat, accendit et excitat ad orandum, et aliquando tanto ardore, tantâque vehementià, ut nec capere, nec enarrare possimus : ideò *gemitibus inenarrabilibus.*

Hunc Sancti Spiritûs effectum ut pleniùs intelligas, adverte 1.° hominis miseriam.

Adeò miseri sumus, ut omnibus indigeamus.

Adeò infirmi, ut petere non valeamus.

Adeò ignari, ut nec sciamus quid petere debeamus.

Adverte 2.° Sancti Spiritûs auxilium.

Spiritus sanctus per charitatem cordibus nostris infusam, facit 1.° ut sentiamus quod sumus, scilicet miseri; 2.° adjuvat infirmitatem, ut orare possimus; 3.° facit ut sciamus, desideremus, et petamus quod esse debemus: et ob id gemimus ineffabiliter; id est, facit ut oremus tantâ vi, tantoque fervore, ut etiam expertissimi capere non possint, tantùm abest ut effari valeant.

Hinc oraturi, ait Theodoretus, date vos ipsos ei, qui clavum tenet universi.

℣. 27. *Qui autem scrutatur corda...* Gr. at scrutans corda, scit quid prudentia, Spiritûs *quia secundùm Deum* interpellat *pro sanctis.* Syr. qui verò scrutatur corda, is novit quæ sit intentio Spiritûs, qui juxta placitum Dei deprecatur pro sanctis. Arab. quæ sit voluntas Spiritûs: is enim orat pro sanctis, in iis quæ spectant ad Deum. Sensus est:

Nobis quidem inenarrabiles sunt hi gemitus: at Deus cordium nostrorum scrutator, optimè novit affectum.
Spiritûs sancti gementis in nobis, id est, desideria et gemitus quos excitat in nobis: et ita novit, ut approbet et exaudiat, quia secundùm Dei voluntatem facit sanctos postulare, id est, Deo grata, sanctorum saluti utilia.

Sed, inquies, sanctosne tantùm Spiritus sanctus facit postulare? nonne et peccatores movet, eorumque oratio est impetratoria?

Ita et Spiritus sanctus peccatores, licèt nondum inhabitans, per suam tamen gratiam movet ad orandum: et eorum oratio erit impetratoria, si petant necessaria ad salutem, si piè petant et perseveranter.

Ex dictis ℣. 26 et 27. Apostolicam disce praxim orandi. Oraturus tu, te Spiritui sancto committe; dic illi: *Paratum*

cor meum, Deus. Domine, quid me vis facere? Vias tuas, Domine, demonstra mihi.

Hìc agnosce tuam miseriam; omnibus indiges, omnis omninò boni vacuus.

Agnosce et infirmitatem tuam, non tantùm ad agendum et ad patiendum, sed et ad desideranda et ad petenda quæ tibi sunt necessaria.

Agnosce et ignorantiam; nescis quid expediat tibi; nescis quomodo illud oporteat postulare.

Triplicem hanc impotentiam tuam agnoscens, geme, ad Spiritum sanctum recurre; tu te illius bonitati committe; postula ut adjuvet, dando sensum, quo tuam percipias miseriam; dando lumen et robur, quo discernas et desideres quæ tibi necessaria; dando gratiam, quâ secundùm Dei voluntatem ores: te ergo committens Spiritui sancto, roga ut ipse postulet in te, pro te, tecum, per te, *quæ secundùm Deum.*

℣. 28. *Scimus autem quoniam diligentibus*, etc. hoc valde appositè addit Apostolus, tum ut modis omnibus fideles excitet ad patientiam: de hac enim agit à ℣. 17 et 18. tum ut afflictos soletur, cùm eorum orationes videntur non exaudiri: de hoc enim speciatim in posterioribus versibus.

Nescimus quid oremus: scit autem Spiritus sanctus, ideo ipsius curæ nos committere debemus.

Unum tamen nos certò *scimus*, scilicet quòd omnia, quantumvis adversa, concurrunt, conspirant, et pariter cedunt in bonum iis, qui Deum diligunt. Hinc una nostra cura sit de Deo diligendo et illi obediendo.

De adversis propriè loquitur hic Apostolus: non malè tamen ab aliquibus extenditur ad prospera et ad adversa; imò et ad ipsa peccata, quæ cedunt in bonum præsens et futurum *iis, qui,* etc. in præsenti quidem, quia humiliores, fortiores et cautiores resurgunt: in futuro autem, id est, in gloria, sicut cicatrices conferunt ad gloriam militis, qui finaliter in bello triumphavit, ait Liranus.

Iis, qui secundùm propositum, etc. Gr. secundùm pro-

positum vocatis existentibus: in Gr. non est *sancti*, nec etiam in Syriaco.

Hoc propositum aliqui vocant clavim totius mysterii divinæ prædestinationis, quasi ex hujus propositi intelligentia pendeat apertio illius absconditi mysterii.

Constat equidem, quòd diversæ hujus propositi intelligentiæ respondeant diversis divinæ prædestinationis explicationibus: an verò ex propositi intelligentia nascatur opinio de prædestinatione; an ex opinione de prædestinatione nascatur explicatio diversa propositi, incertum.

Quidquid sit, hìc simpliciter communiores aliorum explicationes refero, humiliter tandem et cum tremore aperturus quid sentio de re, quam ineffabilem puto.

Propositum, Gr. in Scripturis et in Divo Paulo, significat aliquando voluntatem hominum, v. g. Act. 11. 23. Act. 27. 12. secundæ ad Tim. 3. 10. etc. aliquando significat voluntatem Dei, Rom. 9. 11.

Hinc natum est dubium de quo proposito hìc loquatur Apostolus, an hominum? an Dei? an Dei et hominum?

Patres Græci intelligunt *propositum* vocatorum, seu prævisam bonam voluntatem eorum qui à Deo vocantur.

Propositum dicit, ut ne totum vocationi tribuatur, etc. nam si vocatio solùm sufficeret, quâ tandem causâ non omnes salvi facti sunt? propterea, ait, non vocationem tantùm, sed et ipsum propositum vocatorum, salutem effecisse: neque enim coacta aut violenter facta est vocatio. Omnes igitur sunt vocati, at non omnes obediverunt. Divus Joannes Chrysostomus.

Valde appositè vocationi propositum adjunxit; non enim vocat simpliciter, sed eos qui habent propositum. Theodoretus.

Vocatus est autem homo secundùm propositum, hoc est, secundùm propriam voluntatem. Theophyl. Idem tribuitur Origeni.

Inter Latinos Ambrosiaster ita explicat: hi autem secundùm propositum vocantur, quos credentes præscivit Deus futuros sibi idoneos, ut antequam crederent, scirentur. Idem et D. Hieronymo tribuitur.

Circa quam explicationem, si intelligatur quòd bonum hominum propositum sit causa et ratio cur vocentur, hæc explicatio planè sapiet errorem Pelagianum, contra quem D. August. in lib. de prædestinatione.

Si verò intelligatur quod D. Chrysostomus intellexisse videtur, nimirum, quòd hoc propositum non sit quidem ratio cur vocentur; sed sit conditio et determinatio quorumdam, qui vocati sunt; ita ut sit sensus: *omnia cooperantur in bonum*, non omnibus quidem vocatis, sed iis qui suo proposito, Dei vocationi consentiunt, seu qui Deo vocanti obediunt. Tunc nullus est error: ex parte enim Dei stat gratuita vocatio: ex parte hominis gratià præventi, liber consensus, seu Dei vocationi obedire.

Nunc tamen post D. Augustinum omnes interpretes intelligunt Dei, non hominum, propositum, scilicet æternum, liberale et gratuitum beneplacitum seu decretum Dei; at cum hoc discrimine:

Quòd aliqui intelligunt gratuitum Dei decretum dandi gloriam, juxta quos sensus est: *omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum;* iis, inquam, diligentibus Deum, qui per æternum Dei decretum gratuitò dandi ipsis gloriam, vocati sunt ad fidem et gratiam sanctificantem. Ita Fromondus et Estius.

Alii verò intelligunt gratuitum Dei consilium et decretum, quo proposuit ex mera sua bonitate, sine ullo hominum merito, homines peccato perditos, per Christum vocare ad gratiam et sanctitatem. Ita Cornelius, Menochius, Tyrinus.

Juxta quos sensus est: *diligentibus Deum*, et à Deo vicissim dilectis, utpote vocatis à Deo ad fidem et gratiam, ex benevoli cordis sui proposito, *omnia*, Deo diligente, ad dilectorum suorum utilitatem, *cooperantur in bonum.*

In hac sententia, vocari ad sanctitatem *secundùm propositum*, idem est ac vocari secundùm beneplacitum, benevolentiam, et bonam Dei voluntatem, seu, ut cap. 4. ℣. 5. *secundùm propositum gratiæ,* non autem ex operibus, seu meritis.

Et hoc, inquiunt, Apostoli scopo convenit, qui de hac gratuita vocatione in hac Epistola agit: negant autem de prædestinatione gratuita ad gloriam agere.

℣. 29. *Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri.* (Gr. non est fieri) dat causam cur *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, simulque explicat *qui sint vocati secundùm propositum*, illi scilicet *quos præscivit.*

Sed hìc iterum diversus explicandi modus; qui per *propositum* intelligunt absolutum et gratuitum decretum dandi gloriam, sic explicant: *quos præscivit*, id est, ab æterno prædilexit, curavit et amicos habere voluit, *hos prædestinavit conformes* ac similes *fieri Filio suo*, etc. per gratiam in hac vita, per gloriam in altera.

Qui verò per *propositum* intelligunt gratuitum Dei decretum dandi gratiam; prædestinationem verò ad gloriam putant ex prævisis meritis, sic explicant: *quos præscivit* oblatæ gratiæ consensum præbituros, fore suos, suîque dilectores, et illos tales per suam gratiam fore præsciens, *prædestinavit* ad ulteriora bona, nempe ut sint conformes Filio suo, in gratia, in patientia, et in gloria.

Ut sit ipse primogenitus, etc. id est, ut Christus, qui ut Deus, est Filius Dei unicus; ut homo, *sit primogenitus in multis fratribus*, id est, in omnibus fidelibus, sanctis, amicis et filiis Dei.

Quidquid sit de prædestinationis modo, de quo infrà, nota conformitatem cum Christo patiente, manifestum esse et evidentem prædestinationis characterem.

Exemplar nostrum est εἰκὸς, ad cujus imaginem effingi debemus; sicut ergo in passionibus atrocissimis obediens fuit et per passiones ad regnum et gloriam pervenit; sic et nos eâdem viâ Deus ad gloriam ducere ab æterno præconstituit: *si compatimur, et conregnabimus. Communicantes ergo Christi passionibus, gaudete.* Cùm patimur, *aspiciamus in auctorem et consummatorem fidei nostræ Jesum*, qui ob propositum sibi gaudium, sustinuit crucem, ignominiamque contempsit.

Sicut Deus Filio suo tormenta etiam acerbissima coopera-

tus est, et convertit in bonum; sic et nobis, filiis suis adoptivis, omnia, quantumvis dura et acerba, cooperabitur et convertet in bonum.

℣. 30. *Quos autem prædestinavit*, etc. D. Chrysostomus, aliique Patres Græci, ejus sequaces, sic explicant: quos *vocavit*, hos *justificavit* per regenerationis lavacrum; quos autem *justificavit*, *hos et glorificavit* per dona, per adoptionem; seu, ut ait Theodoretus, filios nominans, et Sancti Spiritûs ei dans gratiam. Ita et Theophylactus.

Itaque *glorificavit,* non intelligunt de gloria æterna, sed de gloria vitæ præsentis, scilicet de adoptione et filiatione divina: et favet illis verbum Græcum , quod verti potest: celebres, magnos, et gloriosos effecit. Reverà Ambrosius habet, *magnificavit* quod explicat: magnificavit illos, ut similes fiant Filio Dei.

Absolutæ et merè gratuitæ prædestinationis ad gloriam propugnatores, volunt hìc tres præcipuos hujus prædestinationis effectus, ex Dei proposito procedentes, enumerari, sicque explicant:

Quos ad gloriam gratuitò *prædestinavit, hos* et efficaciter *vocavit* ad fidem; sic vocatos justificat per gratiam et finalem in ea perseverantiam; tandem suo tempore glorificat eos, Filioque suo glorificato reddit conformes.

Et hi tres effectus per verba præteriti temporis significantur; quia licèt non omnes electi jam sint vocati, justificati et glorificati: hæc tamen in divina præscientia quasi transierunt et facta sunt, et certissimè futura.

Qui verò prædestinationem ad gloriam putant ex prævisis meritis, negantque hìc de prædestinatione ad gloriam agi, sed de prædestinatione ad patientiam, seu ad conformitatem cum Christo patiente, qui tot et tanta pro nobis sustinuit, sic explicant:

Quos autem Deus *prædestinavit* ad prædictam cum Filio suo conformitatem in gratia, in patientia, etc. *hos vocavit* ad passiones; earum nempe causas non tantùm non impediendo, sed et disponendo: permittendo scilicet dæmoni, mundo,

carni, ut illis passionis ac luctæ occasionem subministrent.

Quos autem sic vocavit, hos et per easdem luctas et passiones *justificavit*, id est, justiores et sanctiores reddidit. (Ex. ℣. 28. jam vocati sunt sancti, et eos ut tales præscivit Deus: itaque, inquiunt, non de prima, sed de secunda justitia hìc agitur, seu de progressu justitiæ). Justiores ergo fecit, et vires ad perseverandum in justitia sua eis præstitit.

Quos autem justificavit, etc. tandem tot et tantis perfunctos laboribus, *illos glorificavit*, magnos, celebres et gloriosos, tum in hac, tum maximè in futura vita reddidit, seu decrevit gloriâ decorare.

Nituntur hujus explicationis auctores in eo, quòd Apostoli scopus sit, fideles exhortari ad passionum tolerantiam, ex spe fructûs secuturi et gloriæ. Vide Tyrin. qui multos et antiquiores et recentiores citat.

OBSERVATIO MORALIS

in ℣. 28. 29. 30.

In hac explicationum varietate, imò et in hac versionum diversitate; diversæ sunt enim, ut in polyglotta videri potest: in hac ergo veritatis absconsione, quid faciendum?

1.° Deum veritatis fontem humiliter adoro.

2.° Meam in divinis ignorantiam sincerus agnosco.

3.° Scripturarum divinarum profunditatem, cum sancto tremore et fremitu aspicio.

Denique infinitam Dei sapientiam, in eis prædestinationis mysterium, nobis ita manifestantem, ut et illud occultet, admirans revereor; huicque Dei consilio infinitè sapienti me subjiciens, sacram et divinam prædestinationis caliginem trepidus adoro, temerarius perscrutari non præsumo.

Cavebo igitur maximè ne, quod Deus voluit nobis absconditum, curiosior penetrare velim, et quod nobis manifestum esse voluit, piger et otiosus negligam.

Hodie quamplurimi de arcano prædestinationis mysterio

acriter disputant, quasi tota salus in hujus mysterii cognitione consistat, penetrare volunt, imò se penetràsse putant, quod Deus voluit cunctis mortalibus impenetrabile.

Sed heu! toti huic curiosæ impenetrabilis prædestinationis investigationi dediti, nota sibi prædestinatorum opera supini negligunt: de Dei negotio curantes, suum non curant.

Duo sunt in prædestinationis mysterio distinguenda: unum, quod proprium Dei negotium est; homines nimirum ab æterno prædestinare; alterum, quod hominum est negotium, bona scilicet, prædestinatorum opera facere, malum fugere, bonum operari.

Quid fit ab hominibus? satagunt quod Dei est; negligunt quod suum est: sollicite et anxiè student quomodo nos Deus prædestinet, ante an post prævisa merita? et hæc ipsa meritorum opera, sine quibus nemo prædestinatus est, peragere non curant.

Utinam ego prædestinati faciam opera: malum fugiam, bonum operer! cætera divinæ sapientiæ et bonitati remitto. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, etc. Diligam ergo te, Domine! diligam te, Deus fortitudo mea, refugium meum, susceptor meus, adjutor meus, tota spes mea! in manibus tuis sortes meæ:* tantùm te diligam!

OBSERVATIO DOGMATICA

in ℣. 28. 29. 30.

Quid tandem sentiendum de duplici interpretatione verborum horum (*iis qui secundùm propositum vocati sunt*), de qua v. 28? An per hoc *propositum*, juxta primam interpretationem, intelligendum est æternum Dei decretum de gloria quibusdam gratuitò danda, etc.? an verò, juxta secundam, intelligendum est æternum Dei decretum de gratia ex mera bonitate danda, sine ullo hominum merito?

Respondeo quòd utraque interpretatio sit probabilis, utraque Catholica, utraque habens sua fundamenta, tum in Scriptura,

tum in traditione; et ideo potest omnis Catholicus, quamlibet voluerit, amplecti.

Sed, inquies, quæ probabilior et Apostolicæ menti conformior, et ideo præferenda?

Hic mihi disputandi non est animus, multò minùs dijudicandi de abditissima quæstione, quam sancta mater Ecclesia sinit à filiis suis in utramque partem agitari; sed mentem meam simpliciter aperio, idque, ut reor, juxta D. Pauli doctrinam, cui adhærere volo.

Itaque quia et ex hujus Epistolæ scopo, et ex toto illius contextu persuasus sum, quòd in eâ sanctus Apostolus agat de gratia, non de gloria. Vide corollarium doctrinale in fine cap. 9.

At maximè quia mihi clarissimè patet in Apostoli nostri doctrina, quòd Deus sincerè et seriò *vult omnes homines salvos fieri, et ad cognitionem veritatis venire.* Vide reflexionem in v. 4. 5 et 6. cap. 2. Ep. primæ ad Tim. ubi videbis omnes distinctiones hujus propositionis restrictivas non esse ad mentem D. Pauli.

Et quia aliunde decretum quosdam ad gloriam eligendi ante prævisa merita, cæteris in massa perdita relictis, cum hac sincera et seria Dei voluntate de salvandis omnibus hominibus, difficile potest conciliari; decretum verò de danda gratuitò gratia, multò faciliùs cum hac Dei voluntate conciliatur;

Hinc Apostolicæ menti puto conformiorem esse eorum explicationem, qui per *propositum*, intelligunt gratuitum Dei decretum de danda gratia, sine ullo hominum merito, sed ex pura bonitate et benevolentia.

Et sanè si æquitas et ratio postulant, ut obscurum cujuslibet auctoris verbum explicetur et intelligatur juxta claram ejusdem auctoris propositionem et certam doctrinam;

Eadem æquitas et ratio exigunt ut hoc D. Pauli verbum (*secundùm propositum*) quod obscurum esse patet, tum ex ipso textu, tum ex variis interpretationibus allatis, recentioribus et antiquis;

Exigunt, inquam, ut hoc obscurum D. Pauli verbum

explicetur per claram ejusdem Apostoli propositionem et constantem doctrinam : *Deus vult omnes homines salvos fieri.*

Quia ergo huic claræ et constanti doctrinæ conformior est explicatio prædicta, sit probabilior ℣. 28. 29 et 30. interpretatio. Nescimus quid, aut qualiter orandum; *scimus autem*, quoniam, dirigente Dei misericordiâ, *omnia cooperantur in bonum, iis* . . . . . quos Deus diligit, utpote quos, ex benevolo cordis sui proposito, ad fidem et gratiam sanctificantem vocavit; et qui Deum diligunt, utpote, qui Deo vocanti obediunt.

Nam quos præscivit, per gratiæ suæ auxilium, et per liberum voluntatis eorum consensum, fore conformes Filio suo, exemplari nostro; tales per suam gratiam fore præsciens, *prædestinavit*, ad hanc cum Filio suo conformitatem; ut Jesus Christus, qui, ut Deus, est unigenitus; ut homo, sit primogenitus inter multos fratres adoptatos, et per gratiam, divinæ naturæ consortes, et Jesu Christi fratres.

Quos autem, tales futuros præsciens *prædestinavit, hos et vocavit, et justificavit*, et in justitia perseverantes *glorificavit.*

℣. 31. *Quid ergo dicemus ad hæc* . . . . cùm tanta sit Dei cura de nobis : quid inter hujus sæculi adversitates constituti, dicemus? nisi *si Deus pro nobis...*

Mira christianorum vis et fortitudo contra quoslibet nostræ salutis hostes. *Si Deus pro nobis*, etc. *quis ut Deus? Deus fortitudo mea, adjutor meus....* scutum impenetrabile patientiæ sanctorum Deus.

℣. 32. *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit...* Syr. quòd si ne proprio quidem Filio pepercit, etc. id est, qui nos ita dilexit, ut naturali Filio suo non pepercerit, sed, etc.

Quo u modo non etiam cum illo omni nobis donavit? Gr. gratificabit. Syr. largietur : omnia scilicet ad salutem necessaria; ut nulli hostes possint, si velimus, eam impedire.

℣. Incarnatio donum est donorum; in quo nobis omnia donantur; sine quo nihil datur : nam omnia per et propter Christum.

Si Filium largitus est, ait D. Joan. Chrysostomus, nec simpliciter largitus, sed cædi tradidit; quid jam super aliis rebus addubitas, dominum cùm acceperis? quid hæsitas super possessionibus, herum cùm habeas? nam qui quod majus erat, inimicis dedit, quî fiet, ut quæ minora sunt, amicis non det?

℣. 33. *Quis accusabit adversùs electos Dei?* Syr. quis sese opponet electis Dei? Superioribus versibus fideles excitavit ad fiduciam in Deum, contra persecutores exteriores, Ethnicos scilicet, qui bonis et vitâ Christianos sæpe spoliabant: fideles, hoc in casu, armavit quasi scuto, dicens, *si Deus pro nobis.* Nunc eosdem fideles roborat contra timorem internum, scilicet, contra conscientiæ anxietatem ob peccata commissa.

Quis accusabit Christianos? seu electos ad fidem et gratiam christianismi. Omnes Christiani ad gratiam completè sunt electi, inchoatè autem ad gloriam: de electione ad gratiam hìc agit Apostolus. *Deus qui justificat.* Gr. Deus justificans, id est, Deus ipse hos electos à peccatis absolvit et justos pronuntiat.

℣. 34. *Quis est qui condemnet?* Gr. quis condemnans? Christus mortuus, magis verò, et excitatus, qui et est in dextera Dei: id est, quis condemnabit eos? an Christus Jesus? is ipse est qui pro nobis mortuus est, qui nostrì causâ resuscitatus est: nimirum, ut ad dextram Dei sedens, interpellet pro nobis, nostramque salutem Deo commendet.

OBSERVATIO MORALIS.

in hos versus.

Heu miram Dei bonitatem! ô amorem ineffabilem! Pater *proprio filio suo non pepercit... Spiritus sanctu pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus: Filius pro nobis mortuus est,* id est, propter nostra delicta; *resurrexit propter nostram justificationem*, nobisque resurgendi spem certam dedit;

nostrî causâ sedet ad dexteram Dei Patris ; ut regnandi cum illo spem nobis exhibeat ; intercedit pro nobis, tanquam advocatus ; cicatrices suas Patri exhibens, quasi ora, quibus interpellat continuè.

Quis timeat? quis non speret?

Tota sancta Trinitas nos amat, fovet, tuetur; quem, vel hominem, vel diabolum timeamus? *quis accusabit?* Deo absolvente, Spiritu sancto adjuvante, Filio sanguinem fundente, et per sua vulnera pro nobis orante. *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.*

Cornel. à Lapide multis probat Christum in cœlis verè et propriè pro nobis orare; ostenditque discrimen Christi orantis in via, et orantis in cœlo.

℣. 35. *Quis ergo nos separabit à charitate*..... in Gr. non est *ergo*. D. Paulus, ostensâ mirâ Dei erga nos charitate, non dicit simpliciter, debetis et vos illum diligere; sed quasi numine afflatus exclamat: *Quis ergo nos separabit à charitate*, seu quâ nos Deus diligit, seu quâ Deum diligimus? quis efficere poterit ut Deus nos amare desinat, seu ut Deum amare desinamus? *an tribulatio?* etc. Vide paraph.

℣. 36. *Sicut scriptum est: quia propter te*...... Syr. propter te quotidie morimur, et habiti sumus quasi oves ad mactationem.

℣. 37. *Sed in his omnibus superamus*..... Syr. verùm in his omnibus victoriâ potimur per eum qui dilexit nos.

Respondet interrogationi: tantùm abest, ut ista nos à Christi charitate separent; quin in istis omnibus et per ista omnia, superamus. D. Chrys. ex Græco; plusquam superamus, supervincimus; plusquam victores sumus: quia cum omni facilitate; quia per ipsa adversantia; quia quasi victoriæ domini et certi. Vide D. Chrys.

℣. 38. 39. *Certus sum enim*, etc. id est, confido, certamque spem habeo in Domino, quòd neque comminatio mortis, neque vitæ promissio, *neque Angeli*, etc. id est, nulla vis spiritualis, sive dæmonum, sive angelorum, si id tentarent.

Neque instantia, id est præsentia.

Fortitudo non est in græco.

Neque altitudo, neque profundum, id est, neque gloriosa, neque humilia; nec cœli, nec inferi, vel neque altitudo prosperitatis, neque profundum miseriæ.

Totus hic locus, à ℣. 28. usque ad finem capitis, est sensu et grandiloquentiâ mirabilis: hinc sanctus Augustinus lib. *de Doctrina christiana* 4. c. 20. profert illum, velut exemplar orationis eloquentissimæ.

Hinc et post D. Augustinum, Erasmus ejusdem Apostolici sermonis vehementiam et ornatum demiratur, tandemque exclamat: Quid unquam Cicero dixit grandiloquentiùs?

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 8. *ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Ex hoc cap. disce quòd tota Christiani vita possit ad tria reduci: scilicet concupiscentias carnis reprimere, seu malum vitare: carni enim obedire, mors est. Vide vers. 5. c. 12. 13.

Spiritu Dei agi, seu bonum in spiritu charitatis agere, ℣. 14. ad hoc nobis datus est Spiritus sanctus, Spiritus filiationis, ut tanquam filii amemus et agamus.

Pati in Spiritu Christi, *si compatimur,* etc. hæc est conditio ad æternam hæreditatem necessaria, ℣. 17. *at non sunt condignæ,* etc. ℣. 18. etc.

SECUNDÒ.

Ex ejusdem cap. ℣. 19. 20. 21. 22. collige, quòd omnis creatura, Dei jussu, hominum utilitatibus mancipata, gemens et quasi coacta, hominum vanitati serviat.

Ad Dei gloriam facta est; hominem ad Dei notitiam et amorem naturâ suâ ducere debet; hominum malitiâ servit offensæ Dei: homo enim fruitur utendis, utitur fruendis; *hinc ingemiscit omnis creatura,* cupiens à servitute liberari.

Ut hunc gemitum et clamorem creaturarum contra te vites,

cave illarum abusum; illis utere, non fruaris; utere ad Dei gloriam, et cum gratiarum actione: aliàs contra te in Dei judicio ingemiscentes, clamabunt quasi contra violatorem et stupratorem.

TERTIÒ.

Ex eodem cap. Apostolicam disce praxim orationis, quam vide ℣. 26. 27.

Disce et praxim circa prædestinationem.

Credere quæ fides docet de illa; quæ Dei sunt adorare; quæ tua sunt fideliter adimplere; bonis operibus vaca, de cætero confide Deo. ℣. 28. 29. 30.

Malo in manibus Dei, quàm in meis manibus salutem meam reponi.

Libera me, Domine, à meipso: *In te, Domine, speravi.*

Confido quòd de numero sim electorum. *Deus meus, in te confido.*

QUARTÒ.

In hoc eodem capite habes mira fiduciæ motiva; *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* ℣. 31. 32. etc.

Tria sunt quæ nos in tremendo Dei judicio terrere debent: crimina nostra, accusator, Judex.

Contra criminum terrorem, cogita quòd Deus proprio Filio suo non pepercit, sed propter delicta nostra morti tradidit illum. ℣. 32.

Contra accusatorum terrorem, quicumque sint, cogita quòd in ℣. 33. *quis accusabit,* etc. Deus omnium Judex, ipse justificat.

Contra Judicis severitatem, cogita quòd in ℣. 34. *quis est qui condemnet,* etc. Christus Jesus, etc.

Videatur ipse locus Apostoli, qui sanè mirabilis est.

Hanc in Deum fiduciam sæpe redigas in praxim per totam vitam, ut et in morte redigas.

ANALYSIS CAPITIS NONI.

Ex effectibus Sancti Spiritûs, de quibus in cap. 8. et qui in Christianis tantùm erant conspicui, non autem in Judæis legem Mosaicam observantibus, sequitur manifestè solos Christianos verè justificatos esse, in via salutis esse, et consequenter verè populum Dei; Judæos autem nec in via justitiæ et salutis esse, nec ampliùs populum Dei.

Hanc ex doctrina sua sequelam evidentem supponens D. Paulus, illamque Judæis ipsis notam esse sciens, verbis non exprimit; sed ut tristem hanc veritatem, quantùm est in se, leniat, initio hujus capitis suum erga eos affectum exhibet usque ad ℣. 6.

PRIMÒ.

Itaque asserit et jurat, quòd ob hoc ipsum maximè dolet; nimirum quòd Judæi sint extra viam salutis, à Deo rejecti, nec ampliùs populus Dei, nullumque sit in ipsis veræ justitiæ signum.

SECUNDO.

Asserit ℣. 6. non ideo excidisse verbum Dei, nec Judæorum incredulitatem evacuasse promissiones Abrahæ factas: quia tales promissiones factæ sunt Abrahæ pro spiritualibus ejus filiis, non pro omnibus carnalibus filiis ℣. 6. 7. 8.

Hanc assertionem probat, tum ex ipsis promissionis verbis, quæ ad Isaac tantùm, promissionis Filium limitantur, Ismaele excluso. ℣. 9. tum exemplo filiorum Isaac, quorum primogenitus Esau, privatur benedictione, quam recipit Jacob, ejus filius natu minor, et hoc non ob merita, sed ob Dei voluntatem. 10. 11. 12. 13.

Talibus exemplis patet evidenter quòd non omnes carnales filii, sed promissionis Filii solùm, sunt veri filii Abrahæ, ad quos spectat Dei promissio: et inde colligendum relinquit Apostolus, primò non omnes Judæos esse filios Abrahæ, sed qui credunt. Secundò Gentiles, licèt non ex semine Abrahæ, per fidem tamen factos esse spirituales Abrahæ filios, et Judæis prælatos, non ob merita, sed ob Dei bonitatem.

TERTIO.

Asserit ℣. 14. nullam propterea esse in Deo injustitiam, sive ob Jacobi prælationem præ Esau, sive ob prælationem Christianorum præ Judæis: quia nempe opus utrumque, opus est misericordiæ; misericordia autem fit ei qui placet miserenti.

℣. 15. 16. Hoc probat primò per verba Dei ad Moysem, Exod. 33. 19. nimirum postquam omnes Judæi circa vitulum aureum peccaverant; quorum tamen aliqui tantùm supplicio sunt affecti; alii eorum supplicio correcti: quippe quia Deus est misericordiæ suæ dominus.

Secundò exemplo Pharaonis, quem Deus in sua obstinatione reliquit, quemque tandem demersit, dum Judæorum misertus est, ipsosque salvavit. ℣. 17.

His exemplis patet Deum misericordiæ suæ dominum esse, et consequenter nullam in Deo injustitiam esse, si Judæos reliquerit in sua obstinatione, Christianos autem misericorditer elegerit; sicut Pharaonem in sua justissimè reliquit obduratione propriâ, et quam sibi suâ malitiâ procuraverat, ℣ 18.

QUARTO.

℣. 19. Objicit sibi: si ita sit quòd Deus cujus vult miseretur, cur ergo nos accusat et punit?

Respondet primò, quòd creatura, Dei figmentum, cum Deo non debeat disputare, nec ullam ab eo rationem exigere; sicut vas fictile cum suo figulo non disputat. ℣. 20. 21.

Respondet secundò, justè Deum de hominibus conqueri; quia ipsi suâ malitiâ, contra Dei voluntatem sese obdurant: Deus autem hanc illorum duritiem cum multa patientia sustinet; si autem postquam illos diu sustinuit, suam in illos iram ostendit, sicut in Pharaonem; hinc nihil contra Deum dici potest: malos tolerando, suam ostendit bonitatem: obduratos puniendo, suam ostendit potentiam: et ex hâc ipsorum punitione, suam clarius manifestat in Christanos misericordiam; quos vocavit partim ex Judæis, sed valdè paucos partim ex Gentibus, et quidem quam plurimos. ℣. 22. 23. 24. etc.

QUINTO.

℣. 30. 31. 32. Omnem difficultatis nodum olvens, dicit Apostolus, ideo Judeos à via salutis rejectos esse; quia in

Christum non crediderunt suâque incredulitate illis contigit quod iter facientibus, impingunt aliquando in lapides, pedes lædunt, sicque ab itineris persecutione impediuntur: Gentiles verò ad justitiam et salutem ascitos, quia crediderunt in Christum.

CAPUT NONUM.

Textus.

1. VERITATEM dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientiâ meâ, in Spiritu sancto:

2. Quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo.

3. Optabam enim ego ipse anathena esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundùm carnem:

9. Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et gloria, et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa:

5. Quorum patres, ex quibus est Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

6. Non autem quòd exciderit verbum Dei; non enim omnes qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ:

CAPUT NONUM.

Paraphrasis.

UTINAM et vos, ô Judæi, fratres mei, ita Deo per Christum adhæreatis! Veritatem enim vobis dico : testor Christum, qui est ipsa veritas; sincerè loquor, non adulatoriè aut placendi gratiâ; testis est mihi conscientia mea; imò testis est Spiritus sanctus, conscientiæ meæ auctor et inspector.

Juro itaque et omnia sacra obtestor, quòd summo, jugi et excruciante dolore conficior, ob vestram à Christo alienationem, et ideo ob vestrum à justitia casum.

Adeò quippe vos diligo, vestramque zelo salutem, ut ego ipse, quem nec mors, nec vita poterunt à Christo separare, optarem ab illius præsentia et gloria separari, si hâc ratione possem vos fratres meos ad Christum, ad justitiam, ad salutem adducere.

Vos, inquam, qui ab illo præcellenti parente orti estis, qui cum Deo luctatus est, et ideo Israelitæ vocati; vos, quos Deus in filios elegit, et quos præ cæteris omnibus glorificavit; cum quibus fœdus iniit; quibus legem dedit; quos divini obsequii rationem docuit; quibus Messiam et futuram per eum justitiam et benedictionem promisit.

Quorum primogenitores sunt sancti Patriarchæ, et, quod præcipuum, ex quibus Christus prognatus est secundùm carnem. Quid majus? nam Christus Deus est, per omnia, et super omnia, et in omnem æternitatem benedicendus : ita sit.

Licèt autem, ut dixi, magnoperè doleam et discrucier ob Judæorum à justitia casum; non ideo sentio quòd irritæ sint Dei promissiones Abrahæ factæ, pro Israelitis : non enim omnes, qui ex Israele nati sunt, veri sunt Israelitæ, ad quos spectat divina promissio.

7. Neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii: sed in Isaac vocabitur tibi semen:

8. Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine.

9. Promissionis enim verbum hoc est: Secundùm hoc tempus veniam; et erit Saræ filius.

10. Non solùm autem illa: sed et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri.

11. Cùm enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundùm electionem propositum Dei maneret),

12. Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei:

13. Quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui.

Neque omnes, qui sunt ex Abrahæ semine, ideo censentur promissionis filii; sed, ut in Scriptura dictum est Abrahæ; in Isaac, qui ex virtute divina, et per repromissionem tibi natus est, posteritas tua censebitur.

Quo verbo Deus significavit à se in filios reputari, non quos caro genuit, sed quos promissio et virtus supernaturalis generavit, ut Isaac.

Divina enim promissio his verbis continetur. Genes. 18. 10. *Revertens veniam ad te tempore isto... et habebit filium Sara uxor tua:* sicut autem ille præ cæteris fuit verè filius Abrahæ, sic et veri sunt Israelitæ quos Dei promissio et verba pariunt.

Non solùm autem Saræ historia id quod dixi nos edocet, filios à Deo censeri, non carnaliter genitos; sed eos, vel qui promittuntur, vel eliguntur à Deo: sed etiam et Rebeccæ historia, quæ gemellos ex Isaac Patre nostro concepit, quorum junior Jacob electus fuit à Deo et prælatus Esau fratri suo primogenito, factusque successor et hæres Isaac patris sui.

Cùm enim nondum nati essent, sed in utero matris adhuc essent inclusi (ut pateret libera Dei voluntas, quâ ab æterno decreverat Jacobum et posteros ejus præferre Esau et posteris ejus),

Non ex operum merito, sed ex gratuita Dei electione, dictum est Rebeccæ per Angelum:

Major, Esau scilicet, serviet minori, Jacobo; quod in illorum posteris evenit; et de quo jam facto scribens Malachias, dixit vice Dei: Jacobæos prætuli, magisque dilexi: Idumæos neglexi.

Quid hoc significat? quòd sicut aliquando Jacob et ejus posteros Judæos prætulit Esau et Idumæis; ita nunc potest Christianos Judæis præferre, Judæos rejicere; Christianos in filios adoptare; utpote per fidem, Abrahæ, Isaac et Jacob imitatores, spiritualesque filios.

14. Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas apud Deum? Absit.

15. Moysi enim dicit: Miserebor cujus misereor: et misericordiam præstabo cujus miserebor.

16. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.

17. Dicit enim Scriptura Pharaoni; Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam: et ut annuntietur nomen meum in universa terra.

18. Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat.

19. Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit?

20. O homo! tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic?

Si verò ita sit, quòd Deus Gentiles nunc in spiritualibus præferat Judæis; sicut olim Jacobum in temporalibus prætulit Esau, idque sine merito, ut dictum est: numquid erit aliqua in Deo injustitia? absit omninò à piis mentibus hæc impia cogitatio.

Non est iniquitas in Deo, si Christianos nunc adoptet, et in filios recipiat: hoc enim opus est misericordiæ; donorum autem suæ misericordiæ dominus est Deus, juxta quod ipse Dominus Moysi dixit: Miserebor cujus misereor, etc.

Hoc ergo justificationis negotium, de quo hìc agimus, hæc paterna Dei in Christianos benedictio, non est in hominis arbitrio, sicut paterna Isaac benedictio non fuit in Esau volentis et currentis potestate; sed est opus meræ Dei misericordiæ.

Non est etiam iniquitas in Deo, si Judæos incredulos in sua relinquens obstinatione, tandem rejiciat; sicut olim eorum misertus, Pharaonem in sua reliquit obduratione, ac tandem punivit; secundùm quod Deus de eo dicit in Scriptura: In hoc ipsum te servavi; et licèt contumacem, non statim destruxi, ut variis signis et prodigiis meam circa te protentiam ostenderem; hisque prodigiis nomen meum in toto terrarum orbe eò gloriosiùs percrebresceret, quò major foret tua pertinacia.

Deus ergo suarum miserationum dominus, cujus vult miseretur; et quem vult in sua relinquit obstinata duritia, et in neutro nulli facit injuriam.

Sed hinc rursus objicis mihi: Hoc cùm ita sit, cur ergo Deus de peccatoribus conqueritur? videtur enim quòd tales sint ipsius voluntate; Dei autem voluntati quis valeat resistere?

O tu, qui de humo, quis es? qui audeas tale quid opponere Deo, et contra eum disputare? quis ferat, si luteum vas cum suo figulo disceptet, eique dicat: Cur me sic finxisti? Cogita ergo te lutum in manu Dei, tuumque reverere figulum.

21. An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam ?

22. Quòd si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ, apta in interitum,

23. Ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.

24. Quos et vocavit nos non solùm ex Judæis, sed etiam ex Gentibus,

25. Sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam: et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

26. Et erit: In loco, ubi dictum est eis: Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi,

27. Isaias autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient.

28. Verbum enim consummans et abbrevians in æquitate: quia verbum breviatum faciet Dominus super terram:

Numquid figulus plenam non habet in lutum suum potestatem, ut ex eadem luti massa faciat vasa quæ voluerit, aliud in usus quidem honestos, aliud verò in sordidos usus? Longè vilior est homo cum Deo collatus, quàm lutum cum figulo collatum; posset ergo Deus, quia omnipotens et supremus Dominus, citra cujuspiam injuriam, ex hominum massa facere quidquid voluerit: at quia bonus et optimus, non vult nisi quod bonum et optimum; scias ergo quòd Deus vasa non finxit immunda, sed homines ipsi sese suis peccatis conspurcant.

Si autem postquam Deus cum multa patientia diu sustinuit peccatores, qui se suâ malitiâ dignissimos iræ et vindictæ divinæ reddiderunt, et qui suâ obduratione exitium meruerunt; si, inquam, suam tandem in illos exercet justitiam, eosque punit, ut hâc eorum punitione manifestet suam potentiam; et ut ex impiorum vindicta clariùs elucescat Dei in sanctos misericordia, quos suâ gratiâ præparavit ad æternam gloriam; quid inde contra Deum dici potest?

Sanctos intelligo, Christianos, quos Deus partim ex Judæis, partim ex Gentibus vocavit.

Ex Gentibus vocandos fore prædixit Dominus in Osee, dicens: Vocabo Gentiles idololatras ad fidem meam, et tunc plebs quæ non erat mea, erit mea, dilecta, et misericordiam consecuta.

Et in locis ubi dici poterat: Vos non populus meus; tunc idem dicetur: Vos filii Dei vivi.

Valdè autem paucos ex Judæis fore ad fidem convertendos, Isaias audacter prædixit, dicens: Etsi carnalium filiorum Israel sint in maximo numero, eorum tantùm reliquiæ, id est, paucissimi salvabuntur.

Deus enim cum justitia faciet quod locutus est, redigens Israelem, quem salvaturus sit, ad brevem et exiguum numerum.

29. Et sicut prædixit Isaias : Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus.

30. Quid ergo dicemus? Quòd Gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam: justitiam autem, quæ ex fide est.

31. Israel verò sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.

32. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus: offenderunt enim in lapidem offensionis,

33. Sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali: et omnis, qui credit in eum, non confundetur.

Ita ut nisi Dominus exercituum suâ gratiâ nobis aliquod reliquisset semen, funditus periissemus.

Hæc cùm ita se habeant, quid dicemus? Id quod res est; nimirum quòd Gentes quæ justitiam (secundùm Deum) non quærebant, justitiam tamen sunt assecutæ; illam intelligo justitiam, ad quam Deus vult per fidem perveniri.

Israel autem legem justitiæ quærens, ad veram tamen justitiam non pervenit.

Quare autem Gentes justificatæ? quia in Christum crediderunt: quare Judæi non justificati, sed a justitia repulsi? quia in Christum credere noluerunt, sed in eum, lapidem angularem, et Ecclesiæ fundamentalem impingentes, ceciderunt à justitia, et ideo à salute.

Commentarius in Cap. 9.

℣. 1. VERITATEM *dico*... grave et grande capitis exordium. *In Christo*, id est, sub Christo, vel teste Christo; quasi diceret: Testor Christum, veritatem ipsam, quòd veritatem dico. Omnem falsi suspicionem à se amovet, etiam juramento.

Non mentior, id est, sincerè loquor, et animo simplici, non adulatorio, urbanitatis gratiâ, aut quasi placiturus. *Testimonium mihi perhibente*... Gr. contestante mihi, etc. Id est, testis est mihi conscientia mea.

In Spiritu sancto, id est, imò testis est et Spiritus sanctus, meæ conscientiæ inspector et rector.

Omnes hìc juramentum agnoscunt in re gravi et magni momenti. Undeinferunt quòd in necessitate licitum sit: veritas autem et charitas debent illius esse regulæ.

℣. 2. *Quoniam tristitia mihi magna est*... Ecce de quo jurat, nimirum quòd summè et continuè doleat. Doloris sui causam hìc non exprimit, sed verbis sequentibus implicitè significat, scilicet alienationem suæ gentis à Christo: quod et ex præced. cap. 8. subintelligi potest. Vide analysim.

Apostolus ergo dolet summo, continuo et excruciante dolore, ex eo quòd plerique Judæi, Christum rejicientes, et in lapidem angularem impingentes, amiserunt fidem et gratiam; suntque extra statum veræ justitiæ, de qua in cap. 8. et consequenter extra statum salutis æternæ.

℣. 3. *Optabam enim*..... Syr. optârim. Æthiop. versio. precarer enim ego quòd abductus essem a Christo. D. Chrysost. optârim: nec simpliciter dixit Apostolus velim, sed id intendens, ait optârim. Theophyl. optârim. Juxta quos sensus est, optarem vel optârim, utinam, nimirum si fieri posset, vel si Deus vellet.

Juxta nostrum interpretem, *optabam*, id est, jam diu optare cœpi, optavi et opto. *Optabam enim.* Adeo ipsos diligo. Indicat viscera, et quàm vehementi charitate erga

eos affectus erat, ait Theophylactus. *Ego ipse....* quem nec mors, nec vita, etc. possunt à Christi charitate separare. c. 8. ℣. 37. *anathema esse,* id est, separatus, abalienatus esse à Christo, non à Christi charitate, sed à gloria ipsius, et gloriæ fruitu, ait Theophylactus. A Christi præsentia et æterna gloria, juxta D. Chrysostomum.

Pro fratribus meis, id est, ut illi servarentur, ait Theophyl. seu, si hàc ratione possem illos ad Christum, ad veram justitiam, ad æternam salutem perducere. *Qui sunt cognati mei.....* id est, qui per generationem carnalem nati sunt ab eodem patre Israele, sicut ego.

Ut incensum et inflammatum hoc Paulini pectorisvotum meliùs intelligas,

Adverte quid sit *Anathema*; separatio, abalienatio est, ait Theophyl. hinc et quod Deo sacrum est, *anathema* dicitur; et quod ab eo alienum est, eamdem habet appellationem, ait Theodoretus post D. Chrysostomum.

Res Deo sacra, Deo in templis appensa, dicitur *anathema,* quia ab usibus profanis separata, et quam honoris gratiâ, nemo audet attingere.

Res à Deo aliena, v. g., homo ab Ecclesia abscissus, dicitur *anathema,* quia abominabilis, à cujus aspectu et commercio abhorrent alii. Et hoc sensu, *anathema* hìc sumit Apostolus, sicut et I. Cor. c. 16.

Heroico itaque charitatis excessu, optat hìc divus Paulus; quod oravit Moyses Exodi 32. *aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me ....*

Hæc optatio ex parte objecti, nec fuit, nec potuit esse absoluta et efficax; quia sciebat Apostolus hoc esse contra divinam ordinationem; ex parte tamen affectûs Pauli, fuit pia, sancta et efficax; quia verè et effectivè ita sentiebat heroico suæ charitatis excessu; verèque optabat, si Deus vellet, à Christi præsentia, seu à gloria æterna separari; idque ut tota Gens Judaica salvaretur; quod est majus bonum, majorque Dei gloria, quam unius tantùm hominis salus, ideoque potest per charitatem optari. Vide Cornel. à Lapide.

Hoc votum sic exprimit Theophyl. opto pro gloria Dei excidere à gloria Christi : hoc autem non est excidere, sed potiùs assequi, ait Theophylactus.

Hujus voti principium charitas intensa, seu, ut ait D. Chrys., amoris flamma immensa; omni pelago latior, omni flammâ vehementior, pag. 228. Hinc idem S. Chrys. Paulum interrogat : quî fit ut preceris anathema esse et alienationem quæras? etc.

Quoniam, inquit Paulus, etiam atque etiam illum vehementer amo, D. Chrys. homil. 5o. 16. pag. 224. Idem Pater, pag. 228, addit : sed quoniam procul ab hoc amore absumus, ne animi quidem cogitatione, dicta hæc complecti possumus.

Itaque Deum amemus, animarum salutem zelemus, concipiemus quomodo D. Paulus, quem nec cœlum, nec infernus possunt à Christo separare, optat tamen à Christi fruitione separari, ut Judæi credant in Christum, ament Christum, Christoque fruantur.

℣. 4. *Qui sunt Israelitæ....* Octo Israelitarum enumerat privilegia, seu elogia, quibus suam pergit in eos propensionem aperire, et omnis odii suspicionem procul avertit.

Primum, *quorum adoptio....* id est, quos Deus in filios adoptavit, juxta illud Exod. 4. 22. *filius meus promigenitus Israel.*

Secundum, *et gloria*, id est, quorum gloria præ cæteris Gentibus maxima, ob miracula propter eos facta, in transitu maris rubri, in deserto; et propter inhabitationem Dei inter illos, in columna nubis, in arca, in templo.

Tertium, *et testamentum*, id est, cum quibus Deus iniit fœdus. Gr. testamenta, seu, quia in duabus tabulis scripta sunt fœderis illius verba, ut volunt aliqui : sive vetus, et novum intelligantur testamenta; unum in littera illis datum, alterum in spiritu, ut D. Hieronymus loquitur.

Quartum, *et legislatio*, id est, quorum Deus legislator per Moysem.

Quintum, *et obsequium*, id est, cultus veri Dei, vera religio.

Sextum, *et promissio cœlitus facta* de Messia, de justitia et salute per Christum præstanda. Alii intelligunt promissionem terræ : unde terra promissionis.

℣. 5. *Quorum patres*. Septimum, quorum progenitores sunt Abraham, Isaac et Jacob, aliique Patriarchæ.

Octavum, et quod omnium maximum est : *ex quibus* Israelitis prognatus *est Christus*.

Secundùm carnem. Gr. quòd secundùm carnem. Indicans quòd aliam naturam Christus habet ex Judæis non prognatam; quod et formaliter significat addens :

Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen: et textus Græcus, et omnes omnino versiones in polyglotta, habent nomen *Deus*, et eodem modo punctuant hunc versum, ac nostra versio.

Hinc non audiendi illi qui, ut hanc divinitatis Christi probationem minuant, vel tollunt nomen *Deus*, vel ponunt punctum, post *omnia;* sic, qui Christus est super omnia, benedictus sit Deus (Pater) in sæcula. Erasmus has quidem lectiones refert in notis : Christum tamen Deum ibi profitetur, et in sua paraphrasi. Sensus ergo est : qui Christus est super omnia benedictus, benedicendus et laudandus Deus in sæcula. Amen.

REFLEXIO MORALIS

in ℣. 4. 5.

Magna quidem hæc Israelitarum privilegia : at privilegiorum Christianis concessorum figuræ tantùm : filii Dei adoptivi, et quidem majores, facti sumus per Baptismum : in nobis Christus et plenitudo totius divinitatis habitat corporaliter per SS. Eucharistiam : nobiscum Deus iniit fœdus et quidem æternum : nobis datus est in corde Spiritus Dei vivificus et vivificans; non littera occidens in tabulis lapideis ; nobis datus est Dei cultus interior et spiritualis; non exterior tantùm et cæremonialis : nobis promissa hæreditas æterna, Dei ipsius, omnis boni, fruitio : Deus denique Pater noster, Christus

frater noster. Hinc hæredes Dei sumus, cohæredes Christi.

Deum, ob tot et tanta tibi collata beneficia, benedic, ama, lauda in sæcula. Vitam duc Deo dignam, cui tot vinculis unitus es. Cave ne in mortis hora, hæc sint majoris tuæ damnationis occasio.

℣. 6. *Non autem quòd exciderit verbum Dei....* Gr. non fieri potest autem quòd exciderit, etc. Syr. neque enim prorsus excidit sermo Dei.

Prævenit Apostolus objectionem, quæ contra ipsius dolorem ob Judæorum à salute repulsam fieri potest: nimirum Deus promisit Abrahæ, quòd illius semen multiplicaret sicut stellas cœli; et quòd fœdus cum illo contractum esset æternum. Quomodo itaque doles, ut ais, ob nostrum à Dei gratia casum, et nostram à salute repulsam? an ergo putas quòd exciderit Dei verbum, et irritæ factæ sint illius promissiones? Huic ergo objectioni respondet Apostolus.

Licèt doleam et magnopere discrucier ob Judæorum à justitia casum; non ideo sentio, quòd irritæ sint Dei promissiones Abrahæ factæ: quia scilicet, illæ Dei promissiones non pertinent ad omnes, qui ex Israele nati sunt; sed ad illos, qui fidem Israelis imitantes, veri fiunt Israelitæ.

Nota quòd Deus Abrahæ filiis duplices promiserit benedictiones, temporales scilicet, et spirituales: temporales quidem, de terra v. g. promissa possidenda, Deus in carnalibus etiam Abrahæ filiis adimplevit; spirituales verò, de gratia nimirùm, in solis spiritualibus, id est, credentibus adimplet.

Esto itaque quòd in plerisque carnalibus Abrahæ filiis exciderit verbum Dei, de spiritualibus benedictionibus: sed non excidit in spiritualibus Abrahæ filiis, id est, fidelibus.

Non enim omnes, qui ex Israele nati sunt, veri *sunt Israelitæ;* ad quos scilicet spectat divina promissio: ad solos enim spirituales Abrahæ et Israelis filios pertinet benedictio et hæreditas promissa.

℣. 7. *Neque qui semen sunt Abrahæ...* Gr. neque quia, etc. Syr. neque etiam qui, etc. id est, *neque* omnes qui ex semine sunt Abrahæ, ideo censentur filii promissionis, ad quos spectet

hæreditas Abrahæ : aliàs Ismael et Cethuræ filii, et Esau promissionum essent participes : quod Judæi non admittunt.

Sed in Isaac.:.. sed dictum est Abrahæ, Genes. 21. 12. *in Isaac*, seu per Isaac, qui promissione Dei natus est tibi seni et Saræ sterili, posteritas tua censebitur.

℣. 8. *Id est, non qui filii carnis*... explicat latentem hac in re figuram, quasi diceret : Hoc significat illos a Deo reputari filios, non qui ex carne, sed qui ex promissione, seu, quod idem est : hi veri sunt Israelitæ, non quos caro genuit ; sed quos gratia et virtus supernaturalis generavit, ut Isaac.

Licèt ergo omnes Judæi sint ex carne Abrahæ, non ideo omnes promissionis filii ; licèt autem Gentiles non sint ex carne, non ideo excluduntur è filiorum numero ; quia promissi sunt Abrahæ, cùm dictum est ei : *Benedicentur in te omnes gentes.*

Christiani itaque, quos gratia per fidem in Baptismo regeneravit, veri sunt Abrahæ filii.

℣. 9. *Promissionis enim verbum hoc est*... id est, de hac enim promissione sic scriptum est Genes. 18. 10. anno proximo, hoc ipso tempore, veniam rursus ad te, et Sara conjux tua sterilis et vetula filium pariet.

Sicut autem ille filius à Deo promissus, et virtute divinâ genitus, fuit præ Ismaele et cæteris filius Abrahæ et hæres ; sic illi veri sunt Israelitæ, quos Dei promissio et gratia divina pariunt ; et in illis adimpletur quod Abrahæ promissum est : *Benedicentur, etc.*

OBSERVATIO MORALIS.

Isaac itaque promissus, et virtute divinâ genitus ex patre decrepito et matre sterili, figura fuit Christianorum, spiritualium Abrahæ filiorum, qui cœlitus ipsi promissi sunt, cùm dictum est : *Benedicentur in te omnes gentes* ; et qui per supernaturalem Dei virtutem verbo Dei generantur in aqua frigida et sterili.

D. Chrysost. aquam frigidam baptismatem comparat cum Sara sene et sterili. Sicut promissio, inquit, seu verbum Dei

Isaac effinxit et genuit; sic et nos generamur per verba Dei in aquarum lavacro: in Patris enim nomine, et Filii, et Spiritûs sancti baptizati, generamur, ait D. Chrysostomus.

Idem post eum dixit Theophyl. verbum Dei finxit Isaac et genuit; consimili sanè ratione super nos filos Dei. In lavacro Baptismatis, veluti in matrice, verba divina pronuntiantur eaque nos refingunt; siquidem in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti baptizati, regeneramur. Theophylactus.

Itaque sicut Isaac verus Abrahæ filius à Deo reputatus est non quia ex Abrahæ semine, sed quia ex promissione, et quia fidei Abrahæ imitator; sic et nunc hi veri sunt Abrahæ filii, imò et omnipotentis Dei filii, non qui ex *sanguinibus neque ex voluntate carnis*, *sed qui ex Deo* per gratiam regenerati, fidem sectantur Abrahæ, credunt, et obediunt Deo.

Domine Deus, qui per infinitam misericordiam tuam, me filium tuum in Baptismo regenerâsti, da mihi fidem et obedientiam; ut verè, et in vita et in morte à te reputer ut filius; vivam ergo obediens ut filius; moriar obediens ut filius; in æternum te diligam ut filius.

℣. 10. *Non solùm autem illa* ... Affirmavit Apostolus ℣. 7. 8. non ad omnes carnales Abrahæ filios, sed ad spirituales pertinere promissiones à Deo factas Abrahæ; idque ℣. 9. probavit ex ipsis promissionis verbis, quæ spectant ad Isaac tantùm, non ad Ismaelem.

Quia autem ad hoc Judæi respondere poterant 1.° Ismaelem rejectum fuisse, quia ex concubina natus erat: Isaac autem electum fuisse, quia ex Sara libera, et totius familiæ domina procreatus erat.

Hinc Divus Paulus aliud adducit exemplum, nimirum Jacob et Esau, ex eodem patre, ex eadem matre, eodem tempore genitos; quorum tamen junior electus fuit, senior verò rejectus.

2.° Se non ex Ismaele, sed ex Isaac esse progenitos, et consequenter promissionis filios.

Hinc Apostolus hoc exemplo Jacob et Esau ostendit non omnes qui ex Isaac, esse promissionis filios; cùm Esau, pri-

mogenitus Isaac, non sit promissionis filius, id est, non sit hæres promissionum factarum Abrahæ et Isaac, Genes. 22. 16 et 26. 3 et 28. 13.

Unde colligendum relinquit, quòd licèt Judæi sint ex Isaac, non ideò promissionis filii; quia Deus illos rejicere potest, sicut rejecit Esau, primogenitum Isaac; sed veri filii sunt, quos Deus ipse per suam misericordiam vocat et eligit ad Christianismum, institutum secundùm Dei propositum.

Unde et rectè concluditur quod asseruit et probat Apostolus: *Non omnes qui ex Israel sunt*... ℣. 6. *neque qui semen sunt Abrahæ*, *hi filii* . . . ℣. 7.

Sed hi sunt veri Abrahæ filii, qui ut Isaac sunt ex virtute supernaturali, quales qui gratiâ Dei regenerantur in Baptismo; et qui ut Jacob eliguntur, non ex eorum merito, sed ex mera Dei bonitate.

Quòd hæc sit directa mens Apostoli, patebit omni cordato textum sine præoccupatione legenti.

His prænotatis, clarus erit horum versuum sensus.

Non solùm illa... id est, non solùm Sara, seu Saræ historia nos id quod diximus, edocet; scilicet, filios à Deo censeri, non carnaliter genitos, sed eos, vel qui promittuntur, vel qui eliguntur à Deo.

Sed et Rebecca, id est, sed et id etiam nos docet historia Rebeccæ, quæ gemellos ex Isaac patre nostro concepit; quorum junior Jacob electus fuit à Deo, et prælatus Esau fratri suo seniori, factusque successor et hæres Isaac patris sui.

℣. 11. *Cùm enim nondum nati fuissent*... quippe cùm adhuc in utero matris essent inclusi. (Hìc jungi potest quod in ℣. 13. dicitur, silicet: *quia major, ut secundùm electionem*... et hoc ideo tunc dictum est, ut hoc argumento pateret et probaretur firmum et stabile Dei propositum, seu libera Dei voluntas, quâ ab æterno decreverat Jacobum et posteros ejus præferre et honorare præ Esau et posteris ejus.)

℣. 12. *Non ex operibus*... id est, non ob merita seu opera, sed ex gratuita Dei electione et vocatione, *dictum est* à Deo per Angelum Rebeccæ:

℣. 13. *Quia major*, Esau scilicet, *serviet minori*, Jacobo: non in personis propriis, sed in posteris suis.

Israelitæ enim, seu Jacobæi, possederunt terram promissam; ex illis natus est Messias, etc. Idumæi autem, posteri Esau, servierunt Israelitis, à Davide subjugati. Vide II. Reg. 8. 14. servierunt usque ad Joram, filium Josaphat. Vide IV. Reg. 8. 22. numerantur servitutis eorum anni circiter 150.

Sicut scriptum est. Malach. 1. 2. id est, de quo longè postquam completum est, scribens Malachias dixit in persona Dei: *Jacob dilexi*, id est, Jacobo in sua posteritate majora contuli beneficia; *Esau autem odio habui*, id est, neglexi, nolui tanta conferre beneficia posteris ejus.

Sic Lia Genès. 29. 31. dicitur odio habita à Jacobo, id est, neglecta præ Rachele. Sic Lucæ 14. 26. jubemur parentes odio habere, id est, minùs diligere quàm Christum.

MAJOR ℣. 10. 11. 12. 13. ELUCIDATIO.

Ad majorem horum textuum intelligentiam, observa quòd hæc omnia, quæ hìc ab Apostolo referuntur, juxta sensum litteralem, spectant ad bona temporalia, *major serviet minori.* Scilicet in temporalibus, et eo quo dictum est modo, seu in sua posteritate. Vide ℣. 13.

Quando enim Angelus, Genes. 25. ℣. 23. dicit Rebeccæ: *Duæ sunt gentes in utero tuo et duo populi... major serviet minori.* Tunc prædictum est quod inter gemellos illos fratres, et inter duos populos ex illis oriundos, eventurum erat; scilicet quòd unus frater alterum erat supplantaturus; unus populus alterum superaturus: quod postea evenit, non ex operibus illorum, sed juxta Dei propositum.

In illis ergo Geneseos verbis continetur prædictio de re temporali futura, scilicet de unius prælatione, et alterius postpositione in temporalibus.

De horum autem fratrum, aut populorum ex illis oriundorum, prædestinatione ad gloriam æternam, aut de reprobatione, nullo modo agitur.

Longè verò postquam hæc prædictio completa est, Malachias, quem citat Apostolus, unius prælationem vocat amorem Dei, alterius postpositionem vocat odium Dei. *Jacob dilexi, Esau odio habui.*

Circa quod notandùm 1.° tempus, quo hoc dictum est à Malachia: non enim de fratribus illis in utero adhuc inclusis, dictum est: *Jacob dilexi, Esau....* uterque erat tunc in peccato originali, sicque naturâ filii iræ; sed post eventum rei prædictæ, multaque post sæcula, Jacobi et Jacobæorum prælatio vocatur amor; Esau et Idumæorum humiliatio vocatur odium.

2.° Notandus effectus illius amoris aut odii: ob hoc autem consulendus est Malachias, quem ideo citat D. Paulus. Ex Malachia autem amoris illius effectus est, terras habere fertiles, reduci è captivitate Babylonica, etc. effectus verò odii, ingratam habere terram, in captivitate relinqui, eorum montes et terram in solitudinem poni.

In sensu itaque litterali, etiam juxta Malachiam, unius amor, seu prælatio super alterum, est in donis et commodis temporalibus; alterius odium, seu postpositio, est in donis et commodis temporalibus: in hoc ergo etiam textu, nihil de prædestinatione, aut de reprobatione.

Restat ergo examinanda mens Apostoli, quid intendat in horum textuum citatione, et quis sit illorum sensus allegoricus, ab Apostolo intentus.

QUÆ MENS APOSTOLI

in his versibus.

Meliùs agnosci non potest, quàm ex ipso ejus contextu, et ex scopo sibi in hac epistola proposito.

Ex contextu, ut jam indicavi, et ut legenti patet, probat exemplo Esau, non omnes qui ex Isaac, esse promissionis filios; sed Judæos, sicut et Esau posse à Deo rejici: Gentiles verò posse à Deo eligi et præferri Judæis, sicut Jacob prælatus est Esau, sicque fieri spirituales Abrahæ filii.

Ut hanc D. Pauli mentem, in ipso textu patentem pleniùs percipias; et clariùs intelligas de qua prælatione aut postpositione intendat loqui; seu in quo Gentiles Judæis prælati sunt ex mera Dei misericordia:

Recordare finis ab Apostolo in hac epistola intenti: de prædestinatione aut reprobatione non disputabatur à Romanis, seu Judæis, seu Gentilibus; sed de quadam in Christianismo prælatione[4] erat apud eos altercatio: qui præferendi, aut prælati? an Judæi, an Gentiles? ob quid prælati? an ob merita Judæorum legem Mosaicam observantium, an ob merita Gentilium legem naturalem custodientium?

D. Paulus utrosque in tota hac epistola confundit et humiliat; quod et hic prestare satagens, ostendit Gentiles quidem, licèt posteriores, esse prælatos Judæis, non ob merita sua, sed ob puram Dei bonitatem et misericordiam.

Gentilium prælatio est Judæorum confusio: at Gentilium sine meritis prælatio, est Gentilium humiliatio.

Hoc autem utrumque et. Gentilium prælationem et Judæoram rejectionem, probat exemplo Jacob et Esau. Sicut Esau, licèt patris sui præceptum servaverit, non tamen benedictionem habuit; sed Jacob, licèt junior: sic Judæi, licèt antiquiores, et legem observaverint, exclusi sunt à benedictionibus in Christo: Gentiles verò, qui benedictionem non quærebant, benedictionem receperunt. Et sicut Jacob fratrem suum supplantavit, ita Gentiles Judæos supplantaverunt; et sicut Jacob elegit Deus, non ob merita, sed *ut Dei propositum maneret;* sic et Gentiles elegit, non ob merita, sed ex mera misericordia.

Mens igitur Apostoli fuit dare nobis figuram hujus, quod futurum erat inter Judæos et Gentiles in Christianismo; et, argumento à figura ad rem significatam, nobis colligendum relinquere, quòd sicut Deus Jacobum, posteriùs natum, prætulit Esau priùs nato, non habità ratione ad eorum merita, quæ nulla adhuc erant; ita prætulit credentes non credentibus, ut credentes regeneret in Baptismo, non habità ratione

ad opera legalia Judæorum, nec ad idololatriam, aut alia crimina Gentilium.

Justificatio enim per fidem est gratuita, ut c. 4. ℣. 4 et 5. probavit Apostolus.

Et sicut Deus hâc prælatione Jacobum dilexit, Esau autem neglexit; sic Christianos, qui sunt promissionis filii, quasi filios dilexit, non ex eorum merito prævio, sed ex libera sua bonitate; Judæos autem, non credentes, neglexit et rejecit.

Nota quòd hìc quidem excluduntur opera legis et opera naturæ, ad quæ Deus in justificatione nullam rationem habet; non verò opera ex fide et gratia; nec ipsum opus, quo fidelis fidem et gratiam acceptat, seu quo credit, sperat et pœnitet, ut ad justitiam se præparet, imò verò hoc requiritur, ut quis adoptetur, et fiat promissionis filius.

CONCLUSIO MORALIS.

Ergo nec mihi, nec parentibus meis, nec ulli creaturæ debeo, quòd sim Christianus, adoptivus Dei filius; sicut Jacob nec sibi, nec parentibus debuit quòd præferretur: ergo soli Deo me totum debeo, soli Dei misericordiæ debeo gratiam adoptionis in Christianismo. Hanc Dei misericordiam et in tempore et in tota æternitate cantabo.

℣. 14. *Quid ergo dicemus? numquid iniquitas...* occurrit objectioni, quæ contra Dei justitiam, ob hanc sine merito electionem, fieri potest; quasi diceret: Si quemadmodum Deus Jacobum fratri suo prætulit in temporalibus; ita nunc Gentiles credentes Judæis præfert in spiritualibus, in gratia scilicet et benedictionibus filiis Abrahæ promissis, et per Christum obventuris:

Numquid propterea dici potest, quòd sit aliqua in Deo injustitia, maximè cùm id fiat absque eorum merito?

Absit, respondet, aversans rem Dei naturæ planè repugnantem.

℣. 15. *Moysi enim dicit: Miserebor....* Gr. et miserebor quemcumque miseratus sum.

Hox textu utitur ad probandum nullam in Deo injustitiam esse, si Christianos adoptet, Judæisque præferat, sicut Jacobum prætulit Esau : quia scilicet opus utrumque, opus est misericordiæ; Deus autem miseretur cui vult.

Quasi diceret : Deus donorum suorum dominus est, nemini quidquam debet, sua gratìs, cui vult dat; uni misericordiam faciens, nulli facit injuriam.

Juxta illud quod ipse dixit Moysi, Exod. 33. 19. *Miserebor*... hæc autem Gentilium prælatio, sicut et Jacobi prælatio, opus est misericordiæ : in neutra ergo facit injuriam.

Miserebor cujus misereor... hæc verba dicta sunt Moysi Exod. 33. 19. postquam omnes circa vitulum aureum peccaverant, quorum tamen aliqui tantùm supplicio sunt affecti, alii eorum supplicio sunt correcti.

Videtur etiam quòd possint ad litteram intelligi, vel de beneficio ipsi Moysi singulariter promisso. Vide ℣. 19. *Ego ostendam omne bonum tibi... et miserebor cui voluero*... vel de protectione temporali, quâ fultùs populus Dei erat coram aliis populis glorificandus. Vide ℣. 16.

Hìc autem Apostolus hæc verba refert ad probandum quòd nulla sit in Deo injustitia, si Gentiles credentes adoptet, præferatque Judæis non credentibus; sicut nulla fuit in Deo injustitia, cùm Jacobum prætulit Esau; quia hoc utrumque opus est misericordiæ : Deus autem donorum suæ misericordiæ dominus est.

Itaque hæc verba, neque in sensu litterali spectant ad æternam prædestinationem; nec in sensu allegorico, ea de tali prædestinatione D. Paulus intelligit; sed de misericordia Christianis præ Judæis facta, nimirum de vera justitia Christianis præ Judæis facta, nimirum de vera justitia Christianis collata.

Quot Judæi, de quibus dictum est : *Miserebor*... damnati tamen fuerunt! quot et Christiani, quibus à D. Paulo hæc Dei verba applicantur, et damnati sunt et damnabuntur! De gratia ergo intelligenda sunt juxta D. Pauli mentem.

℣. 16. *Igitur non volentis*... id est, hoc ergo, de quo hi

agimus; hoc justificationis negotium, seu hæc paterna Dei in Christianos benedictio, non est in hominis arbitrio; sicut paterna Isaac benedictio non fuit in Esau, eam desiderantis, et propter eam habendam currentis, potestate: sed opus est meræ Dei misericordiæ.

CONCLUSIO MORALIS ET DOGMATICA.

Ergo in se sola fundatur Dei misericordia: donorum quippe suorum dominus est Deus.

Sicut Ismaele relicto, Cethuræque filiis, elegit Isaac: sicut Jacobum præposuit Esau, licèt uterque in eodem utero, eodemque tempore formati fuerint: sicut ex quamplurimis, qui vitulum adoraverunt in deserto, alii supplicio sunt affecti; alii eorum supplicio correcti, sapientiores evaserunt: hæcque omnia, quia voluit, quia Dominus, quia gratiæ suæ dominus: ita nunc paucos ex Judæis, qui crediderunt, suscepit, cæteros repulit; Gentiles quamplurimos adoptavit, benedixit; non ob eorum desideria, aut bona opera; sed propter Dei misericordiam, cui placuit in fide Christiana, non in operibus legis, benedictionem Abrahæ promissam collocare.

℣. 17. *Dicit enim Scriptura Pharaoni...* Syr. ait enim in Scriptura Pharaoni; id est, Deus in Scriptura dicit Pharaoni.

Magnâ sapientiâ, ne invidiosam orationem reddat: supplicii argumentum ac probationem à Barbaro profert, ne illos iræ vasa cogatur appellare, ait D. Chrysostomus.

Hoc textu utitur Apostolus ad probandum nullam in Deo esse injustitiam, si dum Christianorum miseretur, Judæos incredulos in sua relinquat obstinatione; sicut justissimè Pharaonem in sua reliquit obduratione propria, et quam suâ sibi malitiâ procuraverat; illumque tandem cum suo exercitu submersit, dum Moysem et populum Judaicum salvaret.

Quasi diceret: Non est etiam iniquitas in Deo, si Judæos incredulos et obstinatos derelinquat; sicut olim eorum misertus, Pharaonem in sua obduratione dereliquit: juxta quod de eo dicit in Scriptura.

In hoc ipsum excitavi te. Ambros. te servavi: alii codices, inquit, habent, suscitavi: sed sive servavi, sive suscitavi habeant, idem est sensus. Ambrosius.

Igitur, te suscitavi, seu constitui Regem; vel te servavi, et contumacem non destruxi. Poterat Deus Pharaonem contumacem illico prosternere, vivum servavit: *ut ostenderem in te...* ut plura potentiæ meæ signa circa te facerem, quæ magnam nomini meo gloriam parerent.

Nota quòd duplex fuerit intentio Dei circa Pharaonem: Prima Dei intentio Pharaonem ad thronum evehentis, erat ut justè regnaret, Deo obediret, populum justè regeret. Secundaria (ex hypothesi quòd impiè regnaret, Deoque contumaciter resisteret) malitiam Pharaonis ordinavit ad suam gloriam, et ad ostensionem potentiæ suæ: et in hoc maxima elucet Dei sapientia; at nulla in Deo, ob hoc, injustitia.

Et ut annuntietur... reverà Dei nomen in toto terrarum orbe eò gloriosiùs percrebuit; quò major erat Pharaonis potentia, illiusque pertinacior obstinatio, et major Judæorum oppressio.

Hinc innotuit quòd Deus verus esset Deus, et populus Judaicus, ejus esset populus. Vide Josue 2. ℣. 9. 10. 11.

Duplicem pariter concipe intentionem Dei circa Judæos obduratos, omnesque alios peccatores obduratos. Illos conservat et sustinet Deus, ut sese corrigant et salventur: cùm autem videt eos magis ac magis indurari, eos tandem punit, ut suam in illis potentiam manifestet, aliisque rebellibus metum salutarem incutiat.

Et in hoc nulla injustitia, quia nunquam punit, nisi suâ culpâ et obduratione promeritos.

℣. 18. *Ergo cujus vult miseretur..* Recta conclusio. Cùm sit gratiæ suæ dominus, ut ℣. 15. dictum est; et ut ostendit in Jacobo, in Israelitis Ægypti incolis, denique in Christianis.

Et quem vult indurat: ut ostendit in Pharaone, in Judæis incredulis, quos in peccatorum suorum punitionem, in sua duritia deserit.

Nota quòd et homo se indurat, et quòd Deus hominem indurat. Induruit, seu induravit se cor Pharaonis, Exodi. 7.

℣. 2. 19. 32. cap. 9. ℣. 35. et Deus cor Pharaonis induravit, Exod. 10. ℣. 1. 20. 27. etc. cum hoc discrimine maximo,

Quòd homo sese propriè et positivè indurat suâ malitiâ et obstinatione; Deus autem indurat permissivè, negativè, non dando specialem gratiam, illum suæ malitiæ deserendo, et sinendo fieri duriorem; illum in patientia sustinendo, et leniter tractando.

Sic Dei misericordia Pharaonem indurabat. Cùm enim eum flagellabat Deus, videbatur quòd populum Dei dimissurus erat: cùm verò Deus auferebat flagella, Pharao fiebat ex eo contumacior: et ita de Judæis, et de omnibus obduratis intellige.

Pharao Dei patientiam existimavit imbecillitatem, et ejus causâ suam auxit contumaciam. Theodoretus.

CONCLUSIO.

Ex supradictis concluditur quòd Deus donorum suorum dominus, supremus et liberrimus gratiarum suarum dispensator: gratiam, cui vult impertitur: cùm miseretur, gratuitò et liberaliter miseretur: cùm quempiam tandem sibi ipsi deserit, nulli facit injuriam, sed justum exercet judicium; misericordiæ suæ exempla dedit in Jacobo et posteris ejus; dat et in credentibus, seu Judæis, seu Gentilibus; justitiæ exempla dedit in Pharaone et obduratis Judæis.

Hanc veritatem edoctus, ama Deum misericordem, time justum; dic et repete semper: *Miserere mei, Deus, secundùm magnam* et puram *misericordiam tuam.*

℣. 19. *Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur....* objectio à Judæo facta ob præcedentem conclusionem: si, ut dicis, *Deus cujus vult, miseretur, et quem vult indurat*, cur ergo de peccatoribus conqueritur? cur eos accusat et punit? voluntate enim Dei tales sunt: *Dei autem voluntati quis resistat?*

Huic blasphemæ interrogationi, duplici modo respondet Apostolus. 1.° Retundit blasphemorum superbiam tum ob-

jectu propriæ ipsorum vilitatis, tum objectu absoluti et supremi dominii, quod Deus habet in omnia opera sua; 2.° respondet categoricè, ℣. 22. 23. etc.

Poterat igitur Apostolus statim respondere Deum de peccatoribus justè conqueri, quia ipsi propriâ suâ malitiâ, contra Dei voluntatem, sese obdurant. Vide ℣. 18. et ℣. 21 et 22.

Poterat negare Dei voluntate tales, seu obduratos et impœnitentes esse.

Poterat addere, voluntati quidem Dei non resisti in iis, quæ vult absolutè, et sine conditione. Hic autem aliam esse rem, ut patet ex dictis ℣. 17. de prima Dei intentione Pharaonem ad thronum evehentis; et ℣. 18. de modo quo Pharaonem rebellem obduravit, impropriè scilicet et indirectè, et ex dicendis ℣. 22 et 23.

Denique dicere potuisset quòd locum forsitan aliquem haberet hæc objectio, si Deus Pharaonem justum, sanctum, Deo obedientem, deseruisset, ad peccatum impulisset, propriè et directè obdurâsset. Idem intellige de Judæis obduratis: at longè aliter se res habet. Tantùm abest ut sic obduret; imò cum multa patientia talem sustinet obdurationem fieri.

Aliæ non deerant Apostolo responsiones, quas in fine cap. afferet et in sequentibus. Sed ante omnia blasphemorum ferociam voluit edomare, dicens:

℣. 20. *O homo! tu quis es, qui respondeas Deo? O homo;* id est, ô tu, qui de humo! *quis;* quantulus es tu, qui audeas respondere Deo? seu, ut habet D. Chrysostomus et Theophylactus, qui ex adverso respondes Deo: hoc est, qui contradicis, qui resistis Deo, et contra Deum disputas?

Quia superbia hujus quæstionis est causa. Hinc Apostolus blasphemum retundit, 1.° propriæ suæ vilitatis objectu.

Numquid dicit figmentum ei qui se finxit? quasi diceret: Hominem te cogita; illum cogita Deum, te creaturam et figmentum cogita; illum verò creatorem et figulum tuum: et hæc cogitans tu vas fictile, cum Deo creatore et figulo tuo, desines disputare. Numquid enim vas fictile dicit figulo, etc.

Hinc docemur Deo nec respondendum, nec ab eo quærenda ratio ; sed Dei dictis parendum, licèt illorum rationem ignoremus : dominus est, et hoc Apostolus intendit hâc loquelâ et similitudine.

℣. 21. *An non habet potestatem figulus luti....* 2.° retundit et blasphemum objecti supremi dominii, quod Deus habet in omnia creata, et quod licèt Deus exerceret absolutè et pro libito, nulli faceret injuriam, quia Dominus omnipotens et supremus.

Numquid figulus jus plenum et potestatem absolutam non habet in lutum suum : ut ex eadem massa faciat vasa quæ velit?

Aliud quidem in honorem; id est, in usus honorificos : *aliud verò in contumeliam;* id est, in vile et abjectum ministerium.

Hâc figuli et luti similitudine usus est Isaias, cap. 29. 16; et cap. 45. 9. ut ostendat non debere homines, vasa lutea, Dei opificis sui facta reprehendere, ipsique contradicere. Vide lôca citata.

Hâc eâdem similitudine usus est et Jeremias cap. 18. ℣. 6. sed quod notandum, ipse Jeremias ℣. 8 et 10. ostendit quòd hæc comparatio non respondet in omnibus : quandoquidem Deus ibi semetipsum vasis suis, id est, hominibus accommodat; suaque consilia, hominum, qui sunt vasa libera, consiliis attemperat : agitque pœnitentiam de bono aut malo, quod circa illos cogitavit ; juxta quod homines bonam aut malam agunt pœnitentiam. Vide Jerem. c. 18. ℣. 8 et 10.

Hinc prudenter D. Chrys. admonet quòd hæc comparatio figuli et vasorum luteorum non debeat in omnibus verificari ; sed tantùm valet ad hoc quòd homo non debeat contradicere Deo, sed ejus incomprehensibili sapientiæ cedere, subdi, obedire, tacere ; similem esse rei inanimi, quæ figuli manus subsequitur : hæc multò fusiùs D. Chrysostomus.

Quidquid ergo circa nos faciat Deus, opifex noster, honoret, puniat ; debemus adorare, silere, lutum imitari ; et sicut lutum figuli manum sequitur, sic et voluntati omnia gubernantis cedere.

Et hoc nos docet hæc comparatio ex Prophetis desumpta, et in sensu litterali intellecta.

Cave autem ne ad opificii rationem existimes hæc à Paulo dicta fuisse, ait D. Chrys. aliàs hinc multa sequerentur absurda, etc.; et D. Paulus qui ubique ipsam voluntatem coronat, secum ipse pugnaret. Idem D. Chrysostomus.

Hoc etenim discrimen est inter homines et vasa lutea, quòd homines vasa sint libera, et consequenter ipsimet per peccatum, seu per suæ libertatis abusum, sese faciunt vasa in contumeliam, sese propriè et positivè indurant; cùm possent, si vellent, adjuvante Dei gratiâ, se à suis sordibus emundare; et ex vasis contumeliæ, fieri vasa in honorem. Vide D. Paulum secundæ ad Timoth. 2. ℣. 20 et 21.

Sed quid ex hac comparatione nobis inferendum relinquit Apostolus?

Hoc ex dictis in toto contextu intelligendum, scilicet si figulus jus et potestatem habet ex eadem massa faciendi vasa, quæcunque voluerit;

Quantò potiori jure Deus ex eadem massa filiorum Abrahæ, aliquos, scilicet Israelitas, potest bonis et honoribus cumulare! alios, Ismaelitas et Idumæos talibus privare! imò Israelitarum servituti addicere!

Quantò potiori jure Deus potest ex eadem massa hominum Ægypti incolarum, aliquos, scilicet Ægyptios, et Pharaonem rebellem plagis affligere, ac denique in profundum maris submergere; Israelitas verò è captivitate liberare, et in terram fluentem lac et mel inducere!

Quid ultrà, in sensu saltem allegorico nobis intelligendum relinquit Apostolus?

Quantò potiori jure Deus, et ratione dominii et ratione justitiæ, ex eadem hominum massa, sed diversimodè dispositâ, Christianos credentes, potest facere vasa in honorem; id est (ut D. Paulus explicat 2. ad Tim. 2. ℣. 20, 21.) vasa sanctificata, et utilia Domino, ad omne opus bonum parata: Judæos verò incredulos et nolentes, per fidem, à

sordibus suis emundari, vasa in contumeliam, seu profana, inutilia Deo, malis dedita.

Cum hoc tamen discrimine, quòd sicut Deus propriè, positivè et directè miseretur; sic et propriè, positivè et directè facit vasa in honorem.

Sicut autem nonnisi impropriè, indirectè, negativè, permissivè indurat, ita nonnisi impropriè et indirectè facit vasa contumeliæ; ipsi autem peccatores directè et propriè sese talia faciunt, sicut sese et propriè et positivè indurant.

Quid est ergo, ex ipso D. Paulo, vas in honorem? *Est vas sanctificatum, utile Domino, ad omne bonum opus paratum.* Id est, omnis et quilibet Christianus, seu justificatus.

Quid est autem vas contumeliæ? omnis non Christianus, non justificatus.

Omnes quidem, et Christianus, seu justificatus; et non Christianus, seu non justificatus, sunt ex eadem massa, seu genere hominum.

Unde ergo habet justificatus quòd sit vas sanctificatum? à Dei misericordia, quæ ipsum prævenit, et cui consensit, seu, ut dicetur ℣. 32., quia credidit in Christum. Unde habet non justificatus, quòd sit vas in contumeliam? à sua duritia, quâ Dei misericordiam repulit, seu quia in Christum credere noluit, ut ℣. 32.

Hoc ut clariùs intelligas; et ob id Deo dignas possis agere gratias, concipe Christum, ut centrum honoris.

OBSERVATIO MORALIS.

Christus est centrum honoris et divinæ benedictionis: in ipso, ob ipsum, et per respectum ad ipsum, honorantur apud Deum, et benedicuntur à Deo, quicunque honorati ac benedicti fuerunt, sunt et erunt.

Per respectum ad Christum, benedicti fuerunt Abraham, Isaac, Jacob, omnes quicunque fideles: *Deus benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus, in Christo.* D. Paul. Ephes. 1.

In hoc itaque honoris et benedictionis centro quærendus honor, quærenda benedictio; fide, charitate, etc.

Quicunque huic centro fide unitur, fit vas honoris et benedictionis; et eò majoris, quò majori fide et charitate illi unitur.

Hinc omnis verè fidelis vas est honoris et omnis spiritualis benedictionis.

Hinc omnis incredulus vas est contumeliæ et dedecoris.

Hinc disce Christo, benedictionis centro, uniri, non habitu tantùm fidei; sed et frequentibus actibus fidei, spei, charitatis; ut in dies et in momenta fias vas majoris ac majoris honoris atque benedictionis.

In hoc centro permane, quiesce.

ALTERA OBSERVATIO ET PRAXIS.

Sicut Christus centrum est in quo benedicimur à Deo; sic et centrum est in quo Deum debemus benedicere: sicut in ipso, et propter ipsum, omnia nobis donantur à Deo; sic in ipso, et per ipsum de omnibus debemus gratias agere Deo. Sicut mediator est, per quem recipimus; ita et per quem reddimus: sicut absque Christo, nihil à Deo sperandum; ita sine Christo, nihil Deo gratum.

Itaque Christo nobis continuè adhærendum; ut petamus, ut reddamus, ut benedictionem divinam recipiamus, ut dignas Deo gratias agamus.

℣. 22. *Quòd si Deus volens ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ, apta in interitum...* Gr. adaptata. Syr. consummata ad exitium. Repressâ blasphemorum superbiâ, incipit Apostolus objectioni factæ ℣. 19. categoricè et directè respondere: *Si quem vult indurat: cur Deus queritur* et punit induratos?

Respondet Apostolus: quia homines ipsi sese suâ propriâ malitiâ positivè indurant, et se suâ duritie aptant ad perditionem: Deus autem illos patienter sustinet, et peccare permittit, et punire differt; sicque suâ patientiâ dicitur illos obdurare.

Quòd si, supple ; quid tùm, *si ;* vel quid ad te, *si ;* vel quid est iniqui in Deo, *si ;* vel, *tu quis es qui respondeas Deo, si*

Sustinuit in multa longanimitate ; nec statim punivit, sed ad resipiscentiam invitavit

Vasa iræ, id est, homines suâ malitiâ dignissimos in quos Deus gravissima ederet justitiæ exempla.

Apta, seu aptata, suâ scilicet obstinatione et impœnitentiâ, ad perditionem; id est, qui suâ obstinatâ malitiâ exitium meruerunt.

Volens ostendere..... id est, *si*, inquam, postquam tales peccatores diu *cum patientia sustinuit Deus*, expectans eorum conversionem ; si tandem in illos ostendit iram suam, notamque facit suam in puniendo potentiam, sicut in Pharaonem : quid inde contra Deum dici potest ?

Nota 1.° in his Apostoli verbis, rationem rejectionis et punitionis divinæ ; scilicet duritiem, seu Pharaonis, seu Judæorum, seu aliorum quorumcunque peccatorum.

Nota 2.° ex iisdem verbis colligi hanc peccatorum duritiem propriè non esse à Deo, sed contra Dei voluntatem : quandoquidem Deus illam cum multa patientia sustinet.

Nota denique in hoc et sequenti versu triplicem contineri rationem, ob quam Deus impios cum multa patientia tolerat.

Primò ut convertantur, et per pœnitentiam ad Dei misericordiam recurrant : Deus, quia benignus et misericors, *omnesque vult salvos fieri ;* hominem peccantem non statim punit, sicut punivit Angelum : sed eum, utpote infirmum, cum multa patientia sustinet ; hàcque suâ bonitate et longanimitate ad pœnitentiam invitat, ut cap. 2. ℣. 4. jam dixit noster Apostolus : *Ignoras quoniam Dei benignitas ad pœnitentiam te adducit ?*

Secundò ut induratos et impœnitentes tandem puniat. Postquam enim peccatorem exspectavit divina bonitas, cumque suà longanimitate ad pœnitentiam diu invitavit, videns quòd hàc suâ bonitate et patientiâ peccator ad suam ipsius perditionem abutitur, et ob eam fit in dies contumacior :

divina tandem justitia suam in illum exercet potentem vindictam ; peccatorem ergo obduratum punit juxta cordis illius duritiam, id est, eò severiùs, quò diutius et obstinatiùs divinæ benignitati restitit. Vide cap. 2. ℣. 5.

Tertiò ut aliquorum obduratorum punitione, plurimis aliis peccatoribus metum salutarem incutiens, eos convertat et sanctificet. Quoniam *misericordia superexaltat judicium :* in ipsa punitione elucet Dei misericordia : 1.° quia peccatorem, quantumlibet rebellem, citra condignum, etiam post longam patientiam, punit ; 2.° quia sic punit, suamque in eum manifestat vindictam, ut et hinc in aliis suam ostendat misericordiam quos hujus punitionis metu convertit à vitiis, sanctificat, facitque vasa misericordiæ ; ut in ℣. sequenti dicitur.

℣. 23. *Ut ostenderet divitias gloriæ suæ....* id est, abundantiam bonitatis suæ. Syr. miserationes suas. Bonitas, gloria Dei : ob eam enim Sancti Deum glorificant.

In vasa misericordiæ, in sanctos, justificatos, et verè fideles.

Quæ præparavit in gloriam : hìc incipientem per gratiam ; in cœlo perficiendam per beatitudinem : præparavit autem vocando eos, ut explicat in sequentibus, et fidem dando.

OBSERVATIO MORALIS

in ℣. 22 *et* 23.

Cum multa patientia Deus peccatores sustinet. Deus ergo improbitatis hominum non est auctor : sed cùm sit infinitè bonus et sapiens, ut bonus permittit et tolerat malum ; ut sapiens, ex malo medicamentum conficit contra malum.

Sicut medici non creant viperas, ait Theodoretus, sed ex eis medicamentum hominibus utile conficiunt ; ita Deus malos non facit : sed postquam improbos diu toleravit, ex eorum improbitate medicamentum conficit : illos quippe punit, illorumque punitione alios peccatores terret et convertit, et suam misericordiam in Sanctos manifestat.

Adoro te, Deus bone! Deus juste! Deus infinitè sapiens! at Deus semper misericors!

Quia bonus, sustines cum patientia: quia justus, punis tandem quos indurat longa patientia: at quia semper misericòrs, etiam in punitione misereris; peccatorum quidem, quos citra condignum punis; aliorum verò, quos tali punitione instruis et convertis. Da mihi, Domine Deus, te in omnibus adorare! da mihi et tuæ justitiæ et tuæ misericordiæ operibus, ad salutem meam, et ad gloriam tuam rectè uti.

℣. 24. *Quos et vocavit nos....* Explicat Apostolus quid intelligat per vasa misericordiæ, *nos*, scilicet Christianos, *quos* partim ex Judæis, partim ex Gentibus *vocavit* Deus, id est, omnes Christianos. Non ergo solùm ad gloriam prædestinatos. Quot enim ad Christianismum vocati sunt, qui ad gloriam non sunt prædestinati! Si autem omnis Christianus, vas misericordiæ: ergo omnis non Christianus, vas iræ.

Hæc vasa misericordiæ sunt eadem quæ dicta sunt *vasa in honorem:* vasa autem iræ sunt eadem ac *vasa in contumelium.*

℣. 25. *Sicut in Osee dicit: Vocabo...* In Græco non est, misericordiam non consecutam, misericordiam consecutam.

Probat ex Osea, Gentiles fore vocandos in Ecclesiam: vocabo Gentes idololatras ad fidem meam; et quæ non erant plebs mea, cùm fuerint ad me conversæ, vocabo eas plebem meam, dilectam et misericordiam consecutam.

℣. 26. *Et erit in loco ubi dictum est eis....* in Græcia, v.g., in Italia, in Gallia, etc. ubi dici poterat, *vos, non populus meus;* ibidem, postquam fuerint ad fidem conversi, dicentur *filii Dei vivi.*

Nota cum Theodoreto, quòd hæc testimonia ex Osea 1.° et 2.° cap. desumpta, de Judæis quidem in sensu litterali dicta sunt: per hæc enim prædixit Oseas, quod futurum erat illis; nempe cùm, decem tribubus per Assyrios abductis, non essent ampliùs populus Dei: deinde cùm, paucis quibusdam in patriam redituris, rursum forent populus Dei;

at in sensu mystico de Gentibus intelliguntur, per vocationem ad fidem factis populus Dei : *omnia* quippe *in figura contingebant illis.*

Hinc D. Paulus hæc facta et verba Osee ut rei in Ecclesia futuræ prædictionem respexit, nempe vocationis Gentium ad illam, ut ex non plebe fierent plebs Dei.

OBSERVATIO MORALIS.

Tria in his versibus continentur magnifica Christiani elogia : est è plebe Dei, dilectus, divinam misericordiam consecutus.

Sumus populus Dei, ob Dei cultum; dilecti à Deo, ob gratiam filiationis : misericordiam consecuti, ob nostram cum Deo reconciliationem.

Ut populus ejus et oves pascuæ ejus, debemus illum colere, adorare, illi parere, omnia mandata ejus observare.

Ut filii, debemus eum diligere, ipsius spiritu agi.

Ut reconciliati, et misericordiam consecuti, debemus illius esse toti, et in vita et in morte; *sive vivimus, sive morimur, Domini sumus.*

℣. 27. *Isaias autem clamat pro Israel.....* sicut ex Osee probavit Gentiles ad Christianismum fore vocandos; ita nunc ex Isaia probat Judæos fore quidem vocandos, sed valdè paucos fore convertendos : nonnisi *reliquiæ salvæ fient :* seu, ut habet Isaias 10. ℣. 22. *convertentur*, scilicet ad Dominum.

℣. 28. *Verbum enim consummans.....* supple, Dominus erit, id est, Deus consummabit et abbreviabit *verbum*, id est, rem de qua hic agitur, populum Judaicum, cum justitia, id est, justo judicio.

Quia verbum breviatum.... quia Dominus Judæorum numerum, ad Christum conversorum, brevem faciet et exiguum; ita ut pene consumatur.

℣. 29. *Et sicut prædixit Isaias, Nisi Dominus Sabaoth.....* et sicut anteà, cap. 10. ℣. 9. idem Isaias prædixit,

nisi Dominus exercituum, suâ gratiâ, modicum aliquod ex Judæis semen servâsset, v. g. B. Virginem, Apostolos, et Apostolicos viros, et quosdam ab eis conversos, jam funditùs periissemus, toto Israele rejecto.

Nota 1.° quòd hæc Isaiæ verba in sensu litterali alium habent sensum, de paucis scilicet Judæis sub rege Ezechia salvandis, et à rege Assyriorum clade liberandis : sed hìc in sensu mystico accipiuntur ab Apostolo, de paucis ad Christum convertendis, sicque salvandis.

Erat apud Judæos receptum omnem liberationem veterum, figuram fuisse liberationis, quæ erat à Messia exspectanda.

Nota 2.° paucos Judæos ad Christum conversos et salvatos rectè vocari *semen ;* nam istæ reliquiæ Gentis Judaicæ, salus mundi fuerunt per fidem, quam ubique disseminârunt ; sicut quod ex messe servatur ad sementem, perexiguum est ; sed inde veniunt novæ messes ; ita pauci quidem ex Judæis tempore D. Pauli, servati sunt : at ex illis et per illos facta est per totum terrarum orbem fidei disseminatio ; unde salus mundi.

OBSERVATIO MORALIS.

In supradictis Isaiæ testimoniis elucet Dei justitia simul et misericordia : justitia quidem et valde terribilis, in rejectione tot Israelitarum ; misericordia verò ineffabilis in servatione paucorum, qui quasi semen fuerunt, unde totius mundi salus.

Quis non timeat videndo tam paucos ex tanto populo, tantisque beneficiis prævento, salvatos ?

Sed quis Christianus non speret, videndo quòd per ineffabilem Dei misericordiam, ad Christianismum præ tot aliis rejectis, vocatus sit ?

Gratias immortales Deo : vocationi tuæ fidelis esto, et spera in Domino.

Time multitudinem : latam viam fuge ; non est enim salutis via.

Contende intrare per angustam portam : hæc est quæ ducit ad salutem.

30. *Quid ergo dicemus? quòd Gentes...*

CONCLUSIO TOTIUS QUAESTIONIS.

Ex omnibus supradictis quid concludemus? fatebimur *quòd Gentes*, quæ ex Abrahæ semine non erant prognatæ, et *quæ justitiam*, quâ in Dei filios adoptarentur, non quærebant; imò, quæ in omnia scelera pronæ ruebant, justitiam tamen assecutæ sunt : illam, inquio, justitiam, ad quam Deus voluit per fidem perveniri.

℣. 31. *Israel verò sectando legem justitiæ......* id est, maxima pars Israelitarum, seu filiorum Abrahæ, secundùm carnem; incedens per viam legis Mosaicæ, quæ quasi manu ducebat ad justitiam et ad Christum justitiæ fontem; tamen ad veram justitiam, gratiam justificantem non pervenit.

℣. 32. *Quare?* Gr. *propter quid?* post longam disputationem, D. Paulus solvit tandem difficultatis nodum; veramque assignat causam, cur Judæi rejecti sunt a justitia et salute; Gentes vero ad eam sunt ascitæ, eamque sunt adeptæ nimirum quia Gentes in Christum crediderunt, Judæi autem credere noluerunt. *Sed quasi ex operibus* tumuerunt, ipsoque tumore suo cæcati, *offenderunt in lapidem offensionis* in Christum scilicet, cujus humilitatem intuentes, eum ut Messiam noluerunt agnoscere, sed repulerunt.

℣. 33. *Sicut scriptum est....* sicut prædixit Isaias c. 28 ℣. 16. cap. 8. ℣. 14. ponam in Sion lapidem angularem et fundamentalem Ecclesiæ meæ, Christum scilicet, ex Judæis nasciturum; *et omnis qui credit in eum*, sive Judæus, sive Gentilis; spe et exspectatione suâ non frustrabitur, sed sicut credidit, justitiam et salutem consequetur.

Quicunque verò non crediderit, confundetur; nec justitiam, nec salutem consequetur; quin potiùs lapis ille, lapis erit offensionis et scandali, id est, occasio lapsûs et ruinæ et tandem damnationis æternæ; non lapidis culpâ, sed in

credularum mentium vitio; quia nempe credere noluerunt.

Itaque ex D. Paulo rejecti sunt à justitia Judæi, quia non crediderunt; justitiam adepti sunt Gentiles, quia crediderunt.

Non autem quia alii ad gloriam, alii ad opprobrium creati et prædestinati.

Hìc junge quòd initio cap. seq. Apostolus orat pro Israel; et in fine cap. 11. ℣. 14. excitat Israel ut Gentiles æmulentur et salventur.

Hincque colliges quòd non putabat illos ab æterna salute reprobatos.

Corollarium doctrinale in Cap. 9.

Quia ex intelligentia hujus capitis noni magna lux oritur ad difficillimas theologiæ quæstiones solvendas; hinc, omni quo potui studio caput hoc legi et relegi; et ut illius sensus, divinâ aspirante gratiâ, mihi clariùs innotesceret, attendi ad omnia, è quibus posset mihi mens Apostolica patere.

1.° Attendi ad scopum Apostoli in tota hac epistola, scilicet reprimere altercationem inter Judæos et Gentiles conversos exortam de suis ipsorum meritis; quinam illorum? an Judæi, an Gentiles Evangelicam gratiam potissimùm meruerint?

Hujus igitur Epistolæ finis est docere unde justitia Christiana? seu unde justificetur homo?

2.° Attendi et vidi quid, ad hunc finem collimans, hactenus peregit Apostolus.

Primo capite docuit Gentiles, legis naturalis custodiâ, nec justificatos fuisse, nec Christianam justitiam promeruisse; cùm ipsi Philosophi, Gentilium sapientissimi, fuerint pessimi, et in horrenda ruerint scelera.

Secundo capite docuit nec Judæos, legalium observatione, justificatos esse, nec justitiam Christianam meruisse; cùm et ipsi fuerint omnibus peccatis obnoxii, et eò sceleratiores, quò in lege Dei doctiores, et de Dei mandatis instructiores.

Tertio cap. utrorumque superbiam confundens, conclusit omnes, tum Judæos, tum Gentiles, sub peccato fuisse; neutros habere unde glorientur; sed omnes pariter egere gloriâ Dei.

Ibidem sub finem, docuit justitiam gratis à Deo dari, per fidem Christi, omnibus quibuscùmque credentibus, Judæi sint aut Gentiles.

Quarto capite docuit Abraham ipsum sic per fidem esse justificatum.

Quinto cap. hujus justitiæ Christianæ excellentiam et utilitatem explicuit, quam ut magis illustret, originem peccati prodit; deinde opponit et præponit Christi gratiam Adæ peccato.

Sexto cap. fideles sic justificatos hortatur, ut sanctis moribus studeant justitiæ per Christum acceptæ, servandæ et augendæ: quia, ut ait

Cap. septimo, post justificationem manet adhuc concupiscentia, quam lex acuit, sed quam gratia reprimit et superat.

Octavo cap. enumeravit fructus Sancti Spiritûs in justificatis. Et quia hi Sancti Spiritûs effectus erant in Christianis tunc manifesti, non Judæis legem Mosaicam observantibus; hic rebus ipsis patebat Christianos populum Dei factos esse, justificatos, et in via salutis esse; Judæos verò nec in justitia, nec in via salutis, nec ampliùs populum Dei. Et ob hoc ultimum Paulus Judæus, et Judæorum salutis æmulator, luget et dolet initio capitis noni.

In hoc ergo capite, ut ex toto hoc contextu patet, sicut et ex epistolæ scopo, agitur de justitia, seu de gratia justificante, quam gentiles per fidem adepti sunt; quam Judæi per suam incredulitatem amiserunt.

Hoc idem insinuant reliqua omnia, ad quæ pariter attendi. Summus et continuus Pauli dolor. ℣. 2. Non enim dolebat Apostolus ob Judæorum casum à gloria, seu à prædestinatione æterna; tum quia ab illa non caditur, tum quia singularium prædestinatio non erat illi nota: sed dolebat quòd Ju-

dæi incredulitate suâ gratiam amiserant, et extra viam salutis erant.

Spirituales Abrahæ filii ℣. 7. 8. 9. etc. per Isaac et Jacob figurati; et in quibus complentur spirituales promissiones à Deo factæ Abrahæ; quarum præcipua est benedictio, justitia, sanctitas, adoptio divina per Christum consequenda. De hac ergo hìc agitur.

Conclusio totius cap. hanc justitiam formaliter exprimens ℣. 30. *quid ergo dicemus...* Quâ conclusione clarâ et formali Apostolus clarè et manifestè indicat quòd de hac justitia egerit in toto capite.

Hoc etiam confirmant duo sequentia capita, ad quæ similiter attendi.

Caput decimum, ubi postquam declaravit quantùm justitiæ legis præcellat justitia fidei; affirmat Apostolus quòd ad hanc fidei justitiam Deus Judæos et Gentiles pariter vocavit; sed Judæos Deo vocanti contradixisse, nec credere voluisse.

Caput undecimum, ubi dicit non omnem populum Judæum à justitia ob infidelitatem excidisse ℣. 1. 2. etc.

℣. 14. Ubi æmulatur et provocat Judæos ad credendum, ut salvi fiant; quia possunt fide rursus inseri oleæ, seu Ecclesiæ Christi, et fieri populus Dei.

℣. 18 et 20. Ubi Gentiles hortatur ad humilitatem, ad timorem, ne et ipsi decidant.

Quibus omnibus, sive hoc caput nonum præcedentibus, sive subsequentibus, sive componentibus, attentè perpensis et consideratis, mihi quasi manifestum apparet quòd in hoc cap. 9. D. Paulus agat de gratia, non de gloria.

De gratia, inquam, non præveniente, nec de gratia vocationis, quam hìc supponit, et quam cap. 10. probat concessam ℣. 16. 17. 18. 19.; sed de gratia justificante, seu de gratia quæ liberat à lege peccati et mortis; quæ veram confert justitiam; quæ facit filios Dei, datque fiduciam ad Deum clamandi : *Abba Pater;* quæ facit *hæredes Dei.* etc. de quibus cap. 8.

In hoc ergo cap. D. Paulus à thesi ad hypothesim descen-

dens, ostendit Gentiles quamplurimos, non ob merita, sed per Dei misericordiam, verè justificatos fuisse, populum Dei factos, spirituales Abrahæ filios; quia crediderunt in Christum: Judæos vero plerosque, carnales Abrahæ filios, à justitia exclusos; quia Christi fidem amplecti noluerunt.

Quod de gloria non agatur, seu de gratuita ad gloriam prædestinatione et reprobatione ab illa, patebit, si ad scopum epistolæ attendas, totumque contextum sine præjudicio legas: nullum enim textum reperies, qui, sive in sensu litterali, sive in sens uallegorico, de hac agat prædestinatione aut reprobatione. Consule hos textus sive in analysi, sive in paraph. sive in commentario.

Sed, inquies, Apostolus agit ex te de gratia: ergo et de gloria.

Fateor quòd Apostolus agens de gratia, ex consequenti agat de gloria; quatenus quos Deus vocat ad gratiam, et justificat, non ad alium finem destinat quàm ad gloriam.

Sed sicut necesse non est eodem modo disponi et ordinari utrumque, ita ut ad gloriam et gratiam una sit ratio perveniendi: ita necesse non est de uno argumentari sicut de altero; seu ex gratuita gratiæ collatione inferre gratuitam destinationem ad gloriam.

CONSECTARIA EX DICTIS.

Colligo primùm præter mentem Apostoli quosdam hujus cap. textus intelligi de gratuita prædestinatione ad gloriam, et de reprobatione ab illa, de quibus non agit Apostolus. Consule Anal. Paraph. Comment.

Colligo secundò opinionem de gratuita prædestinatione ad gloriam, non ita certam esse ac aliquando putavi. Vide. c. 8. refl. dogm. ℣. 28. 29. 30. utpote quæ in nullo formali et expresso Scripturæ textu fundata videtur; sed ad summum in quibusdam obscuris et præter mentem Apostoli intellectis. Sic enim ratiocinor:

Si qua opnio indigeat in claris et expressis Scripturæ textibus fundari, maximè hæc de prædestinatione Dei ad glo-

riam, ante prævisa omnia merita : et tamen tantùm abest ut claris et expressis textibus hæc opinio fundetur, ut in nullo, vel sanè in obscuris tantùm fundata videatur.

Quod enim hìc velim animadverti.

A nemine negari potest, quin hi textus S. Pauli de Esau et Jacob, de figuli similitudine, et alii valdè sunt obscuri (hanc obscuritatem demonstrat ipsa textûs lectio, et varia explicationum diversitas); et tamen in his textibus obscuris præcipuè fundatur doctrina de gratuita prædestinatione, et reprobatione, sine prævisis meritis aut demeritis:

Opinio verò contraria fundatur non tantùm in multò clarioribus, sed et expressioribus, v. g. *Deus vult omnes homines salvos fieri*, et aliis qui citabuntur infra.

CONCLUSIO.

Quid igitur de hoc prædestinationis mysterio sentiendum.

Sentio primò illud esse cuilibet mortali absconditum et impenetrabile.

Hoc idem sentiet mecum, qui advertere voluerit quæstionem non esse de possibili, utrùm Deus potuerit aliquos eligere ante, aliquos post prævisa merita; constat enim quòd utrumque pro libito potuerit : sed quæstio est de facto, an scilicet Deus aliquos efficaciter elegerit ad gloriam, ante omnem meritorum prævisionem; et hoc factum sentio nobis mortalibus absconditum et impenetrabile.

Ratio est, quia factum à mera et æterna Dei voluntate pendens nobis innotescere non potest, nisi per revelationem; hoc autem factum non est nobis clarè et expressè revelatum : nam revelatio Dei ad nos emanat vel per Scripturas, vel per traditionem : sed neque Scriptura, neque traditio sese clarè et expressè explicat circa hoc factum; etenim si sacra Scriptura in aliquibus locis gratuitæ prædestinationi favere videtur, in aliis illi videtur contradicere, ut apparebit in locis infra citandis : sicque nihil omnino certum et constans ab ea possumus hac in re edoceri.

I. II.

Sic etiam incerta est traditio; nam sancti Patres et Concilia circa hoc factum non consentiunt; sed aliqui affirmant, alii negant; imò et idem Pater, v. g. sanctus Augustinus, ob diversos loquendi modos, pro utraque opinione a Theologis citatur.

Cùm itaque nobis facta non sit constans hac de re revelatio, satius esset animum à judicio suspendere, quàm judicare; satius esset hanc sacram prædestinationis caliginem humiliter adorare, quàm temerariè illam scrutari præsumere. Vide Refl. mor. in ℣. 29 et 30. cap. 8.

Sentio secundò opinionem, quæ prædestinationis positivæ, et reprobationis negativæ causas ex sola Dei voluntate repetit, probabilem et catholicam esse; modò cum illa prædestinatione ac reprobatione admittatur voluntas Dei antecedens, quæ conferat aut præparet media ad salutem sufficientia, aliis quàm prædestinatis.

Sed quia nullus est Scripturæ locus ex quo evidenter colligatur illa reprobatio negativa ante omne demeritum, et prædestinatio positiva ante omne meritum (versus enim vigesimus primus hujus capitis, ex quo potissimùm deduci solet, alium sensum habere potest, ut patet ex illius explicatione à nobis allata; et reverà longè aliter explicatur à sanctis Patribus, tum græcis, tum latinis, non solùm sancto Augustino antiquioribus, sed etiam plerisque posterioribus: ut videre est apud P. Petavium theol. dogm. l. 10. de prædest. cap. 10.) hinc nulla nos divina cogit auctoritas ad hanc de gratuita prædestinatione sententiam; quinimò ab ea possunt absterrere multa alia Scripturæ loca clariora, et contrariæ sententiæ faventia.

Sentio tertiò sententiam huic opinioni de gratuita prædestinatione contrariam fundatam esse in multis Scripturæ locis, clarè et expressè asserentibus Deum velle omnium hominum salutem, nolle aliquos perire, etc. quæ quidem loca multò meliùs cum ea sententia concordare videntur, quàm cum altera; atque adeo non esse damnandam quasi falsam et Scripturis adversam; sed potiùs quasi sacræ Scrip-

turæ divinæ voluntatis testi conformiorem esse amplectendam.

Præcipua Scripturæ loca sunt primæ ad Timoth. cap. 2. ℣. 4. *Deus vult omnes homines salvos fieri.* Vide ibidem dicta de hujus propositionis Apostolicæ restrictionibus ; sunt contra D. Pauli mentem. Ibidem cap. 4. v. 10. *qui est Salvator omnium hominum.* D. Petri secundæ 3. cap. ℣. 9. et quasi S. Paulum explicantis. *Deus vult omnes homines salvos fieri*, ait S. Paul. *Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti*, ait D. Petrus.

D. Joan. primæ, 2. cap. ℣. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.*

Matth. 18, ℣. 14. *Non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis.* 23. ℣. 37. *quoties volui congregare filios tuos*, etc. Ezech. 18. ℣. 28. *numquid voluntatis meæ est mors impii*, etc. ; *nolo mortem peccatoris*, etc. Isai 5. ℣. 3. *judicate inter me et vineam meam, quid est quod*, etc.

Post hæc et alia Scripturæ testimonia, numquid qui credunt simpliciter Deum velle omnium hominum salutem, possunt tutò et securè Deo dicere : Si decipimur, à te decepti sumus?

Sed, inquies, ex adverso hujus sententiæ stat S. Augustinus, quem in his quæstionibus ducem sequi testantur Romani Pontifices et Concilia.

Respondeo primò id à multis negari, et contraria huic opinioni testimonia ex sancto Augustino afferri.

Respondeo secundò, dato, non concesso, quòd hæc fuerit opinio S. Augustini, non omnia quæ in refellendis hæreticis à D. Augustino sunt proposita, de fide existimata fuisse ab iis, qui doctrinam ejus maximè commendàrunt, sanctis Pontificibus et Conciliis : sed alia tanquam de fide definierunt, alia probabiliter dicta arbitrati sunt ; de quidus libera posteritati judicia reliquerunt.

Quod manifestè declarat Cælestinus Papa, qui postquam Pelagianæ hæresis capita damnavit, sic concludit : Profun-

diores, difficilioresque partes occurrentium quæstionum, quas latiùs pertractârunt, qui hæreticis restiterunt; sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus astruere.

In eo autem profundiorum quæstionum genere reponi sanè potest hæc de prædestinatione controversia.

Utraque igitur opinio probabilis, et cuivis illâ Romani Pontificis sententiâ permittitur quam voluerit amplecti : sed quamcumque amplectamur, trepidi et humiles amplectamur, scientes, et plenè persuasi, quoniam *inscrutabilia sunt judicia Dei.*

ANALYSIS CAPITIS DECIMI.

Prosequitur et urget Apostolus rationem, quam cap. 9. ℣.30. dedit de Judæorum à justitia casu, ob infidelitatem suam; sed ne vel eos jam offenderit ob dicta, vel offendat ob dicenda,

Initio hujus cap. suum rursus in illos affectum, suumque in eorum salutem ardens desiderium patefacit; laudat eos ob zelum, excusat ob ignorantiam.

℣. 3. Zelant suam legalem justitiam, eique mordicùs adhærent, quia ignorant veram et internam justitiam, quam Deus dat per fidem; et quia ignorant Christum esse legis scopum, justitiæque fontem, à quo haurienda omnis vera Dei justitia, ℣. 4.

℣. 5. Ex ipso Moyse probat hujus justitiæ fidei excellentiam, hancque justitiam externæ factorum justitiæ anteponi debere, utpote faciliorem et utiliorem, ℣. 6. 7. 8.

℣. 9. Omnia hujus justitiæ christianæ officia ad duo reducit: ad fidem cordis, et ad confessionem oris. Hæc duo justitiam et salutem conferunt omni indiscriminatim homini fideli, Judæus sit vel Gentilis, ℣. 10. 11. 12. 13.

℣. 14. Ideo omnibus annuntianda: reverà fuerunt annuntiata; omnes audierunt, sed non omnes obedierunt; plurimi Gentiles crediderunt, plerique Judæi contradixerunt: et hæc est eorum perditionis causa, ℣. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21.

CAPUT DECIMUM.

Textus.

1. FRATRES, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem.

2. Testimonium enim perhibeo illis, quòd æmulationem Dei habent, sed non secundùm scientiam.

3. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.

4. Finis enim legis, Christus, ad justitiam omni credenti.

5. Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea.

6. Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cœlum? id est, Christum deducere:

7. Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum à mortuis revocare.

CAPUT DECIMUM.

Paraphrasis.

Fratres, hæc cum maximo animi mei dolore loquor; quia propensus est in illos animi mei affectus, et vehemens est meum in illorum salutem desiderium: unde pro illis assiduè obsecro, ut resipiscant et salventur.

Illorum equidem incredulitatem non excuso; hoc tamen illis testimonium perhibeo, quòd aliquo Dei studio et zelo ducuntur, sed non secundùm scientiam necessariam ordinato.

Quia enim ignorant veram justitiam, quam Deus dat per fidem: hinc suæ legali justitiæ mordicùs adhærent, justitiam verò Dei repellunt.

Ignorantes quòd Christus sit legis Mosaicæ finis, et omnis justitiæ fons, ex quo per fidem haurienda sit justitia à quocumque fideli.

Utramque tamen justitiam distinxit Moyses, et justitiæ fidei palmam dedit: in Levitico enim 18. de justitia legali scribens, dixit: Custodite leges meas, atque judicia, quæ qui fecerit homo, vivet in eis. Quibus verbis duo significat: primum quòd ad illam justitiam legalem habendam, multa sint facienda, *qui fecerit,* etc.; secundum quòd hujus justitiæ merces sit tantùm temporanea, *vivet in eis.*

De justitia verò quæ per fidem datur, scribens Deut. 30. ait: Ne dixeris in corde tuo: Quis in cœlum ibit, Christum inde deducturus?

Aut quis ad inferos descendet, Christum à mortuis revocaturus? non opus est ut de hoc sis sollicitus.

8. Sed quid dicit Scriptura? Propè est verbum in ore tuo, et in corde tuo: hoc est verbum fidei, quod prædicamus.

9. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.

10. Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.

11. Dicit enim Scriptura: Omnis, qui credit in illum, non confundetur.

12. Non enim est distinctio Judæi et Græci: nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum.

13. Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.

14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?

15. Quomodo verò prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!

16. Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro?

Sed audi quid Scriptura dicat: Res tibi facilis est et ad manum, nec alibi quærenda, quàm in corde et ore tuo: sufficit enim si credas et confitearis, quòd reverà Christus de cœlo descendit, et à mortuis resurrexit; ad hæc pauca revocatur Evangelium quod prædicamus.

Quia si corde credas, et ore confitearis Filium Dei Dominum Jesum, pro te incarnatum et mortuum, atque resuscitatum; salvus eris, hìc à peccatis per justificationem, aliquando ab omni miseria per gloriam.

Interna enim cordis fides requiritur, ut quis sit justus; externa verò fidei professio necessaria est, ut quis sit salvus.

Hoc ex Isaia probari potest, dicit enim: Quicumque credit in illum, non pudefiet.

Cùm dicat: Omnis, quicumque, sanè tollit omne discrimen, sive Judæi, sive Græci: Deus enim ex æquo omnium Dominus est; cujus bonitas exuberat in omnes, qui verè et sincerè illius opem implorant, juxta illud quod ait propheta Joel:

Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.

Cùm autem prius sit credere, quàm invocare; quomodo invocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, de quo non audierunt? quomodo audient, nisi sint qui prædicent ignotum?

Quomodo verò prædicabunt præcones, nisi missi sint ab eo cujus est Evangelium? Reverà Christus Apostolos suos in omnem terram misit, sicut prædictum est ab Isaia, dicente: Quàm gratus est adventus Evangelii præconum, pacem et bona nobis à Christo procurata annuntiantium!

Sed, inquies, cùm ad omnes missi sint Apostoli; cùm gratus sit eorum adventus ob bona quæ annuntiant: cur ergo non omnes, sed valde pauci credunt et obediunt Evangelio? Resp. id mirum videri non debere, cùm ab Isaia prædictum fuerit, dicente in Apostolorum persona: Domine, quis credidit sermonibus nostris?

17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.

18. Sed dico : Numquid non audierunt ? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.

19. Sed dico : Numquid Israel non cognovit ?

Primus Moyses dicit : Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem : in gentem insipientem, in iram vos mittam.

20. Isaias autem audet, et dicit : Inventus sum à non quærentibus me : palàm apparui iis qui me non interrogabant.

21. Ad Israel autem dicit : Totâ die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem,

Colligamus ex dictis à ℣. 14. quòd fides ex auditu nascatur; auditus autem per quem nascitur fides, fit ex prædicatione verbi Dei et Christi.

Sed nunc à Judæis incredulis quæro, cur non credunt? an quia non audierunt? et illis prædicatio defuit? Imò verò in omnem terram exivit sonus prædicationis Apostolorum; quomodo solos Judæos latet quod per universum mundum resonat?

Sed iterum ab eis quæro: Numquid non cognoverunt et Evangelium ubique prædicari, et gentes per illud ad Deum converti? Quinimò viderunt, sed illarum conversionem inviderunt; imitari verò noluerunt; utrumque à Prophetis prædictum est.

Primum à Moyse Deuter. 32. 21. in persona Dei in Judæos irati sic loquente: Ego vos, ô Judæi, qui repellitis Evangelium, ad invidiam et ad iram incitabo per Gentiles, qui non fuerunt hactenus populus meus, et qui hactenus insipienter vixerunt, idola stultè colentes; sed quos ad salutem per Apostolos vocabo, et ob quorum conversionem ad indignationem concitabimini.

Isaias autem Moysem secutus, Judæorum offensam non veritus, apertè dicit in persona Christi: Inventus sum per fidem à Gentilibus, qui me non quærebant; palàm per Evangelii mei prædicationem apparui illis ipsis, qui non me, sed idola sua consulebant.

De Israele autem idem Isaias in persona Christi dicit: Toto die expandi manus meas ad populum incredulum, et obstinatè mihi contradicentem.

Commentarius in Cap. 10.

℣. 1. FRATRES, *voluntas quidem cordis mei....* Gr. bona voluntas. Εὐδοκία, benevolentia.

Quoniam tristia jam dixit, et tristiora dicturus est; ut omnis inimicitiæ tollatur suspicio, multâ utitur præparatione, ait D. Chrysostomus.

Voluntas..... cordis mei.... Id est, propensus est in illos animi mei affectus; et vehemens est mihi desiderium erga salutem ipsorum.

Et obsecratio ad Deum fit (à me) *pro illis.* Gr. pro Israel, etc. Id est, hinc pro eis obsecro, optans illis omnia bona, præsertim æterna.

Ergo D. Paulus Judæos non putabat ab æterna salute reprobatos; frustrà enim orâsset pro ipsorum salute; ergo in cap. præc. non agebat de prædestinatione ad gloriam, aut de reprobatione ab illa, sed de eorum casu à justitia.

D. Pauli charitas sit zeli pastoralis exemplar.

Sic pastor oves suas in corde gerat: errantibus commiseréatur, pro ipsis oret, ipsas quærat.

℣. 2. *Testimonium enim perhibeo...* Gr. testor.

Prudentiâ verè paternâ reprehensiones laudibus miscet; sicque arguit quod vitiosum est, ut laudet quod laude dignum est.

Zelum habent, inquit, legis divinæ, sed non scientiâ necessariâ directum.

Quàm frequens est etiam apud Christianos ille Judæorum zelus imprudens, et quanta mala perpetrat in Ecclesia! quò ardentior est, eò periculosior; si per scientiam non dirigatur.

Ut hæc vitemus et pericula et mala, intellectus cor moderetur; agamus cum cognitione, et juxta certa scientiæ et fidei principia, non secundùm cæcos cordis, licèt pii, sensus et motus.

℣. 3. *Ignorantes enim justitiam Dei...* probat eos zelum non habere secundùm scientiam, quia ignorant veram et Deo probatam justitiam.

Justitiam Dei, id est, quâ verè et coram Deo justi reddimur, et quam habemus per vivam fidem in Jesum Christum: hinc *et suam*, id est, justitiam legis, seu quæ per legis et legalium observantiam habetur, et quæ coram hominibus justificat; student *statuere*, id est, erigere, stabilire.

Justitiæ Dei non sunt subjecti. Suæ ergo justitiæ mordicùs adhærentes Judæi, justitiam Dei repulerunt; *justitiæ Dei*, cujus fundamentum est fides in Jesum Christum, noluerunt colla sua humiliter subdere.

OBSERVATIO MORALIS.

Judæi ignorantes veram, internam et Deo gratam justitiam, quæ oritur à fide, id est, à submissione nostra, Deo se nobis revelanti, et nos ad se vocanti, salutem suam constituere voluerunt in externa et legali illa justitia, quæ per externas observantias comparatur; et quia justitiæ Dei viam non inierunt, hinc à salute exciderunt.

Heu quot Christiani, imo et religiosi judaizant! suam in externis observantiis justitiam collocant; de Christo, salutis fonte, non cogitant; ad fidem, justitiæ principium, non attendunt; sicque in suis externis actionibus, fide et spiritu destitutis, confidentes, phantasticam, et non veram pietatem et justitiam habent.

Hunc timeamus Judaismum, et ut illum vitemus, ad Christum, salutis fontem, oculis fidei attendamus continuè; in ipso salutem quæramus, non in nobis; spiritu fidei et charitatis actiones nostras animemus.

℣. 4. *Finis enim legis, Christus, ad justitiam omni credenti;* id est, verè ignorant justitiam Dei: nam *Christus*, quem cæci respuunt, *est finis*, scopus et terminus, ad quem tendit et quasi manu ducit tota lex Mosaica, ad veram justitiam per illum præstandam *omni* in illum *credenti*.

Lex itaque Judæos docebat justitiam in Christo quærere, quia lex ipsa justificare non poterat; hinc ad Christum Judæos quasi manu ducebat, ut per illum, seu per fidem in illum, veram solidamque justitiam assequerentur.

At hoc ignorantes, in via remanserunt, ad terminum non pervenerunt; externæ legis justitiæ mordicùs adhærentes, veram et internam justitiam, quam Deus in fide et obedientia Christi constituit, rejecerunt.

Vide et tu ne alibi justitiam quæras quàm in Christo, in fide et obedientia Christi.

Christus omnis omnino justitiæ fons est: nulla unquam, nisi ab ipso, vera justitia fuit et in veteri et in nova lege.

Medium autem, seu canalis, quo fons ille justitiam communicavit aut communicat, fides est. Fides, inquam, non nuda et sola; sed quæ per dilectionem operatur, seu quæ spem, pœnitentiam, bona opera, quasi mater fœcunda, producit.

Hoc itaque canali, te, fonti justitiæ, frequenter adjunge, ut suam justitiam tibi communicet. Crede in Christum, spera in Christum, dilige Christum: credens, sperans, diligens, obedi Christo, opera fac verè Christiana.

℣. 5. *Moyses enim scripsit, quoniam justitiam...* Gr. Moyses enim scribit justitiam, quæ est ex lege; faciens ea homo, vivet in eis. Syr. siquidem Moyses ita descripsit justitiam, quæ est in lege; quòd qui ea peregerit, per ipsa vivet.

Duas ℣. 3. indicavit justitias: externam et internam; judaicam et divinam; legalem, quæ requirit opera legis Mosaicæ; Evangelicam, quæ fidem in Christum requirit: primæ mordicùs adhærent Judæi, secundam ignorant.

Igitur per Moysem ipsum Judæis probat Apostolus, quòd ignorarunt nimirum justitiam internam ab externa distingui, et illam hâc esse et faciliorem et perfectiorem.

1.° Per verba Moysis ostendit justitiæ legalis conditionem. Moyses enim de justitia legali scribens, dixit, Levit. 18. 5: Custodite leges meas atque judicia, quæ faciens homo, *vivet*

in eis ; id est, non punietur morte temporali, quam lex suis transgressoribus intentat ; vel, *vivet in eis,* pervivet, longævus erit, vitâ vivet longâ et prosperâ. Ecce merces justitiæ factorum.

Duo itaque significantur in his verbis. Primum, quòd ad legalem justitiam habendam, multa facienda erant : *qui fecerit homo.* Secundum, quòd hujus externæ et legalis justitiæ merces sit vita tantùm temporalis, longa et prospera.

℣. 6 et 7. *Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit...* 2° Per eumdem Moysem ostendit justitiæ fidei conditiones, facilitatem nempe et utilitatem : facilitatem, quia prope est in ore et in corde ; utilitatem, quia salutem confert æternam.

Ut facilitatem fidei probet, Evangelio applicat verba Moysis. Deuter. 30. 12. *Mandatum quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, neque in cœlo situm, ut posssit dicere : Quis nostrûm valet ad cœlum ascendere, ut deferat illud ad nos ?*

Quod Moyses dixit de mandato legis, hoc Apostolus attribuit Christo, et convenienter, ait D. Thomas ; quia Christus est verbum Dei, in quo sunt omnia Dei mandata.

Sensus ergo accommodatus hic agnoscendus est, quo Apostolus justitiam fidei facilem esse declarat : neque enim ad illam habendam opus est, vel in cœlum ascendere, vel ad inferos descendere.

Quia res difficiles significantur similitudine ascensûs in cœlum, et descensûs ad inferos : hinc Apostolus, ut significet fidem non esse rem difficilem, dixit, *Ne dixeris in corde tuo... Quis in cœlum ibit,* ut Christum inde faciat descendere? aut quis ad inferos descendet, ut Christum à mortuis ad vitam inde reducat? Non opus est, inquam, ut de hoc sis sollicitus, aut labores : sufficit tibi ut credas quòd revera de cœlis descendit, et à mortuis resurrexit ; et hoc utrumque confitearis : ita ut corde tantùm et ore indigeas.

℣. 8. *Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum...* quod de lege dixit Moyses, hoc D. Paulus transfert ad fidem quâ justificamur.

Prope... est. Res tibi facilis est et ad manum, nec alibi quærenda quàm in corde tuo et in ore tuo; ut scilicet corde credas, et ore confitearis Dominum Jesum Christum.

Secundùm Moysem hæc verba significant opus esse tantùm, ut lex legatur et corde retineatur : secundùm D. Pauli applicationem, ut Evangelium Christi corde credamus et ore confiteamur.

Hoc est, tale est, inquit, *verbum fidei;* ad hæc pauca revocatur Evangelium, *quod* nos Apostoli *prædicamus* et Judæis et Gentibus ; ut scilicet credas, et quæ per fidem cognoveris facienda, opere perficias.

9. *Quia si confitearis in ore tuo...* si corde credas et ore confitearis Filium Dei pro te incarnatum, mortuum, et resuscitatum, *salvus eris.* Hìc à peccatis per justificationem, aliquando ab omni miseria, per glorificationem.

Nota quòd hìc solius resurrectionis fit mentio, quia articulus ille, quasi terminus aliorum, eos supponit et complectitur.

Hìc completa videtur antithesis ℣. 5. inchoata inter externam et legalem justitiam per opera, et internam Dei justitiam per fidem ; illa difficilis, hæc facilior ; illa parum utilis, hæc utilissima et nunc et in æternum : unde concludit Divus Chrys. vides quomodo Judæos omni veniâ privet, qui acceptantes quod gravius est et inefficax, negligunt quod lene est, et illos salvare potest.

℣. 10. *Corde enim creditur ad justitiam...* fides enim cordis necessaria est, ut quis sit justus; interna quippe fides est id primum quo justificatur homo.

Ore autem confessio fit ad salutem, id est, externa autem fidei professio necessaria est ut quis sit salvus, juxta quod Christus ait in Evangelio : *Qui me confessus fuerit... et ego confitebor eum...* Matth. 10. *Et qui me erubuerit... hunc Filius hominis erubescet.* Luc. 9.

OBSERVATIO MORALIS

in ℣. 9 *et* 10.

Omnia Religionis officia in his duobus comprehenduntur; corde credere, ore et opere confiteri. Interiora in fide, quæ cæterorum basis est, continentur; exteriora in confessione, quæ fit ore et opere.

Fides cordis Deum intus honorat; confessio exteriùs: et quia intus et exteriùs eum debemus honorare, hinc non sufficit credere; sed præterea necesse est internam fidem exhibere linguâ, manibus, vitâ.

Qui Christum Dominum erubuerit, Christo servire indignus est, multò magis cum ipso regnare.

ALIA OBSERVATIO MORALIS

in ℣. 6. 7. 8.

Incarnatio, mors, et resurrectio Christi præcipua indicantur fidei nostræ objecta; at ibidem indicatur quòd nobis necessarium non sit ea mysteria penetrare; sed Deo nobis illa revelanti credere.

Certus sum et scio quòd Deus potest facere quod non valeo capere; credo itaque quidquid revelavit Deus, quantumcumque meum superet captum: mihi sicut et Tertulliano, credibile, quia incredibile: non pudendum, quia pudendum.

Sicut Abraham *in spem contra spem credidit*, ut fieret pater fidei; sic in fidem contra mihi credendum est, ut sim spiritualis Abrahæ filius.

℣. 11. *Dicit enim Scriptura: Omnis qui credit*... probat ex Scriptura quòd *omnis qui*, ut explicatum est, *credit, salvus erit;* et quod ℣. 4. dixit Christum justificare omnes credentes. Hæc verba sumuntur ex Isaia 28. 16. *non confundetur;* id est, expectatione suâ non frustrabitur, sed speratam assequetur salutem.

Fides est spei nostræ fundamentum, omnis boni cœlestis radix, nostræ salutis basis et substantia, hypostasis : hinc à Deo continuè petenda.

℣. 12. *Non enim est distinctio...* instat et explicat quod generatim Isaias dixit : *omnis*, Græcus sit vel Judæus, dummodo crediderit, quia Deus jure creationis dominus est omnium; et aliunde abundat bonitate et misericordiâ in omnes : hinc neminem credentem, et in se confidentem repellit à salute.

℣. 13. *Omnis enim quicumque invocaverit....* Sumuntur hæc verba ex Joel 2. 32. et hic in sensu mystico intelliguntur.

Nota quòd salutem hìc invocationi tribuat, quam supra fidei tribuit. Sicut autem suprà sub nomine fidei intellexit professionem fidei, et consequenter bona opera : seu credere Christo et ei obedire; ita sub invocatione intelligit invocationem cum debita fide, spe, contritione et charitate : alioquin Turcæ, hæretici, et improbi Christiani per solam Dei invocationem salvarentur.

Quàm potens et dives est oratio, in cujus manibus sunt omnes Dei divitiæ : *Petite et accipietis... et omnis quicumque invocaverit*, etc.

Quasi tota Religio, Deique cultus in oratione continetur, fides, spes, charitas. Fides orat, ait D. Augustinus, est radix orationis, et oratio quasi primus fidei flos et fructus.

Spes orationem fulcit; charitas accendit et meritum tribuit.

Omnis qui sic cum fide, spe et charitate oraverit, salvus erit. Talis oratio est Religionis anima : homines Deo nectit; ut Deo cultum debitum exhibeant, et à Deo gratias necessarias recipiant.

Domine Jesu, doce nos orare : *Pater noster*, etc.

℣. 14 et 15. *Quomodo ergo invocabunt... quomodo verò prædicabunt*, etc.

Occasione acceptâ eorum, quæ dixit de salute promissa omnibus Deum invocantibus, Apostolus suam Gentilibus

prædicationem justificat, seu reddit rationem cur Gentibus prædicet.

Gradatim ascendit ab invocatione, ad fidem; à fide, ad auditum; ab auditu, ad prædicationem; à prædicatione, ad missionem: ita ut missio sit basis et fundamentum salutis nostræ.

Sine missione non fit prædicatio, sine prædicatione non est auditus, sine auditu non est fides, sine fide non est invocatio, nec adoratio, nec cultus Dei.

Hinc à primo ad ultimum relinquit colligendum quòd Deus, cùm sit omnium Dominus, dives bonitate in omnes, omniumque salutem volens, Apostolos suos ad omnes gentes miserit, ut eis suum prædicent Evangelium, cui credant; ut invocent, justificentur, et salvæ fiant; et consequenter se Dei jussu esse prædicatorem gentium.

Sicut scriptum est, Quàm speciosi... Subaudiendum videtur: Reverà missi sunt, et prædicaverunt, *sicut scriptum est...* Isai. 52. 4: *Quàm speciosi*, id est, quàm gratus et suavis adventus Evangelii præconum, pacem et bona per Christum nobis procurata, suis auditoribus annuntiantium; nempe peccatorum remissionem, reconciliationem cum Deo, gratiam et dona Spiritûs sancti, et infinita alia bona etiam corporalia, miraculis comprobata, quibus apparebat eos à Deo missos!

Hinc necessaria colligitur missio divina, quæ duplex est: ordinaria quæ fit auctoritate eorum, qui Dei vices gerunt, scilicet Christi Vicarius, Episcopi; extraordinaria, quæ fit immediatè à Deo per inspirationem internam, qualis fuit missio Prophetarum. Hæc missio debet probari signis et certis argumentis.

D. Thomas ait quòd hujus missionis extraordinariæ signa sint aliquando S. Scripturæ auctoritas; ita D. Joannes interrogatus quis esset, dixit: *Ego vox clamantis... sicut dixit Isaias;* aliquando rei veritas, quæ annuntiatur; aliquando miracula: addit tamen non sufficere prodigia, et probat ex Deuter. 13.

Hinc disce primò quàm magnifaciendum verbi divini ministerium, à quo pendet mundi salus. Secundò quanto respectu audiendum Dei verbum, sive à prælatis, sive ab eis quos mittunt : cùm Deus ipse nobis per eos loquatur, et in Dei nomine nobis illud annuntient. Tertiò quanto studio, quantâque gravitate annuntiandum sit illud verbum à prædicatoribus, qui Dei vices gerunt, ipsiusque omnipotentis mandata declarant.

℣. 16. *Sed non omnes obediunt...* Gr. auscultarunt. Occurrit objectioni : Si missi sunt, si prædicaverunt, si *tam speciosi sunt pedes evangelizantium;* cur ergò *non omnes obediunt Evangelio?*

Respondet id prædictum fuisse ab Isaia, et ideo mirum videri non debere, si plerique suis vitiis aut Judaismo affixi, Evangelium respuant, ob suam duritiam non credant.

Isaias igitur in Apostolorum persona loquens, dicit : *Domine, quis credidit* sermonibus quos à nobis audierunt? quasi diceret : Valde pauci. *Auditui nostro!* sermoni à nobis audito.

Idem Dei verbum emollit et indurat, sanctificat et damnat; sicut idem solis calor ceram emollit, lutum indurat. Emolli, Domine, cor meum; adauge fidem.

℣. 17. *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Gr. Dei. Syr. Dei.

Ex citatis Isaiæ verbis infert quod jam dixerat ℣. 14. fidem esse ex auditu et prædicatione verbi Christi, seu Gr. verbi Dei, facta per Apostolos à Christo missos quasi legatos; seu potiùs, ex dictis à ℣. 14. colligit quòd fides ex auditu nascatur. Intellige primò in adultis. Secundò occasionaliter : fides enim est gratuitum Dei donum, quod à solo Deo infunditur animæ.

℣. 18. *Sed dico : Numquid non audierunt...* Ex principio proximè posito infert, inexcusabiles esse Judæos; an non audierunt? an defuit illis prædicatio? imò verò *in omnem terram*, etc.

Quod de cœlis in sensu litterali dixit Regius Propheta, hoc de Apostolis in sensu mystico dicit Apostolus; quasi diceret: Quomodo solos Judæos latet, quod per omnem terram resonat?

Paulatim impletum est hoc Davidis vaticinium, sed sufficienter ad Judæorum condemnationem impletum erat D. Pauli temporibus; tunc enim in illustrioribus urbibus Apostoli et prædicaverant et miracula fecerant; et inde tantarum rerum fama ad omnes terras, in quibus habitabant Judæi, pervenerat.

D. Thomas occasione hujus vaticinii Davidis petit quid sentiendum sit de iis, qui de fide nihil audierunt?

Respondet illos habere quidem excusationem de peccato infidelitatis, damnandos tamen ob peccatum originale, et alia peccata quæ addiderunt.

Addit quòd si fecissent quod in se est, Dominus eis secundùm suam misericordiam providisset, eis mittendo fidei prædicatorem, sicut D. Petrum misit Cornelio, D. Paulum Macedonibus: hoc tamen, inquit, quod faciant quod in se est, ex Deo est, ipsorum corda movente.

OBSERVATIO MORALIS.

Judæis inexcusabiliores sunt Christiani, apud quos continuè resonat verbum Dei, et ei tamen vel non credunt, vel non obediunt; aure corporis audiunt, aure cordis non recipiunt.

Duplex est auditus verbi Dei, internus, externus: hic fit aure corporis per externam prædicationem; ille fit aure cordis per consensum datum gratiæ Dei, cordis nostri aurem aperienti.

Plerique audiunt ore corporis verbum Dei; sed non audiunt ore cordis, ei non obediunt; imò factis et moribus contradicunt. Auditus externus erit contradicentium condemnatio.

Domine Jesu, da mihi cordis auditum, cordis docilitatem, obedientiam verbo tuo, voci gratiæ et sanguinis tui.

℣. 19. *Sed dico : Numquid Israel non cognovit ?...* Hâc interrogatione Judæos urget, et eos inexcusabiles ostendere pergit, eò quòd non tantùm audierunt, sed et gentes per verbum Dei conversas viderunt : at illorum conversionem tantùm abest ut imitati sint, quinimò inviderunt, et ex invidiâ indurati sunt in incredulitate suâ ; et hæc invidia et induratio reddit eos inexcusabiliores.

Ostendit autem hanc Judæorum culpam à Moyse prædictam Deuter. 32. ℣. 21. *Ego vos...* Id est, Gentilium populum qui hactenus fuit populus meus, et qui vixit insipienter, idola stultè adorando, sic efferam Evangelii mei prædicatione, ut vobis evadant invidendi ; et reverà prævideo, vobis prædico, quòd ex illorum conversione ad æmulationem et indignationem concitabimini.

Hæc autem invidia et æmulatio notitiam præsupponit : quomodo enim qui ob Evangelium invident aliis, illud non cognoverunt ?

Quot Christiani Judæos in hoc imitantur, suâque in sanctos invidiâ damnabiliores evadunt? verbo Dei suis moribus et vitâ contradicunt, et ob hoc damnandi sunt : sed insuper sanctos verbo Dei obedientes oderunt, illis invident ; hincque damnabiliores fiunt !

Heu caveamus ne aliorum salus, ob invidiam nostram, majoris sit nostræ damnationis occasio : humiliemus nos ob infidelitatem nostram ; gratias agamus Deo ob aliorum sanctitatem et fidelitatem ; sicque aliorum sanctimonia nostræ conversionis et sanctificationis erit occasio.

20. *Isaias autem audet et dicit...* Tandem ex Isaia probat quòd aliquando convertendi erant Gentiles ; Judæi autem indurandi.

Audacter enim et liberè, Judæorum offensam non veritus, dicit in persona Christi de Gentibus :

Inventus sum, fide, scilicet ex auditu Apostolorum conceptâ : à Gentilibus, qui suis idolis intenti, nec de me cogitabant, nec me quærebant.

Palàm apparui : Gr. conspicuus factus sum ; scilicet, per

Apostolorum prædicationem illis ipsis Gentilibus, qui non me, sed idola sua consulere et interrogare solebant.

Hanc habemus Deo gratiam, nos qui de Gentilium numero sumus; nos ipse quæsivit, dum ab eo eramus aversi: nobis sese manifestavit, dum de eo ne cogitabamus quidem: sed ad quid nos quæsivit, et apparuit nobis? ut salvet nos, ut suæ faciei manifestatione faciat in æternum beatos. O bonitas! ô misericordia æternâ gratiarum actione digna!

℣. 21. *Ad Israel autem dicit: Totâ die.* Gr. totam diem, etc. De Israel autem idem Isaias in persona Christi dicit: *Omni die*, perpetuò, frequentissimè; toto vitæ meæ tempore, *expandi manus meas;* per meam et Apostolorum meorum prædicationem, per infinita miracula, à me et à meis facta.

Potest etiam intelligi de extensione manuum Christi morientis in cruce pro populo isto, Christi carnifice et occisore.

At populus Judæus ad hæc omnia non attendens, incredibili obstinatione noluit credere; imò contradixit et Christo et Discipulis ejus: et hæc obstinatio illorum perditionis est causa.

Hæc audientes, attendamus ad nos ipsos; nonne Christi manus totà die sunt ad nos apertæ, ad dandum nobis, ad protegendum nos, ad recipiendum nos in sinu misericordiæ, ad quem vocat, cujusque viam monstrat? Sed heu! nonne Judæis ingratiores, Christo corde, moribus et vitâ contradicimus? nonne dona gratiæ contemnimus? nonne ipsius auxilium repellimus? nonne misericordiis abutimur?

Timeamus ergo ne illorum damnationem sentiamus, quorum ingratitudinem imitamur.

Christo credamus; Christo obediamus, Christo credentes et obedientes, Deo vivamus et moriamur. Amen.

Corollarium doctrinale confirmans quæ in præcedentis Capitis Corollario dicta sunt.

MERITÒ Divus Joannes Chrysostomus in fine hujus capitis dicit : Vide quomodo omnium quæ suprà posuerat dubiorum apertissimam solutionem adduxerit ; probans Judæorum perditionem ab ipsorum obstinatâ voluntate profectam esse, ità ut omnino veniâ sint indigni. D. Chrysostomus.

Audierunt enim verbum Dei , illud intellexerunt ; illos Deus vocavit, ad illos manus extendit omni tempore, id est, sedulò vocavit ; tandem , ut venirent, zelotypiæ passionem excitavit.

Fit sæpe numero , ait idem Divus Joannes Chrysostomus, ut puer vocatus à patre non accedat, sed obstinatè renuat ubi primùm viderit alium quempiam puerum ad patrem accedere , ultro et ipse ad paternos sinus accurrit : ita ut efficia æmulatio , quod non potuit sedula advocatio.

Sic Deus Judæorum salutem volens, illos non advocavi solùm , ad ipsosque manus extendit ; sed et zelotypiæ passionem in ipsis excitavit ; dum Gentiles , quos ut viles aspernabantur , ad se vocavit, in suam Ecclesiam introduxit, suumque populum declaravit ; verùm neque sic accesserunt Judæi quâ ergo veniâ digni sunt ? nullâ sane.

Ubi notabis veram rejectionis Judæorum causam , ipsorum esse obstinatam in sua incredulitate pertinaciam ; non verò ipsorum ab æterna salute reprobationem , de qua non agit et ad quam non recurrit Apostolus ; sed ad ipsorum incredulitatem, et contradictionem.

℟ Gentes verò vocatæ, quæsitæ , venerunt , consenserunt *Apparui :* conspicuus factus sum. Ecce gratia præveniens e vocans. *Inventus sum :* inventum apprehenderunt gentes ; conspicuum agnoverunt , et in ipsum , adjuvante Dei gratiâ crediderunt. Ecce cooperatio et salus gentium.

Sicque totum hoc Caput confirmat quod in præcedenti Capite dictum est.

ANALYSIS CAPITIS UNDECIMI.

Quia in cap. 9. et 10. docuit Apostolus Gentiles per fidem ad justitiam et salutem ascitos; Judæos verò ob infidelitatem suam à justitia et à salute rejectos.

Hinc in hoc undecimo capite Judæos solatur, Gentilibus autem abscindit ansam gloriandi.

Primo itaque versu Judæorum lenit dolorem, ex eo quòd non omnis Israel à Deo sit repulsus; idque primùm suo Paulus exemplo probat: *Nam et ego Israelita sum*, et tamen fidelis; deinde et Dei testimonio Eliæ dicentis: *Reliqui mihi* 7000, etc. sicut hujus Prophetæ temporibus multos sibi Deus fideles servos reservavit in Israel; sic et nunc per suam gratiam.

℣. 7. Rem palàm aperit, scilicet quòd isti multi fideles, per Dei gratiam reservati, in minore sint numero; cæteri autem omnes in maximo numero excæcati sint, juxta Prophetarum vaticinia, quæ citat ℣. 8. 9. 10.

Hinc ℣. 11. rursus Judæos solatur; sic tamen ut simul Gentiles doceat non superbire, nec Judæos spernere, tum quia hic Judæorum lapsus non est irreparabilis; tum quia hic eorum casus fuit Gentilibus salus: si autem eorum lapsus fuit mundi salus, quid erit eorum integra conversio?

℣. 13. Paulus gentium Apostolus Gentiles monet se suum sic inter eum ministerium implere, ut etiam Judæorum saluti per æmulationem procurandæ intendat; (suum ergo Gentiles imitentur exemplum), quia Judæorum ad fidem assumptio erit quasi mundi resurrectio.

℣. 16. Judæi sunt è massa sancta, et in sanctis Patriarchis Deo consecrata; sunt rami è radice sancta: licèt autem eorum quamplurimi sint fracti, et Gentiles in eorum locum insiti, ne tamen propterea Judæos spernant Gentiles, tum quia ipsi in radice Judaica sunt insiti; tum quia et ipsi possunt facilè frangi et excidere: si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, quantò minùs insititiis. Dei itaque in Judæos severitatem metuant; Dei erga se bonitatem ament, et suâ fidelitate conservent.

℣. 23. Judæi, si ab infidelitate sua velint recedere, suæ rursus oleæ inserentur, et eò faciliùs, quò naturales sunt rami. Revera inserentur, ubi plenitudo gentium in Ecclesiam intrârit; tunc enim et tota Judæorum natio ad Christi fidem convertetur, Deo ob patres semper chara.

℣. 36. Sicut aliquando Gentiles fuerunt increduli, et per Dei misericordiam, occasione incredulitatis Judæorum ad fidem sunt adducti; ita vicissim Judæi, Gentilium exemplo provocati, aliquando credent in Christum, Deique misericordiam consequentur : conclusit ergo Deus omnes sub peccato, ut omnium misereatur.

℣. 33. Et hæc, id est, et hanc fidelitatis et infidelitatis vicissitudinem in Judæis et Gentilibus, hancque Dei erga utrosque providentiam admirans Apostolus, exclamat : O altitudo! etc.

CAPUT UNDECIMUM.

Textus.

1. Dico ergo: Numquid Deus repulit populum suum? Absit. Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin:

2. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura: Quemadmodum interpellat Deum adversùm Israel?

3. Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt: et ego relictus sum solus, et quærunt animam meam.

4. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.

5. Sic ergo et in hoc tempore reliquiæ secundùm electionem gratiæ salvæ factæ sunt.

6. Si autem gratiâ, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia.

7. Quid ergo? quod quærebat Israel, hoc non est consecutus: electio autem consecuta est: cæteri verò excæcati sunt:

CAPUT UNDECIMUM.

Paraphrasis.

Dixi Judæos à Deo repulsos; sed nunc quæro: Ergone Deus populum suum planè repulit? Non hoc dico: ego etenim sum ex illo populo, non ascititius; sed ex stirpe Abrahæ, de tribu Benjamin progenitus; et tamen fide Christianus, imò et Apostolus Christi.

Non repulit Deus eam plebis suæ partem, quam prævidit gratiæ suæ fore fidelem, et in Christum credituram. Certè vos non latet quòd in lib. III. Regum scriptum est, ubi Elias Deum alloquens, Israelem incusat, quasi totus à Dei cultu defecerit, et ad idololatriam delapsus sit.

Domine, inquit, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua subverterunt: et ego solus tuî cultor relictus sum, et quærunt auferre mihi vitam meam.

Sed quid Eliæ sic loquenti divinitus responsum est? Non tu solus, ut putas, verus Dei cultor, idola non adoras: sed per gratiam meam septem millia virorum mihi reservavi, qui non curvaverunt genua coram idolo Baal.

Sic et in hoc legis Evangelicæ tempore pauci Judæi credentes in Christum, per gratuitam Dei electionem justificati sunt: paucos dico et quasi reliquias, præ multitudine incredulorum, licèt illi pauci reverà sint multi.

Si autem hæc electio gratuita est, ut dixi: ergo justificatio non fit ex operibus legis, sed gratìs ex virtute Christi, per fidem vivam nobis applicatâ.

Quid est igitur quod doceo? nimirum quòd major pars populi Israelitici, quæ justitiam ex operibus legis quærebat, eam non est assecuta ob incredulitatem suam; minor autem illius populi pars, in Christum credens, electa est ad justitiam: cæteri verò incredulitate suâ excæcati et obdurati sunt.

8. Sicut scriptum est : Dedit illis Deus spiritum compunctionis : oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem.

9. Et David dicit : Fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis.

10. Obscurentur oculi eorum ne videant : et dorsum eorum semper incurva.

11. Dico ergo : Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus ut illos æmulentur.

12. Quòd si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ Gentium : quantò magis plenitudo eorum?

13. Vobis enim dico Gentibus : Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo,

14. Si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis.

15. Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi : quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?

Sicut ab Isaia cap. 29. 10. prædictum est : quia Deo rebelles Christum rejecerunt; dedit illis Dominus spiritum soporis qui omnem illis adimat sensum; ita ut oculos habentes, non videant, et auribus non audiant. Tales sunt erga Christum in hunc usque diem.

Idem prædixit et David dicens psalm. 69. 23. mensa illorum vertatur illis in laqueum, quo capiantur, et in offendiculum, in quod impingant; hocque illis eveniat in justam suæ punitionis vindictam.

Obscurentur mentis eorum oculi, ita ut cœlestia nec videant, nec deciderint : sed mente et corde curvi et ad terram propensi, terrena tantùm videant, et sapiant.

Sed quæro : Ergone maxima pars Judæorum ita lapsi sunt, ut prorsus conciderint, sine ulla spe resurgendi? Imò verò resurgent. Interim eorum casu Deus utitur tanquam occasione ad salutem gentium; et aliquando Gentilium conversione utetur ad excitandam Judæorum æmulationem, ut et ipsi convertantur.

Quòd si lapsus Judæorum fuit occasio divitiarum mundi, per dilatationem fidei inter gentes toto orbe diffusas : et si rejectio Judæorum incredulorum fuit occasio sanctificandæ multitudinis infinitæ Gentilium; quantò magis plenaria omnium Judæorum conversio mundum et Gentiles ditabit!

Vobis enim Gentilibus palàm dicere non vereor, quòd quatenus sum gentium Apostolus, Apostolatûs mei ministerium honorificabo,

Nihil non faciens vestrâ quidem causâ, sed et etiam ut vestræ sanctificationis exemplo, quasi stimulo, excitem Judæos contribules meos ad æmulationem vestrî; sicque provocati saltem eorum aliqui convertantur ad Christum, et salventur.

Si enim eorum ob infidelitatem rejectio fuit occasio mundi cum Deo reconciliationis, quid erit eorum ad fidem conversio, nisi quasi quædam mundi à mortuis resurrectio? Hanc itaque conversionem et vos mecum optate.

16. Quòd si delibatio sancta est, et massa: et si radix sancta, et rami.

17. Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cùm oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis, et pinguedinis olivæ factus es.

18. Noli gloriari adversùs ramos. Quòd si gloriaris: non tu radicem portas, sed radix te.

19. Dices ergo: Fracti sunt rami ut ego inserar.

20. Bene: propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time.

21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat.

22. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem: in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioquin et tu excideris.

23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur: potens est enim Deus iterum inserere illos.

24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et

Hæc Judæorum ad fidem conversio, et per fidem vera sanctificatio, eò magis speranda est, quòd hic populus sit in suis patribus, et in sua radice moraliter sanctificatus; sicut fruges per primitias sanctificantur, et rami arboris per radicem sanctam, quæ suam quasi sanctificationem in ramos trajicit.

Fateor quòd aliqui rami ab arbore hac sancta defracti sunt: tu autem, ô Gentilis, cùm esses oleæ sylvestris et infructuosæ surculus, insitus es inter ramos illius arboris, cujus radix sancta; et factus es particeps succi pinguis, quem naturales rami ex oleæ radice sugunt:

Hinc vide ne propterea glorieris adversùs ramos rejectitios: quòd si efferis animo, memento quòd à radice Judaica sustineris et foveris: illa nihil à te trahit, tu verò ab ea fidei spiritum habes; illa nihil tibi debet, tu multùm illi.

Fortè gloriandi ansam arripies, dicens: Fracti sunt naturales rami, ut ego Gentilis insererer.

Concedo quod dicis; sed memento quòd propter suam incredulitatem fracti sunt: tu autem per fidem oleæ insertus es, et in ea nunc stas; ne propterea superbias, sed potiùs time, ne, sicut et illi, per infidelitatem frangaris et decidas.

Si enim Deus naturales ramos ob infidelitatem rejecit; vide ne, si à fide deficias, et te similiter frangat et rejiciat.

Ut ergo non superbias, sed ut cum humilitate Deo gratias agas, vide et time, ex una parte, Dei in incredulos severitatem, ex altera verò parte, Dei erga te, qui credis, bonitatem; hancque in te Dei bonitatem fide et bonis operibus conserva: alioquin et tu amputaberis, et rejicieris amputatus.

Sed et Judæi, si suam deserant incredulitatem, rursus in hanc sanctam oleam inserentur: id enim omnipotenti Deo non tantùm possibile, sed et facillimum.

Nam si tu, Gentilis, præter morem ex oleastro excisus es

contra naturam insertus es in bonam olivam; quantò magis ii, qui secundùm naturam, inserentur suæ olivæ?

25. Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes), quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret,

26. Et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem à Jacob.

27. Et hoc illis à me testamentum: cùm abstulero peccata eorum.

28. Secundùm Evangelium quidem, inimici propter vos: secundùm electionem autem, charissimi propter patres.

29. Sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei.

30. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum:

31. Ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur.

32. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate: ut omnium misereatur.

33. O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei: quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!

infrugifero, et frugiferæ insertus olivæ; quantò faciliùs Judæi, qui sunt rami naturales, suæ rursus inserentur olivæ!

Hìc, fratres, vobis aperire volo quoddam arcanum, quod fortè silentio tegerem, nisi vestrâ referret me loqui, ne de vestra fide superbiatis, et in Judæos incredulos insolescatis: hoc ergo arcanum quod vobis aperio, est quia cordis cæcitas in parte Judaici populi contigit, et durabit donec in Ecclesiam introierit eorum Gentilium numerus, qui sunt credituri.

Et cùm completus fuerit Gentilium conversorum numerus, tunc tota Judæorum natio convertetur, et ad salutem veniet, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, etc.

Et hoc est fœdus quod pepigi, etc.

Et quidem plerique ob Evangelium Christi, quod rejiciunt, Deo sunt exosi; quatenus autem ex sanctis Patribus orti sunt, et ad gentem à Deo electam pertinent, Deo sunt chari ob sanctos Patres.

Quia immutabilia sunt absoluta Dei dona et promissa.

Sicut enim vos, ô Gentiles, aliquando eratis increduli; nunc autem occasione incredulitatis Judæorum, per Dei misericordiam ad fidem adducti estis.

Ita vicissim Judæi nunc Christi fidei et gratiæ, quam recipitis, non credunt; ut vestræ fidei exemplo et occasione provocati, aliquando credant, et unà vobiscum misericordiam assequantur.

Sic itaque Deus ineffabili consilio permisit omnes in infidelitatem successivè delabi; ut omnes sentiant se, non suo merito, sed gratuità Dei misericordià salvatos.

Cujus divini consilii rationem cùm explicare non valeam, exclamare liceat: O altitudo et profunditas divinæ misericordiæ, et sapientiæ et scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt judicia, seu decreta ejus; et ininvestigabiles viæ, seu modi, quibus illa exsequitur!

34. Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit?

35. Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?

36. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula. Amen.

Quis enim cognovit unquam mentem Domini? aut quis illi fuit à consiliis?

Quis prior dedit Deo, ut ei Deus vicem reddere debeat? Nullus sanè.

Quandoquidem à Deo, velut Creatore, sunt omnia; per ipsum, velut conservatorem, subsistunt omnia; in ipso, velut in fine, consistunt et continentur omnia; seu ad ipsum, velut ad finem, tendunt omnia. Ipsi uni ob id debetur honor, laus et gloria in sæcula. Amen.

Commentarius.

℣. 1. Dico *ergo : Numquid Deus repulit populum...* Quia superiùs dixit Judæos ob incredulitatem suam à Deo rejectos et à justitia cecidisse, gentes autem propter fidem ad justitiam ascitas; objicit sibi per interrogationem : Ergone verum est quòd Deus populum suum repulerit, ne fiat particeps benedictionum in Christo promissarum?

Absit. Respondet quòd non; idque suo probat exemplo : *Nam et ego Israelita sum*, et tamen fidelis, Christianus, et Apostolus.

℣. 2. *Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit*; id est, non repulit eam plebis suæ partem, quam præscivit gratiam sibi gratìs oblatam sponte admissuram, fore fidelem, et in Christum crediturам.

An nescitis in Elia, id est, in Eliæ persona; vel de Elia per Hebraismum. An nescitis quid Scriptura 3. Reg. 19. dicat, ubi Elias zelo Dei motus, colloquitur cum Deo contra Israelem, quasi totus à Dei cultu defecerit, et ad impietatem et idololatriam delapsus fuerit?

℣. 3. *Domine, prophetas tuos occiderunt...* Hæc dicit Elias mœrore confectus, et omnia putans deperdita, seque solum Dei cultorem existimans esse superstitem. Nec enim Deus Prophetas suos de omnibus certos facit, sed illis sæpe et electis suis manifestat tantùm mala quæ fiunt, et quæ Deum inhonorant; ut illos exerceat et probet, eorumque zelum accendat.

Altaria tua suffoderunt, id est, in tuì contemptum everterunt. Hæc altaria, de quibus hìc, erant illa quæ in decem tribubus Israel erant in excelsis exstructa, tempore quo non permittebatur ad templum ire; sicque cessare videbatur lex Deuter. 16. 2. quæ id fieri vetabat. Hæc altaria impiè ab Achab et Jezabel eversa sunt, quia ex odio Dei cultûsque

divini; piè ab Ezechia et Josia eversa sunt, quia vetita, Deuter. 16.

℣. 4. *Sed quid dicit illi divinum responsum...* id est, non omnes, ut putas, ad idola deflexerunt, vel occisi sunt: sed per gratiam meam conservavi et à nece, et ab idolorum cultu septem millia, qui genua non flexerunt *ante Baal.* Gr. τῇ βάαλ, femin. id est, statuæ Baal.. *septem millia,* id est, multa millia, finitum pro infinito.

Septenarius numerus apud Hebræos significat multitudinem, propter sabbatum, ait Cornel. à Lapide, et exemplis probat.

OBSERVATIO MORALIS.

Ab exemplo Eliæ discamus gloriam Dei zelare, de ipsius offensis dolere, mœrore confici ob paucitatem eorum qui ipsum verè diligunt et colunt, qui veritatem sectantur, justitiamque tuentur; at divino edocti oraculo, ne judicemus, ne diffidamus; sed Deum adorantes, ipsius nos voluntati subjiciamus, confisi et persuasi quòd sit omnipotens, nullumque permittat malum, quin ex eo bonum aliquod sit eliciturus.

Persuasi præterea quòd quantuscunque videatur esse peccatorum numerus, multos tamen Deus à sæculi corruptione conservat; multos habet servos sibi fideles, et qui genua ante idola non flectunt, sed qui ipsum piè colunt.

His ergo fidelibus Dei servis uniamur animo, licèt nobis sint incogniti, et cum illis Deum verè colamus, adoremus.

Sanctos suos Deus conservat, abscondit, custodit: *Conserva me, Domine, quoniam defecit sanctus. Absconde me sub umbra alarum tuarum. Custodi me ut pupillam oculi:* quoniam speravi in te et in auxilio gratiæ tuæ.

Ama nesciri et de ignotorum, absconditorum fidelium esse numero. *Novit Dominus qui sunt ejus.* Hoc tibi sufficiat.

Absconde me, Domine; at absconditum conserva, custodi, protege.

Si nos lateat divinæ providentiæ ratio, quod sæpe fit,

maximè, ubi res susquedeque versæ videntur; ignotum tamen Deum tunc adoremus, et invisibilem cum Moyse, tanquam videntes sustineamus.

℣. 5. *Sic ergo et in hoc tempore.* Promulgati scilicet Evangelii, *reliquiæ,* id est, pauci Judæi credentes in Christum : pauci, inquam, præ infinita non credentium multitudine; ita ut paucæ reliquiæ videantur; licèt reverà illi pauci multi sint et innumeri.

Salvæ factæ sunt; id est, justificatæ sunt : justificatio est salus à peccato et æternæ salutis inchoatio.

Secundùm electionem gratiæ; id est, per electionem gratuitam.

De justificatione hìc agi probatum est in c. 9. Vide corollarium cap. illius noni.

Justificatio autem est gratuita, nullum adhuc meritum supponens in justificando. Etiam positis in illo dispositionibus ad justificationem prærequisitis, v. g. positâ fide, pœnitentiâ, et aliis dispositionibus; justificatio est gratuita et *secundùm electionem gratiæ:* quia hæ omnes dispositiones nullum propriè dictum jus tribuunt ad justitiam; nec enim suâ naturali vi et efficaciâ disponunt ad justitiam; sed quia Deo placuit ita constituere.

Hinc quærenti cur fidelis pœnitens fuerit à Deo justificatus, responderi potest, 1.° quia se per gratiam disposuit; 2.° quia Deus gratìs voluit : utrumque enim verum est sensu explicato.

Et hinc Cornel. à Lap. et post ipsum Tyrinus putant conciliari posse sanctorum Patrum locutiones dissidentes. v. g. D. Chrysostomi dicentis hunc ad justitiam electum, quia gratiæ consentiens credidit. D. Aug. dicentis : Quia Deus hunc gratuitò ad justitiam elegit.

℣. 6. *Si autem gratiâ, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia;* additur in Græco : Si autem ex operibus, non ampliùs est gratia; alioquin opus non amplius est opus. Syrus habet similiter, et Arab. versio. Hanc tamen additionem superfluam et non ad D. Pauli mentem arbitratur Erasmus.

Occasione ejus quod dixit immediatè, *secundùm electionem gratiæ*, iterum inculcat quod docuit suprà, justificationem fieri, non ex operibus legis; sed ex virtute Christi, quæ per fidem vivam nobis applicatur: alioquin justificatio, quam constat esse gratuitam, non esset gratia, sed merces.

℣. 7. *Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc...* Gr. quod inquirit Israel, etc.

Quid ex dictis sequitur? quòd major pars populi Israelitici, qui quærebat et adhuc quærit justitiam, illam tamen non est assecutus: quia non quærit ubi et quomodo oportet; quærit enim ex operibus legis; cùm debeat quærere ex meritis Christi, per fidem sibi applicatis.

Electio autem... Id est, minor pars illius populi, Judæi nimirum, qui Christi fidem amplexi sunt; hi à Deo electi ad justitiam, illam assecuti sunt.

Cæteri verò excæcati sunt... Gr. obduruerunt. Syr. corde suo obcæcati sunt; id est, cæteri verò qui Christi fidem non amplexi fuerunt, excæcati sunt et indurati. Directè et propriè à se suaque malitia; indirectè verò à Deo deserente, ut dictum est cap. 9. ℣. 18. 21. 22.

℣. 8. *Sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum...* ostendit hoc prædictum fuisse ab Isaia, cap. 29. ℣. 10. cujus sensum exprimit Apostolus, non verba.

Spiritus compunctionis: seu, ut ait Isaias, *soporis:* est somnus altissimus et profundissimus, cui oculorum et aurium omnem sensum adimat: quasi oculi essent acu compuncti, excæcati.

Hunc spiritum dedit Deus deserendo eos suæ malitiæ, ut suprà.

Oculos ut non videant... hoc sopore lethargo sepulti, nec Christi miraculis, nec prædicatione expergefacti sunt: videntes non viderunt, audientes non audierunt. Vide etiam Isai. cap. 6. ℣. 10.

℣. 9. *Et David dicit: Fiat mensa eorum...* Id est, mensa spiritualis, mensa verbi divini; sacra Scriptura, coram ipsis expansa, quasi mensa, in qua spiritualiter delicientur, et

eorum anima saginetur; vertatur ipsis in laqueum, quo capiantur; et in offendiculum in quod impingant. Hocque contingat illis in *retributionem*, in retaliationem, ait Div. Chrys. seu justam vindictam suæ punitionis; quia ex sacris scripturis noluerunt Christum agnoscere.

℣. 10. *Obscurentur oculi eorum...* per oculos intelligementem; per dorsum, voluntatem; quasi diceret: Cœlestia nec videant, nec desiderent: sed cœlesti lumine privati, terrena tantùm sapiant, quærant; mente et corde curvi et ad terram propensi.

Et hoc in sensu mystico secundùm D. Paulum. Alius est enim sensus litteralis in Davide.

OBSERVATIO MORALIS.

In his Prophetarum verbis prædicitur miserandus Judæorum status, usque in hodiernum diem perseverans: quasi ipsorum oculi et aures transpuncta et effossa essent, nec vident, nec audiunt; imò sacra Scriptura fit illis in laqueum et in scandalum: quia ipsà abutuntur ad suam perniciem; ita ut tenebras et mortem trahant, unde lucem et vitam deberent trahere.

Sed eheu! quàm bene iisdem versibus exprimitur Christiani, Deo infidelis, justa punitio!

Spiritu soporis, stupiditatis, et compunctionis à Deo percutitur: videns non videt, audiens non audit; quasi dormiat, mentem et animum sopitum habet; et hoc à Deo et justè videre et intelligere noluit; quasi hebes, vecors et exsensus nec videbit, nec intelliget.

Hæc ergo cæcitas, sicut induratio, fit ab homine et à Deo sicut Pharao priùs induravit cor suum, Deus postea cor Pharaonis induravit : ita quia Christianus lumen gratiæ rejecit, dixitque, *Recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus*, Job 21. hinc *Deus illum sinit palpare quasi in tenebris*, e *errare quasi ebrium*. Job. 12. 25.

In hoc misero cæcitatis et voluntariæ surditatis statu, lux ei lucet, non attendit: verbum illi loquitur, non audit: sacr

Scriplura fit illi in laqueum et in scandalum; indeque tenebras et errorem trahit, unde lucem et veritatem habere deberet: sacra Eucharistia, mensa spiritualis, fit illi mors et venenum: panis vitæ, quo abutitur, fit illi deterioris mortis occasio.

Hinc quid accidit? de tenebris ruit in tenebras, de surditate in surditatem, de morte in mortem; cœlestia nec videns, nec sapiens, terrena tantùm videt, sapit et desiderat: mente et animo curvus, et ad terram propensus.

Veri Christiani conversatio in cœlis est: peccatoris verò dorsum semper curvum est; ejusque conversatio tota in terris.

Hæc est peccatoris justa retributio: avertit se à Deo, ut ad creata se converteret; aversus à Deo manebit, et ad terram conversus, velut brutum incurvatus.

Num et ego ipse cum in hoc miserabili statu? cœlestia non videns, ad divina surdus, mente et corde curvus in terram. *Ne avertas faciem tuam à me, Deus! Ne projicias me à facie tua, et Spiritum tuum*, etc. *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.*

℣. 11. *Dico ergo: Numquid sic offenderunt....* quia dixit excæcatos esse plerosque Judæos et de illis impleta esse Prophetarum vaticinia; quærit an sic ceciderint, ut eorum casus sit irreparabilis, et sine ulla spe aliquando resurgendi.

Absit, inquit, veniet enim tempus, sub finem mundi, quo resipiscant omnes: interim illorum delicto et casu Deus uti voluit, tanquam occasione conversionis et salutis Gentium: et conversione Gentilium uti voluit ad accendendam Judæorum æmulationem, ut et ipsi convertantur.

Adorandam sanè Dei consiliorum profunditatem! Judæorum casum in incredulitatem permisit, ut Apostoli ad gentes prædicationem suam transferrent, et Gentiles converterentur: et ut ex Gentilium conversione sequeretur Judæorum æmulatio, et imitatio: seu ut Judæi videntes bona sibi promissa et à se neglecta, transferri ad Gentiles, illos æmularentur et imitarentur.

Itaque ex Judæorum casu, Gentilium vocatio et salus: ex Gentilium salute aliquandò Judæorum salus et conversio.

℣. 12. *Quod si delictum.* Gr. ruina, seu casus. Syr. lapsus : quòd si lapsus Judæorum fuit occasio divitiarum mundi ; seu cessit ac redundavit in spirituales mundi divitias ; scilicet in salutem copiosè præstitam Gentibus, toto orbe diffusis.

Et diminutio, rejectio Judæorum non credentium, cessit ad multitudinem Gentium convertendam : *quantò magis plenitudo eorum* ! supple, erunt divitiæ mundi et divitiæ Gentium, id est :

Quantò magis universus Israel in fine mundi credens Christo, ditabit Gentes et ad se imitandum provocabit !

Itaque in fine mundi convertentur Judæi credentes in Christum, suoque exemplo trahent ad Christum quotquot supererunt ex Gentibus infideles.

Iterum mirare et adora D. sapientiæ profunditatem, quæ omnibus ad suos fines utitur ; etiam ex illis quæ suæ sunt opposita voluntati, suam perficit voluntatem ; ex multitudinis Judæorum incredulitate elicuit salutem multitudinis Gentium per fidem ; sicque paucitas Judæorum credentium facta est opulentia mundi per fidem Gentibus communicatam.

Hominum itaque malis bene Deus utitur ; et ex malo bonum elicit.

Hoc edoctus Dei voluntatem in omnibus adora ; in omnibus, et ex omnibus gloriam Dei spera, et exspecta ; quantumcunque res videantur labefactatæ, ex illis suam Deus gloriam eliciet et aliquod bonum : et ob hoc bonum consolare et Deum lauda.

℣. 13. *Vobis enim dico Gentibus*,.. Syr. vos autem alloquor, gentes, etc.

Ad Gentiles, heu potiùs ad Christianos, ex gentibus conversos, sermonem dirigit ; eosque monet Judæis incredulis compati ; illos non spernere, imò ipsorum conversionem verbo et exemplo satagere ; ad hocque Gentiles suo provocat exemplo.

Vobis itaque dico, Gentiles, quòd quandiu vester Apostolus ero, Apostolatûs mei ministerium verbis, exemplis et miraculis honorificabo.

℣. 14. *Si quomodo ad æmulationem provocem...* ut hoc quasi stimulo Judæos excitem ad æmulationem vestrî, sicque vestro provocati exemplo, ad Christum convertantur saltem aliqui, plenitudine eorum ad aliud tempus reservatâ.

D. Paulus suum ministerium tribus honorificavit, ait D. Thomas, 1.° moribus, multâ præcipuè patientiâ : *In omnibus exhibeamus nos...* II. Cor. 6. 4.

2.° gratìs et sine sumptu ubique prædicando. I. Cor. 9. 18.

3.° maximâ omnium Ecclesiarum sollicitudine, II. Cor. 11. 28.

His tribus ministerium suum honoret minister Christi : sit sanctus; gratìs ministret; sit sollicitus. D. Paulus Judæos fratres et contribules suos in ordine ad salutem æternam diligit; in illis nullam nisi pro cœlesti gloria desiderat æmulationem. Sic omnes Christi ministri suos, sive parentes, sive amicos diligant.

℣. 15. *Si enim amissio eorum reconciliatio est....* Gr. si enim abjectio; id est, si rejectio majoris partis eorum fuit occasio reconciliationis gentium, per totum terrarum orbem diffusarum; *quæ assumptio*, id est, quid erit illorum conversio, eorumque ad fidem assumptio, seu adjunctio?

Nisi vita ex mortuis? id est, perinde erit ac si mundus ex una suî parte mortuus, integrè reviviscat; illorum ergo et vos et ego debemus optare conversionem.

℣. 16. *Quòd si delibatio sancta est, et massa...* Gr. quòd si primitiæ. Syr. sed si primitiæ sanctæ.

Duabus metaphoris ostendit non aspernendos esse Judæos, nec fugiendos; imò sperandam illorum conversionem, et ad hoc laborandum, utpote qui legalem et naturalem quamdam habent sanctitatem, verumque sperandi locum, in quocumque sint statu; et consequenter possunt converti, Christique fidem amplecti.

1.ª Metaphora sumitur à primitiis, seu ab ea oblatione quæ fiebat de frugibus maturis, et quæ totam massam sanctificabat morali quâdam æstimatione; ita ut reliquum, v. g. frumenti coquere, et ex eo vesci liceret.

2.ª Sumitur à radice, quæ ramos sanctificat; quasi diceret: Apostoli et primi discipuli, Christianorum primitiæ, sancti sunt, et Evangelium amplexi sunt; ergo, etc., etc. Patriarchæ, Prophetæ, Patres Judæorum sancti sunt, ergo, etc.

Hoc loco Calvinus abutitur ad probandum pueros Christianorum Baptismo non egere; sed malè: non enim loquitur hìc Apostolus de sanctificatione, quæ reddat amicos Dei, sed de sanctitate metaphorica, quæ Deo consecrat et appropriat; sicut locus, vestis, pecunia dicitur sancta.

Alioquin eodem argumento probaretur etiam adultos Christianorum filios, imò omnes Judæos esse sanctos, utpote sanctorum filios, et consequenter nec Baptismo, nec aliis sacramentis indigere.

Hoc ergo tantùm probat Apostolos et Patriarchas Judæis quamdam suæ sanctitatis umbram conferre, quæ dat locum sperandi veram sanctitatem; et ideo nec sunt spernendi, nec fugiendi, sed illorùm salus speranda, et ad hoc laborandum.

Quis de proximi salute desperet? præcipuè de salute Christiani, in sanguine Christi per Baptismum sanctificati? quis è contrà proximi sui, quantumcunque peccatoris, salutem non speret et ad illum convertendum, verbo, oratione, exemplo non laboret? cùm tantum jus ad sanctitatem habeat in sanguine Christi. In hoc ergo pretioso sanguine confisi, oremus, laboremus, pro peccatorum conversione et salute.

℣. 17. *Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt....* quòd si quidam ex ramis arboris Judaicæ fracti et revulsi sunt ab arbore, id est, à fide et à justitia parentum. Patriarchæ enim in Christum venturum crediderunt, posteriores autem Judæi præsentem non receperunt.

Tu autem cùm oleaster esses... id est, tu autem, ô Gentilis, cùm esses olea sylvestris et infructuosa; id est, ex radice infideli et idololatra, ex qua nullum divinæ Gratiæ succum poteras attrahere: *insertus es in illis;* id est, insitus es inter ramos illius arboris, cujus truncus et radix sancta: *et socius radicis...* et factus es particeps radicis, et succi pinguis, quem

naturales rami sugunt ex radice oleæ, id est, per fidem insertus corpori Ecclesiæ; unà cùm fidelibus Judæis participas eumdem spiritum fidei, et gratiæ, quem habuerunt SS. Patriarchæ.

℣. 18. *Noli gloriari adversùs ramos...* fractos scilicet, multò minùs adversùs ramos adhærentes.

Quòd si gloriaris... id est, quòd si illis insultare tibi subrepat, dicetur tibi, quòd tu, qui ramus es insitus, non sustentas radicem, nec in eam succum trajicis; sed è contra radix Judaica te sustentat et ab ea succum fidei Christianæ, imò Christum ipsum accepisti; ideo adversùs Judæos non debes gloriari, sed erga illos humiliter te gerere.

Abraham, Isaac, Jacob, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli Judæi fuerunt: illi autem sunt radix olivæ. Sumus enim *superædificati super fundamenta Apostolorum et Prophetarum. Hinc salus ex Judæis est.* Joan. 4.

Ne illis itaque insultemus: radix nostra sunt; ab illis fides et salus nostra: quin potiùs illis compatiamur; pro illis oremus; pro nobis timeamus, ne fortè et nos cadamus.

Nihil nobis debent Patriarchæ; nos illis multùm debemus, et consequenter eorum filiis propter illos.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Ecclesia Dei est oliva, quia arbor pulchra, et fructifera: hujus olivæ radix sunt Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli: pinguedo hujus olivæ est abundantia gratiæ Spiritûs sancti, quam habuerunt præ omnibus Apostoli. Unusquisque Judæus fidelis hujus olivæ ramus erat: plerique fracti sunt per suam infidelitatem. Nos Gentiles, per fidem, in illorum locum inserti sumus, Patriarchis associati, Apostolorum socii, participes gratiæ, etc.

Ob hoc gratias agamus Deo: ob hoc in Domino gloriemur: at ne gloriemur adversùs Judæos, ne despiciamus ramos fractos, etc.

Sic cùm aliquem cadere aut cecidisse cernis, illi compa-

tere, ora pro ipso, time pro te; timens et humiliatus roga pro te, dicens : *Conserva me, Domine, quoniam defecit sanctus.*

℣. 19. *Dices ergo : Fracti sunt...* Sed dices fortè, hincque gloriandi ansam accipies : *fracti sunt rami* naturales, *ut ego* Gentilis eorum loco insererer; sicque me Deus prætulit illis.

℣. 20. *Bene, propter incredulitatem....* Gr. pulchrè; id est, rectè dicis; concedo quod dicis, fracti sunt ut insereris. Sed memento quòd *propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas;* id est, per fidem et propter fidem oleæ insertus es, et in ea nunc stas; *Noli altum sapere.* Gr. ne efferaris animo. Syr. ne effertor mente tuâ; id est, ne propterea superbias, ac glorieris; sed potiùs time; quia fides, quâ oleæ inhæres, non te sic agglutinat, quin possis excidere; time ergo ne propter infidelitatem excidas ab ea, sicut et illi.

Hinc bene contra Calvinum infertur, quòd fides possit amitti; cùm Apostolus hujus amissionis timore reprimat Gentilium arrogantiam.

℣. 21. *Si enim Deus naturalibus ramis...* Si enim Deus Judæos, naturali origine, à sancta Patriarcharum radice ortos, propter infidelitatem cadere permisit; et ob eam, ab Ecclesia expulit; quantò magis id timere debet Gentilis insititius, si fidem humilitate non servet.

Hinc collige quòd humilitas sit fidei custos : Christo per fidem et gratiam adhæremus : fidei autem et gratiæ custos est humilitas : itaque timeamus, humiliemur, cum timore et humilitate Deo gratias agamus.

℣. 22. *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei.* Ut cum timore et humilitate Deo gratias agas, ex una parte, Dei severitatem in incredulos præ oculis habe; et ex alia parte, Dei bonitatem in te, qui cecidisti.

Si permanseris in bonitate; id est, si hanc Dei in te bonitatem studeas retinere; non tantùm in fide perseverando, sed et secundùm fidem piè vivendo, divinæ bonitati corre-

spondendo ; *alioquin et tu excideris*, id est, et tu amputaberis et decides ab olea, id est, Ecclesia.

OBSERVATIO MORALIS

Fideli omnia debent in bonum cooperari, et peccata et gratia : aliorum peccata nos debent humiliare ; gratia nobis exhibita debet nos in Dei amorem accendere ; severitas Dei in peccatores debet nobis timorem incutere ; benignitas Dei in nos debet gratos, fideles, perseverantes reddere.

Cùm ergo aliquem cadere videmus, timeamus casum, compatiamur cadenti, oremus pro illo ; ille hodie, ego cras. Quid de me foret in tali occasione, in talibus circumstantiis ? gratias Deo, quòd non ceciderim.

Dei bonitatem in nos attendentes tot et tantas conferentem gratias, grato et humili simus animo, Deum amemus, laudemus, colamus, in ejus amore et cultu perseveremus.

Perseverantia, ut ex hoc textu patet, certissimum est prædestinationis signum; at de quo nemo certus, ut etiam hinc patet.

℣. 23. *Sed et illi, si non permanserint...* Sed et Judæi, si suam perfidiam deserant, velintque credere, rursus inserentur in hanc oleam Ecclesiæ.

Potens est enim Deus... et nihil ipsum præter incredulitatem impedit, quin iterum inserat.

℣. 24. *Nam si tu ex naturali...* quasi diceret hoc Deo non tantùm possibile, sed et naturâ suâ facilius. *Nam si tu,* Gentilis, ex idololatra gentilitate, quasi ex sylvestri et agresti olea excisus es, *et contra naturam* hujus oleastri, *insertus es in bonam olivam Ecclesiæ.*

1.° *Est contra naturam*, quòd oleaster in oleam inseratur, seu est contra morem agriculturæ, quòd arboris malæ ramus inseratur in bonam : è contra surculus bonæ inseritur in truncum malæ.

2.° *Est contra naturam*, quòd oleaster insitus ferat fructum olivæ ; illud enim quod inseritur, crescit et fructum fer sibi proprium.

Nos tamen Gentiles per Baptismum in Christo sumus insiti, ut Christianos fructus habeamus.

Quantò magis is, qui secundùm naturam; id est, qui secundùm naturalem propagationem à sanctis et fidelibus Patriarchis prognati sunt, et consequenter sunt naturaliter de populo Dei; quantò magis, inquam, rursus inserentur suæ olivæ pristinæ, si suam deserant perfidiam, ut credant in Christum.

OBSERVATIO MORALIS.

Ex dictis collige, quòd sicut de Dei bonitate nunquam præsumendum est; sic de nullius hominis salute unquam desperandum.

Nunquam præsumendum: quia, ut ait D. Chrysost. abusus gratiæ tremendus est: nam ob hoc ipsum, quòd bonus factus est erga te Deus, timendum tibi: non enim immota tibi bona manebunt, si torpescere volueris; (id est, si non feceris quæ divinæ bonitati dignè correspondeant.) Hæc addidi verba:

Nunquam de cujuspiam salute desperandum; quia Deus omnipotens est, et de lapidibus potest suscitare fideles; id est, de obduratis facere contritos.

De nullius præcipuè Christiani salute desperandum: quia gratia ipsi per Baptismum collata, connaturale quoddam salutis est principium, connaturalem ei tribuens salutis facilitatem: per hanc gratiam factus est membrum Christi, membrum Ecclesiæ: licèt autem, per peccatum, hoc membrum mortuum sit; Christo tamen facile est illud per gratiam resuscitare, illudque suo Spiritu iterum animare. Si Barbaros, Turcas et Infideles suâ gratiâ convertit, quantò faciliùs Christianum peccatorem, sed pœnitentem convertet!

Ne desperes itaque, Christiane peccator, quicunque sis; Deus omnipotens est, nec ullum est peccatorum barathrum, ex quo te non valeat extrahere.

Deus ex infideli te fidelem fecit in Baptismo, ex paganis facit quotidie Christianos; quantò faciliùs ex Christiano pec-

catore, sed dolente et converti volente, faciet verè fidelem!

Infidelium conversio est Christianorum conversionis quasi pignus. Hinc itaque ad pœnitentiam animemur.

℣. 25. *Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc.* Syr. hoc arcanum. Redit Apostolus ad futuram Judæorum reconciliationem, de qua loqui cœpit ℣. 11. et quam interrupit ad reprimendam Gentilium superbiam. Addit ergo jam dictis:

Vos, ô Christiani Gentiles, scire velim arcanum hoc Dei consilium: *mysterium* apud Græcos, quidquid arcanum.

(*Ut non sitis vobis ipsis sapientes;*) Gr. ut non sitis apud vos ipsos arrogantes; id est, hoc autem dico ad deprimendam vestram arrogantiam, seu ne de vestra fide superbiatis, vobismetipsis placentes, et quod divinum est, vobis tribuentes.

Quia cœcitas. Gr. obduratio; Syr. obcæcatio cordis: hoc ergo mysterium est, quòd cæcitas et obduratio, non omnium, sed maximæ partis Judæorum, Dei permissione accidit.

Donec. Gr. usquequo: Syr. usque dum; id est, et durabit hæc cæcitas Israel, donec in Eccelesiam introierit numerus eorum, qui ex Gentibus crediturі sunt.

℣. 26. *Et sic omnis Israel salvus fiet.* Syr. et tunc, etc. cùm completus fuerit Gentilium conversorum numerus, tota Judæorum natio convertetur ad fidem et ad salutem veniet.

Sicut scriptum est... Isai. 59. 20. *veniet ex Sion*, id est, ex Tribu Juda, et ex familia David, habitante in Sion, nascetur Christus, qui omnem impietatem auferat à posteris Israel.

℣. 27. *Et hoc illis à me testamentum.* Syr. et tunc habebunt fœdus illud quod à me est, cùm remiserim ipsis peccata eorum: seu hoc est fœdus, quod cum ipsis pepigi et quod complebo, cùm abstulero peccata eorum, per Baptismum scilicet, et pœnitentiam.

Ex hoc Apostoli loco et ex Malach. 4. ℣. 5 et 6. statuitur

traditio de futura Judæorum conversione, in fine mundi, tuncque ex utraque Gentium et Judæorum plenitudine conflandam unam et perfectam Ecclesiam.

℣. 28. *Secundùm Evangelium quidem inimici...* Syr. cæterùm in Evangelio hostes sunt propter vos, in electione autem dilecti propter patres.

Qui Judæi, quantùm attinet ad Evangelium Christi quod rejiciunt; sunt quidem hostes Dei, et Deo exosi; *propter vos*, et hoc, vestro bono, ô Gentiles, ut scilicet illud Evangelium vobis annuntietur.

Secundùm autem electionem: quantùm verò spectat ad electionem, quà Deus olim Judæos in populum elegit, Deo sunt charissimi *propter patres* eorum, quibus promisit se Deum fore seminis eorum. Genes. 17. ℣. 7. et Deuter. 4. 31.

℣. 29. *Sine pœnitentia.* Gr. impœnitibilia. Syr. non enim revocat Deus donum suum.

Immutabilia enim sunt Dei dona et promissa absolutè, et sine conditione facta; talis est autem promissio Dei Patriarchis facta, quòd nunquam penitùs abjiciet eos, nec extinguet Gentem; sed recordabitur fœderis, quod pepigit cum Abraham, Isaac et Jacob. Levit. 26. 42. 45. etc.

℣. 30. *Sicut enim aliquando et vos non credidistis...* sicut enim vos, ô Gentiles, aliquando eratis increduli, occasione verò incredulitatis Judæorum, per Dei misericordiam adducti estis ad fidem.

D. Chrys. sic habet: Quemadmodum enim et vos quondam increduli fuistis Deo, nunc autem per illorum incredulitatem misericordiam adepti estis: sic et isti nunc increduli facti sunt, ob id quòd vos misericordiam consecuti estis, ut et ipsi misericordiam consequantur.

℣. 31. *Ita et illi nunc non crediderunt...* id est, ita vicissim Judæi nunc sunt increduli.

In misericordiam vestram. Gr. misericordiæ vestræ nolunt credere, quòd Dei misericordia per Christum ad vos Gentiles pertineat, seu quòd Deus velit Gentilium misereri.

Vel nolunt credere misericordiæ Dei vobis factæ per Christum ; id est , fidem et gratiam Christi rejecerunt. At is erit aliquando exitus , *ut et ipsi*, exemplo vestro provocati , et occasione vestræ fidei , tandem in Christum credant , eamdemque vobiscum misericordiam consequantur.

℣. 32. *Conclusit enim Deus omnia.* Gr. omnes. Syr. omnes. Gr. in incredulitatem. Syr. in inobedientia. Mira conclusio , quæ omnes debet humiliare, et concordes facere, omnesque ad Dei misericordiam magnificandam inducere.

Omnia , id est , omnes homines , tam Gentiles , quàm Judæos , Deus permisit in infidelitatem successivè dilabi ; et in illa velut in carcere , seu , ut ait D. Thom. sicut in quadam erroris catena concludi , unde sine Christi gratia nullus posset egredi ; *ut omnium Deus misereatur;* suamque misericordiam universo patefaciat orbi.

Ut hanc infidelitatis successionem intelligas : Initio mundi , omnes in vera religione vivebant ; Gentiles primò in idololatriam delapsi sunt : Deus per Abraham, deinde per Moysem , fœdus cum Judæis iniit, ipsique verum Deum coluerunt. At postmodum Christum et Evangelium repulerunt : illorum incredulitatis occasione ad Gentes delatum est Evangelium ; Gentes in Christum crediderunt, verumque Deum colunt : Judæi verò rejecti sunt à Deo. Circa finem sæculorum gentes à fide deficient, ut Apostolus docet secundæ Thes. cap. 2. ℣. 3. Judæi verò tunc fidei doctrinam recipient ; tandem uterque populus ad Christum convertetur; ad invicem reconciliabitur, et unam conflabit Ecclesiam. Hinc exclamat Apostolus :

℣. 33. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei !* Gr. ô profunditas, etc. ô profundum ! ô abyssalem profunditatem ! βάθος, idem ac abyssus. *Divitiarum*, et *sapientiæ*, et *scientiæ* Dei. Gr. et Syr. hæc tria per copulam sic distinguunt.

Tria itaque negat Apostolus posse penetrari.

Primò divitias bonitatis divinæ, id est, abundantiam seu magnitudinem divinæ misericordiæ Gentilium primò , deinde Judæorum infidelitatem patienter perferentis.

Secundò sapientiam, quâ res sic ordinavit, ut vicibus ageretur; Judæorum casus esset Gentilium salus, et Judæorum in illos invidia esset Judæorum salus.

Tertiò scientiam, quâ distinctissimè novit omnia futura: Judæorum rejectionem, gentium adoptionem; Judæorum reassumptionem, gentium defectionem; utriusque populi æternam reunionem.

Quàm incomprehensibilia sunt judicia... seu decreta, *et investigabiles.* Gr. impervestigabiles *viæ*, id est, rationes et modi quibus illa exsequitur.

Hæc nullus, nec angelus, nec homo scrutando comprehendere poterit.

℣. 34. 35. *Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius... aut quis prior dedit illi.* Hæc tria tribus supradictis opponit, ait Theodoretus: *Scientiæ, quis cognovit... sapientiæ, quis consiliarius... divitiis, quis prior dedit illi.*

Quis cognovit mentem Domini? νουν, quis ejus consilii particeps fuit? Reges terreni consiliarios habent, qui ipsorum secreta nôrunt: Deus autem, Rex Regum, ad sua consilia neminem admittit; id tantùm novimus quod nobis revelare dignatur.

Quis dedit Deo, quod ab eo priùs non acceperit, unde remunerationem debeat exspectare? Nullus.

℣. 36. *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso... Ex ipso*, tanquam auctore; *per ipsum*, ut conservatorem; *in ipso*, seu ut in Græco, ad ipsum, εις αὐτον, tanquam ad finem ultimum, *ipsi gloria in sæcula, amen.*

Cornelius à Lapide, et post ipsum Tyrinus, volunt hoc D. Pauli exemplo, et communi Apostolorum usu et institutione, cœpisse in Ecclesia hanc sanctissimæ Trinitatis doxologiam: Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto; et à Concilio Nicæno additum fuisse: sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, amen. Citant D. Basilium, Baron. tom. 3. an 325.

Gloria Patri, ex quo omnia; gloria Filio, per quem omnia; gloria Spiritui sancto, in quo omnia, etc. Vide plura ap. Cornel.

OBSERVATIO

in ℣. 25. 28. 30. 31.

Mirare obstupescendum Dei judicium, quo decrevit contraria per contraria perficere; ex Judæorum incredulitate fidem gentium eduxit: et in fine mundi, gentium fide utetur ad Judæorum incredulitatem destruendam: tunc enim Gentilium exemplo provocati, fidei doctrinam suscipient.

Hoc Apostolus vocat mysterium, seu mirabile arcanum, et stupendum judicium, ℣. 25. et illud aperit ℣. 30. 31.

Alterum mysterium, et quidem bonitatis, ℣. 28. ob sanctos patriarchas, Judæi, licèt increduli et obdurati, Deo tamen sunt chari; non deserit eos penitùs, sed de illorum salute et conversione futura cogitat: et sicut Judæorum infidelitate usus est ad fidem Gentilibus dandam, ita fide gentibus datâ utetur in fine mundi, ad abolendam Judæorum infidelitatem; tunc enim cùm magnus venerit Elias, fidei doctrinam suscipient, et in Christum credent. *Elias venturus est, et restituet omnia.* Matth. 17.

OBSERVATIO GENERALIS,

Ad doctrinam spectans et ad mores.

Totam hanc disputationem capite nono cœptam, concludit Apostolus eâdem propositione, quam in capite tertio ℣. 9. posuit quasi conclusionem primi et secundi capitis, nimirum omnes, et Judæos et Græcos esse sub peccato, et ℣. 23. egere gratiâ Dei.

Sic in fine hujus capitis ℣. 32. *Conclusit Deus omnia in infidelitate, ut omnium misereatur,* id est, et gentes et Judæos convicit infidelitatis, ita ut excusationem non habeant; sicut qui criminum sunt convicti, effugium non habent, suntque quasi reatûs sui convictione constricti.

Sic autem concludit Apostolus, ut omnes ad quos scribit,

et Judæos et Gentiles doceat non superbè de se sentire, sed humiliari; non altercari, sed utrosque ad concordiam venire, scientes et convicti, quòd non ex meritis, sed ex Dei misericordia sint salvandi.

Sed nota quòd hæc eadem convictio unicuique fideli sit ad salutem necessaria.

Peccavi : reatûs mei convictione sum constrictus, sub peccato quasi sub carcere sum inclusus; peccavi sciens et volens, excusationem non habeo.

Egeo itaque gratiâ Dei; sine gratia in æternum manebo sub peccati catena.

Salus ergo mea opus est misericordiæ Dei, non justitiæ meæ. O Deus bone, Deus misericors, fac mecum secundùm misericordiam tuam: et quandoquidem misereri tuæ deliciæ sunt, ideoque peccatum et idfidelitatem pateris in omnibus, ut omnium miserearis, atque nullus nisi per tuam misericordiam salvetur; miserere meî peccatoris et infidelis; sed in tua misericordia sperantis, à te unico auxilium quærentis.

ALTERA OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Postquam Apostolus attulit rationes, quas potuit, divinæ dispensationis, circa Judæorum rejectionem à justitia, et Gentilium adoptionem et justitiam, in his tribus capitibus 9. 10. 11. quasi omnia quæ dixit nihil sint in comparatione eorum quæ ipsum, licèt divinitùs electum, latent; exclamans miratur: *O altitudo, etc.*

Utinam et nos humiliter et modestè his de rebus disputemus! revelata quidem disseramus, abscondita verò miremur et adoremus.

Neque enim promptum est cuiquam Dei videre mentem; aut quibus modis ordinavit res suas, homo animal cæcum, et ipse se nesciens, ultro potest rationibus consequi: quid oporteat fieri, quando, vel quo genere, ipse cunctarum rerum pater, moderator et Dominus scit solus. Arnob. lib. 11. citatus à Grotio.

Non ideò non justum est quod divinitas agit, quia capere vim divinæ justitiæ homo non valet. Sicut plus Deus est quàm humana ratio, sic mihi plus debet esse quàm ratio, quod à Deo agi cognosco. Salvian. ab eodem citatus.

D. itaque Pauli modestiam et sobrietatem imitabor; ipsum in hoc sacro prædestinationis labyrintho ita sequar, ut non ultra progrediar; sistam ubi stetit; mirabor, et humilis adorabo quod mirans et exclamans adoravit: *O altitudo,* etc.

Incomprehensibilia sunt judicia (*Dei*). Justa quidem et rationabilia sunt in se, et infinitæ sapientiæ plena; at et ratio nobis incomprehensibilis, sicut et sapientia.

ANALYSIS CAPITIS DUODECIMI.

A DOCTRINA fidei transit Apostolus ad præcepta morum. In hoc ergo capite docemur,

PRIMÒ.

Quomodo erga Deum nos habere debemus, sive quoad corpus, quod ipsi ut hostiam vivam immolare debemus, ℣. 1.; sive quoad animam, quam à sæcularibus abstractam, interiùs renovare debemus; ut mente renovati, voluntati Dei in omnibus faciendæ studeamus, ℣. 2.; sive quoad dona gratiæ, quibus quilibet Dei Minister, suo proprio dono contentus, debet sanctè et modestè uti, ad Ecclesiæ, cujus membrum est, utilitatem, ℣. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

SECUNDÒ.

Quomodo erga proximum, quoad actus internos, habere nos debemus, scilicet illum diligere verè, purè, honestè et humiliter, ℣. 9. 10.

TERTIÒ.

Docemur quales in nobis esse debemus, diligentes, ferventes, orationi instantes, ℣. 11. 12. non alta sapientes, ℣. 16.

QUARTÒ.

Quomodo ergā proximum, quoad externa officia, nos gerere debemus, ℣. 13. usque in finem; ubi quinquies ira in proximum nobis prohibetur, ℣. 14. 17. 19. 20. 21. et unica nobis permittitur vindicta, bona scilicet pro malis reddere, ℣. 20. 21.

CAPUT DUODECIMUM.

Textus.

1. OBSECRO itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.

2. Et nolite conformari huic sæculo : sed reformamini in novitate sensûs vestri, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens et perfecta.

3. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem : et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.

4. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent :

5. Ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

6. Habentes autem donationes secundùm gratiam, quæ data est nobis, differentes,

CAPUT DUODECIMUM.

Paraphrasis.

Cum ergo tanta sit in vos Dei misericordia; per hanc ipsam vos, fratres, obtestor et obsecro, ut in gratitudinis monimentum, immoletis illi, non pecudes mortuas, sed vestra ipsa corpora, hostiam Deo viventem, sanctam, et ab omni peccatorum macula purgatam; Deo gratam, utpote à spiritu puro, et sanctificato oblatam.

Et ne sicut amatores hujus sæculi sectemini voluptates et commoda, vestrisque serviatis cupiditatibus; sed per sedulam mortificationem vestrarum cupiditatum, studete ut mente renovemini; ut spiritu renovati experiamini, gustuque spirituali sapiatis, quæ sit voluntas Dei, possitisque distinguere quod bonum est, vultque Deus à vobis fieri; quod melius est, ipsiusque oculis gratius; quod optimum et perfectum est, ipsique gratissimum.

Hanc Dei in vos voluntatem, ego Dei Minister, omnibus vobis Romæ existentibus dico, et quidem juxta officium mihi gratìs indultum; dico scilicet, ut nullus de se supra modum sapiat; sed unusquisque suo dono contentus, sobriè et modestè se gerat intra mensuram doni sibi à Deo collati.

Sicut enim in uno et eodem corpore multa habemus membra diversa, et hæc omnia membra corporis nostri non habent eamdem functionem, sed diversam;

Ita nos omnes fideles, et Dei Ministri, quasi diversa membra, diversas functiones habentia, unum Christi corpus mysticum sumus; singuli autem alter alterius invicem membra sumus.

Cùm igitur diversa habeamus dona, prout Deus unicuique nostrûm per suam gratiam largitus est; iis utamur modestè, et unusquisque intra doni sui limites se contineat.

Sive prophetiam secundùm rationem fidei,

7. Sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina,

8. Qui [exhortatur in exhortando,] qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine,' qui miseretur in hilaritate.

9. Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono:

10. Charitate fraternitatis invicem diligentes: honore invicem prævenientes:

11. Sollicitudine non pigri: spiritu ferventes: Domino servientes:

12. Spe gaudentes: in tribulatione patientes: orationi instantes:

13. Necessitatibus Sanctorum communicantes: hospitalitatem sectantes.

Cui contigit Prophetiæ donum, ad explicandas sacras Scripturas; eó ad bonum Ecclesiæ sobrius utatur, juxta regulam fidei.

Cui contigit aliquod in Ecclesia ministerium, seu Ecclesiasticus ordo; in hujus sui ministerii functione inclusus, officio suo modestè fungatur.

Qui docendi talentum et officium habet; citra fastum suam doctrinam, seu eruditionem largiatur.

Qui munus habet ad bonos mores, et ad pietatem exhortandi; suo quoque munere modestè fungatur.

Cui incumbit officium eleemosynas communicandi, illud bonâ fide præstet iis quibus opus est, dando sine personarum acceptione.

Cui commisa est cura cæteros regendi; sollicitus, vigilans, et sedulus, subditorum sibi curam gerat, Deo pro iis rationem redditurus.

Qui miseris succurrit, id alacri animo, et hilari vultu faciat.

Caveat fidelis à profanorum simulatione, qui verbo et signo tenus diligunt, non re; dilectio sit inter vos vera, sincera, ex corde : sic autem proximum amate, ut ejus vitia odio habeatis, virtutes verò diligatis.

Non modò sincera sit vestra inter vos dilectio, sed fraterna; vos invicem ut fratres, ejusdem Patris cœlestis filios diligite; vos invicem ut filios Dei, et ut fratres Christi, honore prævenite.

Caveat et fidelis ab omni pigritia; sed omnes estote in officio prompti et alacres, spiritu ferventes, utpote qui Deo, Regum Regi et Domino, servitis.

Propterea gaudete et sperate : ipse enim erit merces vestra magna nimis; hujus mercedis intuitu, vestras oppressiones patienter sustinete; assiduis orationibus cœleste auxilium à Domino cui servitis, et pro quo patimini, implorantes.

Cæterùm tanta sit erga proximum vestra charitas, ut pauperum inopia, quasi vestra sit; et vestra copia sit quasi pauperum.

Erga peregrinos autem hospitalitatem non tantùm exercete, quando petunt; sed et ad illos currentes, offerte hospitium.

14. Benedicite persequentibus vos : benedicite, et nolite maledicere.

15. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus :

16. Idipsum invicem sentientes : non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos :

17. Nulli malum pro malo reddentes : providentes bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

18. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes :

19. Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ; scriptum est enim : Mihi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus.

20. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitit, potum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.

21. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

Eis verò qui vos, vel odio Christi, vel alio motivo, persequuntur et affligunt, non modò non malè precemini; sed è contra illis bene precemini, salutem et gratiam optantes.

Charitas sic inter vos omnia prospera et mala reddat communia, ut ex charitate gaudeatis cum gaudentibus, tristemini cum tristibus.

Sit vobis omnibus unus animus, sicut et cor unum; estote itaque concordes inter vos; propterea cavete ne de vobisipsis elatè sentiatis, sed ita demissè, ut et cum infimis hominibus benignè conversemini.

Cavete et ne nimiùm vestræ prudentiæ tribuentes, aliorum judicia spernatis: hæc enim duo sunt concordiæ contraria.

Quòd si fortè vos quis offendat verbo aut facto, ne retallietis, convitium pro convitio, aut injuriam pro injuria reddentes:

Sed vobis curæ sit ita benefacere, ut non Deo tantùm, qui cor intuetur, placeatis; sed ut etiam per bona opera vestra omnes homines ædificentur.

Si salvâ justitiâ et veritate fieri potest, quantùm in vobis est, pacem habete, non solùm cum fratribus, sed etiam cum omnibus omninò hominibus.

Hoc ut ita sit, fratres charissimi, non vosmetipsos vindicate: sed vobis irato cedite, illumque suo Judici relinquite, qui in Deuteronomio dicit: Mihi vindicta competit; et ego Judex justissimus rependam.

Hoc edoctus oraculo, cave ne læsus lædas; imò pro maleficio, repone beneficium; si fortè esuriat tuus inimicus, illum cibo refove; si sitiat, potum illi porrige: hæc tua in eum beneficia, erunt quasi carbones ardentes, quibus eum à capite ad pedes circumdatum inflammabis ad te redamandum.

Hæc sola tibi vindicta permittitur, hicque tuum inimicum vincendi modus conceditur unicus, benefactis vincere: cave itaque ne, ab eo læsus, vindictam expetas: sic enim te tui adversarii malitia superabit; sed bonis officiis ita ejus malitiam expugna, ut tuis beneficiis victus, ex inimico fiat amicus: et hæc est perfecta et Christiana victoria.

Commentarius in Cap. 12.

ỷ. 1. OBSECRO *itaque vos, fratres. Itaque*, cùm tanta sit in vos misericordia Dei. Gratìs quippe vos vocavit, gratìs et justificavit, tot aliis à justitia repulsis, ut tribus ultimis capitibus, nono, decimo, undecimo dictum est.

Obsecro. Gr. hortor *per misericordiam.* Gr. per miserationes. Hoc plurale indicat magnitudinem misericordiæ: quasi diceret: Obsecro et hortor vos per hæc viscera misericordiæ Dei in vos.

Ut exhibeatis. Gr. παραστῆσαι, sistere, id est, sistite, offerte: quasi diceret: Alienate à vobis, et in Dei dominium transferte.

Corpora vestra. Non victimas mortuas, et cultro materiali jugulatas; sed exhibete ei corpora vestra, hostiam spirituali quidem mortificationis gladio occisam, sed viventem fide vivâ, spe firmam, charitate animatam.

Sanctam. Ita ut sit sancta, et ab omni peccatorum maculis purgata, Deoque placeat.

Rationabile obsequium vestrum. Gr. τὴν λογικὴν λατρείαν, id est, cultum Dei rationalem, seu spiritualem, seu non brutas pecudes, ut olim; sed rationalem et spiritualem victimam, scilicet hominem ipsum, seu corpus à spiritu rationali et sanctificato oblatum.

Syrus. Acceptam Deo per ministerium rationale, seu placentem Deo per cultum spiritualem.

Vult Apostolus ut exhibeamus Deo corpus nostrum, omnesque corporis motus et actus; sed quasi hostiam rationalem et spiritualem, quippe à spiritu interno, puro et sancto animatam et oblatam.

Sicut Deus spiritus est, ita spiritualem illi et internum exhibete cultum, qualis est suprà dictus, spirituali scilicet mactatione Deo corpus immolando.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Alludit Apostolus ad sacrificia vetera, in quibus occidebantur victimæ, vituli, oves, hirci, columbæ, etc., hisque veteribus sacrificiis opponit novum, scilicet spiritualem sacrificandi modum; sed à Deo per hæc externa et vetera sacrificia semper intentum: ut enim ait hìc D. Thomas post D. Augustinum, visibile sacrificium, quod exteriùs offertur Deo, signum est invisibilis sacrificii, quo quis se et sua in Dei obsequium exhibet.

Nos ergo D. Paulus docet et hortatur, ut in gratitudinis monimentum nos et omnia nostra Deo sacrificemus. Et quia, ut ait D. Thomas, homo triplex habet bonum: animam, corpus, exteriora bona; hinc debet Christianus animam Deo sacrificare per devotionis et contritionis humilitatem; exteriora bona, per eleemosynarum largitionem; corpus, per mortificationem. De eleemosyna Hebr. ultimo capite et alibi; hic speciatim de corporis hostia per spiritum offerenda.

Hujus sacrificii spiritualis et Christiani, sacerdos est spiritus; altare est cor nostrum; gladius, contritio, mortificatio; ignis est charitas; hostia, corpus, peccato quidem mortuum, at Deo vivum, à mente pura, sancta animatum, quæ se, suum corpus, omnesque corporis actiones ad Dei gloriam dirigit et offert.

Offerant ergo Judæi carnales hostias mutas, et irrationales victimas, corpora mortua, incapacia Deum laudandi et glorificandi, ipsique placendi.

Christianus verò offerat Deo corpus suum vivens, et sanctificatum in Baptismo per Spiritum sanctum; Deo placens, utpote membrum Christi; Deum laudans et glorificans per actiones Deo consecratas, et per mortificationem actiones animales et sensuales mactantem.

PRAXIS.

Quomodo corpus fiet hostia? ait D. Chrysostomus; nihil mali respiciat oculus, et factus est hostia; nihil turpe loquatur

lingua, et facta est oblatio; nihil iniqui committat manus; et facta est holocautoma: imò non sufficiunt ista, sed ut bona etiam faciamus opus est, nimirum ut eleemosynam faciat manus; calumnias inferentibus benedicat os; auditus divinis continuè sermonibus vacet: nihil enim immundi habet hæc hostia; aliorum primitias complectitur hæc hostia: et nos igitur tam manuùm, quàm pedum, tam oris, quàm omnium aliorum primitias Deo reddamus.

℣. 2: *Et nolite conformari.* Gr. ne configuremini. Syr. et ne assimilemini huic sæculo; *sed reformamini.* Gr. sed transformemini in renovatione mentis vestræ, id est, ex veteri in novam transite formam, seu et ne vitam ducatis similem hominibus sectantibus hoc sæculum, cui per Baptismum renuntiastis. Vide paraphras.

Divus Chrysostomus, et post eum Theodoretus, notant quòd D. Paulus res hujus sæculi, scilicet opes, potentiam, honorem vocat figuras; quia sunt parum durabiles. *Præterit enim figura hujus mundi;* quæ sunt autem spiritûs, seu virtutem, vocat formam; quia sunt res veræ, solidæ et permanentes.

Ad duo tota revocatur moralitas Christiana: primum, ut anima se retrahat à noxiis; secundum, ut se convertat ad ea, quibus perficitur, seu ut mundo per cupiditatem non configuretur, sed ut Christo per charitatem conformetur.

Ut probetis quæ sit voluntas Dei.... quia Dei voluntas est omnis sanctitatis regula, mensura, fons et origo; hinc Apostolus vult ut in omnibus illam cognoscere et adimplere studeamus.

Hæc autem cognitio fructus est renovationis interioris: quò plus enim reformamur spiritu mentis, eò magis illustramur à Deo, menteque purgatâ probamus et sapimus quid bonum, quid melius, quid optimum.

Triplex itaque gratiæ gradus in his verbis indicatur: pro incipientibus, proficientibus, et perfectis.

Incipientes faciunt quod bonum est, quodque Deus vult à nobis fieri, præcepta scilicet.

Proficientes faciunt quod melius est, Deique oculis gratius, consilia.

Perfecti faciunt quod perfectum est, Deoque gratissimum; idque perfectè, seu amore puro, et charitate perfectâ.

℣. 3. *Dico enim per gratiam quæ data est.....* Hoc *enim*, jungit sequentia cum præcedentibus: quasi diceret: Dico vobis quæ sit erga vos Dei voluntas, scilicet, ut nullus superbè sentiat de semetipso. Vide paraphrasim.

Altercatio inter fideles Judæos et Græcos orta, hujus admonitionis occasionem dedit; quia enim utrique modestiæ leges excesserant, et in jactantiæ vitium inciderant, hinc omnibus fidelibus Romæ existentibus D. Paulus ex officio muneris Apostolici præcipit, ut supra modum de se non sentiant, sed sobriè, modestè, et intra mensuram fidei, seu doni in fide sibi à Spiritu sancto collati.

Per fidem ergo hìc intelligitur donum fidei Christianæ et etiam dona gratuita et visibilia, quæ tunc Spiritus sanctus fidelibus largiebatur, et quorum fundamentum est fides.

Modestiam præcepturus, modestiam servat Apostolus: 1.° Apostolatum suum gratiam vocans, seu gratìs acceptum. 2.° Indicans id ex officio se facere, et ad hoc monitum eis dandum, ex munere Apostolico teneri. 3.° Utens verbo, *dico*, non autem verbo, *præcipio;* quod modestius.

Ita superior, prælatus, intra modestiæ limites se contineat, modestiam commendans.

Ita quilibet fidelis juxta doni mensuram à Deo sibi collati agat, alieno talento nec invideat, nec se ingerat.

℣. 4. *Sicut enim in uno corpore....* Probat quemlibet fidelem debere sapere ad sobrietatem, et intra mensuram fidei, seu doni accepti: hoc autem probat similitudine sumptâ à corpore humano: *sicut enim in uno* et eodem *corpore*, multa sunt membra diversa; hæc autem omnia membra non eamdem habent functionem: frustra enim essent diversa, nisi propter actus diversos.

℣. 5. *Ita multi unum corpus sumus....* Syr. ita et nos qui

multi sumus, unum sumus corpus in Christo, singuli autem ex nobis, alii aliorum sumus membra.

Id est *ita* nos omnes fideles, quasi diversa membra, varias et diversas gratias et functiones habentia, *unum corpus sumus in Christo;* id est, in Ecclesia; singuli autem commembra sumus, sive commembres.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

In corpore humano tria sunt, ait D. Thomas, unitas corporis, membrorum pluralitas, officiorum diversitas : adde et aptitudo cujusque membri ad suum officium.

Ita in Ecclesia, seu corpore mystico Christi, est, 1.° membrorum, seu fidelium multitudo; 2.° est unitas, uniuntur enim fideles Christo capiti suo, interiùs, per fidem et gratiam; sibi invicem exteriùs, per sacramenta, seu, ut ait D. Thomas, fide et affectu charitatis spiritualiter unimur invicem et Deo : unum corpus et unus Spiritus; 3.° est officiorum diversitas, ad utilitatem communem redacta : denique sunt et diversæ gratiæ et dotes, quarum jamjam faciet Apostolus enumerationem.

Hinc restat concludendum, unusquisque sobriè sapiat, suàque functione contentus sit.

Hinc etiam docemur à Christo capite nostro humiliter dependere, ejus spiritu animari, ipsi in omnibus parere.

Docemur et cum fidelibus omnibus charitate conjungi, nulli invidere, omnes adjuvare; singuli enim commembra sumus.

℣. 6. *Habentes autem donationes secundùm....* id est, cùm itaque diversa dona habeamus, prout Deus unicuique per suam gratiam largitus est.

Subaudi iis utamur modestè ad sobrietatem, et unusquisque intra doni sui limites se contineat; quod et in sequentibus, ad singula dona quæ enumerat, subaudiendum.

Sive prophetiam; id est, qui prophetiæ donum accepit, sive ad futura prædicanda, sive ad Scripturam explicandam; *secundùm rationem.* Gr. analogiam. Syr. pro mensura fidei; id est, eo dono modestè utatur, secundùm regulam et analo-

giam fidei : ita ut ipsius, seu prædictio, seu prædicatio, sit fidei conformis.

℣. 7. *Sive ministerium in ministrando....* id est, qui aliquod in Ecclesia recepit ministerium, seu ordinem Ecclesiasticum, in hujus ordinis, seu ministerii functione, versetur modestè et sobriè.

Sive qui docet in doctrina ; id est, qui talentum habet, et functionem recepit alios docendi, suo munere modestè fungatur et studiosè.

℣. 8. *Qui exhortatur in exhortando* ; id est, qui talentum et munus habet moralitatem Evangelicam docendi, et ad bonos mores exhortandi ; suo quoque officio modestè fungatur, omni compressâ elatione animi, talibus functionibus insidiante.

Qui tribuit in simplicitate. Syr. cum simplicitate, id est, cui officio incumbit eleemosynas distribuere, illud bonâ fide faciat, sine fraude, sine dolo, sine personarum acceptione.

Qui præest in sollicitudine.... Gr. præfectus. Syr. qui stat in capite, id est, qui regit Ecclesiam : v. g Episcopus, Pastor, is sit sedulus, vigilans ; ipsius enim est ad singulos attendere, ut moneat, corrigat, etc.

Qui miseretur in hilaritate, id est, qui miseros ope vel pecuniâ sublevat ; id faciat alacri animo et hilari vultu.

D. Chrysostomus multas hujus hilaritatis in misericordia facienda rationes affert.

Ex parte miseri, non tantùm egestatem illius, sed et pudorem sublevabis : quoniam, inquit, nihil adeo videtur hominibus turpe, ac ab aliis accipere ; nisi excellenti hilaritate suspicionem illam sustuleris, ostenderisque quòd magis accipias quàm des ; magis dejicies accipientem, quàm refocillabis.

Ex parte miserentis : quis regnum accipiens, mœstus est? quis remissionem peccatorum accipiens, in mœrore manet? noli itaque pecuniæ respicere sumptum, sed ex illo sumptu proventum : si enim qui seminat, gaudet, licèt in incertum seminet, multò magis qui cœlum, quasi agrum colit. D. Chrysostomus.

Hinc Eccli. 35. ℣. 11. *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Hæc autem hilaritas in tribus consistit : in animi lætitia, in vultûs hilaritate, in verborum affabilitate.

℣. 9. *Dilectio sine simulatione...* Transit Apostolus à charismatibus Ecclesiasticis ad laica, seu Christianis omnibus communia : hìcque fidelem considerat per respectum ad proximum, quem debet diligere.

Dilectio sit vera, sincera, sine fictione... Gr. ἀνυπόκριτος, non hypocritica, non tantùm in verbo, aut in exteriori apparentia; sed in vero cordis affectu, et operis efficacia ; primæ Joan. c. 3. 18.

Odientes malum, etc. sit pura : sic amemus proximum, ut ejus odiamus vitia, virtutes verò diligamus. Ita D. Thomas.

Nisi malis Apostolum hìc generale Christianorum omnium officium statuere, quod est, ut abhorreant à malo, adhæreant bono.

℣. 10. *Charitate fraternitatis.* Φιλαδελφία, id est, charitate fraternâ vos amate, ut ejusdem Patris cœlestis filios, *honore invicem prævenientes*; id est, studete, ut vos invicem honore præveniatis : prævenit autem, qui primus honorat.

In his duobus versibus tres indicantur conditiones affectùs interni, quem proximo debemus : sincerè illum diligere, purè diligere, interiùs honorare.

Hancque reverentiam et dilectionem signis et operibus exhibere : sit sincerus, purus, honestus et humilis.

Talis autem erit, si Christianum consideremus ut filium Dei, fratrem nostrum, membrum Jesu Christi, nostrumque commembrum.

℣. 11. *Sollicitudine non pigri...* Syr. estote diligentes et non pigri, etc. D. Chrysostomus, studio non pigri.

Docet Apostolus quales in nobis ipsis esse debeamus, scilicet alacres et prompti in officio, *spiritu ferventes,* id est, Spiritu sancto, quasi igne succensi. *Domino servientes,* id est, Deo, Regi regum et Domino dominantium, servientes ; cujus servitus præstat hominum imperiis.

Ad alacritatem et fervorem in nobis excitandam, vult Apo-

tolus ut attendamus ad Dominum, cui servimus; Deo scilicet, Christoque servimus.

Græcus textus in Polyglotta habet τῷ καιρῷ δουλεύοντες, tempori servientes. Ambrosius legit, tempori servientes, quod Erasmo magis arridet.

Sed Syrus et omnes aliæ versiones habent, *Domino servientes*. D. Chrysostomus *Domino servientes*. Theodoret. Theophyl. idem: bonum tamen sensum potest habere, tempori servientes; quasi diceret: Ne fervor vester sit imprudens, nihilque incongruo tempore aggrediatur; sed temporis opportunitatem in omnibus captate.

℣. 12. *Spe gaudentes*: Syr. gaudete in spe vestra; id est, gaudete intuitu mercedis æternæ: Deus, cui servimus, *erit merces nostra magna nimis*: hâc spe gaudete.

In tribulatione patientes: Syr. sustinete vestras oppressiones; id est, hæc spes vos fortes reddet et in omni tribulatione patientes.

Orationi instantes; id est, hæc eadem spes faciet et gemitibus continuis, et inenarrabilibus æternam hanc felicitatem desiderare.

Vel ut hæc obtineatis, orationi estote instantes.

Tres hoc verbo comprehenduntur orationis conditiones: sit pia et affectuosa, sit de re ad salutem pertinente, sit perseverans et assidua.

℣. 13. *Necessitatibus sanctorum communicantes*.. tanguntur hìc et in sequentibus versibus externa charitatis ad proximum officia: varia sunt pro varietate statûs.

Si sit in necessitate et indigeat, ipsius indigentiæ subvenite, resque vestras illi communes facite.

Sanctorum, id est, Christianorum: sic vocabantur, quia per Baptismum sancti erant effecti et Deo consecrati.

Necessitatibus... communicantes; Syr. participes estote indigentiæ sanctorum; quasi diceret: Divites communicent inopiæ pauperum, et pauperes communicent divitum copiæ: sicque fiet ut pauperes ex beneficentia divitum subsistant, divites verò ex pauperum patientia accrescant.

Non dicit *subvenite*, inquit D. Chrys. sed *communicate*: ostendens quòd plus accipiant, quàm præstent, et quòd res ista negotiatio est; communicatio siquidem est; tu pecuniam offers, illi fiduciam tibi erga Deum afferunt.

Hospitalitatem sectantes; id est, si sit advena, hospitalitatem erga ipsum exercete. Nota; *sectamini hospitalitatem*, instruens nos ut non exspectemus egenos, sed ad ipsos curramus et sectemur: sic Loth, sic Abraham: bonam exspectasse venationem videatur. D. Chrysostomus.

℣. 14. *Benedicite persequentibus vos...* si vobis ita sit contrarius, ut vos persequatur, ipsi bene precemini, seu bonum apprecemini; et ne malè precemini.

℣. 15. *Gaudere cum gaudentibus...* si sit in lætitia, cum ipso gaudete; si tristatur, et cum ipso tristemini.

Charitas reddit omnia communia, prospera et mala.

℣. 16. *Idipsum invicem sentientes*; id est, eodem estote animo, seu concordes inter vos estote.

Non alta sapientes; quasi diceret: Et quia superbia est inimica concordiæ, ideo non elatè sentiatis de vobis, ita ut supra alios eminere velitis.

Sed humilibus consentientes; id est, sed ita demissè de vobisipsis sentite, ut cum pauperibus et infimis hominibus benignè conversemini.

Nolite prudentes esse apud vosmetipsos; quasi diceret: Et quia sapientiæ præsumptio alterum est concordiæ impedimentum, ne nimiùm vestræ prudentiæ et judicio tribuatis, quasi vestra consilia vobis sufficiant, et aliorum consilio non egeatis.

℣. 17. *Nulli malum pro bono reddentes...* Si quis vos offendit, ne malum pro malo reddatis.

Providentes bona non tantùm coram Deo... Nec Græcus textus, nec Syriaca versio habent (non tantùm coram Deo), sed vobis curæ sit benefacere coram omnibus hominibus. Syr.

Id est, sed bonum cum tanta cura et circumspectione facite, ut non Deo tantùm probetur, sed etiam omnibus homi-

nibus; quasi diceret : Sic vivite, ut non Deo tantùm, qui cor intuetur, placeatis ; sed ut etiam per bona opera externa proximus ædificetur.

Luceat ergo lux vestra intus per charitatem ; exteriùs, per bona exempla.

Interiùs lucemus cogitatione, affectu, intentione.

Exteriùs habitu, actione, sermone. Vid. D. Bernard., apud Cornel. à Lapide.

℣. 18. *Si fieri potest, quod ex vobis est...* quia non semper à nobis pendet pacem habere cum omnibus, ideo D. Paulus duas hìc ponit clausulas.

Si fieri potest, salvâ scilicet justitiâ et veritate, *quod ex vobis est*, ne præbeatur à vobis occasio dissentionis ; sed è contra studiosè curate quæ pacis sunt.

℣. 19. *Non vosmetipsos defendentes.* Gr. ulciscentes. Syr. nec ulciscamini. Defendere hìc idem ac vindicare, seu ulcisci.

Itaque non vosmetipsos vindicate, sed vobis irato cedite, nec ipsi resistatis jurgando, vel repercutiendo ; Domini est servos punire, non conservorum ; sicut scriptum est Deut. 32. 15 : *Mihi vindicta,* supple competit ; *et ego*, utpote justissimus Judex, *retribuam.*

Hinc Lutherus, et alii quidam hæretici putant, ne Magistratibus quidem licere vindictam ; sed errant, quia Magistratûs vindicta, est Dei vindicta, ut patebit in capite sequenti.

℣. 20. *Sed si esurierit inimicus tuus...* Gr. si ergo... unicus nobis vindictæ locus, seu modus permittitur, scilicet bene faciendo, *Si esurierit... ciba et pota...* His duobus notissimis omnia beneficiorum genera significantur.

Hoc enim faciens, carbones ignis... id est, coacervabis ignotos amoris carbones, quibus accendatur cor ejus ad te redamandum.

Per ignem ergo intelligitur amor; quasi diceret : Tua beneficia erunt quasi carbones ardentes, quibus eum à capite ad pedes circumdabis, ut cor ejus inflammes.

Quidam tamen sic interpretantur; quasi diceret Apostolus :

Hoc si feceris, reddes eum graviori pœnâ dignum, nisi resipiscat; sed primus sensus melior, et magis Christianus.

℣. 21. *Noli vinci à malo...* id est, noli vinci à malitia tui adversarii, ita ut vindictam expetas : sed malitiam ejus tuâ vince beneficentiâ.

Sicut in Deo *misericordia superexaltat judicium*, seu justitiam superat; sic in Christiano bonitas malitiam debet vincere.

Quia Christianus est charitate filius Dei, id est, filius ipsiusmet charitatis, *Deus enim charitas est* : hinc Dei debet imitari bonitatem, *qui solem suum facit oriri super bonos et malos*, omnibusque bene facit.

Ideo toties in hoc capite nobis ira prohibetur et vindicta, unusque nobis conceditur vindictæ modus, bonum pro malo reddere.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 12. ad pietatem maximè notanda, et in praxim accuratiùs redigenda.

PRIMÒ.

Ipsam nota totius capitis ideam, sub qua Divus Paulus nos docet quid Deo, quid proximo, et quid nobisipsis debeamus; ita ut hoc duodecimum caput sit totius Christianæ moralitatis quasi summarium.

Quid Deo debemus.

Christianus per infinitam Dei misericordiam in Christi sanguine sanctificatus, Deum perpetuò debet honorare.

Corpus suum, ipsi in Baptismo consecratum, exhibendo ut hostiam vivam, sanctam, rationalem, spiritualem, seu spiritui mortificationis ultro submissam.

Hujus sacrificii modum et praxim vide in commentario ℣. 1.

Mentem suam à sæculi cupiditatibus abstractam, de die in diem renovando, atque sanctificando per frequentem, et, si

ſieri potest, continuam ad Deum applicationem, quâ cognoscat et ſaciat quod Deus vult, quod Deo gratum, quodque gratissimum. Vide in Commentario versum secundum.

In suo statu et ordine, juxta Dei voluntatem permanendo, in eoque, juxta Dei dònum sibi collatum, sanctè et modestè Deo et Ecclesiæ deserviendo. Vide versus 4. 5. 6. etc.

Quid proximo debemus.

Ipsum verè, sincerè, purè diligere; ipsum honore prævenire, ut filium Dei, fratrem nostrum, membrum Christi, commembrum nostrum. Vide versus 9 et 10. ipsi omnia charitatis officia, juxta statum et occasionem, exhibendo. Vide versum decimum tertium.

Quid nobis debemus.

Animi promptitudinem ad officium, spiritûs fervorem et alacritatem, ut qui Deo, Regi regum et Domino dominantium, servimus: ideoque gaudere, sperare, alacriter agere, patienter sustinere, instanter orare. Vide versus 11. 12.

SECUNDÒ.

Duas circa eleemosynam faciendam nota conditiones hîc appositas ab Apostolo: *Qui tribuit in simplicitate... Qui miseretur in hilaritate.*

Primò debet elemosyna tribui simpliciter, in paupere tantùm considerando quod considerari debet, nimirum quòd est pauper, quòd est Christi membrum, Christumque repræsentat.

Non attendatur an sit amicus, utilis, gratus futurus; non etiam inquiratur curiosiùs, an bonus sit, an dyscolus, an fictus, etc.

Ne scruteris curiosè pauperum vitam, atque negotia, ait D. Chrys. nam extremæ illud insolentiæ est, pro uno pane totam hominis miseri vitam curiosè inquirere, etiamsi fuerit

latro, etc. homicida, etc. etiamsi teipsum interempturus esset, neque sic tamen fame laborantem contemnere deberes; quia discipulus illius es, qui in ipsa cruce dixit pro se crucifigentibus : *Pater, ignosce illis, etc.* Hæc et alia multa vide Hom. 21. in hoc cap. 12.

Secundò debet hilariter dari. Vide Commentarium ℣. 8. Hujus hilaritatis rationes, tum ex parte miseri, tum ex parte miserentis, vide ibidem.

TERTIÒ.

Circa Christianam vindictam nota quantùm differat sæculum à cœlo, mundus à Deo.

Putant, et falsò putant filii hujus sæculi, quòd non ulcisci, sit succumbere : at contrà Spiritus Dei docet, quòd ulcisci, sit succumbere, et vinci.

Docet præterea verum et divinum vincendi modum, et omni glorià dignum : *Vince in bono.*

Christianè ulcisci et vincere, est malitiam bonitate superare : qui enim sic agit, seipsum vincit, de inimico triumphat, quem sibi et Deo reconciliat.

Hanc unicam vindictam Deus nobis permittit, imò præcipit. *Ego autem dico vobis : Diligite, etc.*

O Deus bone! da quod jubes, ut sim verè filius tuus, qui totus bonitas et charitas es.

De hoc sancto vincendi modo multa referuntur exempla sacra et profana à Cornel. à Lap. hìc. Vide in Comment. versus 17. 19. 20. 21.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI TERTII.

Ab Ethica transit Apostolus ad politicam.

Asserit ergo Christianos Principibus et omnibus publicâ dignitate præditis obedientiam debere : primò, quia à Deo est instituta potestas, et potestatis ordinata distinctio; secundò, quia ad bonum nostrum instituta et ordinata, ut scilicet improbitate coercitâ, tutiùs vivant boni; tertiò, quia Principes et Magistratus sunt in hoc Dei Ministri : hinc infert quòd eis parendum sit, etiam in conscientia, et eis tributa sint solvenda, à primo versu ad septimum.

℣. 8. Redit ad charitatem omnibus debitam, de qua Capite duodecimo jam multa dixit; et ad eam omnes excitat, asserens quòd est legis plenitudo, ℣. 9. 10.

Denique ℣. 11. et sequentibus fideles somnolentos excitat prospectu salutis; urgetque ut, abjectis tenebrarum operibus, assumant arma lucis, et exutis vitiis, induant Dominum Jesum Christum.

CAPUT DECIMUM TERTIAM.

Paraphrasis.

1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: Non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt.

2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.

3. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac: et habebis laudem ex illa:

4. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est: vindex in iram ei, qui malum agit.

5. Ideo necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.

6. Ideo enim et tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.

7. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Paraphrasis.

OMNIS anima Deo fidelis, et subdita Principibus, et omnibus publicâ dignitate præditis, etiam subjiciatur : quia scilicet à Deo instituta est publica potestas, et à Deo est ordo, et distinctio potestatis.

Proinde, qui legitimæ potestati, suo munere fungenti, resistit : is Deo ipsi resistit, a quo est ejus auctoritas, ac consequenter pœnas à Deo luet æternas.

Ut autem libentiùs Principibus obedias, attende ad quid instituta sit illorum potestas : in bonorum scilicet favorem, ut improbitate malorum coercitâ, tutiùs vivant boni. Vis autem potestatem illorum non timere? age quod bonum est, sicque non modò pœnas non timebis, sed et laudem ab eis assequeris.

Princeps enim à Deo institutus est, et sub Deo constitutus, ut tanquam Dei Minister, bono præsit publico, ideoque et tuo. Si verò scelus aliquod commiseris, est quòd timeas : non enim frustrà gladium portat, sed ut malos puniat; siquidem Dei Minister est, Deique vices gerit, ad supplicium de sceleratis sumendum.

Quapropter Principum justis legibus parendum vobis est, non solùm ne ab eis puniamini, sed etiam ne coram Deo rei sitis, qui Dei Ministro et Vicario resistitis.

Propter eamdem rationem illis tributa penditis, et pendenda sunt; quia scilicet Dei sunt Ministri, illiusque vices gerunt, dum in hoc incumbunt, ut malos coerceant, ad bonorum tutelam.

Unicuique igitur reddite quod ei debetur : tributum, cui debetur tributum; vectigal, cui vectigal; reverentiam et honorem, quibus reverentia et honor debetur, et unicuique juxta ordinem suum.

8. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis : qui enim diligit proximum, legem implevit.

9. Nam : Non adulterabis : Non occides : Non furaberis : Non falsum testimonium dices : Non concupisces : et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut teipsum.

10. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

11. Et hoc, scientes tempus : quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quàm cùm credidimus.

12. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis.

13. Sicut in die honestè ambulemus; non in comessationibus, et ebrietatibus, non in cubilibus, et impudicitiis, non in contentione, et æmulatione :

14. Sed induimini Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis.

Omnibus denique debitis ita satisfacite, ut nihil cuiquam debeatis, nisi charitatem et amorem, cujus debitum ita solvitur ut semper maneat. Charitatem igitur mutuam amplectamini, et totam legem adimplebitis.

Quidquid enim lex præcipit aut vetat circa proximum, v. g., ne quis adulterium committat, ne quis occidat, ne quis furtum faciat, ne falsum testimoninm dicat, ne rem proximi concupiscat; et si quod est aliud præceptum, hoc omne brevi charitatis præcepto summatim comprehenditur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

Qui proximum diligit sicut seipsum, nullum illi malum infert; omne quod potest bonum procurat; omnem ergo legem adimplet: charitas ergo legis est totalis observatio.

Omnibus, inquam, debita reddite; et nemini quidquam, præter charitatis debitum, deb eatis. Et hoccò promptiùs et fideliùs agite, quòd scimus urgere tempus: ecce enim hora à somno peccati et torporis expergiscendi, et ab eo statim surgendi; quandoquidem propior est nostra salus, quàm cùm credere cœpimus.

Ecce nox hujus vitæ præteriit, vitaque properat ad finem; adest æternitatis dies semper duratura: abjiciamus ergo peccata, tenebrarum opera; et arma lucentia, bona scilicet opera induamur.

Et quia dies adest; sicut in clara luce, decenter compositi, ambulemus: non luxui indulgentes, in comessationibus et temulentis compotationibus; non spurcis libidinibus et lasciviis servientes; non per contentionem et livorem mutuò certantes.

Sed Dominum Jesum Christum, qui per suam gratiam habitat in cordibus vestris, sic exprimite vestris moribus, ut ipse solus, ipsiusque sobrietas, castitas et charitas videatur in vobis, sicut in homine vestito sola vestis apparet.

Sicque Christum induti, corporis quidem necessitati providebitis; at ejus voluptati non favebitis.

Commentarius in Cap. 13.

℣. 1. OMNIS *anima potestatibus sublimioribus*. Gr. supereminentibus, præcellentibus, superhabentibus. Syr. dignitate præditis.

Positivè, non comparativè.

Quia Deuter. 17. 15. dicitur Judæis ut Regem eligant de numero fratrum suorum : hinc externis non parendum inferebant; et quia se liberos, utpote populum Dei, gloriabantur : hinc Publicanos horrebant, tributaque ab imperatoribus imposita, Judæi etiam Christiani solvere repugnabant.

Hunc errorem ut corrigat Apostolus, et ne Christiani videantur de secta Judæ Galilæi, qui rebellionem in Galilæa excitàrat, negans à Judæis tributum esse Cæsari solvendum; Paulus statuit, et contrarium absolutè decernit, dicens :

Omnis anima, id est, omnis homo, quicumque sit, *potestatibus supereminentibus;* id est, Regibus, Magistratibus, et omnibus publicâ dignitate præditis, *subdita sit*, id est, subjiciatur in iis quæ ad eorum spectant jurisdictionem.

Non est enim potestas, nisi à Deo. Probat quod asseruit, obediendum potestati; ac primò probat ab origine potestatis, seu quia à Deo est instituta potestas, et à Deo est ordo et distinctio potestatis, juxta verba sequentia.

Quæ autem sunt. Gr. quæ autem existentes potestates. Syr. et quotquot sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ; id est, non solùm potestas, in genere, sed et variæ species potestatis, seu gradus superiores et inferiores à Deo sunt ordinata.

Potestas Ecclesiastica est à Deo immediatè : Christus enim D. Petrum et alios Apostolos Ecclesiæ præfecit.

Potestas verò sæcularis, de qua hìc, ut patet ex sequentibus de gladio et de tributis, est à Deo saltem mediatè : quia natura et ratio, quæ est à Deo, ita dictat, ut bono po-

testatis regimine homines à multis sceleribus coerceantur, justitiam et pacem colant, nec sese mutuò devorent ut lupi et pisces.

Dixi *potestatem sæcularem esse à Deo*, *saltem mediatè ;* tum quia fuit aliquando à Deo immediatè, Deus enim Saulem Judæis Regem dedit ; tum quia providentiâ speciali sæpe attemperat regna subditorum utilitatibus, aut pœnis juxta merita.

Deus enim, ait Theodoretus, si propitius fuerit, dat Principes, qui justum colunt et observant : *Dabo pastores secundùm cor meum.* Jerem. 3. Cùm autem vult eos qui peccant castigare, eos etiam à malis Principibus regi permittit : Constituam adolescentulos, Principes eorum, et illusores dominabuntur eis. Isai. 3. 4. Ita Theodoretus hunc locum citat quem nos legimus : *Dabo pueros Principes eorum*, *et effeminati dominabuntur eis.* Isai. 3. 4.

Nota post D. Chrysostomum, et post D. Thomam, quòd omnis potestas in se considerata, à Deo quidem est, et à Deo ordinata ; non tamen omnis ad potestatem ingressus, nec omnis potestatis usus.

Licèt autem quis suâ abuteretur potestate, dummodo legitimè creatus sit, suam habet à Deo potestatem. Vide hac de re Divum Augustinum à Cornelio citatum.

℣. 2. *Itaque qui resistit....* Conclusio sequens ex præmissis. In hoc Deus non separatur ab homine, *qui vos spernit*, *me spernit. Qui autem resistunt*, scilicet potestati, *damnationem sibi acquirunt* æternam à Deo, temporalem à Magistratu.

A Deo est potestas : ergo potestati debetur honor, non tantùm exterior, sed et interior, ut Dei Vicario seu imagini : debetur obedientia, non civilis, et politica tantùm, sed etiam voluntaria et ex corde, per respectum ad Deum.

A Deo est ordo, et distinctio potestatis : ergo non supremæ tantùm, sed et subordinatis parendum est.

A Deo sunt Principes, et Superiores, etiam non boni, legitimè tamen creati : ergo et ipsis parendum ; honor ipsis ex-

hibendus; non attendendum ad illorum personas aut defectus, sed ad potestatem quam habent à Deo.

℣. 3. *Nam Principes non sunt timori boni operis.* Gr. non sunt pavor bonorum operum, sed malorum.

Suprà ℣. 1. ab origine potestatis sumpsit argumentum, quo probaret obedientiæ debitum; hic à fine institutæ potestatis, alterum sumit subjectionis argumentum, nimirum in favorem bonorum instituta est potestas, scilicet ut, improbitate coercitâ, tutiùs vivant boni. *Vis autem non timere...* Syr. vis igitur, etc. quod bonum est age; non modò pœnas non timebis, imò laudem et præmium ab illa potestate consequeris.

℣. 4. *Dei enim Minister est tibi in bonum*, id est, Princeps enim Dei Minister est, Deoque subservit in bonum tuum, ut possis tranquillè et quietè vivere.

Si autem malum feceris, time, id est, est quòd timeas.

Non enim sine causa, id est, nec enim frustra gladium portat, sed ut eum in malefactores stringat.

Dei enim Minister est... Syr. siquidem Minister Dei est; ultor iræ, iis qui malè agunt; id est, siquidem Dei Minister est, ejusque vices gerens, ad supplicium de sceleratis sumendum.

Sub nomine gladii comprehenduntur omnia genera suppliciorum.

Meminerit Princeps, omnisque potestas, se Dei Vicarium et Ministrum: et consequenter quòd secundùm Dei spiritum et voluntatem debet in omnibus agere sapienter, justè, cum amore subditos regere.

Meminerit eadem potestas, se in bonum esse Dei Ministrum, et consequenter se contra malum, non contra bonum, potestatem habere; se, ut æquos Judices, virtutem præmiari, vitia punire debere.

Meminerit inferior se Deo in suo Ministro parere; et consequenter obedientiam Christiano, Dei filio, non indignam, imò convenientissimam esse.

Meminerit idem inferior, quòd si à potestate non remu-

neretur, sed contrà vituperetur et puniatur; hoc quidem contra Dei ordinem esse : non tamen sine Dei voluntate; Dei voluntas est, ut patienter ferat inferior, et eò majorem à Deo speret in cœlis mercedem : *Merces vestra magna est in cœlis.*

Sicut sterilitas, imbres, et cætera naturæ mala; ita luxus, avaritia, cæteraque dominantium vitia sunt toleranda.

℣. 5. *Ideo necessitate subditi estote...* Syr. quamobrem necesse est nobis ut subjiciamur.

Ex dictis concludit, ideo parendum est illorum edictis et legibus, idque necessariò, necessitate tum legis divinæ; Matth. 22. 21. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari;* tum legis humanæ, idem præcipientis. *Non solùm propter iram;* id est, metum punitionis à magistratu subeundæ, *sed etiam propter conscientiam;* id est, ne fias coram Deo reus, cujus minister est et magistratus.

℣. 6. *Ideò enim et tributa præstatis...* Gr. propter hoc enim et tributa solvitis; id est, propter eamdem rationem tributa solvitis, non tantùm ex metu; sed quia etiam Christus illud citato Matth. loco præcipit : quia *Dei sunt ministri,* in hocque toti incumbunt ut, Dei jure, malos coerceant, et ut boni tranquillè vivant.

Loquitur hìc Apostolus de principibus, ut principes sunt, non de iis qui suæ potestatis usum pervertunt.

℣. 7. *Reddite ergo omnibus debita...* Ex huc usque dictis generalem elicit conclusionem. *Reddite ergo omnibus :* seu unicuique, quod ei debetur, exactoribus tributi, tributum; exactoribus vectigalis, vectigal; principibus, reverentiam et obedientiam; omnibus, honorem.

Non regibus tantùm, sed et regum ministris suus debetur honor in ordine suo.

Tributum est quod solvitur pro prædiis et personis. *Vectigal,* quod pro mercibus.

Nomine timoris intellige sollicitam cautionem, ne à nobis in quopiam offendatur.

Nomine honoris, omnia reverentiæ signa.

PRIMA OBSERVATIO MORALIS.

Ex ℣. 5. discant inferiores subdi, non politicè, ex metu pœnæ, aut spe præmii; sed religiosè propter Deum : aspiciant principes et rectores suos, ut Dei ministros, sub illoque respectu ipsos honorent, eisque obediant : tunc Deum honorant et Deo obediunt.

Ex ℣. 6. discant illis, eodem modo, tributa solvere, nempe, ut Dei ministris, Deoque servientibus in re magna, et ipsi Ecclesiæ utili; nimirum assidui sunt ut Dei vice malos puniant, ad innocentium tutelam.

D. Thomas infert hinc subditos teneri ex vi justitiæ ad solvenda principibus tributa, utpote stipendia sui ministerii. Unusquisque de suo ministerio vivere debet : cùm ergo principes suo regimine Deo ministrent, à populo debent tributa, quasi stipendia, suscipere.

Hinc et D. Chrys. notat quòd D. Paulus non dicit, date; sed *reddite*, et adjicit, quòd debetur. Debitum siquidem res est ista, quòd si non feceris, perfidi pœnas dabis. Verba sunt D. Chrysost.

SECUNDA OBSERVATIO MORALIS.

Hinc discant et principes quantùm religioni debeant, quæ ipsis non corpora tantùm, sed et corda subdit inferiorum.

Discant et quòd tributis, quasi stipendiis alantur, ut reipublicæ serviant, illiusque utilitati toti incumbant *προσκαρτεροῦντες*; fortiter incumbentes, in Græco.

Ex D. Thom. peccant principes dupliciter, 1.° si utilitatem populi non procurant, sed solùm ad eorum bona diripienda intendant. 2.° Si violenter diripiunt supra statutam legem, quæ est quasi quoddam pactum inter regem et populum, et si supra populi facultatem exigunt.

℣. 8. *Nemini quidquam debeatis, nisi....* Gr. diligere alii alios. Syr. nisi alter alterum diligat.

Ab iis qui principibus debentur, redit ad ea, quæ sunt

omnibus debita; eaque ad charitatem reducit, de qua jam multa in cap. præc.

Itaque rursum urget dilectionem proximi, cujus debitum est perpetuum, et per quam tota lex impletur.

Nemini quidquam debeatis... id est, omnibus debitis ita satisfacite, ut nihil cuiquam debeatis, nisi charitatem et amorem.

Hoc autem egregiè dictum: quia cætera debita solvuntur, et ampliùs non manent debita; charitatis verò debitum semper solvitur et manet; quia cùm proximus sit semper diligendus; postquam hoc illi debitum persolvisti, adhuc debes; perpetuum est, semper solubile et semper insolubile debitum.

Hinc D. Aug. mutuam charitatem libens reddo, et gaudens recipio; quam recipio, adhuc repeto; quam reddo, adhuc debeo. Ep. 62. ad Cœlestin.

Qui enim diligit proximum, legem implevit; id est, omnia præcepta, quæ proximum spectant.

℣. 9. *Nam: Non adulterabis...* Syr. etenim id quod dictum est, non occides... *Et si quod est aliud mandatum;* id est, quodcumque est aliud præceptum, *in hoc verbo, instauratur.* Gr. recapitulatur. Syr. perficitur; id est, summatim comprehenditur. *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Sicut, non significat æqualitatem dilectionis, ordine enim charitatis plus debet homo seipsum diligere quàm proximum: significat ergo similitudinem et hanc triplicem, ait D. Thomas.

1.° Quantùm ad finem, ut nos et proximum diligamus, propter Deum; 2.° quantùm ad formam, ut cum sincero amore amicitiæ, non concupiscentiæ diligas; 3.° quantùm ad effectum, ut illius necessitati subvenias, sicut et tuæ. Uno verbo debes ex charitate proximo exhibere ea charitatis officia, et eo modo, quæ et quomodo tu tibi exhibes et cupis exhiberi.

℣. 10. *Dilectio proximi malum non operatur;* id est, nec malum infert, nec inferri patitur: sed ubi potest, eadem illi ac sibi bona procurat. Est ergo legis consummatio, ac totalis observatio.

Abstinet à malo : omne bonum efficit, vel imperat; est *ergo legis plenitudo.*

Definitio brevis et vera virtutis est ordo amoris, ait D. Aug. lib. 15. de Civ. cap. 22.

Semel breve præceptum tibi præcipitur. Dilige et fac quod vis : sive taceas, dilectione taceas; sive clames, dilectione clames; sive emendes, dilectione emendes; sive parcas, dilectione parcas : radix sit intus dilectionis; non potest de ista radice, nisi bonum transire. D. Aug. lib. 1. de Doct. Christ. c. 22.

℣. 11. *Et hoc scientes tempus : Hoc,* non refertur ad tempus, ut patet ex Græco, ubi non conveniunt in genere : sed refertur ad id quod dictum est ℣. 7. *Reddite omnibus debita :* et ℣. 8. *Nemini quidquam debeatis.*

Quasi diceret : *Et hoc*, quod dixi, eò promptiùs agere debemus, quòd sciamus tempus et horam esse expergiscendi à somno peccati, et ab eo surgendi per pœnitentiam : *Propior enim est...* quàm cùm credere cœpimus. Videtur Apostolus à re bellica similitudinem sumere. Militia est vita nostra : ideo nos paratos et expeditos oportet esse; ita ut dicere possimus : *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.*

Hinc nos, negligentiæ somno dormientes, Apostolus, quasi buccinarum sonitu, excitat, *hora est nos...* hoc est, ut ait D. Chrys. propè est resurrectio; propè est terribile judicium; propè est dies illa, velut clibanus accensa : ne dormiamus, ne pigritemus, sed vigilemus, ne nos dies illa incautos subripiat.

℣. 12. *Nox præcessit...* Syr. jam nox præteriit : *Dies verò...* totum hujus vitæ tempus nox est; æternitas diei comparatur. Igitur

Nox præcessit, præteriit, id est, ad finem properat vita : mundus transit et concupiscentia ejus, *dies autem appropinquavit;* id est, adest æternitas semper duratura. *Abjiciamus ergo opera tenebrarum ;* id est, peccata, mundana, transitoria, et ferè transita, seu præterita contemnamus, relinquamus.

Induamur arma lucis; id est, arma fulgentia; bona et

sancta opera, quæ sunt et indumenta quibus tegimur, et arma, quibus protegimur contra nostræ salutis hostes.

Æterna, semper manentia diligamus, sectemur.

Vel etiam potest dici cum Theodoreto, quòd totum tempus quod Incarnationem præcessit, nox fuit, tempus ignorantiæ fuit : tempus verò ab Incarnatione, dies est, ortus est sol justitiæ.

Hinc fideles hortatur Apostolus ad opera lucis, ad vitam Evangelicam, seu ut ait in cap. 12. ℣. 2. *Reformamini in novitate sensûs.*

℣. 13. *Sicut in die honestè...* id est, et quia dies est, ut dixi, sive intelligas; quia ortus est sol justitiæ : sive quia æternitatis dies appropinquat. *Ambulemus* decenter compositi, sicut faciunt illi, qui in publicum prodeunt; id est, opera faciamus, quæ lucem non reformident.

Non in comessationibus, et ebrietatibus.... Tria præcipuè fugiamus opera tenebrarum, scilicet comessationes et compotationes, id est, epulas, quæ fiunt tantùm voluptatis et gulæ causâ : unde ebrietates, quæ mentem alienant, et ad libidinem et alia vitia provocant.

Libidinum spurcitias, quæ in cubilibus fiunt, et alias quascumque lascivias.

Invidias atque contentiones pro honoribus assequendis. Gr. non in lite, et æmulatione. Hic præcipuè tria vitiorum capita tanguntur fugienda : gula, libido, ambitio. Primum abutitur bonis externis; secundum bonis corporis; tertium animæ bonis.

Ex ebrietate et impudicitia quæ mala sequantur, vide apud D. Chrysostomum, hîc.

℣. 14. *Sed induimini Dominum Jesum Christum.* Hâc metaphorâ frequenter utitur Apostolus, Gal. 3. 27. Eph. 4. 24. Coloss. 3. 10. et 1. Thessal. 5. 8.

Sed ipsum Dominum Jesum Christum, omnesque ejus virtutes in animo vestro sic imprimite, eumque sic imitamini moribus vestris, ut solus in vobis videatur Christus; sicut in homine vestito, sola vestis apparet.

Seu Christi Spiritus et gratia vos intus ita repleat, ut ejus

virtutes, quasi habitus, vos exteriùs cooperiant, et videamini ipse Christus esse.

Et carnis curam ne... Syr. et ne solliciti sitis carnis vestræ ad concupiscentias. Gr. in desideria; id est, ne corpori vestro prospiciatis molliter et delicatè; ad explenda, scilicet, illius desideria et voluptates.

Quasi diceret: Christum induti, carni seu corpori providete tantùm ad sanitatem, non ad luxum et voluptatem; sed totam vestram diligentiam ad spiritualia curanda insumite. Ita ferè D. Chrys.

Non prohibet Paulus quominus corpori provideatur ad sanitatem, sed ne indulgeatur ad voluptatem: sic alendum est ut vivat et valeat, non ut lasciviat.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 13. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim reducenda.*

PRIMÒ.

Ex primis versibus disce Christianum modum Reges, Principes, Magistratus, quemcumque publicâ auctoritate præditum, honorandi.

Attende à quo sit illorum potestas, ob quid; et ideo quid sint per respectum ad Deum.

Princeps, Rex à Deo institutus, sub Deo constitutus, omnibus major, solo Deo minor, ait Tertullianus; Dei vicarius et minister, ut bono præsit publico.

Hinc ipsi debetur honor, reverentia, obedientia; et qui sub hoc respectu Regem honorat, Deum honorat: qui verò spernit, spernit et Deum, fitque simul humanæ et divinæ Majestatis reus. Vide versus 1. 2. 3. 4. 5. 6

SECUNDÒ.

Ex ℣. 8. disce charitatis debitum; perpetuum est et semper solubile; semper solvitur, et semper debetur: in quo differt à cæteris omnibus debitis.

Attende itaque ad perpetuò solvendum, quod perpetuò debes; solve autem libenter, quod te solventem ditabit: et eò ampliùs ditabit, quò promptiùs largiùs, et liberaliùs solveris.

Hæc virtus omnes virtutes includit, omnia vitia destruit; ex uno latere habet abstinentiam à malo, ait D. Chrysostomus: malum enim non operatur; ex altero habet efficacem bonorum operationem: *plenitudo,* seu consummatio *legis, dilectio.*

TERTIÒ.

Ex ℣. 12. Ne in peccatis dormias unquam, aut in via salutis torpescas, recordare frequenter horum Apostoli verborum: *Hora est jam nos de somno surgere.* Ecce elabitur vita, mors instat, adest æternitas, adest terribile judicium, æternitatis decisivum.

Iisdem utere verbis, ut ad bonum lucis, seu gratiæ usum, temetipsum excites. *Nox præcessit;* tempus ignorantiæ, tenebrarum, idololatriæ elapsum est. Ortus est sol justitiæ, ambulamus in die; ergo sicut in die, in media luce honestè, sanctè vivamus coram Deo et hominibus.

Adhuc modicum lumen..... Illo sanctè utamur ad bene operandum: ecce nox in qua non potero operari.

QUARTÒ.

Ex ℣. 14. disce quid sit Christianus ex D. Paulo: homo Christum indutus; intus Christi gratià et spiritu animatus; exteriùs Christi virtutibus, sobrietate, castitate, humilitate, patientià, charitate indutus; homo in quo solus apparet Christus; homo qui dicere possit: *Vivo ego, jam non ego, vivit verò in me Christus.*

Eheu! quando Christianus ero? Christianus quasi alter Christus: et ego Christo rebellis.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI QUARTI.

In duobus præcedentibus capitibus, charitatem erga proximum multoties commendavit Apostolus; in hoc quasdam dissidiorum, charitatis offensivorum, causas componit.

Ex Judæis conversi, et in fide adhuc infirmi, cibos et dies juxta legem Mosaicam observabant, et Gentiles conversos, ob istorum inobservantiam judicabant: hi autem Judæos, ob hoc ipsum, contemnebant ut infirmos. Hos et illos sic arguit Apostolus, ut utrosque doceat charitatis regulas.

Primo ℣. docet infirmum à doctioribus cum charitate suscipiendum.

Secundo ℣. breviter exponit altercationis argumentum, quod suprà.

Tertio ℣. sic eam definit, ut unumquemque in sua praxi relinquat; dummodo charitatem servent et pacem; docti non spernant infirmos; infirmi non judicent doctos.

A ℣. 4. ad ℣. 13. multis probat neminem à fratre suo judicandum, tum quia auctoritatem judicandi non habemus, ℣. 4; tum quia scientiam ad judicandum necessariam non habemus; cor fratris nostri non novimus: Deum in corde glorificat, ℣. 6; tum quia Christi solius est nos judicare: et Christo non debemus præripere quod emit sanguinis sui pretio, ℣. 9; memores itaque quòd coram Christo, communi omnium Domino et Judice, sistemur judicandi, alios ne judicemus, ℣. 10. 11. 12.

℣. 13. et multis sequentibus doctiores monet, ut caveant ne dent infirmioribus scandalum; nullus quidem cibus jam immundus est: caveant tamen ne propter cibum frater pereat, ℣. 15; ne dent occasionem blasphemiæ, ℣. 16; attendant quòd regnum Dei non sit esca, sed justitia, pax et charitas, ℣. 17. Itaque sectentur quæ sunt pacis et ædificationis, ℣. 19; caveant ergo quod scandalo destruit, ℣. 20; præstaret re licitâ non uti, quàm illius usu parere scandalum, ℣. 21.

Denique docet infirmos, ne quidquam contra conscientiam agant, ℣. 22. 23. aliorum exemplo, scilicet impulsi.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Textus.

1. Infirmum autem in fide assumite, non in dicept
tionibus cogitationum.

2. Alius enim credit se manducare omnia : qui au
tem infirmus est, olus manducet.

3. Is qui manducat, non manducantem non sperna
et qui non manducat, manducantem non judice
Deus enim illum assumpsit.

4. Tu quis es, qui judicas alienum servum ? d
mino suo stat, aut cadit : stabit autem : potens e
enim Deus statuere illum.

5. Nam alius judicat diem inter diem : alius aute
judicat omnem diem : unusquisque in suo sen
abundet.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Paraphrasis.

INTER alia autem mutuæ charitatis officia, hoc speciatim vobis commendo : si quis sit inter vos in rebus fidei nondum satis instructus, hunc vos, qui doctiores estis, assumite cum charitate instruendum, et cum eo ne disputationibus contendatis.

Verbi gratiâ, is qui de Evangelio bene instructus est, credit sibi licere quibuslibet cibis vesci : alius autem de fide minùs instructus, putat id non esse licitum, et ideo vescitur oleribus, ne quid à lege Mosaica prohibitum comedat.

Hæc tanti non sunt momenti, ut ob ea imminutionem pati debeat fraterna charitas. Igitur qui juxta libertatem Evangelii, quibuslibet appositis vescitur, non spernat infirmiorem, qui ex animi sui infirmitate à carnibus abstinet, et oleribus vescitur : et hic non damnet eum, qui promiscuo cibo utitur; quia Deus illum sibi adjunxit, suumque fecit.

Tù enim, Judæe, fratrem tuum condemnans, quis es? et quo jure servum judicas alienum?

Certè, etsi condemnandus esset, non tamen à te, sed à Domino suo, cujus sententiâ, causâ cadet, aut subsistet, illius arbitrio puniendus aut absolvendus.

Ego autem dico tibi, quòd causâ non cadet; quia Dominum habet potentem et clementem, qui suâ potentiâ fulciat, suâ clementiâ absolvat.

Quod de cibis dixi, idem de diebus dico : nam qui infirmus est, et imperfectæ adhuc fidei, diem inter diem distinguit; contrà, doctior et solidæ fidei, dies omnes judicat pares : ob ista similiter fraterna non scindatur concordia; sed suo quisque relinquatur judicio, præsertim ubi nullum est religionis detrimentum.

6. Qui sapit diem, Domino sapit. Et qui manducat, Domino manducat : gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo.

7. Nemo enim nostrûm sibi vivit, et nemo sibi moritur.

8. Sive enim vivimus, Domino vivimus : sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.

9. In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit : ut et mortuorum et vivorum dominetur.

10. Tu autem quid judicas fratrem tuum ? aut tu, quare spernis fratrem tuum ? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.

11. Scriptum est enim : Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu : et omnis lingua confitebitur Deo.

12. Itaque unusquisque nostrûm pro se rationem reddet Deo.

13. Non ergo ampliùs invicem judicemus : sed hoc

Etenim qui dies observat et distinguit, id ad Dei gloriam et obsequium facit; sicut et qui dies omnes Deo pariter dedicat, Dei quoque honorem intendit.

Item qui promiscuè quodvis comedit, ad Domini gloriam comedit: gratias enim illi agit de cibo assumpto;

Et qui abstinet à cibis, religionis ergo abstinet, et de cibis sibi permissis, Deo pariter gratias agit.

Uterque, inquam, Deum benedicit: nemo enim nostrûm, qui Christiani sumus, suî causâ vivere debet aut mori; sed Dei gratiâ, cujus toti sumus.

Sive enim vivimus, Domino vivimus, à quo est vita nostra; sive morimur, Domino morimur, quo Judice morimur: in quocumque ergo statu sumus, seu viventes, seu morientes, Domini sumus, qui magno pretio nos redemit, sui scilicet sanguinis pretio.

In hunc quippe finem Christus mortuus est et morte suâ nostræ redemptionis lytron solvit; et à mortuis suscitatus vitâ vivit immortali, ut in mortuos et vivos in cœlo et in terra dominetur.

Cùm ergo Dei Christique sumus; quare tu, Judæe, non manducans fratrem tuum manducantem judicas ut gulosum? et tu, gentilis, quodlibet appositum comedens, quare fratrem tuum, hâc libertate non utentem, spernis ut rationis inopem, et in fide imperitum?

Quo hanc jure in alterutrum exercetis auctoritatem? omnes enim nos Christi sumus pariter servi; omnes pariter assistendi sumus ante tribunal Christi, et ab eo judicandi; quid ergo illius officium præripitis?

Recordamini ejus quod apud Isaiam scriptum est: Vivo ego, dicit Dominus; me mortales omnes agnoscent, confitebuntur, et genuflexi adorabunt ut Deum, Dominum, supremum Judicem suum.

Cùm ergo coram hoc supremo et æquissimo Judice unusquisque nostrûm pro semetipso sit rationem redditurus, non pro aliis, quorum cura nobis non est commissa:

Propriæ nostræ saluti invigilantes, nostrumque proprium

judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.

14. Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.

15. Si enim propter cibum frater tuus contristatur: jam non secundùm charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.

16. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.

17. Non est enim regnum Dei, esca et potus: sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto.

18. Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus.

19. Itaque quæ pacis sunt, sectemur: et quæ ædificationis sunt, in invicem custodiamus.

20. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia

negotium agentes, non ampliùs alios judicemus in malum.

Sed potiùs hoc apud vos statuite, nulli fratrum occasionem dare aut remoræ in vià salutis, aut casûs à salute.

Quod ad me attinet, ego certissimè scio, et plenissimè sum persuasus, Christi afflatu et doctrinâ, quòd nullus cibus sit suâ naturâ impurus, ideoque licet promiscuè quolibet uti :

Per accidens tamen, propter ignorantiam, aliquis cibus fit immundus, ei scilicet, qui putat illum immundum, seu prohibitum : et ideo coram hoc infirmo prudenter utendum est Evangelicâ libertate.

Etenim si hic frater tuus infirmus existimat, licèt ex errore, aliquid immundum, et illud tamen coram eo comedis, sicque eum ob tuum cibum lædis, aut saltem mœrore afficis ;

Tunc peccas contra fraternam charitatem.

Ha! ne frater tuus, licèt infirmus, sit tibi tam vilis, ut eum cibo tuo perdas, quem Christus tanti fecit, ut pro illo salvando mori non dubitaverit.

Cavete igitur ne causa sitis cur blasphemetur fides et religio nostra, ob vestras de cibis edendis, aut non edendis dissensiones et schismata.

Etenim vera religio, per quam Deus in nobis regnat, et ob quam nobis cœleste regnum parat, non consistit in electione cibi et potûs :

Sed in morum innocentia, in pacis fraternæ studio, et in spirituali gaudio, bonam conscientiam semper comitante.

In his quisquis Christo servit, is et Deo placet, et à piis hominibus approbatur.

Itaque sectemur ea quæ pacem conciliant et augent, et ea faciamus quæ ad mutuam conferunt ædificationem.

Cave, Christiane, in fide doctior, ne propter vilem cibum

quidem sunt munda : sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.

21. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

22. Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram Deo : Beatus, qui non judicat semetipsum in eo quod probat.

23. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est : quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

destruas ædificium Dei, fratrem scilicet infirmum, in quo Christus per fidem habitat.

Scio, et illud jam dixi, nullum cibum ex se immundum esse; imò mundi sunt omnes, tum naturâ suâ, tum Christi Domini permissu.

Nihilominus peccat ille, qui cibo ex se licito utitur cum sui fratris scandalo; tunc enim re bonâ malè utitur.

Præstabilius est omnino à carnibus abstinere, et nunquam vinum bibere, quàm sic aut cibo quopiam, aut potu, fratri tuo lapsûs occasionem dare; sive te contra conscientiam imitetur, sive te temerè judicet; et per te scandalizatus, infirmior fiat in fide.

Tu in fide instructior credis, et bene, quòd nullus ampliùs cibus sit immundus; hanc fidem in anima, et coram Deo serva: at ne eâ foris cum tui fratris offendiculo utaris:

Beatus autem omnis qui semetipsum non condemnat interiùs in eo quod probat exteriùs; seu qui nihil contra conscientiam operatur, malo impulsus exemplo, aut quovis alio motivo.

Qui verò fluctuat et hæsitat ambignus, an tali cibo liceat uti; si sic dubitans comedit, ille reus est peccati, utpote propriâ suâ conscientiâ judicatus; dictabat enim sibi non licere, quod fecit tamen; quidquid autem est contra conscientiæ dictamen, peccatum est.

Commentarius in Cap. 14.

℣. 1. INFIRMUM *autem in fide assumite.* Syr. ei verò, qui est infirmus in fide, date manum.

Gentiles, seu ex Gentibus conversos alloquitur Apostolus, et hortatur ut infirmiores in fide cum charitate suscipiant, nec importunis disputationibus lacessant.

Infirmum igitur *in fide*, et nondum satis instructum, vos, qui doctiores et fortiores estis, *assumite* cum charitate instruendum, eumque ut fratrem fovete, juvate. Seu, ut ait Syr. ei date manum, sicut infirmo in itinere datur manus.

Non in disceptationibus cogitationum. Gr. non in disceptationes disputationum. Syr. nec sitis ambigentes in cogitationibus vestris; id est, cum eo ne contendatis, an benè, an malè sentiat, quia adhuc charitativè tolerandus est; nec importunis disputationibus lacessendus, ne fortè offensus ab incepto resiliat.

℣. 2. *Alius enim credit se manducare omnia.* Factum, seu altercationis argumentum breviter exponit.

Alius, id est, qui in fide firmus, et de Evangelio bene instructus, credit sibi licere quibuslibet cibis vesci; quia nullum in lege Evangelica ciborum genus immundum censetur.

Qui autem infirmus est, olus manducet. Gr. olera comedit. Syr. manducat. Divus Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, omnes in indicativo, *vescitur, manducat;* ità ut sit propositio, factum simpliciter exponens, scilicet: infirmus autem, seu Judæus recenter conversus, et de Evangelica libertate non satis instructus, oleribus vescitur.

Juxta nostram Vulgatam hic sensus est: *infirmus autem*, et in fide parum doctus, putat id non licitum esse; is itaque, seu infirmus, *olus* et cibos à lege Mosaica permissos *manducet*, ne contra conscientiam peccet.

Per *olus*, intellige quælibet legumina, quorum nullum erat Judæis vetitum: multa autem animalia, tum ex piscibus, tum ex volucribus, tum ex bestiis erant prohibita.

℣. 3. *Is qui manducat, non manducantem.....* Altercationem sic definit, ut unumquemque in sua praxi relinquat, dummodo charitatem et pacem servent.

Qui manducat; id est, is qui juxta libertatem Evangelii quibuslibet vescitur, eum qui juxta legem Moysis ciborum electionem servat, non spernat tanquam rudem, imperitum, atque superstitiosum.

Vel non spernat, nec vi'e n faciat ejus animam, scandalum ei dando, dum exemplo suo illum inducit ad manducandum contra propriam conscientiam.

Et qui non manducat; id est, infirmus in fide, et legis Mosaicæ adhuc in hoc observator, non condemnet manducantem, id est, promiscuo victu utentem, tanquam legis transgressorem: *Deus enim assumpsit illum.* Rationem assignat, ob quam non debeat quis fratrem suum judicare; quia scilicet Deus illum in servum et cultorem suum assumpsit, et consequenter ad eum pertinet.

Quis ergo judicet eum, quem Deus suum publicè assumit et probat?

℣. 4. *Tu quis es, qui judicas alienum servum?* Urget allatam rationem, ob quam de fratre nostro judicare non debemus, scilicet quòd auctoritatem non habemus.

Tu, qui non manducas, et manducantem judicas, *quis es?* cujus auctoritatis? non tuum est judicare manducantem, sive bene, sive malè agat, nec ad te pertinet.

Domino suo stat, aut cadit; id est, Dominum ac Judicem suum habet, Deum scilicet, à quo vel absolvatur, vel condemnetur; seu Domini judicio, aut pro se, aut contra se sententiam feret.

Stat, qui in causa victor est; *cadit,* qui judicium contra se refert.

Stabit autem; id est, causâ non cadet, non condemnabitur, quia Deus potest efficere ut stet. Idem Deus qui cibos vetuit in lege Mosaica, potuit illos in Evangelio permittere.

Nota litteralis.

Circa versum tertium nota quòd Apostolus modo valde diverso, pro temporum et personarum diversitate, eadem de re agit.

Galatas cap. 1. increpat durè, ob legalium observantiam; Judæis Romanis velut indifferentem relinquit uniuscujusque conscientiæ. Unde hic diversus agendi modus? et quæ illius ratio?

Galatas increpat ob legalia; quia ipsi, cùm Gentiles essent, et legalia nunquam observâssent, ea tamen post Baptismum assumpserant ut necessaria : hinc, *ô stulti Galatæ*, etc. cap. 3.

Judæis verò permittit ad tempus legalia servare, nondum mortifera; quia adhuc infirmi erant in fide. Seu, ut ait D. Chrysostomus, quòd novella esset Romanorum fides. Talia corrigendi nondum erat tempus. Adde quòd Synagoga erat cùm honore sepelienda.

OBSERVATIONES MORALES.

Primò hìc mirare cum D. Chrysostomo divinam Apostoli nostri sapientiam, quæ utrosque altercantes sic ad mediocritatem reducit, ut hos et illos corrigat et instruat.

Hincque disce primò charitativum corrigendi et instruendi modum. Secundò pacem omnibus rebus, ex se indifferentibus, anteponendam. Tertiò multis in occasionibus unumquemque in suo sensu relinquendum, ne pax turbetur, charitas lædatur; præcipuè cùm non est commodum et maturum corrigendi tempus.

Secundò mirare et imitare charitativum Apostoli monitum firmioribus datum : *Infirmum in fide assumite.*

Firmior sciat cum infirmioribus infirmari ut infirmum confirmet; sciat se patrem, se fratrem, sicque cum charitate suscipiat, foveat, instruat; charitativam det illi manum; non spernat, non arguat acriter, non altercetur, nec disputet cum

co : disputatio enim animam exacerbat, charitas verò cor emollit et attrahit.

Denique in tertio versu remedium nota duobus vitiis valde communibus congruum : docti spernunt ignaros ; ignari judicant doctos : hi et illi suo vitio medicinam sumant à D. Paulo datam.

℣. 5. *Nam alius judicat diem inter diem.* Gr. hic quidem judicat, etc. hic autem judicat omnem, etc. postquam de cibis egit, ad aliud legalium genus venit, ob quod erat inter Romanos altercatio, scilicet, dierum distinctionem et observantiam.

Alius, scilicet Judæus, in fide infirmus, diem à die distinguit, seu unum alio sanctiorem judicat, v. g. Sabbatum, Neomenias, etc. seu certis diebus jejunat, et à quibusdam cibis abstinet, v. g., à fermentato pane in hebdomada Paschæ.

Alius autem, in fide firmior et in lege Evangelica instructior ; sciensque hæc omnia legalia per Christum esse sublata, *judicat omnem diem* æqualem esse, nec unum ab alio distinguit, sive jejuniis, sive ciborum quorumdam abstinentià.

Unusquisque in suo sensu abundet ; id est, quisque suum in his rebus judicium sequatur.

Nota quòd errabant quidem Judæi, legalia per Christi mortem abrogata, servantes ; quia tamen hæc nondum erant mortifera, Evangelio quippe nondum satis promulgato et explicato ; illos in suo permisit errore, donec pleniùs instruerentur ; ne si ab istis legalibus statim revocarentur, turbati resilirent à fide. Vide dicta ℣. 4.

Itaque per charitatem infirmetur cum infirmis.

Nota 2.° quòd agitur hic de festis et de jejuniis in lege Mosaica præscriptis, ut patet ex textu. Lex autem illa erat per Christi mortem abrogata.

Hinc malè hæc Apostoli verba detorquent hæretici contra dies Festos ab Ecclesia institutos, et jejunia, et quorumdam ciborum abstinentiam : quorum pauca tunc erant in usu ; et quæ si ab Ecclesia tunc præcepta fuissent, servari jussisset Apostolus, sicut Apostolica decreta custodiri jussit. Act. 16, 4.

Malè etiam ultimis verbis abutuntur, quasi Apostolus facultatem indulgeat et credendi et agendi pro libito : agit enim Apostolus de rebus ex se indifferentibus, non de rebus fidei, aut de præceptis Ecclesiæ, v. g., de jejuniis, aut abstinentia, ab Ecclesia institutis : cùm enim omnes Christiani, etiam in conscientia, potestati Ecclesiasticæ teneantur obedire; ut docuit cap. præcedenti, sibi ipsi contradiceret dicens : *Unusquisque in suo sensu abundet.*

℣. 6. *Qui sapit diem, Domino sapit.* Gr. addit, et qui sapit diem, Domino non sapit. Addit et Syrus, et Chrys. Theodoret. Theophyl. Quia tamen Origenes id non habet, nec Ambrosius, nec ullus codicum nostrorum; hinc Erasmus probabile putat quòd ad D. Pauli explicationem fuerit additum.

Sensus autem est : qui discernit diem abstinentiæ à die non abstinendi, vel diem festum à die vulgari, id ad Dei gloriam et obsequium facit.

Idem intelligendum de eo, qui non discernit, sed judicat omnem diem idoneum ad opera pietatis et pœnitentiæ; id ad Dei gloriam facit.

Et qui manducat ; id est, item qui promiscuè quidvis comedit, et quovis die, id etiam ad Dei gloriam facit : similiter et qui abstinet à cibis lege vetitis, ad Domini gloriam abstinet : et uterque Deo gratias agit, hic pro cibis ipsi in lege Mosaica permissis; ille pro omnibus cibis, quibus ex Evangelica libertate utitur.

Quasi diceret : Novit Dominus et comedentium et jejunantium intentionem; nec tantummodo factum, sed et facti propositum attendit. Hinc quia et comedens et jejunans Deum honorare intendit, uterque suo sensui relinquendus est.

Hinc disce 1.° neminem condemnandum, sed potiùs ob intentionem excusandum.

2.° Simpliciores aliquando in suis devotionibus, etsi fortè non secundùm strictam et severam scientiam, plus placere Deo, ob intentionis puritatem, quàm doctiores in actionibus etiam secundùm scientiam, ab omnibus approbatis; ob defectum scilicet intentionis minus puræ et devotæ.

℣. 7. *Nemo enim nostrûm sibi vivit...* Gr. sibi ipsi, etc. Probat et manducantem et non manducantem Domino manducare, et non mandúcare.

Nemo enim nostrûm, qui Christiani sumus, propter se vivit aut moritur, sed propter Deum, cujus est totus, et ad cujus propterea gloriam omnia sua referre debet.

℣. 8. *Sive enim vivimus, Domino vivimus...* id est, Christo Domino, qui nos fecit suos, et cui propterea debemus, et vitam, et mortem, et omnia nostra consecrare.

Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus; id est, Christi, à quo empti sumus pretio magno, ipsius scilicet sanguine.

Servorum nihil est; omnia verò sunt Domini. Cùm ergo servi simus Christi Domini, qui nos suo sanguine redemit, ideo omnia nostra, et vita et mors Christi sunt.

℣. 9. *In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit.* Gr. addit, et revixit. Addit etiam Syrus.

Dat causam cur Christi sumus, non nostrî. *In hoc,* id est, in hunc finem *Christus mortuus est, et resurrexit* à mortuis vitâ vivens immortali.

Ut et mortuorum et vivorum dominetur; id est, ut ex morte sua et resurrectione sua dominaretur in mortuos et vivos.

A 1.° quidem conceptionis instanti, Christus omnium Dominus fuit; hujus tamen dominii usum et exercitium adeptus est per mortem et resurrectionem suam. *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.* In totam Ecclesiam triumphantem et militantem, etc.

℣. 10. *Tu autem quid judicas fratrem tuum....*

Cùm solius Dei et Christi simus, quare *tu*, Judæe; non manducans, *judicas* et condemnas *fratrem* Gentilem, libertate sibi à Christo Domino suo datâ, manducantem?

Aut tu, Gentilis manducans, et firmior in fide, *quare spernis fratrem tuum* Judæum, non manducantem, ex animi et conscientiæ teneritudine; et quia jus à Christo sibi datum, sicut et tibi, nondum satis intelligit?

Omnes enim stabimus ante tribunal Christi; id est,

omnes enim sistendi sumus ante Tribunal Christi, ab eo tanquam communi omnium Domino judicandi.

Quasi diceret: Quid ergo illius officium prævenitis? illius enim solius est de nobis servis suis judicare.

Recordare de terribili judicio Dei, cui sistendus es brevi; et alios non judicabis.

℣. 11. *Scriptum est enim.* Isai. 45. 23. *Vivo ego*, seu, ut habet Isaias: *in memetipso juravi*, id est, per memetipsum, seu per vitam meam juro.

Mihi flectetur omne genu; id est, omnes homines me supremum judicem agnoscent, supplices et subditi adorabunt.

Et omnis lingua confitebitur Deo; id est, Deumque confitebuntur; boni quidem voluntariè, mali verò invitè.

℣. 12. *Itaque unusquisque nostrûm pro se.* Gr. seipso, etc. seu de seipso, non de aliis, coram hoc supremo Judice ac Domino rationem reddet; an tantùm reddiderit, quantùm accepit? tantùm glorificaverit, quantùm cognovit? pro mensura talenti accepti erit judicium.

℣. 13. *Non ergo ampliùs invicem judicemus*; id est, nec manducans abstinentem, nec abstinens manducantem condemnet; sed unusquisque circa ea, quæ ad eum spectant, occupetur.

Sed hoc judicate magis, ne ponatis. . . . id est, sed hoc apud vos potiùs statuite, ne fratri vestro ponatis offendiculum, quod ambulantem retardet: vel scandalum, quod sit ei causa cadendi.

Hoc videtur ad firmiores, seu doctiores specialiter spectare, sicut et reliqua hujus capitis et initium sequentis.

Illos ergo monet Apostolus ut caveant ne libertate Evangelicâ abutentes, occasionem dent infirmioribus, vel eos judicandi, vel contra conscientiam suam edendi, vel fortè, quod pejus est, ad Judaismum redeundi.

℣. 14. *Scio et confido in Domino Jesu. . . .* Gr. scio et persuasus sum in Christo Jesu. Syr. novi siquidem et persuasum habeo per Dominum Jesum.

Id est, quod ad me, indubitatè scio et persuasum habeo

per doctrinam Domini Jesu, à quo illud didici : *quia nihil commune per ipsum*, id est, quòd nullus cibus sit immundus : *per ipsum;* id est, per Christum, per legem Christi, per legem Evangelicam. Ita Theodoretus. in Gr. tamen hodierno est, per seipsum. Syrus habet, ex seipso, Origenes per se et naturâ suâ ; ita et D. Chrysostomus, Theophylactus ; accentûs mutatio hanc facit variationem, δί αὐτου vel δι αὐτου quæ in re non est magna ; quia utrumque verum.

Nisi ei qui existimat quid commune.... id est, ei tamen qui judicat in conscientia, licèt erronea, cibum aliquem immundum ; illi, inquam, immundus est ille cibus ; non ex veritate, sed ex errore, seu opinione quam sequi debet in praxi.

Duo statuit Apostolus in hoc versu.

Primum. Nullus cibus naturâ suâ est immundus. Unde colligendum relinquit : ergo promiscuè quolibet cibo licet uti.

Secundum. Per accidens tamen, propter ignorantiam, aliquis cibus immundus est, ei scilicet, qui existimat illum immundum, seu prohibitum. Hic enim, si tali cibo, quem existimat prohibitum, vescatur, peccabit : quia debet secundùm conscientiam suam, licèt erroneam, agere.

Et hinc colligit Apostolus in sequentibus, quòd debeat firmus in fide prudenter et secundùm charitatem uti Evangelicâ libertate suprà dictâ, et cavere ne sit infirmo occasio peccati.

℣. 15. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non.* Gr. non ampliùs.....

Nam si frater tuus existimet, licèt ex errore, aliquid immundum esse et illud tamen coram eo comedis, sicque illum contristas et scandalizas ; tunc contra charitatem peccas.

Noli cibo tuo.... Gr. ne cibo tuo perdas, id est, ne fratrem tuum tam vilem habeas, ut eum perdas, quem Christus tanti fecit, ut pro illo mortem subire non dubitaverit. Perdes autem, si edulio tuo des occasionem illi, vel temerè te judicandi, vel contra conscientiam suam te imitandi, vel ad Judaismum scandalizatus redeundi.

Hinc disce quantùm sit infirmis compatiendum et conde-

scendendum, ne propter nos, et per nos, pereat ille, pro quo Christus obiit.

Disce et quòd charitas debeat omnium nostrarum actionum esse regula : et scientiâ et fide secundùm charitatem utendum.

Ut tuam autem charitatem erga proximum accendas, et ex dilectione tu te illius accommodes infirmitati, perpende Christi pro eo charitatem : Christus pro eo mortuus est; et ego nihil patiar pro quo Christus obiit?

Christus suâ propriâ morte vitam ei dedit; et ego hanc illi vitam meo scandalo eripiam? tantine facio Christi sanguinem, ut escâ vili, vel verbo fortè mordaci, fratrem meum velim perdere, pro quo Christus Dominus pretiosum sanguinem suum fudit?

℣. 16. *Non ergo blasphemetur bonum nostrum.* Gr. vestrum. Syr. nostrum.

Ne sitis ergo causa, cur malè de nobis loquantur tum Judæi, tum gentiles; nostraque religio ac Evangelica libertas malè audiat apud eos, qui foris sunt, propter contentiones vestras de cibis edendis, vel non edendis.

℣. 17. *Non est enim Regnum Dei, esca et potus...* Religio per quam Deus regnat in nobis, et per quam regnum cœleste paratur, non consistit in electione cibi et potûs; sed in justitia, quâ lex Dei servatur; et in pace cum proximo; et in gaudio spirituali, quod ex justitia et pace nascitur; seu quo Spiritus sanctus replet verè pios, verè pacificos.

Hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia et ciborum abstinentiam ab Ecclesia præcepta.

Sed notent 1.° Apostolum non dicere : Regnum Dei non est abstinentia, aut jejunium; sed non est esca.

2°. Apostolum agere non de jejuniis, aut abstinentia ab Ecclesia institutis; sed per legem Mosaicam præceptis, ut dictum est ℣. 5. Vide ibi dicta.

3.° Apostoli sensum esse quòd regnum Dei non consistit per se in esca, licèt per accidens, ob Ecclesiæ præceptum, vel ob votum, abstinentia et jejunium sint ad salutem necessaria; et patet in Adæ peccato.

℣. 18. *Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo....* id est, qui in his tribus virtutibus, quas versu præcedenti recensui, in vera scilicet pietate erga Deum, in pacis cum proximo servandæ studio, et in gaudio spirituali et in cura alios spiritualiter consolandi, non autem contentionibus irritandi; qui sic Christo servit, et Deo placet et ab hominibus piis approbatur.

℣. 19. *Itaque quæ pacis sunt, sectemur: et quæ...* Syr. nunc post pacem curramus et post ædificationem mutuam.

Ex dictis, concludit Apostolus, ut cum studio nos applicemus ad sectanda, quæ ad pacem et ad mutuam ædificationem pertinent, per bona scilicet exempla.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Frequens et familiare est Apostolo nomen ædificationis; et ab ipso factum est familiare Christianis, quorum tamen pauci vim et originem nominis illius intelligunt: ut autem intelligas,

Nota 1.° quòd secundùm Apostolum fideles sunt templum Dei 1. Cor. cap. 3. ℣. 16. cap. 6. ℣. 19. 2. Cor. cap. 6. ℣. 16.

2°. Paradisus est civitas, cujus Deus fundator et Architectus. Heb. 11. 10. Cujus singuli fideles sunt lapides vivi, scalpri salubris ictibus et tunsione plurimâ præparati, ut in suo reponantur loco.

Hinc illud omne quod facimus, ut proximus noster, vel Christo lapidi angulari firmiùs uniatur, vel invicem alter alteri charitate jungatur: hoc vocatur ædificatio.

Quidquid igitur ad beatitudinem confert, et disponit, ædificatio est.

Quidquid ad sanctitatem confert, seu, ut Spiritus sanctus in nobis, velut in templo suo habitet, ædificatio est.

Duo autem ad hoc conferunt: documenta scilicet et exempla.

℣. 20. *Noli propter escam destruere opus Dei....* Gr. ne propter escam destruito, etc. id est, cave ne propter cibum, qui res est ex se indifferens, destruas et evertas ædificium Dei, templum Dei, domum Dei.

Perseverat in cœpta templi figura : frater, seu Christianus, in quo Christus habitat, domus est Dei, templum Spiritûs sancti; cave ne, per tuum exemplum, destruatur hoc opus Dei.

Hinc discamus quanto studio cavendæ sint altercationes pacem turbantes, et mala exempla ad malum inducentia; cùm per hæc destruatur opus Dei.

Omnia quidem sunt munda, sed malum... Syr. sed mala sunt homini, qui cum offendiculo, etc.

Fateor quidem, et illud jam dixi supra ℣. 14.

Nullus cibus immundus est; sed omnes cibi sunt mundi, tum naturâ suâ, tùm Christi permissu; peccat nihilominus homo, qui illis utitur cum offendiculo et destructione proximi; quia tunc homo ille re bonâ malè utitur.

Hinc rursus discamus, quanta cum discretione sit cum fratribus vivendum; quanto studio omnia sint observanda, ne scandalum pariatur infirmis : etiam res bonæ, ubi per charitatem non diriguntur, malæ fiunt homini, qui per eas scandalum præbet proximo.

℣. 21. *Bonum est non manducare carnem....* Gr. pulchrum, honestum est, etc. Syr. bonum est nos non edere carnem, nec bibere vinum, nec quidquam in quo offendatu frater noster.

Sensus ad litteram bonus quidem; videtur tamen quòd positivum hìc pro comparativo ponatur, seu bonum, pro melius : præstaret nunquam comedere carnem, et vinum non bibere, quàm sic fratri dare lapsûs occasionem; sive labatur, te contra conscientiam imitando; sive labatur, te temerè judicando; sive labatur in fide infirmior evadendo.

Charitati debent omnia cedere; non tantùm ab illicitis, sed et à licitis abstinendum, ubi charitas proximi postulat.

℣. 22. *Tu fidem habes..* firmiorem alloquitur : tu credis et bene, nullum ampliùs cibum immundum esse : hanc fidem in animo serva et coram Deo : at noli illam in publico pro dere, eâque uti cum tui fratris offendiculo.

Beatus, qui non judicat... id est, beatus qui semetipsu

interiùs non condemnat in eo, quod probat exteriùs, et de facto; uno verbo beatus qui nihil contra conscientiam agit.

Hoc ad infirmum dirigitur, qui putans non licere carne, v. g., suillâ vesci; aliorum tamen excitatus exemplo, contra propriam conscientiam edebat.

℣. 23. *Qui autem discernit.* Gr. at ambigens, seu qui dubitat, hæsitat, an scilicet liceat uti tali cibo, et tamen sic dubitans comedit,

Damnatus est; id est, ille reus est peccati, et proprio etiam judicio; *quia non ex fide*, id est, quia non juxta fidem, seu conscientiam suam egit, quæ dictabat non licere.

Omne autem quod non est ex fide, id est, quidquid est contra conscientiam, *peccatum est.*

Fides hìc idem est ac firma persuasio, seu dictamen conscientiæ: patet enim textum legenti, quòd hìc non agatur de fide supernaturali christiana, sed de fide morali et particulari practica.

Unde colliges quòd nostra conscientia sit primus casuista noster; ita ut, licèt nos Doctorum turba quid faciendum doceat, si illud ipsum hic noster doctor internus condemnat, et judicat non faciendum, peccaverimus illud faciendo.

Hinç disce quanti refert scire quid faciendum, et non dubitare; quanti refert in dubio securius amplecti, et dubium deponere!

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 14. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMUM.

QUANTA charitate sit cum infirmis utendum.

Cum charitate suscipiendus, instruendus, fovendus, ℣. 1. cum eo nonaltercandum, ℣. 1. maximè cavendum ne detur ei offendiculum, ℣. 13. 15. ne pereat ille pro quo Christus mortuus est; ne destruatur opus Dei, ℣. 20.

Nam, ut ait Divus Chrysostomus, si Ecclesiam suffodere,

grave est et scelestum; multò magis, si hoc fiat spirituali templo: augustior quippe est homo, magisque venerandus quàm Ecclesia: non enim propter parietes mortuus est Christus, sed propter ista Spiritùs sancti Templa. Hom. 26. Morale.

SECUNDUM.

Quàm periculosum sit judicare proximum; quia judicandi jus non habemus; Dei est: Dei ergo judicio stat; Deo itaque nostro judicio facimus injuriam, ℣. 4.

Quia scientiam ad judicandum necessariam non habemus; cor enim non novimus: hinc sæpe damnamus eum, qui apud Deum justus est; quique hoc ipso opere quod damnamus, Deum honorat: illud enim ad Dei gloriam facit; itaque et nostro judicio facimus injuriam proximo.

Quia judicando maximam Christo facimus injuriam, cujus mortis et resurrectionis jura violamus; mortuus est enim et resurrexit, ut omnium Dominus sit et Judex: ipsi ergo præcipimus, quod sui sanguinis pretio meruit et emit, judicium scilicet et dominium; violamus et ejus gloriosæ resurrectionis jura, usurpantes potestatem quam à Patre in sua resurrectione recepit in omnes homines: *Data est mihi omnis potestas... dedit ei potestatem judicium facere.*

Ad hæc attendamus, ut cum infirmis secundùm charitatem agamus; et ut judicium Deo relinquentes, de nemine judicemus.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI QUINTI.

PRIMÒ.

FIRMIORES speciatim hortatur, ut exemplo Christi Domini, qui peccata nostra tulit, quique sibi ipsi non vixit, sed nobis et nostræ saluti totus; sic et illi leniter ferant infirmorum imbecillitates; sibi ipsis non vivant, suisque tantùm commodis serviant; sed proximorum ædificationi et saluti studeant, ℣. 1. 2. 3. 4.

SECUNDÒ.

Omnibus Romanis, sive Judæis, sive Gentilibus, per modum benedictionis perfectam apprecatur inter se concordiam; et ut omnem inter utrumque populum dissensionem extinguat, rursus ipsis omnibus exhibet exemplum Christi, qui utrumque populum misericorditer suscepit salvandum, ℣. 5. 6. 7.

Attendant Gentiles, quòd Christus Dominus, ipse Judæus et Judæorum Minister fuit et Apostolus; attendant Judæi quòd Deus per Prophetas Judæos Gentilium assumptionem ad fidem prædixit, 8. 9. 10. 11. 12. Rursus eis omnibus simul Dei gratiam apprecatur, seu inchoatam absolvit benedictionem, ℣. 13.

TERTIÒ.

Epistolam finiturus, Romanorum laudibus emollit ea quæ fortè dixit illis aspera; suam epistolam humiliter insinuat, quasi ipsis inutilem; quia scientiâ et charitate sunt pleni, eam excusat quasi liberiorem: at ita scripsit, ut suo inter gentes Apostolico muneri satisfaciat; breviter exponit fructum sui inter gentes Evangelii, quod ab Jerusalem ad Illyricum usque primus ubique prædicavit, 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21.

QUARTÒ.

Sed ad ipsos venturum pollicetur, in Hispaniam Româ profecturus; sed antea Jerosolymam vadit, eleemosynas perlaturus: interim eos instanter obsecrat, ut pro ipso Deum orent, iterque suum Deo commendent, ut omnibus feliciter peractis, Romam lætus veniat, si sit Dei voluntas.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Textus.

1. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infi
morum sustinere, et non nobis placere.

2. Unusquisque vestrûm proximo suo placeat in b
num, ad ædificationem.

3. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scrip
tum est : Improperia improperantium tibi ceciderun
super me.

4. Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doc
trinam scripta sunt : ut, per patientiam et consolatio
nem Scripturarum, spem habeamus.

5. Deus autem patientiæ et solatii det vobis idip
sum sapere in alterutrum secundùm Jesum Christum

6. Ut unanimes, uno ore honorificetis Deum
Patrem Domini nostri Jesu Christi.

7. Propter quod suscipite invicem, sicut et Chris
tus suscepit vos in honorem Dei.

8. Dico enim Christum Jesum ministrum fuiss

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Paraphrasis.

Non tantùm debemus scandalum quovis modo vitare; sed et nos, qui vel scientiâ, vel virtute provectiores sumus, debemus minùs doctorum, minùsque perfectorum, ignorantias et infirmitates cum charitate sustinere; et non nobismetipsis placere, vel ob scientiam nostram, vel ob virtutem.

Sed potiùs unusquisque vestrûm, suî contemptor, studeat proximo suo placere, et gratificari in iis quæ ipsius bono cedunt, et per quæ potest effici melior.

Etenim Christus, omnium nostrûm exemplar, non sibimet placuit, nec sua quæsivit, sed nostra; sicut Davidis ore pronuntiat: Opprobria tibi, ô Pater, ab hominibus illata, in me transtuli, et luenda suscepi.

Hæc enim ita de Christo prædicta sunt, ut et ad nos instruendos præscripta sint: quippe tota Scriptura ad nostram doctrinam ordinata est; ut per patientiam, ad quam nos Sanctorum, et maximè Christi exemplis excitat; et per consolationem quam nobis suggerit verbis et exemplis, spem habeamus æternæ beatitudinis quam promittit.

Precor autem Deum, à quo patientia, à quo et solatium, ut vobis omnibus det perfectam inter vos concordiam; talem, inquio, concordiam, qualem decet Christianos.

Ut vos omnes, Judæi et Græci, omnibus dissensionibus exstinctis, unanimiter, uno corde, et uno ore glorificetis Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi.

Hoc ut ita sit, vos invicem diligite, fovete, suscipite, sicut et Christus ipse vos omnes suscepit, sibi adjunxit et sociavit, ad gloriam hæreditatis æternæ.

Vos, inquam, Jesus Christus salvandos suscepit omnes:

circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirman
das promissiones patrum :

9. Gentes autem super misericordia honorare Deum
sicut scriptum est : Propterea confitebor tibi in Gen
tibus, Domine, et nomini tuo cantabo.

10. Et iterùm dicit : Lætamini, Gentes, cum pleb
ejus.

11. Et iterùm : Laudate, omnes Gentes, Domi
num : et magnificate eum, omnes populi.
12. Et rursus Isaias ait : Erit radix Jesse, et qui ex
surget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.

13. Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pac
in credendo : ut abundetis in spe, et virtute Spiritû
sancti.

14. Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse d
vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, replet
omni scientiâ, ita ut possitis alterutrum monere.

15. Audaciùs autem scripsi vobis, fratres, ex parte
tanquam in memoriam vos reducens : propter gratiam
quæ data est mihi à Deo,

16. Ut sim minister Christi Jesu in Gentibus, sanc-

Judæos quidem, quorum ipse Doctor et Evangelista fuit, ut ostenderet Deum esse veracem, qui præstaret posteris ea quæ promiserat Patribus;

Gentes autem, quibus nulla facta fuerat promissio, ut præter spem, solâ Dei misericordiâ, ad salutem admissæ, maximas Deo gratias agant pro tanto beneficio, non quidem promisso, sed tamen à prophetis prædicto : sic enim in Psalmis Christus Patri suo loquitur :

Propterea gloriam tuam inter gentes, per fidem in Ecclesia tua admissas, celebrabo, et nomini tuo laudis hymnum cantabo.

Rursus in Deuteronomii Cantico Scriptura dicit : Lætamini, gentes, unà cum populo ejus, quia scilicet unà cum Judæis estis populus Dei.

Et iterum Psalm. 116. laudate Dominum, etc. ob misericordiam vobis factam per Christi gratiam.

Idem prædixit Isai. 11. 10. Orietur Christus ex stirpe Jesse; exsurget ad regendas gentes; in ipsum omnes gentes sperabunt.

Precor itaque ut Deus ipse, spei, sicut et patientiæ et solatii auctor, ℣. 5. pleno ac perfecto vos gaudio repleat, et concordià in eadem fide, ut excluso omni dissidio, spes vestra magis ac magis crescat in vobis per gratiam et virtutem Spiritûs sancti.

Hæc autem vobis sic apprecor, ut de vestra tamen virtute non diffidam : scio enim, et certus sum quòd estis charitate pleni, et omni scientià repleti; ideoque potentes ad vos invicem monendum; sicque meis non indigeatis admonitionibus.

Sic ergo scripsi vobis, et forsan paulò liberiùs scripsi, non ut vos velut ignaros doceam, sed ut in memoriam vobis quæ scitis reducam; hocque ut Apostolico muneri, à Deo mihi gratìs imposito, satisfaciam.

Hoc autem munus est, ut ego sim inter gentes publicus sa

1. 16.

tificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta et sanctificata in Spiritu sancto.

17. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum.

18. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam Gentium, verbo et factis :

19. In virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritûs sancti : ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi.

20. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem : sed sicut scriptum est :

21. Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt : et qui non audierunt, intelligent.

22. Propter quod et impediebar plurimùm venire ad vos, et prohibitus sum, usque adhuc.

23. Nunc verò ulteriùs locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex multis jam præcedentibus annis.

24. Cùm in Hispaniam proficisci cœpero, spero

crorum Jesu Christi minister; sacrificans per Evangelicam prædicationem, non pecudes, sed homines ad fidem conversos; ut Gentiles sic Evangelicâ prædicatione spiritualiter mactati, fiant oblatio accepta Deo, et Sancti Spiritûs igne sanctificata.

In quo quidem ministerio, ita mihi res feliciter successit, ut habeam unde glorier, non apud homines, sed apud Deum; non in memetipso, sed in Christo Jesu, cujus vice et cujus virtute meo munere fungor.

Vix enim audeam eloqui quid per me Christus non effecerit ad gentium obedientiam, seu conversionem efficiendam, et prædicationis verbo, et miraculorum operatione.

Per potentiam, signis insolitis, stupendisque prodigiis instructam, et Spiritûs sancti charismatibus munitam; ita ut longè latèque dilataverim Evangelium Christi; scilicet ab Jerusalem usque ad Illyricum, et per adjacentes hinc inde regiones propagaverim.

Sic autem huic Evangelico muneri incubui, ut sollicitè curârim prædicare, non in iis locis in quibus jam erat annuntiatus Christus: nec super fundamenta ab aliis jacta ædificarem, sicque fidem non tam fundarem, quàm fundatam confirmarem.

Sed adimplevi quod ab Isaia prædictum est: Gentes, quibus de Christo venturo nihil ante nuntiatum est, videbunt oculis fidei, per Apostolorum prædicationem, eum advenisse: et qui de illo nihil audierant, eum per fidem cognoscent.

Ideo, quod sæpe volui, et sæpe proposui, ad vos scilicet ire, nondum, ob continuas hujus mei ministerii curas et occupationes, implere potui.

Nunc autem cùm in his regionibus Græciæ, Achaiæ, Macedoniæ, etc. nullus sit locus Evangelio vacuus; et cùm aliunde à multis jam annis ardenter desiderem ad vos ire;

Quando in Hispaniam iter arripiam, spero fore ut in iti-

quòd præteriens videam vos, et à vobis deducar illuc, si vobis primùm ex parte fruitus fuero.

25. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis.

26. Probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem.

27. Placuit enim eis, et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles; debent et in carnalibus ministrare illis.

28. Hoc igitur cùm consummavero, et assignavero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam.

29. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Evangelii Christi veniam.

30. Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Sancti Spiritûs, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.

31. Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis,

32. Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigerer vobiscum.

33. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

nere videam vos, et à vobis deducar illuc, postquam vestrâ conversatione et præsentiâ priùs ex parte satiatus fuero.

Nunc igitur Jerosolymam proficiscor, aliquas eleemosynas perlaturus, et sanctis pauperibus ministraturus.

Placuit enim Ecclesiis Macedoniæ, et Achaiæ, pauperibus illis Jerosolymitanis partem aliquam facere de suis opibus.

Placuit, inquam, eis, et quidem jure merito, quippe sunt illis debitores : si enim Gentiles spiritualibus Judæorum divitiis communicaverunt, per Apostolos à Jerosolymitanis missos : æquum sanè ut et ipsi Gentiles de suis temporalibus bonis partem faciant pauperibus Jerosolymitanis.

Hoc igitur charitatis munere ubi perfunctus fuero, huncque beneficentiæ fructum mihi consignatum, sanctis pauperibus deposuero ; Româ transiens proficiscar in Hispaniam.

Scio autem quòd ad vos veniam cum uberrimis gratiarum Christi donis, ad vos confirmandos in fide.

Interim ego vos, fratres, obsecro per Domini nostri Jesu Christi merita, et per charitatem in cordibus nostris à Spiritu sancto diffusam, ut me, precibus ad Deum pro me effusis, laborantem et certantem adjuvetis.

Rogate primò, ut, cùm in Judæam venero, liberer ab incredulis Judæis ; secundò, ut meum ministerium in eleemosynis perferendis et distribuendis sit fidelibus acceptum, sanctisque Jerosolymitanis gratum.

Tertiò, ut boni operis successu lætus et hilaris ad vos veniam, si fuerit Dei voluntas, et apud vos aliquantisper refociller.

Precor autem ego pro vobis Deum, pacis et concordiæ auctorem et conservatorem, ut apud vos maneat, vobis adsit et opituletur. Amen.

Commentairus in Cap. 15.

℣. 1. DEBEMUS *autem nos firmiores.* Gr. potentes. Syr. fortes, *imbecillitates infirmorum.* Gr. impotentium. Syr. imbecillium, *sustinere.* Gr. portare. Syr. ferre.

Nota primò *debemus.* Debitum est fraternæ charitatis, ut firmiores, doctiores, in virtute provectiores charitativè, et leniter ferant *infirmorum*, id est, minùs doctorum, minùs perfectorum ignorantias, allucinationes, et quæ ex talibus ignorantiis faciunt.

Nota secundò *sustinere*, portare tanquam onus, instar bajulorum. Ad hoc quippe datur eis vis et virtus, ut portent compatiendo, instruendo, non imprudenter contradicendo, scandalum vitando, bonum exemplum dando.

Sicut in corpore naturali membra firmiora ferunt debiliora; sic in Ecclesia firmiores debent infirmos sustinere.

Sicut in ædificio materiali aliqua eliguntur firmiora, v. g., fundamenta, columnæ, etc. ad sustinendum totum ædificii pondus, quod ex fragiliori materia superponitur : ita etiam in spirituali Ecclesiæ ædificio, fortiores aliorum debent onus sustinere.

Et non nobis placere. Gr. et Syr. non nobis ipsis, id est, non nobismetipsis placere, vel in fide, vel in scientia, vel in virtutibus nostris.

Potest etiam intelligi *et non nobis*, seu animo nostro morem gerere, faciendo tantùm quæ nobis grata sunt et utilia, seu nostris tantùm commodis serviendo.

Itaque sicut divites debent pauperibus erogare ; sic doctiores et fortiores debent suam, vel scientiam, vel fortitudinem communicare : et sicut in suis divitiis sibi placere peccatum est, vel eas sibi soli reservare ; sic et peccatum est sibi placere in quocumque bono, quod præ illis habere videmur, et eo bono non uti ad proximi commodum et salutem.

℣. 2. *Unusquisque vestrûm proximo...* Gr. nostrûm ; id est, sed unusquisque proximo suo condescendat, moremque gerat ut illum suâ charitate ædificet : ad bonum attrahat, meliorque fiat.

Nota quòd non in omnibus proximo nostro gratificari debemus, sed in iis quæ ipsius bono et ædificationi cedunt : et in hoc differt complacentia, quam inspirat charitas, ab illa, quam inspirat cupiditas.

Cupiditas et mundana dilectio complacet in malo, et ad malum; divina charitas in bono, et ad bonum : hæc placere studet ut salvet; illa placet adulationibus ut perdat.

℣. 3. *Etenim Christus non sibi placuit.* Urget exemplo Christi, seu exemplo charitatis quam Christus erga nos omnes exercuit.

Etenim Christus. Non propriis commodis, voluntati, aut quieti studuit; sed gloriæ Dei, et humani generis saluti.

Sicut scriptum est. Ps. 68. etc. ut patet ex verbis quæ Davidis ore pronuntiat : hæc verba duos sensus habent, et probant quòd Christus Dei gloriam et nostram salutem intendebat.

Improperia improperantium tibi... id est, peccata, contra te, Deus, facta, ita me afflixerunt, ac si in me facta fuissent. Ecce gloria Dei.

Vel, sic ob ea dolui, ut ad placandum iram tuam in homines, qui ea committebant, ipsa in me luenda susceperim. Ecce charitas proximi.

Itaque sicut Christus peccata nostra tulit, sic debemus fratrum infirmitates ferre.

℣. 4. *Quæcumque enim scripta sunt.* Gr. ante scripta sunt; seu præscripta. Syr. quidquid enim quondam scriptum est, in veteri Testamento scilicet.

Rationem dat cur verba in persona Christi à Davide pronuntiata allegaverit ad nostram instructionem : quia scilicet tota Scriptura *ad nostram doctrinam* ordinata sit : *ut per patientiam,* ad quam nos hortantur Scripturæ exemplis Sanctorum, et maximè Christi, *et per consolationem,* quam ver-

bis et exemplis suggerunt, *spem habeamus* æternæ beatitudinis, quam promittunt.

Patientia, consolatio, spes, fructus sunt sacræ Scripturæ lectionis : tota ordinata est ad fidei nostræ instructionem, aut ad spei stabilimentum, aut ad charitatis incrementum.

Hinc collige quo sit animo legenda.

℣. 5. *Deus autem patientiæ et solatii...* ut ostendat à quo sint exspectandæ patientiæ, consolatio et spes, quas insinuavit quærendas in Scripturis, tribus epithetis exornat Dei nomen. *Deus patientiæ et consolutionis;* et ℣. 13. *Deus spei:* auctor scilicet et dator.

Deus charitas est, et quia charitas, et patientia est et consolatio; imò fons, mare consolationis, à quo omnis vera consolatio.

O Deus charitas! ò Deus consolatio! et consolationis oceanus! in te et à te uno sit consolatio mea : mundani gaudeant in mundanis; tu es, ô Deus! et eris unica consolatio mea et nunc et semper.

Deus itaque *patientiæ... det vobis idipsum sapere;* id est, idem sentire, idem velle, in idem sensu et affectu conspirare; ita ut inter vos nec sit sententiarum diversitas, nec affectuum alienatio.

Secundùm Jesum Christum; id est, secundùm fidem, doctrinam, et exemplum Christi.

℣. 6. *Ut unanimes uno ore.* Gr. ut unanimiter in uno ore glorificetis; id est, ut uno animo, uno corde, et uno ore glorificetis Deum, etc.

Unanimes quantùm ad identitatem credulitatis, *uno ore* quantùm ad identitatem confessionis; *honorificetis*, quantùm ad veritatem operis, ait Lyranus.

℣. 7. *Propter quod suscipite invicem...* Syr. propterea assumite et portate alii alios; id est propterea vos invicem excipite, fovete, supportate; firmus infirmum, doctus ignarum; Gentilis Judæum, Judæus Gentilem.

Sicut et Christus suscepit vos... Rursus exemplo Christi urget ad mutuam charitatem: quemadmodum Christus Do-

minus nos omnes suscepit, sibi adjunxit, ac sociavit ad Dei gloriam secum participandam.

℣. 8. *Dico enim Christum Jesum ministrum*...hoc et sequentibus versibus explicat quomodo Christus utrumque populum, Judæum et Gentilem suscepit: Judæum quidem, ut promissiones patribus factas impleret; Gentilem verò ex sola misericordia, licèt id per prophetas fuerit prædictum.

Simul assignat et affert rationes et motiva utrosque ad mutuam concordiam inducentia; Gentilis ne spernat Judæos, quibus ipse Christus Evangelium, veritatem Dei prædicavit; Judæus ne ferat ægrè Gentiles, de quibus vaticinatum fuit, quòd in Dei populum assumerentur.

Ut ergo tollat Apostolus dissensiones inter Judæos et Gentiles ortas; et ne alii adversùs alios insurgant, ostendit utrumque populum et à Deo privilegiis affectum et à Christo susceptum.

Dico enim Jesum Christum.... Judæorum prærogativa hæc est, quòd Christus ex eis natus, eos docuit, eisque Evangelium ministravit. Idque *propter veritatem Dei;* id est, ut ostenderet Deum esse veracem in promissis Abrahæ factis. Itaque *minister circumcisionis*, idem est ac doctor, prædicator Judæorum, Apostolus eorum, et Evangelista.

℣. 9. *Gentes autem super misericordia honorare*. Gr. glorificare, etc.

Gentium privilegium, seu gratia est, quòd ex misericordia, à Prophetis prædicta, sunt assumptæ. Dico *autem* quòd *Gentes,* quibus nulla facta fuit promissio, debent Deum glorificare, pro misericordia sibi præstita; *sicut scriptum est* Ps. 17. 50.

Propterea confitebor tibi....id est, propter Gentium vocationem, nomen tuum inter Gentes celebrabo. Ubique misericordia quidem; at Judæis promissa, Gentibus non promissa; sed à Prophetis prædicta.

℣. 10. *Et iterum dicit*. Scriptura Deuter. 32. 4. 3.

℣. 11. *Et iterum*. Psal. 116. *Laudate Dominum*....

℣. 12. *Et rursus Isaias ait*. 11.10. His quatuor testi-

moniis D. Paulus ostendit Gentibus, quid Deo debeant propter hanc sibi præstitam misericordiam; simul et Judæis ostendit quòd injustè Gentibus invideant, quod Deus illis se daturum toties prædixerat.

Primum testimonium Davidi quidem convenit, et ad mysticum Davidem, Christum scilicet, aptatur, qui dicit quòd Patris sui laudes inter Gentiles ad fidem conversos decantabit.

Secundum invitat Gentes ad Deum cum populo Israel laudandum.

Tertium omnes simul Gentes ad Dei laudes invitat.

Quartum prædicit quòd Gentes in Christum sperabunt; seu quòd Christus oriundus sit secundùm carnem, *ex radice*, id est, stirpe Jesse, patris David; quòd ipse Christus *exsurget*, ut Gentibus imperet; sitque earum Princeps; in eumque, tanquam suum Redemptorem et Salvatorem sperabunt.

Christe, Rex meus, salvator meus, Deus meus, in te tota spes mea, rege me, salva me; spem meam, ô Deus Redemptor! imple.

℣. 13. *Deus autem spei...* auctor, imò principium, medium et finis. Illam enim ipse producit in nobis; illam ipse sustinet et conservat; illam ipse replebit per suî fruitionem in cœlis.

Deus igitur spei repleat vos omni gaudio; id est, pleno et totali gaudio spirituali. *Et pace in credendo.* Gr. in credere. Syr. per fidem, id est, et concordiâ in eadem fide; per quam omnis inter vos exstinguatur dissensio, *ut abundetis*, id est, ut læti, hilares, *abundetis in spe:* ita ut magis ac magis crescat in vobis per potentiam Spiritûs sancti, id est, per potentiam à Spiritûs sancti gratia acceptam.

Et virtute. Gr. in virtute. Syr. per virtutem, id est, ope Spiritûs sancti, seu per potentiam, etc. ut dictum est. Aliqui tamen interpretantur et virtute Spiritûs sancti, id est, in charitate, quæ est virtus Spiritûs sancti. Ita ut D. Paulus fidem, spem et charitatem illis apprecetur.

℣. 14. *Certus sum autem, fratres mei...* Apostolicâ mo-

destiâ simul et prudentiâ Paulus emollit sua monita, sicque sese insinuat intimiùs in lectorum animos, quasi diceret :

Quantùm ad me, licèt vos doceam, ô Romani! scio tamen et certus sum quòd meâ non indigetis instructione, utpote qui pleni estis dilectione, et omni scientiâ repleti; ita ut possitis alter alterum monere.

Duo ad alios docendum necessaria sunt, scientia et charitas : scientia reddit idoneum, charitas urget capacem : persuasus sum autem quòd et charitate *pleni estis, et omni scientiâ repleti.*

Paulus Epistolam finit eo quo cœpit modo, scilicet, Romanorum laudibus, ut emolliat quæ in medio dixit illis aspera.

℣. 15. *Audaciùs autem scripsi vobis...* Suam epistolam quasi superfluam insinuavit in ℣. 14. Hìc eam excusat quasi audaciörem.

Audaciùs.... ex parte; id est, paulò liberiùs forsan scripsi vobis, *tanquam in memoriam...* id est, non tam ut vos doceam, quàm ut in memoriam vobis revocem quæ scitis.

Propter gratiam; Gr. per gratiam. Syr. per; id est, idque ut Apostolico muneri mihi à Deo imposito satisfaciam.

Nota et mirare Apostoli libertatem et honestatem : scribit audacter, demulcet honestè. Sic veritas liberè dicenda; sic honestas ubique apud omnes observanda.

Hinc discat omnis superior subditis non superbè, sed humiliter loqui, scribere, imperare; monitionibus et correctionibus miram gratiam et efficaciam dabit humilitas.

℣. 16. *Ut sim minister Jesu Christi...* Explicat gratiam seu munus sibi divinitus impositum; explicat autem egregiâ metaphorâ, quâ de Evangelii prædicatione loquitur, quasi de sacrificio.

Ut inter Gentes sim λειτουργός. Publicus sacrorum minister et Sacerdos Jesu Christi.

Sanctificans. Gr. sacrificans *Evangelium Dei*, seu consecratus per prædicationem Evangelii.

Ut fiat oblatio Gentium... id est, ut Gentilismus sic spi-

ritualiter Evangelicâ prædicatione mactatus, fiat oblatio Deo accepta, Sancti Spiritûs igne sanctificata et incensa.

Itaque D. Paulus hìc Gentium conversionem exhibet velut sacrificium metaphoricum; in quo quidem sacrificio ipse Paulus sacerdos est; victima, Gentes; consecratio victimæ, prædicatio Evangelii; ignis quo victima comburitur, Spiritus sanctus.

OBSERVATIO MORALIS.

Ergo evangelizare, prædicare, est sacrificare. Concionator est sacerdos, labor concionandi quasi consecratio; victimæ sunt auditorum animæ; ipsarum conversio sacrificium est.

Videat itaque concionator quâ puritate et religione et quo studio suum peragat ministerium; sese ad illud præparet quasi sacrificaturus: et quia animarum consecratio, seu sanctificatio est prædicationis finis; Spiritum sanctum ardenter et assiduè concionator invocet super se ministrum, et super auditorum corda, tanquam victimam Deo immolandam.

OBSERVATIO DOCTRINALIS.

D. Paulus prædicationem metaphoricè vocat sacrificium; sicut cap. 12. corpora nostra vocavit hostiam; alibi eleemosynam vocat sacrificium, sicut etiam contritio dicitur sacrificium.

At tantùm abest ut hæc metaphorica sacrificia negent; quinimò stabiliunt et confirmant veri sacrificii in Ecclesia veritatem: sicut metaphora non minuit, sed confirmat et auget rei, unde sumitur, veritatem.

Est igitur in Ecclesia vera liturgia, vera oblatio, verum sacrificium, vera hostia; unde D. Paulus has traxit metaphoras.

Ineptè igitur Calvinus hinc occasionem sumpsit verum in Ecclesia negandi sacrificium, et unicum prædicationis sacrificium stabiliendi; quasi verò mystica justitiæ, misericordiæ, et cordis contriti sacrificia, quæ passim leguntur in Scripturis, sacrificia veteris legis sustulerint.

℣. 17. *Habeo igitur gloriam...* Gr. gloriationem, id est, unde glorier, *in Christo Jesu apud Deum;* vel in iis quæ sunt ad Deum. Gr. τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Scilicet ob successum Evangelii per me Christi ministrum inter Gentes annuntiati.

℣. 18. *Non enim audeo aliquid...* id est, vix enim audeam dicere quid per me non effecerit Christus ad Gentium obedientiam, seu conversionem efficiendam verbo prædicationis et miraculorum perpetratione.

Alii communiter: ut glorier, non est necesse quòd loquar quid per me non effecit Christus: seu non audeo aliorum facta mihi arrogare, laudemque capere ex eis, quæ Christus per me non effecit, ut Gentes reduceret in obedientiam Evangelii.

℣. 19. *In virtute signorum...* id est, per potentiam operandi prodigia, v. g., dæmones ejiciendi, morbos curandi, mortuos resuscitandi.

In virtute Spiritûs sancti... id est, per charismata Spiritui sancto peculiariter attributa, v. g., dona linguarum, Prophetiæ, de quibus ad Cor. 1. cap. 12.

Ita ut ab Jerusalem... usque ad Illyricum, non rectâ viâ; sed in orbem circumiens, Orientales et Ponticas regiones, Asiam et Thraciam doctrinâ Evangelicâ repleverim.

Illyricus, nunc Sclavonia, seu Bosnia.

℣. 20. *Sic autem prædicavi.* Gr. φιλοτιμούμενο, id est, amanter contendens, sollicitè curans et ambiens prædicare, ubi Christus non erat cognitus, ne, etc.

℣. 21. *Sed sicut scriptum est.* Isai 52. 15. id est, sed feci quod ab Isaia scriptum est: Gentes Deum et Christum ignorantes audient de eo, et illum cognoscent.

OBSERVATIO MORALIS.

Quid non potest unicus homo Spiritûs sancti virtute plenus? D. Paulus ab Jerusalem usque ad Illyricum omnes medias et circumjacentes regiones fide Christi illustraverat anno Christi 58. quo creditur hæc Epistola fuisse scripta:

anno autem Christi 69. mortuus est; et creditur ante mortem Italiam, Galliam, Hispaniam peragrâsse.

Vix enumerari possunt urbes, gentes, populi, quos Apostolus, velut fulmen illuminavit et inflammavit. Quemadmodum acervos miraculorum hoc uno verbo, *in virtute signorum*, alligavit; ita, ait D. Chrys. infinitas urbes et Gentes, hoc uno verbo, *per circuitum*, comprehendit.

Sanè in D. Paulo *gratia Dei vacua non fuit.*

Hæc, ego miser homuncio, inutilissimus Dei servus, qui nihil boni, plurimùm mali et facio et feci; hæc, inquam, videns et ob ea obstupescens, quid agam?

Mirabor saltem et laudabo Deum in sanctis suis; sanctos et fideles Dei servos venerabor; gaudebo et exultabo quòd Deus ab aliis dignè et laudabiliter serviatur; sanctos rogabo, ut suâ superabundantiâ meam adjuvent inopiam: Sancte Paule, digne Dei Apostole, ora pro indigno et inutilissimo Dei servo.

℣. 22. *Propter quod et impediebar plurimùm.* Gr. τὰ πολλὰ: quod verti potest etiam sæpe; id est, ideo sæpe cùm vellem ad vos venire, impeditus fui usque modò; scilicet, curâ populorum, ad quos nondum, ut jam ad vos, Evangelii notitia venerat, me retrahente. In Græco non est, *et prohibitus sum usque adhuc*, nec in Syro.

℣. 23. *Nunc verò ulterius...* id est, nunc autem cùm nullum ampliùs locum Evangelio vacuum habeam in his Græciæ, Achaiæ, Macedoniæ, etc. regionibus, etc. Nota finem Epistolæ principio conformem, ait D. Chrys. nam in principio dixit: *Sæpenumero proposui....* hìc causam ponit propter quam impeditus fuit, desiderium utrobique exprimit.

℣. 24. *Cùm in Hispaniam proficisci cœpero;* id est, cùm in Hispaniam iter arripuero, spero fore ut videam vos. E Græcia per Italiam, in Hispaniam iter carpere volebat: *et à vobis deducar illuc:* scilicet in Hispaniam per Galliam. *Si vobis primùm ex parte...* id est, postquam vestrâ conversatione et præsentiâ ad aliquod saltem tempus recreatus fuero. Gr. expletus fuero. *Ex parte,* dicens, significat desiderii sui magni-

tudinem; quasi diceret: Non quantùm vellem, sed quantùm licebit.

Patet ex Act. 21. divum Paulum, hoc iter quodanimo conceperat, tunc quidem non perfecisse; quia ut venit Jerosolymam, comprehensus fuit à Judæis, et Romam captivus missus, ibique biennio detentus.

An verò post liberationem ierit in Hispaniam: Baronius tom. 1. Annal. ad an. Dom. 61. testes et rationes affert in utramque partem.

Cornelius à Lapide et Tyrinus putant quòd ierit; et citant auctores.

℣. 25. *Nunc igitur proficiscar.* Gr. nunc autem proficiscor, id est, nunc iter instituo Jerosolymam, aliquas perlaturus eleemosynas, quas collegi in Macedonia et Achaia; et illas ministraturus, seu distributurus Christianis Jerosolymitanis: illis, scilicet, qui pauperes erant, tum quia suis omnibus divenditis, pretium ad Apostolorum pedes abjecerant; tum quia, ob fidem, reliquorum bonorum rapinam passi fuerant, ut Heb. 10. dicitur.

℣. 26. *Probaverunt enim Macedonia...* id est, placuit et visum est Ecclesiis Macedoniæ et Achaiæ facultatum suarum communicationem facere in sanctos pauperes; seu pauperibus qui sunt inter sanctos, id est, Christianos Jerosolymitanos.

℣. 27. *Placuit enim eis, et debitores sunt;* id est, voluerunt, inquam, et ipsis placuit, et jure merito; quippe sunt eis debitores, scilicet ex gratitudine.

Nam si spiritualium eorum participes... id est, si enim Gentiles spiritualibus Judæorum divitiis, id est fidei, communicaverunt per Apostolos, à Judæis Jerosolymitanis missos ad eos.

Debent et in carnalibus ministrare. Gr. sacrificare eis; id est, æquum est ut et ipsi Gentiles de suis bonis temporalibus, quæ ad carnem alendam spectant, non ad spiritum, et ideo spiritualibus longè sunt inferiora, partem aliquam Judæis faciant.

Duo hìc notanda. Primum quòd eleemosynam dare, sit

sacrificare, λειτουργῆσαι; eleemosyna quasi liturgia, seu s crificium; eleemosynarii sunt quasi sacrifici: reverà bona s Deo offerentes, illa quasi sacrificant.

Hoc sacrificium tanti fecit Apostolus, orbis terraru Doctor, ut illud quasi Apostolatûs sui partem consideret; ir illud tot aliis negotiis et curis præferat, quibus pro salu Gentium erat implicatus; præferat etiam et vehementi s Romanos videndi desiderio.

Tanti Apostoli et Doctoris exemplo doceantur omne etiam sublimiores prælati, hoc munus multis aliis antep nere; eleemosynas etiam propriis manibus distribuere.

Secundum, quòd eleemosyna sit Christi pauperibus del ta: tum quia orationibus, tum quia concionibus et aliis fur tionibus spiritualia largiuntur populo Christiano.

Et bene notat hìc D. Thomas et post ipsum Estius, qu sicut Gentiles conversi non tantùm divo Paulo, Sylæ et B nabæ concionatoribus debitores erant; sed et societ sanctorum pauperum, à quibus illi Apostoli fuerant miss sic non uni tantùm aut alteri Evangelistæ debetur à popu sustentatio; sed et fratribus conventûs, seu congregationi à quibus illi immittuntur.

℣. 28. *Hoc igitur cùm consummavero, et assignave* Gr. et Syr. consignavero; id est, hoc charitatis munere u perfunctus fuero, huncque beneficentiæ fructum, seu ele mosynam obsignatam sanctis tradidero: *per vos proficisca* id est, Romà transiens, *proficiscar in Hispaniam.*

De hoc itinere et transitu intento, vide dicta ℣. 24.

Juxta verbum Græcum σφραγισάμενος, cùm signatu consignavero, videtur quòd D. Paulus hanc pecuniam no luerit nisi obsignatam ferre, ne quis suspicaretur eum aliqu usurpâsse sibi.

Hoc Apostoli exemplo caveat omnis Christi minister minima suspicione avaritiæ: provideat bona non tantùm co ram Deo, sed et coram hominibus.

Fructum vocat Apostolus eleemosynam: quia verbi divi fructus est; pietatis fidelium fructus est; fructus et oratio

um, gemituum et lacrymarum pauperum : at fructus danti tilior quàm recipienti. Hinc fructus dicitur, ait D. Chrys. ut nuat Apostolus contributores lucrum facere : juxta illud Christi Domini : *Beatius est magis dare quàm accipere.*

℣. 29. *Scio autem quoniam veniens ad vos...* Id est, cio quòd meus ad vos adventus erit cum uberrimis gratiarum donis; scilicet, ad confirmandos vos, ut dictum est ap. 1. D. Chrys. aliter exponit : scio me, cùm venero, vos venturum repletos omnibus spiritualibus donis.

℣. 30. *Obsecro vos ergo, fratres*; id est, ego vos obtestor er Domini nostri Jesu Christi merita, *et per charitatem* à piritu sancto in cordibus nostris infusam; quâ in unum corpus colligamur.

Ut adjuvetis me. Gr. simul mecum certetis, *orationibus...* Præsentiebat Paulus, magnum sibi certamen instare : Act. 20. ℣. 22.; sciebat et quòd preces sint quasi certamen cum Deo, ujus figuram habemus in lucta Jacobi cum Angelo.

Hinc collige quòd licet Sanctos invocare. Si enim S. Paulo cuit Romanorum adhuc viventium preces non simpliciter, ed etiam per sanctissima quæque obsecrare : quidni liceat . Pauli, cum Christo nunc regnantis, auxilium et suffragia nvocare? hoc etiam alibi fecit S. Paulus. Eph. 6. Col. 4. 1. Thess. 5. 2. Thess. 3. Heb. 13.

℣. 31. *Ut liberer ab infidelibus...* ab incredulis Judæis, *t obsequii mei oblatio.* Gr. et ministerium meum, scilicet in leemosynis et colligendis et perferendis, sit acceptum fidebus, ipsisque gratum.

Ipsis etiam Judæis conversis erat suspectus Paulus, quasi udaismi hostis et Gentium patronus.

℣. 32. *Ut veniam ad vos...* ut boni operis successu lætus eniam ad vos. *Per voluntatem Dei.* Si fuerit Dei voluntas. *Et refrigerer.* Gr. et simul recreer vobis. Syr. et vobiscum requiescam; id est, apud vos refociller et mutuâ consuetudine ecreemur.

℣. 33. *Deus autem pacis.* Supple auctor; sicut vers. 5. *Deus autem patientiæ et solatii.* ℣. 13. *Deus spei.*

Rogat pro ipsis, sicut et ipsorum orationes petiit; rogat autem quod jam bis in hoc capite rogavit, ut amputatâ omni discordiâ, concordes sint in veritate, idque à Deo pacis efflagitat.

Corollarium pietatis, seu quæ in hoc capite 15. ad pietatem maximè sunt notanda, et in praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ex hoc capite disce fraternæ charitatis debitum esse, infirmis compati, ipsorumque infirmitates leniter et charitativè portare, ipsos instruere, juvare, fovere; sicut fraternæ charitatis debitum est pauperibus compati, ipsis erogare, illorumque miseriam sublevare.

Ad hoc datur scientia et virtus, ut instruatur ignarus, et portetur infirmus; sicut ad hoc datæ sunt divitibus opes, ut sublevent pauperes.

Et sicut dives in suis divitiis sibi complacens, easque sibi reservans, peccat avaritiâ; sic vel in sua scientia vel virtute sibi placere, eisque ad proximi bonum et salutem non uti, amor quidam est concupiscentiæ, charitati contrarius.

O Deus charitas! parce mihi, et ne recorderis concupiscentias, complacentias, et avaritias meas! Quoties mihi complacui! quoties in fratrem meum indignans excandui! quoties ejus ignorantias et allucinationes ægrè tuli! leniter non instruxi! charitativè non correxi! quot ergo peccata contra te commisi, ô Deus charitas! ô Deus patientia!

Sed qui me peccantem patienter sustinuisti, de peccato nunc dolentem et pœnitentem suscipe propitius, et refove tuo miseratus auxilio.

Da cordi meo diligere, compati, sustinere; da proximo complacere ad Dei gloriam, sicut *Christus nos suscepit in honorem Dei.*

SECUNDÒ.

Ex eodem capite disce fundamentalem charitatis et misericordiæ nostræ ergà proximum rationem; nimirum ineffabilem Filii Dei erga nos humanitatem ac benignitatem, et admirabilem propter nos condescensum.

Christus suscepit nos in honorem Dei; nos sibi sociavit omnes; in Incarnatione sua nostras omnes suscepit infirmitates; in passione sua tulit omnia nostra peccata; toto suæ vitæ tempore non sibi placuit; propriis commodis, aut quieti non studuit, sed nostræ saluti, et gloriæ Dei.

Ergo et nos debemus fratrum infirmitates ferre, ipsis compati, illorum commodis et saluti studere, illis complacere et favere, ad illorum bonum, et gloriam Dei.

TERTIÒ.

Et hinc simul disce christianè et meritoriè facere, quod in usu frequentiori fit civiliter tantùm, et aliquando, imò sæpe, cum peccato; scilicet proximo complacere, salutationes, amicitias, et alia hujusmodi signa honestatis exhibere; hoc fiat ex charitate, ad exemplum charitatis Christi, in bonum et ad ædificationem proximi: et tunc erit actio meritoria, utpote divinæ charitatis actio: secùs, cùm fit ex complacentia humana, cum adulatione, cum mendacio. Vide discrimen complacentiæ Christianæ, et mundanæ, ℣. 2.

Hanc Christianam complacentiam divus Paulus suo nos docet exemplo, ℣. 14 et 15.

QUARTÒ.

Denique ex hoc capite disce et nota quòd prædicatio sit sacrificium: et ideo debet concionator ad eam magnà pietate, puritate, et studio se præparare; ad Dei gloriam, et ad animarum salutem omnia referre, hæcque duo tantùm intendere.

Debet auditorum corda, quasi victimam, precibus, lacrymis, pœnitentià ad sanctificationem præparare; Spiritum sanctum super illa assiduè invocare. Vide refl. mor. ℣. 16.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI SEXTI.

PRIMÒ.

COMMENDAT Phæben, Ecclesiæ Cenchreensis Diaconissam, suam et aliorum multorum benefactricem, hujusque ad Romanos epistolæ latricem, ℣. 1. 2.

SECUNDÒ.

A ℣. 3. ad 16. salutat quamplurimos sanctos, quos nominat, et quorum unumquemque singulari et propriâ laude exornat.

TERTIÒ.

℣. 17. Hortatur Romanos ut notent eos, qui dissensionum et scandalorum sunt auctores, ut ab eis fugiant; idque suadet duplici ratione : unâ, ex pseudoapostolorum parte desumptâ, suo ventri deserviunt, non Jesu Christo; alterâ ex Romanorum parte : illorum fides toto orbe celebris est, et illam Paulus non vult errorum permixtione obscurari : ideo vult eos ita prudentes, ut non decipiantur; ita bonos, ut non decipiant, ℣. 20.; auxilium divinum optat et promittit contra hujusmodi deceptores.

QUARTÒ.

℣. 21. 22. 23. Romanorum salutatores nominat.

Denique illis suo more benedicit, totamque epistolam claudit precatione et glorificatione:

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Textus.

1. COMMENDO autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchris :

2. Ut eam suscipiatis in Domino, dignè sanctis, et assistatis ei, in quocumque negotio vestrî indiguerit etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi.

3. Salutate Priscam et Aquilam adjutores meos in Christo Jesu

4. (Qui pro anima mea suas cervices supposuerunt quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium),

5. Et domesticam Ecclesiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitivus Asiæ in Christo.

6. Salutate Mariam, quæ multùm laboravit in vobis

7. Salutate Andronicum et Juniam cognatos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in Apostolis, qui e ante me fuerunt in Christo.

8. Salutate Ampliatum, dilectissimum mihi in Domino.

9. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Paraphrasis.

Cæterum commendo vobis sororem nostram Phœben, hujus Cenchreensis Ecclesiæ Diaconissam, et quæ hinc ad vos proficiscitur, hasque nostras litteras defert.

Vos itaque rogo, ut eam, ob Christum, excipiatis, sicut decet à sanctis excipi mulierem sanctam, et ei adsitis, in quocunque negotio vestrâ indiguerit operâ: æquum est sanè ut illi adsitis, quandoquidem ipsa frequenter aliis quampluribus sanctis adfuit, et mihi ipsi.

Salutate Priscillam, ejusque maritum Aquilam, meos in Evangelio promovendo cooperarios.

Laborum insuper et periculorum meorum consortes; qui semetipsos pro vita mea tuenda objecerunt periculo vitæ; ob quæ merita non ego solus illis gratias ago, sed et omnes gentium Ecclesiæ.

Salutate etiam cum illis totam eorum familiam Christianam. Salutate Epænetum, mihi charissimum, qui, me in Asia prædicante, primus in Christum credidit, estque meus in Christo primogenitus ex hac provincia.

Salutate Mariam, quæ pro vobis multùm laboravit.

Salutate Andronicum et Juniam, mecum sanguinis vinculo ligatos, et quod majus est, passionum, ob Christum, in carcere mecum participes; qui sunt illustres inter Evangelii præcones; et in hoc me præcellunt, quòd priores me Christo crediderunt.

Salutate Ampliam, mihi ob pietatem charissimum.

Salutate Urbanum, meum in promovenda Christi gloria cooperarium, hujusque consortem Stachyn, mihi magnoperè charum.

10. Salutate Apellen, probum in Christo.

11. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qu sunt ex Narcissi Domo, qui sunt in domino.

12. Salutate Tryphænam et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, qua multùm laboravit in Domino.

13. Salutate Rufum, electum in Domino, et matrem ejus, et meam.

14. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam Patrobam, Hermem, et qui cum eis sunt, fratres.

15. Salutate Philologum et Juliam, Nereum, e sororem ejus, et Olympiadem, et omnes qui cum ei sunt, sanctos.

16. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vo omnes Ecclesiæ Christi.

17. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qu dissensiones et offendicula præter doctrinam, quan vos didicistis, faciunt, et declinate ab illis.

18. Hujuscemodi enim Christo Domino nostro no serviunt, sed suo ventri; et per dulces sermones e benedictiones seducunt corda innocentium.

19. Vestra enim obedientia in omnem locum divul-

Salutate Apellen, multis pro Christo toleratis passionibus probatum.

Salutate eos qui sunt ex Aristoboli familia. Salutate Herodionem cognatum meum; salutate Christianos Narcissi domesticos.

Salutate Tryphænam et Tryphosam, quæ suo modo promotioni Evangelii collaborant. Salutate Persidem mihi charissimam, quæ multùm pro Domino laboravit.

Salutate Rufum, pietate Christianâ eximium, illiusque matrem, quam ut meam veneror et diligo.

Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermem, et cæteros fratres, qui cum eis sunt conjuncti.

Salutate Philologum, et Juliam, Nereum, et sororem ejus; et Olympam, et omnes Christianos, qui sunt cum eis, et in illorum vivunt contubernio.

Salutate vos omnes invicem osculo sancto, et quod sancti sit signum amoris.

Salutant vos omnes Christi Ecclesiæ, quarum in vos novi propensionem.

Hoc autem vos rogo, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et scandala gignunt inter vos, falsas opiniones docentes; contra doctrinam vobis traditam, et à vobis acceptam; hos, inquam, observate, ut ab eis fugiatis.

Cognitos ergo fugite; etenim isti Christô Domino non serviunt, nec ejus Evangelii profectum quærunt; sed suis propriis student commodis, suoque ventri, deo suo, serviunt; dum verbis suavibus, blandis, et adulatoriis seducunt corda simplicium, et sibi non præcaventium: ideo ab illis cavete, eosque vitate.

Aliunde vestra per fidem Christo obedientia ad omnes per-

gata est. Gaudeo igitur in vobis : sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo.

20. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.

21. Salutat vos Timotheus, adjutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater, cognati mei.

22. Saluto vos ergo Tertius, qui scripsi epistolam in Domino.

23. Salutat vos Caius, hospes meus, et universa Ecclesia. Salutat vos Erastus, arcarius civitatis, et Quartus frater.

24. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

25. Ei autem, qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi, secundùm revelationem mysterii temporibus æternis taciti ;

26. (Quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum, secundùm præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti.)

27. Soli sapienti Deo, per Jesum Christum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

manavit; et ob hanc vestram fidem, ego de vobis gaudeo : sed ne hæc vestræ fidei puritas obscuretur, volo vos prudentes et circumspectos esse in amplectendo quod bonum est, ne decipiamini à seductoribus; volo autem vos ita simplices et imperitos in malo, ut nemini nocere valeatis.

Deus autem pacis auctor et amator citò conterat sub pedibus vestris Satanam, hosque ejus ministros.

Ad hoc vobiscum sit favor et gratia Domini nostri Jesu Christi.

Salutat vos Timotheus, in Evangelio prædicando meus coadjutor, et Lucius, et Jason, et Sosipater, consanguinei mei.

Et ego, nomine Tertius, qui hanc epistolam, dictante Paulo, scripsi, vos in Domino saluto.

Salutat vos Caius, apud quem hìc hospitor, et universa Ecclesia quæ mecum in ejus ædibus diversatur; salutat vos Erastus, Corinthiorum urbis quæstor ærarius, et etiam Quartusfrater.

Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

Æterna gloria sit omnipotenti Deo, qui vos gratiâ suâ confirmare, et stabilire potest in ea doctrina, quam vos doceo, et quam ubique prædico; imò et quam prædicavit ipse Dominus Jesus Christus; ut reveletur arcanum omnibus retroactis sæculis absconditum, scilicet Redemptionis et Salvationis omnium gentium per Jesum Christum Salvatorem totius mundi.

Sed quod nunc, hoc scilicet tempore luminis et gratiæ, manifestatum est per Scripturas Prophetarum, expositas per Apostolos, ab ipso Christo Domino edoctos; et ab æterno Deo delegatos; manifestatum, inquam, in cunctis gentibus, ut illud gentes omnes fide suscipiant, eique vitâ et moribus obediant.

Deo, inquam, omnipotenti, solique sapienti, honor sit et æterna gloria, per Jesum Christum, divinæ gloriæ splendorem. Amen.

Commentarius in Cap. 16.

℣. 1. COMMENDO *autem vobis Phœben.* Per hanc delata creditur hæc ad Romanos epistola.

Sororem nostram, fide scilicet et religione, *quæ est in ministerio.* Gr. quæ est Diaconissa, seu Ministra Ecclesiæ.

Baronius ad annum Christi 34. recenset officia, seu ministerium Diaconarum, seu Diaconissarum istarum; scilicet custodire fores Ecclesiæ, per quas feminæ intrabant : sicut enim in templo locum à viris separatum habebant, ita et fores distinctas; docere feminas non instructas, earum mores formare, easque juvare in susceptione Baptismi et Confirmationis.

Grotius hìc notat quòd in Judæa Diaconi viri etiam mulieribus ministrare poterant : in Græcia autem, ubi non erat tam liber accessus ad feminas, Ecclesiæ duplici feminarum auxilio opus habebant; alteræ enim erant, quæ feminarum mores formabant; aliæ, quæ feminas pauperes aut ægrotas pecuniâ atque operâ sublevabant.

Ex harum numero erat Phœbe, quam D. Paulus Romanis commendat, ejusque commendationis argumenta sumit à meritis, et à persona Christi, cui serviebat; à sanctitate Christianismi, cujus et ipsa, et Romani professionem faciebant; ab officiis Ecclesiæ præstitis à Phœbe; à gratitudine ob beneficia, quæ ab ea receperat ipse Paulus.

Quæ est in Cenchris. Cenchreæ portus erat et pagus, seu quasi suburbium Corinthi, in quo erat quædam Ecclesia seu Parochia, in qua tunc erat Paulus, versùs Jerosolymam navigare paratus.

℣. 2. *Ut eam suscipiatis in Domino;* id est, ut eam excipiatis hospitio ob Christum, cui fideliter illa servit.

Dignè sanctis, id est, sicut decet sanctos à sanctis excipi; *et assistatis*, id est, adsitis, opitulemini, eique manus porrigatis, ubicumque vobis opus habuerit.

Etenim ipsa quoque astitit. Gr. nam et ipsa assistrix multis facta est, scilicet hospitio excipiens illos, occultans, et protegens adversùs persecutores, seu Judæos, seu Paganos.

Et mihi ipsi. In eum hospitalis fuerat, ejusque curam gesserat, ait Theodoretus.

Hæc Diaconissa è Cenchreensi portu Romam negotiorum causâ proficiscebatur, eâdemque operâ hanc D. Pauli epistolam ad Romanos deferebat.

℣. 3. *Salutate Priscam.* Gr. Priscillam. Syr. Priskelam et Akulam.

Prisca seu Priscilla, et Aquila maritus ejus, Judæi erant scenopegi, seu tentoriorum opifices, nuper Româ à Claudio ejecti; sed illuc erant reversi.

Hincque colligitur quòd Edictum Claudii contra Judæos non duraverit.

Prisca uxor nominatur ante maritum, quia, ait Lyranus, priùs credidit, et ordo gratiæ præponitur ordini naturæ.

Primæ tamen Cor. cap. 16. ℣. 19. Aquila prior nominatur: itaque hujus rei causa satis incerta, nec eam opus est quærere. *Adjutores meos.* Gr. simul operantes, seu coadjutores meos: *in Christo,* id est, in negotio fidei promovendo.

℣. 4. *Qui pro anima mea suas cervices.* Gr. suam ipsorum cervicem supposuerunt, id est, qui pro mea vita tuenda sese mortis periculo objecerunt, sive in seditione Corinthiaca, de qua Act. 18. 12. sive in Ephesina Act. 19. 24.

Quibus non solus ego gratias ago... tum ob Doctoris Gentium conservationem, tum, quod probabilius est, propter illorum sedulam in conversione Gentium operam. Conjugium ab hoc opere non retardabat.

℣. 5. *Et domesticam Ecclesiam eorum;* id est, familiam eorum Christianam; seu fideles qui sunt in eorum domo.

Quia recèns ab exsilio redibant Christiani, inquit Grotius, credibile est, cùm hæc Paulus scriberet, nullos fuisse Romæ communes Christianorum conventus, neque Presbyteros,

quos alioqui salutaret Paulus : tali autem tempore quæque d mus Ecclesia est, sicut Tertullianus ait : ubi tres, Eccles est, licèt laici, huc usque Grotius.

Hanc autem Grotii notam observo contra hæreticos, q negant D. Petrum Romæ unquam fuisse; quia ipsum in hā Epistola D. Paulus non salutat. Vide plura ℣. 16.

Salutate Epænetum... latinè idem ac laudatum, seu hono ratum.

Qui est primitivus Asiæ. Gr. primitiæ; id est, qui primu in Asia, minore scilicet, cujus caput est Ephesus, Christi fi dem amplexus est.

Græcus et Syrus hodie habent: primitiæ Achaiæ, sed malè; cùm ex I. Cor. cap. 16. ℣. 15. primitiæ Achaiæ sit Stephanas, non Epænetus.

℣. 6. *Salutate Mariam quæ multùm laboravit in vobis;* id est, pro vobis, erga vos. Gr. erga nos, utrumque forsan verum.

℣. 7. *Salutate Andronicum et Juniam cognatos*... Junia putatur uxor Andronici. Ab aliis putatur vir ; quia dicuntur nobiles in Apostolis. Vide Estium : Judæi erant, fortè Benjamitæ, sicut et Paulus, vel alio sanguinis vinculo cum eo ligati. Hinc vocat illos *cognatos* suos.

Concaptivos meos; id est, et quod majus est, mecum passionum ob Christum participes.

Paulus sæpe fuit ob Christum incarceratus, ut ait II. ad Cor. 6. ℣. 5. et cap. 11. ℣. 23. incertum autem ubi hi cum ipso fuerint captivi.

Qui sunt nobiles in Apostolis. Syr. suntque percelebres inter Apostolos ; id est, illustres inter Evangelii præcones. *Et ante me fuerunt in Christo;* id est, ante me crediderunt Christo.

℣. 8. *Salutate Ampliatum.* Gr. Ampliam. Syr. Amplæum.

℣. 9. *Salutate Urbanum, adjutorem.* Gr. coadjutorem. Syr. cooperarium... et Stachyn.

℣. 10. *Salutate Apellen probum.* Syr. electum, etc. *Probum*, id est, multis experimentis probatum bonâ et sincerâ fide Christianum.

℣. 11. *Salutate eos, qui sunt ex Aristoboli domo.*

Salutate Herodionem cognatum meum : sive quia ejusdem gentis; sive quia ejusdem tribûs; sive alio sanguinis vinculo : nihil certi.

Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt... id est, qui credunt Domino, seu sunt Christiani.

Hic Narcissus putatur Claudii Imperatoris libertus famosus, vir ethnicus et ambitiosus; sed in cujus domo multi erant Christiani.

Hunc Narcissum fuisse probat Fromondus contra Baronium, qui putat alium fuisse Narcissum.

℣. 12. *Salutate Thryphænam, etc.* mulieres sunt quæ pro ratione sui sexûs collaborârunt promotioni Evangelii, sive hospitalitate, sive aliâ virtute.

℣. 13. *Salutate Rufum, electum in Domino;* id est, eximium inter Christianos : *et matrem ejus, et meam,* id est, naturâ Rufi matrem, affectu meam. Aliqui putant hunc Rufum esse filium Simonis Cyrenæi; alii, ut Estius, negant, et probabiliùs.

℣. 14. *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, etc.* Hunc Origenes putat esse auctorem libri, qui Pastor dicitur, et qui apud antiquos maximæ fuit auctoritatis.

℣. 15. *Salutate Philologum et Juliam...* Dubitatur an Julia, seu Julias sit vir, an mulier. Origenes putat esse feminam Philologi uxorem. *Et Olympiadem.* Gr. Olympam, Estius virum putat : idem asserit Fromondus.

℣. 16. *Salutate invicem in osculo sancto,* id est, religioso, et quod sancti et sinceri amoris est signum. Mos erat tunc, præsertim in sacris conventibus, ut post orationem, ante synaxim, seu sanctæ Eucharistiæ sumptionem, in signum dilectionis fraternæ, sese sanctè osculari, dicendo : Pax tecum. Hujus osculi loco successit osculum tabellæ; cujus etiam nunc usus perseverat.

Hoc osculo Christiani ostendebant se omnino inter se pares, utpote fratres.

Non tamen viri feminas osculabantur, cùm, ut ℣. 1. dictum est, hæ in loco separato orarent.

Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi, id est, quæ sunt in Græcia, vel, ut dicit Theodoretus, totius terrarum orbis nomine salutat eam civitatem, quæ universo terrarum orbi præsidebat.

Porrò res est notatu digna, quòd D. Paulus, qui erga omnes fratres Romæ existentes tam officiosum sese exhibet, de D. Petro nullam faciat mentionem: hinc enim hæretici sumunt argumentum negandi Principem Apostolorum unquam Romanum fuisse Pontificem.

Sed innumeri pene totius orbis testes docent non tantùm quòd D. Petrus Romanus Pontifex fuerit, sed et Romæ obierit unà cum D. Paulo.

Auctores citat Tyrinus Chron. Sac. cap. ultimo, Neronis anno ultimo. Videri potest Baronius anno Christi 34.

Grotius in præfatione hujus Ep. initio, dicit apertè quòd D. Petrus Romam ierit circa initia Claudiani imperii, ad reprimendam Simonis Magi impietatem, ut veteres tradidêre ait idem Grotius.

Omissa fuit itaque salutatio D. Petri à S. Paulo, qui sciebat D. Petrum unà cum aliis Judæis edicto Claudii imperatoris Româ pulsum, nondum rediisse; sed occupatum esse in Evangelio longiùs ac latiùs propagando.

Innocentius primus, alii, et post ipsos Baronius et Bellarminus docent D. Petrum tùm temporis in Britanniam, Hispaniam, et Africam excurrisse, ad fundandas illic et firmandas Ecclesias. Vide Grotium citatum et relatum in ℣. 5. Addi potest quòd si Romæ fuisset tunc D. Petrus, ortum dissidium composuisset, nec Paulus ad Romanos hac de re scribendi sumpsisset officium.

℣. 17. *Rogo autem vos, fratres, ut observetis.* Gr. speculemini, consideretis.

Hoc dicit contra pseudoapostolos, qui legis Mosaicæ observantias prædicabant, easque volebant Gentibus conversis imponere: hos ergo vult à Romanis observari, ut eos fugiant et ab illis caveant.

Præter, id est, contra doctrinam quam vos didicistis, vivâ scilicet voce, à D. Petro et aliis Apostolis vestris. *Et declinate ab illis*, id est, observate ut fugiatis.

Hinc iterum Grotius argumentum sumit credendi quòd tunc Romæ non fuerint conventus communes, nec Presbyterium; alioquin, inquit, D. Paulus tales excommunicari voluisset. Ubi autem sine tali regimine est Ecclesia, nihil aliud possunt singuli, quàm declinare familiarem convictum cum iis qui non ex regula Christi vivunt. Ita Grotius.

℣. 18. *Hujuscemodi enim Christo Domino nostro non serviunt...* Duabus rationibus utitur Apostolus, quibus Romanis suadeat tales falsos doctores fugere: quarum prima sumitur ex parte pseudoapostolorum, et hoc versu exprimitur.

Isti falsi doctores, dum suas vobis falsitates prædicant, non intendunt Christo Domino servire; sed sua lucra et commoda quærunt, ut possent deliciosè vivere.

Sed suo ventri. Gr. suo ipsorum ventri. Idem de iisdem dixit ad Philipp. 3. ℣. 19. *quorum Deus venter est*: ad eum omnia sua referunt: *Et per dulces sermones.* Gr. et per blandiloquentiam et benedicentiam. Amicitias quærunt hominum et maximè divitum, ut inde parent utilitates: hinc, per verba blanda, suavia, placentia, et per adulationes seducunt corda simplicium, et sibi non præcaventium.

℣. 19. *Vestra enim obedientia...* Gr. in omnes devenit: 2.a ratio desumitur à Romanorum fide, quæ, ut cap. 1. 8. dixit: *Annuntiatur in universo mundo.*

Gaudeo igitur in vobis; id est, ob hanc vestram fidem: *sed volo vos sapientes esse in bono....*

Ne hæc fidei vestræ puritas obscuretur per errorum permixtionem, *volo vos* ita *sapientes*, et illuminatos *in bono*; ita discretos et prudentes, ut non possitis decipi.

Ita *simplices*, innocentes *in malo*, ut non possitis decipere; uno verbo, ita sapientes ut non decipiantur, ita bonos ut non decipiant.

Simplices. Gr. ἀκεραίοις; ἀκέραιος simplex, deducitur

ἀ κέρας, cornu, et ab α privante : quasi sine cornu ; excornis, non valens nocere, placidus, innocens.

℣. 20. *Deus autem pacis conterat Satanam...* promittit et optat divinum auxilium contra tales deceptores, qui Satanæ sunt organa.

Deus... pacis amator et qui dissensiones istas odit, *conterat citò* diabolum, qui per istos pseudoapostolos vos conturbat et decipere conatur, *conterat*, inquam, *citò sub pedibus vestris*, ut eum conculcetis, et obmutescere faciatis.

Alludit ad verba Dei Genes. 3. 15. *ipsa conteret caput...*

Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum, id est, ad hoc, seu ad Satanam conterendum; *gratia* et auxilium *Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum.*

℣. 21. *Salutat vos Timotheus adjutor.* Gr. simul operans, seu cooperarius meus, in Evangelio scilicet. *Et Lucius;* putatur esse D. Lucas, qui cum D. Paulo erat : *et Jason et Sosipater, cognati mei:* quia Judæi, velut suprà dictum est de aliis ℣. 7. et ℣. 11.

℣. 22. *Saluto vos ego Tertius :* nomen est amanuensis, qui, permittente Paulo, suam addidit salutationem.

Qui scripsi epistolam, Paulo nimirum dictante.

In Domino, id est, *saluto vos in Domino.*

℣. 23. *Salutat vos Caius, hospes...* id est, apud quem hospitor, de quo etiam I. Cor. c. 1. ℣. 14. *et universa Ecclesia*, quæ scilicet in Caii ædibus hospitabatur. Gr. universæ Ecclesiæ : sensusque est non tantùm meus, sed et omnium fratrum hospes.

Aliqui volunt hunc esse Caium, quem D. Joan. in sua epistola tertia laudat ab hospitalitate. Alii dubitant, ut Estius.

Salutat vos Erastus, Arcarius... Gr. Procurator. Syr. œconomus, id est, præfectus et dispensator arcæ, seu ærarii publici *civitatis*, id est, Corinthi.

Et Quartus. Nomen proprium, *frater :* cujus? an Tertii? an Erasti? an Divi Pauli? Primum videtur Estio verisimilius. Juxta D. Thomam *frater* idem est ac Christianus seu fidelis.

℣. 24. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis.* Semel et iterum valedicit: iterat enim hìc quod ℣. 20. Verisimiliter hìc propriâ manu, juxta morem suum finiturus, rursus scribit quod amanuensis operâ scripsit ℣. 20.

℣. 25. *Ei autem qui potens est...* Hos tres versus sequentes Divus Chrysostomus, Theodoretus, et Theophylactus legunt, et exponunt in fine cap. 14. hancque epistolam finiunt. ℣. 24. cap. 16. *Gratia Domini nostri Jesu Christi.*

Syrus non ponit versum 24. sed post versum 23. jungit: *Deo autem qui potens est...* deinde epistolam finit per *Gratia Domini nostri Jesu Christi.*

Latini omnes, etiam Ambrosius, legunt ut in nostra Vulgata. Origenes etiam apud Græcos similiter legit: fatetur tamen ab aliis aliter legi, hæcque verba, *Ei qui potens est*, in fine cap. 14. reponi.

Difficile est hujus variationis rationem reddere. Fortè hæc verba: *Ei qui potens est...* bis posita sunt in Epistola; semel manu Tertii, in cap. 14. secundò manu propriâ D. Pauli, hìc. Quidquid sit de cap. 14. omnes Latini, etiam vetustissimi, et cum illis Origenes, consentiunt cum nostro interprete.

Divus ergo Paulus, post datam Romanis benedictionem, et iteratam divinæ gratiæ apprecationem, suum erga illos singularem affectum testificari volens, hanc, propriâ manu, epistolæ suæ coronidem imponit; quâ Deum ob eorum fidem ita glorificat, ut et eorum in fide et in charitate confirmationem apprecetur.

Ei autem, id est, Deo (supple sit gloria, ℣. 27.), *qui potens est vos confirmare.* Gr. stabilire; scilicet in ea fide et doctrina, quæ est *juxta Evangelium*, quod ego prædico.

Et prædicationem Jesu Christi. Id est, et quod Dominus ipse Jesus Christus prædicavit: sicque non est tam mea, quàm Jesu Christi doctrina. Ita divus Chrysostomus; ita etiam divus Thomas.

Alii tamen interpretantur: quæ est *juxta Evangelium*,

quod ego prædico de Jesu Christo; et conformis est Syrus, ut videbitur infrà.

Secundùm revelationem. Syr. per revelationem, seu ut reveletur arcanum, omnibus retroactis sæculis absconditum, scilicet magnum mysterium Incarnationis Filii Dei.

Temporibus æternis. Id est, in tota temporis universitate, seu omni retroacto tempore, cujus initium est valde remotum.

℣. 26. *Quod nunc patefactum est.* Id est, hoc autem tempore gratiæ manifestatum *per Scripturas Prophetarũm*, scilicet expositas et explicatas per Apostolos; quibus Christus *aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas*, ait D. Lucas 24. Prophetæ prædixerunt futuram Verbi divini Incarnationem, Apostoli factam esse prædicaverunt, et prophetias adimpletas esse, ipsâ factorum exhibitione manifestârunt, seu eventibus ad vaticinia respondentibus.

Secundùm præceptum æterni Dei; id est, juxta mandatum. Gr. ad ordinationem, seu delegationem ab æterno Deo ipsis Apostolis factam.

Ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti. Id est, cunctis, inquam, gentibus manifestatum, ut obediant fidei, seu ut omnes gentes illud Evangelium audiant, fide suscipiant, illique moribus obediant.

℣. 27. *Soli sapienti Deo...* Deo, inquam, qui solus sapiens est, *honor* sit et *gloria* æterna *per Jesum Christum.* Vide in Paraphr. clariorem expositionem.

Pronomen *cui* Hebraismo redundat: Hebræi enim repetunt relativum cum antecedente, ait Cornelius à Lapide.

Hos tres versus ita Syrus exprimit: Deo autem qui potens est vos confirmare in Evangelio meo, quod prædicatum est de Jesu Christo per revelationem arcani quod temporibus æternis absconditum fuit, revelatum autem hoc tempore per Scripturas Prophetarum, et per mandatum Dei æterni patefactum omnibus gentibus ad obedientiam fidei; qui solus sapiens est, gloria per Jesum Christum in sæcula sæculorum. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite ultimo ad pietatem et ad praxim maximè notanda.

PRIMÒ.

Observa in toto hoc capite exemplum Christianæ erga proximum charitatis atque necessitudinis; quasi divus Paulus voluerit hìc in praxim redigere doctrinam à se traditam in capitis præcedentis versu secundo: *Unusquisque vestrûm proximo suo placeat in bonum.* Nosque docere modum christianè et meritoriè faciendi quod in usu frequentiori fit civiliter tantùm; nimirum salutationes, amicitias, et alias honestatis signa exhibere, de quibus vide in Coroll. pietatis cap. 15. num. 2. 3.

Hìc ab Apostolo disce modum dignè Deum glorificandi, scilicet per Jesum Christum, Dominum nostrum. ℣. 27. *Deo honor sit et gloria per Jesum Christum.*

Ut hanc Apostolicam, et verè Christianam praxim meliùs intelligas, et accuratiùs observes;

Nota quòd solus Jesus Christus Deum dignè glorificat; ipse solus Deo infinito infinitum exhibet honorem.

Hujus veritatis ratio est, quia angeli, homines, creaturæ omnes coram Deo sunt quasi non sint, quasi nihilum et inane reputantur; ex Isai. 40. 17.

Nihili autem laus et glorificatio, verè nihilum est, et nullius momenti.

At Christus Jesus, Homo Deus est; hinc infiniti meriti, hincque Deum infinitè glorificans, et ideo dignè.

Deum infinitè glorificavit toto suæ vitæ mortalis tempore, id est, à primo Incarnationis instanti, usque ad mortis momentum; glorificavit, inquam, per suum esse, quod omnium miraculorum est maximum; per omnes suas internas et externas actiones et passiones, quæ theandricæ fuerunt, et ideo valoris infiniti.

Maximè verò glorificavit per mortem suam, quæ fuit im-

molatio hominis Dei, in honorem Dei, et consequenter sacrificium Deo dignum, honorem Deo proportionatum reddens, Deumque, quantùm fieri potest, glorificans.

Ex quo resurrexit, et gloriosus in cœlos ascendit, Deum infinitè glorificat in terris et in cœlis.

In terris, et quidem ubique terrarum, super altare, ubi in sanctissima Eucharistia continuè et semper ad Dei gloriam immolatur; ubi continuè et semper Deum adorat, in nihilum quasi redactus.

In cœlis coram throno Dei, ubi, teste D. Joanne, Apoc 5. 6., Agnus stat velut occisus; id est, in passionis suæ memoriam, sua sacra stigmata Deo semper exhibet, *interpellans pro nobis*, et in æternum exhibebit ad æternam Dei gloriam.

Etenim (et hoc bene nota) quia nihil unquam Deum ita glorificavit, ac cruenta Filii Dei, ad Dei gloriam immolatio quæ, quantùm fieri potest, Deum glorificavit;

Hinc ipse Filius Dei, hanc suî immolationem ad Dei gloriam, usque ad consummationem sæculorum mysticè continuat et continuabit ubique terrarum.

Hinc et Filius Dei hanc suî immolationem ad Dei gloriam in æternum repræsentat et repræsentabit in cœlis.

Per Christum itaque cœli et terra pleni sunt gloriâ Dei.

Ipse solus est gloria Dei, gloria infinita, universalis, Deo digna.

Nobis itaque Deum glorificaturis, quid faciendum?

Christus, Dei gloria, Deo offerendus.

Cum Apostolo nobis dicendum: *Deo sit honor et gloria per Jesum Christum.*

Deo sit honor et gloria in cœlis *per Jesum Christum*, ibi; propter quinque vulnerum cicatrices, quas in corpore glorioso reservavit, *stantem tanquam occisum.*

Deo sit honor et gloria in terris *per Jesum Christum;* super altare in sacrosancta Eucharistia mysticè semper immolatum, et in immolationis statu ubique conservatum.

Deo sit honor et gloria et in cœlis et in terris *per Jesum*

Christum, qui in cœlis et in terris semper et continuè Deum laudat, amat, adorat, colit dignè, infinitè, quantùm potest.

Deum ergo glorificaturi, Christo Deum glorificanti, uniamur fide, charitate, sicque Christo uniti, in ipso, cum ipso, et per ipsum glorificemus Deum, laudemus, amemus, adoremus, et colamus.

Hæc nostra Dei glorificatio, quæ, quatenus nostra, nihil est nulliusque momenti; quatenus Christi, erit pretiosissima, et Deo digna.

FINIS EPISTOLÆ AD ROMANOS ET TOMI PRIMI.

INDEX TOMI PRIMI.

FINIS INDICIS TOMI PRIMI.

Picquiny, H.B. de. BS
Epistolarum B. Pauli 2649
Apostoli triplex expositio. .P5.
v. 1